

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

ALMANYA'DA ANAYASAL DEĞİŞİMİN DİNAMİKLERİ VE WEİMAR
ANAYASASI (1919-1933)

KEZBAN BÜYÜKYILMAZ

DANIŞMAN

PROF. DR. ALİ ASKER

BARTIN-2025

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**ALMANYA'DA ANAYASAL DEĞİŞİMİN DİNAMİKLERİ VE WEİMAR
ANAYASASI (1919-1933)**

DOKTORA TEZİ

Kezban BÜYÜKYILMAZ

JÜRİ ÜYELERİ

Danışman : Prof. Dr. Ali ASKER
Üye : Doç. Dr. Ömer BAYKAL
Üye : Doç. Dr. Salih ÇİFTÇİ
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Beyza Ö. ŞANDA
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Abdülazim İBRAHİM

BARTIN-2025

KABUL VE ONAY

Kezban BÜYÜKYILMAZ tarafından hazırlanan “ALMANYA’DA ANAYASAL DEĞİŞİMİN DİNAMİKLERİ VE WEİMAR ANAYASASI (1919-1933)” başlıklı bu çalışma, 23.01.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :

Üye :

Üye :

Üye :

Üye :

Bu tezin kabulü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun/...../2024 tarih ve 20...../.....-..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mustafa Sabri GÖK
Enstitü Müdürü

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Prof. Dr. Ali ASKER danışmanlığında hazırlamış olduğum “ALMANYA’DA ANAYASAL DEĞİŞİMİN DİNAMİKLERİ VE WEİMAR ANAYASASI (1919-1933)” başlıklı doktora tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

23.01.2025

Kezban BÜYÜKYILMAZ

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında bana destek olan birçok kişi ve kuruma teşekkür etmek istiyorum. Öncelikle, danışmanım Prof. Dr. Ali ASKER'e, bana rehberlik ettiği ve değerli bilgi birikimini paylaştığı için en içten teşekkürlerimi sunarım. Onun sabrı, anlayışı ve sürekli teşviki olmadan bu çalışma tamamlanamazdı.

Ayrıca, tez jürisinde yer alan Doç. Dr. Ömer BAYKAL, Doç. Dr. Salih ÇİFTÇİ, Dr. Öğr. Üyesi Abdülazim İBRAHİM ve Dr. Öğr. Üyesi Beyza Ö. ŞANDA hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Onların katkıları bu çalışmanın kalitesini önemli ölçüde artırdı. Ayrıca araştırmayla ilgili kaynak temininde yardımcı olan Goethe-Institut Ankara Kütüphanesi görevlilerine teşekkürü bir borç bilirim.

Bu süreçte bana her konuda destek olan aileme ve arkadaşlarıma da en derin teşekkürlerimi sunarım. Onların sabrı, sevgisi, anlayışı ve manevi desteği benim için bir motivasyon kaynağı oldu.

Çalışmada eserlerinden yararlandığım herkese ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak bu çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen tüm akademik ve idari personele teşekkür ederim. Her birinizin katkıları benim için çok değerliydi.

Teşekkürlerimle,

Kezban BÜYÜKYILMAZ

ÖZET

Doktora Tezi

ALMANYA’DA ANAYASAL DEĞİŞİMİN DİNAMİKLERİ VE WEİMAR ANAYASASI (1919-1933)

Kezban BÜYÜKYILMAZ

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali ASKER

Bartın-2025, sayfa: 230

Tez çalışmasının konusu 19. yüzyıl boyunca modern Alman toplumunu şekillendiren ve Avrupa’da “sosyal demokrasi” kavramının güçlenmesine katkı sağlayarak demokratikleşme sürecine yön veren, 1919-1933 yılları arasında varlığını sürdürmüş olan Weimar Cumhuriyeti’dir. Alman İmparatorluğu’nun dağılma sürecini, bu devletin tarihsel, ekonomik, sosyolojik ve siyasal açıdan yeniden inşa edilmesini ve demokrasiye geçiş sürecini ele alan bu çalışmada siyasi, ekonomik ve toplumsal dinamiklerinin bu süreç üzerindeki etkileri analiz edilmiştir.

Çalışmada, Marksist sosyalizmin teorik çerçevesi ile şekillenen ancak liberalizmin kazanımlarını da içeren Weimar Anayasası’nın, nasyonal sosyalizmin yükselişine zemin hazırlamaksızın demokratik bir ulus-devlet modeli oluşturma potansiyeli değerlendirilmiş, anayasanın yapım süreci tarihsel, toplumsal, siyasal ve anayasal perspektiflerden ele alınmıştır.

Weimar Anayasası, I. Dünya Savaşı’nın ardından ortaya çıkan siyasi ve toplumsal istikrarsızlıkların bir sonucu olarak, dönemin parti siyasetindeki güvensizliği yansıtan bir metin olarak şekillenmiştir. Anayasal düzen, parti temelli siyaseti dengelemeyi ve siyasi

istikrarı sağlamayı amaçlamış olsa da yürütme erkini merkezileştirdiği ve demokratik mekanizmaları zayıflattığı için otoriter eğilimlere açık bir yapı haline gelmiştir.

Bilindiği gibi demokratik sistemler, özgürlükçü kurumları ve geniş katılım imkânları nedeniyle siyasi ve ekonomik krizler, toplumsal kutuplaşmalar, eşitsizlikler ve yabancı müdahaleler karşısında kırılgan hale gelebilmektedir. Bu kırılganlık, demokrasilerin her zaman istikrar ve kalıcılığı garanti altına alamayacağını göstermektedir. Demokrasinin kırılganlığı, demokratik sistemlerin otoriter veya totaliter rejimlere kayma riskine açık olmasını ve bu sistemlerin dış veya iç baskılar karşısında zayıflayabileceğini göstermektedir. Weimar Cumhuriyeti örneği, demokratik sistemlerin kriz dönemlerinde ne kadar savunmasız olabileceğini ve güçlü kurumlar ile siyasi uzlaşma eksikliğinin demokrasiyi otoriter rejimlere açık hale getirebileceğini göstermektedir. Hukuk sisteminin, adalet sağlamaktan saparak siyasi, ekonomik veya kişisel çıkarlar doğrultusunda araçsallaştırılması, hukukun tarafsız ve bağımsız yapısını zayıflatmıştır. Yasalar iktidarın çıkarlarını korumak, muhalefeti bastırmak ve toplumu kontrol altında tutmak amacıyla manipüle edilmiştir. Hukukun bu şekilde işlevsizleşmesi, toplumdaki adalet duygusunu ve hukukun üstünlüğüne olan güveni sarsmış, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini tehdit ederek hukuk devletinin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Özellikle totaliter rejimlerde sıklıkla gözlemlenen bu durum, Weimar Cumhuriyeti bağlamında da demokrasinin kırılganlığını derinleştirmiştir. Weimar Anayasası, Alman toplumunun liberal ve demokratik haklarını güvence altına alarak, devletin yapısını ve temel haklarını düzenleyen önemli bir hukuki belge niteliğine sahipti.

Weimar anayasacılık modeli, kriz koşulları altında şekillenmiş olup anayasanın karakterini doğrudan etkilemiştir. Parlamenter sistemin geleneksel yapısına duyulan güvensizlik, devlet başkanı yetkilerinin artırılmasına yol açmıştır. Anayasa yapıcılar, yürütme erkini güçlendirerek parlamenter sistemi daha işlevsel hale getirmeyi amaçlamış, ancak bu durum, devlet başkanının yetkilerinin aşırı genişlemesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra anayasal denetim mekanizmalarının yetersizliği ve güçler ayrılığı ilkesinin zayıflığı, Weimar Cumhuriyeti'nin kırılgan yapısını ortaya koymuştur.

Weimar Anayasası, sosyal hakların anayasal düzlemde tanınması, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması ve devletin demokratikleşme sürecini kurumsallaştırması bakımından önemli bir hukuki belge olarak değerlendirilmektedir.

Weimar deneyimi, demokratik sistemlerin sürdürülebilirliği açısından güçlü kurumların ve siyasi uzlaşının hayati önem taşıdığını bir daha gözler önüne sermektedir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa yapımı, demokrasi, sosyal devlet, Weimar Anayasası

ABSTRACT

Ph. D. Thesis

DYNAMICS OF CONSTITUTIONAL CHANGE IN GERMANY AND THE WEIMAR CONSTITUTION (1919-1933)

Kezban BÜYÜKYILMAZ

Bartın University

Graduate School

Department of Political Science and Public Administration

Thesis Advisor: Prof. Dr. Ali ASKER

Bartın-2025, pp: 230

The subject of the study is the Weimar Republic, which was in force between 1919 and 1933, which shaped modern German society throughout the 19th century and guided the democratization process by contributing to the strengthening of the concept of "social democracy" in Europe. The study covers the dissolution process of the German Empire, the historical, economic, sociological and political reconstruction of this state and the transition to democracy. Additionally, the effects of the political, economic, cultural and social dynamics of the Weimar Republic on the democratization process in Germany in the period 1919-1933 were analyzed. In this study, the potential of the Weimar Constitution, which was shaped by the theoretical framework of Marxist socialism but also included the achievements of liberalism, to create a democratic nation-state model without paving the way for the rise of national socialism was evaluated.

In this context, the constitution-making process was discussed from historical, social, political and constitutional perspectives.

The Weimar Constitution was shaped as a text reflecting the insecurity in party politics of the period as a result of the political and social instabilities that emerged after World War I. Although the constitutional order aimed to balance party-based politics and ensure

political stability, it has become a structure open to authoritarian tendencies because of its centralization of executive power and the weakening of democratic mechanisms.

Democratic systems can become vulnerable to political and economic crises, social polarization, inequalities and foreign interventions because of their liberal institutions and broad participation opportunities. This fragility shows that democracies cannot always guarantee stability and permanence. The fragility of democracy means that democratic systems are vulnerable to the risk of slipping into authoritarian or totalitarian regimes and that these systems can weaken in the face of external or internal pressures. The example of the Weimar Republic shows how vulnerable democratic systems can be in times of crisis, and how a lack of strong institutions and political consensus can leave democracy vulnerable to authoritarian regimes. The instrumentalization of the legal system for political, economic or personal interests, rather than providing justice, has weakened the impartial and independent structure of the law. In this process, laws have been manipulated to protect the interests of the government, suppress dissent, and keep society under control. This dysfunction of the law has shaken the sense of justice in society and the trust in the rule of law, threatening the fundamental rights and freedoms of individuals and causing the disappearance of the rule of law. This situation, which is particularly frequently observed in totalitarian regimes, deepened the fragility of democracy in the context of the Weimar Republic. The Weimar Constitution was an important legal document that regulated the structure and fundamental rights of the state, ensuring the liberal and democratic rights of German society.

The Weimar model of constitutionalism was shaped under conditions of crisis and directly influenced the character of the constitution. The lack of confidence in the traditional structure of the parliamentary system has led to an increase in the powers of the presidency. The constitutional framers aimed to make the parliamentary system more functional by strengthening the executive power, but this resulted in an excessive expansion of the powers of the president. In addition, the inadequacy of constitutional control mechanisms and the weakness of the principle of separation of powers revealed the fragile structure of the Weimar Republic.

The Weimar Constitution is considered an important legal document in terms of the constitutional recognition of social rights, the guarantee of fundamental rights and

freedoms, and the institutionalization of the democratization process of the state. The Weimar experience once again demonstrates the vital importance of strong institutions and political consensus for the sustainability of democratic systems.

Keywords: Constitution making, democracy, social state, Weimar Constitution

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	ii
BEYANNAME	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xv
TABLOLAR DİZİNİ.....	xvi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xvii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Tezin Konusu.....	1
1.2. Tezin Amacı.....	1
1.3. Konunun Önemi.....	2
1.4. Yöntem	3
1.5. Ana Konular	5
1.6. Kaynaklar	6
1.6.1. Yazılı Kaynaklar	6
1.6.2. Elektronik Kaynaklar.....	9
1.7. Çalışmanın Sınırları.....	9
2. ALMAN SİYASİ TARİHİ VE DEVLET GELENEĞİNİN GELİŞİMİ	11
2.1. Alman Siyasi Tarihinin Gelişim Süreci.....	11
2.2. Genel Hatlarıyla Alman Devlet Geleneği.....	20
2.3. 19. Yüzyıl ve 20.Yüzyıl Başlarında Almanya’da Siyasi Durum	24
2.4. İki Dünya Savaşı Arası Dönem: Avrupa’daki Gelişmeler ve Almanya	29
2.4.1. Olayların Genel Seyri	29
2.4.2. Fransa’da Durum.....	33
2.4.3. İtalya’da Durum.....	34
2.4.4. Rusya’da Durum	37
2.4.5. İngiltere’de Durum	40
2.4.6. İspanya’da Durum	41
2.4.7. Portekiz’de Durum.....	43
2.4.8. Almanya’da Durum	43

2.5. I. Dünya Savaşı Sonrası Sistemsel Dönüşüm ve Almanya	45
3. WEİMAR CUMHURİYETİ'NİN SİYASİ GELİŞİM EVRELERİ	49
3.1. Weimar Cumhuriyeti Öncesi Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Koşullar	49
3.2. Monarşinin Sonu ve Cumhuriyetin Kuruluşu.....	56
3.3. Kriz Yılları (1918-1923).....	58
3.4. Altın Yirmili Yıllar (1924-1929).....	65
3.5. Ekonomik Kriz ve Demokrasinin Sonu (1929-1933)	67
4. ANAYASA YAPIMI VE ANAYASANIN SİYASİ TEMELLERİ	70
4.1. Anayasa Yapımı: Kavramsal Çerçeve	70
4.2. Demokrasi: Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve	75
4.3. Demokratikleşme Süreci.....	78
4.4. Demokratikleşme Dalgaları.....	82
4.4.1. Genel Olarak Demokratikleşme Dalgaları ve Anayasa Yapımı Süreçleri	82
4.4.2. Birinci Demokratikleşme Dalgası ve Ters Dalga	84
4.4.3. İkinci Demokratlaşma Dalgası ve Ters Dalga	85
4.4.4. Üçüncü Demokratlaşma Dalgası.....	88
4.5. Demokrasilerde Kırılganlık Riski: Totaliter ve Otoriter Rejimler	88
4.6. İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Avrupa'da Anayasacılık Hareketleri.....	96
4.7. Alman Anayasacılığının Siyasi ve Düşünsel Temelleri.....	103
5. WEİMAR DÖNEMİ SİYASAL YAPI VE ANAYASAL DÜZENİN İŞLEYİŞİ... 109	
5.1. Weimar Dönemi Siyasal Yaşam.....	109
5.2. Weimar Dönemi Siyasi Partiler	113
5.2.1. Genel Hatlarıyla Partileşme Süreci	113
5.2.1. Merkez Parti (ZP/Deutsche Zentrums Partei)	115
5.2.2. Bavyera Halk Partisi (BVP/Bayerische Volkspartei)	116
5.2.3. Alman Halk Partisi (DVP/ Deutsche Volkspartei)	117
5.2.4. Alman Ulusal Halk Partisi (DNVP/ Deutschenationale Volkspartei)	118
5.2.5. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP/Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartie)	119
5.2.6. Alman Demokrat Partisi (DDP/Deutsche Demokratische Partei)	121
5.2.7. Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD/Sozialdemokratische Partei Deutschlands)	122
5.2.8. Bağımsız Alman Sosyal Demokrat Parti (USPD/Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands)	123

5.2.9. Almanya Komünist Partisi (KPD/ *Kommunistische Partei Deutschlands*)

124

5.3. Weimar Dönemi Öncesi Almanya’da Seçimler (1871-1918)	125
5.4. Weimar Döneminde Almanya’da Seçimler (1918-1933)	128
5.5. Weimar Anayasasının Sistematiği	129
5.6. Devletin Temel Esasları ve Kuvvetler Ayrımı	130
5.6.1. Devletin Yapısına İlişkin Temel Hükümler	130
5.6.2. Yasama Erki: Yapısı ve İşleyişi	131
5.6.3. Yürütme Erki	142
5.6.3.1. Yürütme Erkinin Genel Karakteristiği	142
5.6.3.2. Devlet Başkanı/ (Reichspräsident)	145
5.6.3.3. Hükûmetin Yapısı, Şansölye ve Bakanlar	154
5.6.4. Yargı Erki	158
5.6.4.1. Hâkimlerin Bağımsızlığı	158
5.6.4.2. Yargı Yetkisinin Yapılandırılması	158
5.6.4.3. Hâkimlerin Bağımsızlığı ve Güvencesi/ Kanuni Hâkim Güvencesi.	159
5.6.4.4. Hâkimlerin Güvence Altına Alınması	160
5.6.4.5. Hâkimlerin Mesleki Sorumlulukları	160
5.6.4.6. Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargı Yetkisi	161
5.6.5. Hükûmet Modeli: Yarı Başkanlık mı, Süper Başkanlık mı?	161
5.7. Temel Haklar ve Ödevlere İlişkin Düzenlemeler	165
5.7.1. Temel Hak ve Ödevlerin Genel Görünümü	165
5.7.2. Kişi/Birey (<i>Die Einzelperson</i>) Hakları	168
5.7.3. Sosyal Yaşama İlişkin Düzenlemeler (<i>Das Gemeinschaftsleben</i>)	170
5.7.4. Din-Devlet İlişkilerinin Düzenlenmesi: Din ve Kilise (<i>Religion und Religionsgesellschaften</i>)	173
5.7.5. Eğitim ve Okul (<i>Bildung und Schule</i>)	176
5.7.6. Ekonomik Yaşamın Düzenlenmesi (<i>Das Wirtschaftsleben</i>)	180
5.8. Geçici ve Son Hükümler: Anayasanın Son Bölümü/Geçiş Hükümleri	190
5.9. Anayasanın Değiştirilmesi Sorunu	191
5.10. Alman Devlet Geleneği ve Weimar Anayasasında Sosyal Devlet Niteliği	193
5.11. Anayasanın Güçlü Yönleri	196
5.12. Anayasanın Zayıf Yönleri	200
6. SONUÇ	205

KAYNAKLAR.....	217
ÖZGEÇMİŞ	230

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil

Sayfa

No

No

5.1. Weimar dönemindeki partilerin ideolojik yelpazedeki konumları. 1255

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
No	No
5.1: Reichstag'da en az bir koltuğa sahip olan partiler (Reichswahlgesetz, 1920; Aleskerov vd., 2014'ten).....	113

SİMGELER VE KISALTMALAR

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BBB	: Bavyera Çiftçiler Birliği (Bayerischer Bauernbund)
Bkz.	: Bakınız
BVP	: Bavyera Halk Partisi (Bayrische Volkspartei)
CFR	: Hristiyan Federalist Reich Seçim Listesi (Christlich-Föderalistische Reichswahllist)
CNBLVP	: Hristiyan Ulusal Çiftçiler ve Kırsal Halk Partisi (Christlich-Nationale Bauern und Landvolkpartei)
CVP	: Hristiyan Halk Partisi (Christliche Volkspartei)
CVP	: Hristiyan Sosyal Halk Servisi (Christlich-Sozialer Volksdienst)
Çev.	: Çeviren
DBP	: Alman Çiftçi Partisi (Deutsche Bauernpartei)
DDP	: Alman Demokrat Partisi (Deutsche Demokratische Partei)
DHP	: Alman -Hannover Partisi (Deutsch-Hannoversche Partei)
DNVP	: Alman Ulusal Halk Partisi (Deutsche Nationale Volkspartei)
DSP	: Alman Sosyal Partisi (Deutsche Soziale Partei)
DStP	: Taraf Alman Devleti (Deutsche Staatspartei)
DVFP	: Alman Halkının Özgürlük Partisi (Deutsche Volkischen Freiheits-Partei)
DVP	: Alman Halk Partisi (Deutsche Volkspartei)
KFSWR	: Siyah-Beyaz-Kırmızı Savaş Cephesi (Kampffront Schwarz-Weiss-Rot)
KPD	: Almanya Komünist Partisi (Kommunistische Partei Deutschlands)
md.	: Madde
MSPD	: Çoğunluk Sosyal Demokrat Parti (Mehrheitssozialdemokratische Partei Deutschlands)
NSDAP	: Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei)
NSFB	: Nazi Partisi/ Nasyonal Sosyalist Özgürlük Hareketi (Nationalsozialistische Freiheitsbewegung)
NEF	: Yeni Ekonomi Politikası

OHL	: Oberste Heerleistung (Baş Komutanlık)
s	: Sayfa
Vd.	: Ve diğeri
WRV	: Weimarer Reich Verfassung
ZP	: Alman Merkez Partisi (Deutsche Zentrumspartei)

1. GİRİŞ

Weimar Cumhuriyeti dönemi 1. Dünya Savaşı sonrası Avrupa tarihinin en önemli kesitlerinden biridir. Gerek devlet inşası, demokratikleşme ve insan hakları açısından gerekse anayasacılık açısından Weimar dönemi günümüzde pek çok yönden araştırmaya değer konular arasında yer almaktadır.

1.1. Tezin Konusu

Weimar Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve 1919'da kabul edilen anayasasını konu alan bu çalışmada, Almanya'da monarşinin dağılması, devletin ekonomik, sosyolojik ve siyasal açılardan yeniden inşa edilmesi ve demokrasiye geçiş süreci analiz edilmektedir. Weimar Cumhuriyeti, adını I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan ve lağvedilen Alman monarşisi yerine millî meclisin yeni anayasayı oluşturmak için 1919 yılında toplandığı Weimar kentinden almaktadır.

Totaliter ve otoriter rejimlerin çöküşünün ardından ortaya çıkan “demokratikleşme”, “demokrasiye geçiş” ve “demokratikleşme süreci” kavramları, demokratik devlet yapılanması sürecinde siyasal ve toplumsal dönüşüm açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda hem teori hem de uygulama açısından önemli bir örnek teşkil eden ve literatürde *Weimar Cumhuriyeti* olarak adlandırılan dönem, kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır.

1.2. Tezin Amacı

Bu çalışmada, Weimar Almanyası'nın “cumhuriyetçilerden yoksun bir cumhuriyet” ve “demokratlardan yoksun bir demokrasi” olup olmadığı sorunsalı ele alınmıştır. Ayrıca Marksist sosyalizmin teorik desteğini alan ancak liberalizmin kazanımlarından da yararlanan *Weimar Anayasası'nın* (*Weimarer Reichsverfassung – WRV*) tesis ettiği siyasal düzen analiz edilmiştir. Tez çalışmasının temel amacı, Weimar Almanyası'nda demokratik ulus-devlet modelini anayasal sistem üzerinden incelemektir. Tez çalışması kapsamında kısa sürede elde edilen siyasal ve toplumsal deneyimlerin, Almanya ve Avrupa'daki siyasal ve sosyal değişimler ile demokratik devlet yapılanmalarını dönüştürücü bir etkiye sahip

olup olmadığı tartışılmıştır. Weimar Cumhuriyeti Anayasası, işleyiş mekanizmasının eksikliğinden ötürü, demokratik düzenin sürekliliğini sağlayamamış ve tarihsel olarak başarısızlığa uğramıştır.

Bu çalışmanın dayandığı temel varsayımlar şunlardır: 1) Demokratik bir anayasanın, hukuk kurumlarını, demokratik ilkeleri ve temel hak ve özgürlükleri koruyan yapısal unsurları içermesi zorunludur. Ancak, anayasanın bu niteliklere sahip olması tek başına yeterli değildir; anayasanın etkin ve istikrarlı bir şekilde uygulanamaması durumunda, demokratik düzen her zaman tehdit altına girebilir. Weimar Cumhuriyeti Anayasası, işleyiş mekanizmalarındaki eksiklikler nedeniyle demokratik düzenin sürekliliğini sağlayamamış ve başarısızlığa uğramıştır. 2) İstikrarlı bir devlet sistemi veya anayasal düzenin sağlıklı işleyişi yalnızca iç dinamiklere değil, aynı zamanda uluslararası sistemde meydana gelen gelişmelere de bağlıdır. Weimar Cumhuriyeti Anayasası ile kurulan devlet sisteminin başarısızlığa uğramasındaki diğer önemli etken dış faktörlerdir. Burada iki önemli dış etken dikkat çekmektedir: 1) I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan barış antlaşmaları, adil olmaktan uzak ve onur kırıcı nitelikte olup, sürdürülebilir bir barış ortamı oluşturamamıştır. 2) 1929 Büyük Buhranı, Weimar Cumhuriyeti'nin ekonomik ve siyasi istikrarını ciddi şekilde sarsmıştır.

Ancak, bu dış etkenler çalışmanın doğrudan araştırma kapsamına girmediğinden, tezde ayrıntılı olarak ele alınmamıştır.

1.3. Konunun Önemi

Weimar Cumhuriyeti'nin incelenmesi, yalnızca Alman toplumunun ve I. Dünya Savaşı sonrası dönemin anlaşılması açısından değil, aynı zamanda demokratikleşme süreçlerinin tarihsel dinamiklerini kavramak bakımından da büyük önem arz etmektedir. Weimar Cumhuriyeti, yalnızca Alman tarihine özgü bir olgu değildir; onun ötesinde I. Dünya Savaşı'nın ardından çöken imparatorluklar bakiyesi devletlerde yeni demokratikleşme çabalarının anlaşılması bakımından önemli bir tecrübedir.

Weimar Cumhuriyeti'nin yıkılışı ve sonuçları üzerine pek çok çalışma yapılmışsa da bilhassa anayasayla ilgili yapılan çalışmalar son derece sınırlıdır. Türkçe alan literatüründe bu konuda ciddi boşluk olduğunu özellikle vurgulamak gerekir.

1.4. Yöntem

Bu araştırma, Siyaset Bilimi perspektifinde bireylere, topluma ve devlete yansıyan olguları ele alarak sosyal bilimlere dayalı bir tartışma sunmayı amaçlamaktadır.

Siyaset Bilimi, iki temel ve karşıt yaklaşım çerçevesinde açıklanmaktadır. Birinci yaklaşım, siyaseti, toplumda yaşayan bireyler arasında bir çatışma, mücadele ve çekişme alanı olarak tanımlar. İnsanlar, doğaları gereği, ekonomik ve sosyal durumları açısından farklı çıkarlar, düşünceler ve siyasi eğilimlere sahiptirler. Bu farklılıklar nedeniyle, siyasi sürecin temelinde çatışma bulunmaktadır. Çatışmanın ana nedeni, toplumdaki değerlerin paylaşımı üzerinden iktidarı ele geçirme mücadelesidir. Toplumsal gruplar, siyasi iktidarı elde ederek kendi görüş ve çıkarlarının güvence altına alınmasını amaçlar. Nitekim siyasi mücadele, farklı aktörlerin güç ve çıkarlarını koruma ve artırma yönündeki rekabeti doğrultusunda şekillenmektedir. Bu teorik çerçeve, Weimar Cumhuriyeti bağlamında ele alındığında, demokratikleşme sürecindeki siyasal ve toplumsal çekişmeleri analiz etme fırsatı sunmaktadır.

Siyaset bilimi kapsamında, iktidarı ele geçirmek ve onun sağladığı avantajları paylaşmak, siyasi süreçlerin temel hedeflerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşıma göre, siyasi mücadele, bireyler ve grupların çıkarlarını koruma ve güçlendirme uğrunda mücadele ekseninde şekillenmektedir. Diğer bir görüş, siyasetin temel amacının toplumda birlik, beraberlik ve bütünlüğü sağlamak olduğunu öne sürerek, genel faydayı ve bireylerin ortak iyiliğini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Daha çok “olması gereken” üzerine odaklanan bu yaklaşım idealist ve ütöpik bir perspektif sunmaktadır. Siyaseti, herkesin çıkarına hizmet eden bir toplum düzeni kurma aracı olarak değerlendiren bu bakış açısı, pratiğe döküldüğünde çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Aslında, politika hem bir çatışma ve iktidar mücadelesi hem de toplumun tüm üyelerinin yararına olacak bir düzen oluşturma aracı olarak görülebilir. Toplumsal olaylar genellikle çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip olduğundan, tek bir çerçevede ele alındığı takdirde yetersiz sonuçlar doğuracaktır. Siyaset ve iktidar olgusu da bu durumdan farklı değildir. Süreci anlamlandırabilmek için, iyi/kötü, faydalı/zararlı gibi önceden belirlenmiş değer yargılarının ötesine geçerek, olaylara mümkün olduğunca geniş bir perspektiften bakmak gerekmektedir (Kapani, 2015: 23-24).

Siyasi düşünce tarihi, siyasetin sosyal süreçler, ilişkiler ve siyasi alan dışındaki çatışma ve mücadelelerle nasıl biçimlendiğine dair sorular sormaktadır. Siyasi düşüncenin toplumsal tarihini anlamak için yalnızca düşünürlerin fikirlerini, metinlerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini incelemek yeterli değildir. Siyasi düşünce tarihi açısından, siyaset düşünürlerinin karşılaştığı sorular sadece felsefe, politik ekonomi veya siyaset düzleminde değil, aynı zamanda siyasi sahnenin dışında gelişen toplumsal etkileşim ve metinlerin ötesinde yer alan dinamikler tarafından da belirlenmektedir (Wood, 2012: 49). Bu yüzden Alman siyasi düşüncesinin farklı siyasi ve sosyal bağlamlarda, belirli tarihsel dönüm noktaları üzerinden ele alınması gerekir.

Weimar Cumhuriyeti'nin anayasal dinamiklerini analiz ederken, Almanya'nın toplumsal tarihine odaklanmak ve bu döneme özgü sosyo-siyasi faktörlerin dikkate alınması gerekir.

Tez çalışmasının hazırlanmasında takip edilecek yöntemin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. *Almanya'da Anayasal Değişimin Dinamikleri ve Weimar Anayasası (1919-1933)* konusunun, farklı disiplinler perspektiflerinden incelenebilecek çok boyutlu bir niteliğe sahip olması, araştırma yöntemi bakımından belirleyicidir. Çalışma; Siyaset Bilimi, Siyasi Tarih, Genel Kamu Hukuku ve Siyaset Sosyolojisi gibi alanlarla ilişkili olarak ele alınacak ve disiplinler arası bir eksenle incelenecektir. Söz konusu disiplinlerin konusu ve inceleme alanları disiplinler arası araştırma yönteminin uygulanması sırasında özenle dikkat edilmesi gereken hususlardandır. Örneğin Anayasa Hukuku, mevcut normlara dayanarak anayasal sistemleri çözümlemeye odaklanırken, Genel Kamu Hukuku, anayasal düzenin temel ilkeleri ve tercihlerine ağırlık vermektedir. Ayrıca, Genel Kamu Hukuku, devletin yalnızca şekilsel ve hukuksal yapısını değil, aynı zamanda iktidar ilişkilerinin yarattığı siyasal ve toplumsal dinamizmi de analiz etmektedir. Çalışma, Weimar Anayasası'nın uygulanışını, dönemin hukuki çerçevesiyle birlikte siyasi ve toplumsal güç dengeleri içinde değerlendirecek; anayasal normlar ile siyasal gerçeklik arasındaki ilişkiyi ortaya koyacaktır.

Bu çalışmada, insan hak ve özgürlükleri ile sosyal haklar bağlamında devletin işleyişi analiz edilirken Weimar Cumhuriyeti'nin neden başarısız olduğu ortaya konulacaktır.

I. Dünya Savaşı'ndaki yenilginin ardından Almanya'ya dayatılan onur kırıcı barış koşulları, Alman toplumunda büyük tepkilere yol açarken ülkenin derin bir ekonomik

buhrana sürüklenmesine neden olmuş, ekonomik krizler ve toplumsal huzursuzluklarla birleşerek aşırı ırk milliyetçiliğinin yükselişini hızlandırmıştır. Yükselen ırkçılık ideolojisinin halkın geniş kitlelerini etkisi altına alması Weimar Anayasası'nın sona ermesinin temel nedeni olarak görülebilir. Bir anayasal düzenin işlerlik kazanabilmesi ve sürdürülebilir olması, sadece hukuki çerçeveye değil, aynı zamanda uygun siyasi ve toplumsal koşulların varlığıyla doğrudan ilişkilidir. Weimar Anayasası, normatif açıdan güçlü bir çerçeve sunmasına rağmen, dönemin siyasi istikrarsızlığı ve toplumsal kutuplaşması nedeniyle etkin bir şekilde uygulanamamış ve başarısızlığa uğramıştır.

Tez çalışmasını alan literatüründe yer alan çalışmalardan farklı kılan bazı hususlara değinmekte fayda vardır. Öncelikli olarak şunu belirtmek gerekir ki Türkiye'de mevcut literatürde Weimar Cumhuriyeti üzerine yapılmış kapsamlı bir akademik araştırmaya rastlanmamıştır. Türkçe alan literatürüne bilimsel bir eser kazandırması tez çalışmasının önemini gösteren en temel gerekçedir. Weimar Cumhuriyeti'nden bahseden araştırmalar genellikle belirli alanlarda yapılmıştır. Bu alanlar arasında anayasa hukuku, uluslararası ilişkiler, siyasi tarih ve siyaset bilimi yer almaktadır. Tez çalışmasında siyaset bilimi ana disiplin olarak benimsenerek, olayların siyasi arka planı analiz edilmektedir. Dolayısıyla çalışma yalnızca anayasal ve hukuki çerçevede değil, siyasal ve toplumsal dinamikleri içerecek şekilde bütüncül bir perspektifle yapılacaktır.

1.5. Ana Konular

Bu çalışma, beş ana bölümden oluşmaktadır:

Birinci Bölüm, çalışmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, ana çerçevesi, kullanılan kaynaklar ve çalışmanın sınırlılıklarını ele almaktadır. Bu bölümde, araştırmanın temel çerçevesi belirlenerek, inceleme yöntemleri açıklanmıştır.

İkinci Bölüm, Almanya'nın siyasi tarihini genel hatlarıyla ele almaktadır. Bu bölümde, Almanya'nın tarihsel süreci, savaşları, siyasi yapısı ve toplumsal dönüşümleri incelenmiştir. Ayrıca, iki dünya savaşı arası dönemde Avrupa'da yaşanan gelişmeler, belirli ülkeler temelinde karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Üçüncü Bölüm, Weimar Cumhuriyeti'nin ortaya çıkışı ve siyasi, sosyal ve ekonomik gelişim sürecini ele almaktadır. Bu bölümde, Weimar Cumhuriyeti dört dönem çerçevesinde incelenmiştir: *Monarşinin Sonu ve Cumhuriyetin Kuruluşu*, *Kriz Yılları (1919-1923)*, *Altın Yirmili Yıllar (1923-1929)*, *Ekonomik Kriz ve Demokrasinin Sonu (1929-1933)*.

Dördüncü Bölüm, anayasa yapım sürecini ve Weimar Anayasası'nın siyasi temellerini incelemektedir. Bu bölümde demokrasi kavramı bağlamında anayasanın teorik temelleri ele alınmıştır.

Beşinci Bölüm, Weimar Anayasası öngördüğü devlet düzeninin yapısı ve işleyişini, anayasal sistemin niteliğini, hak ve özgürlükleri, hükûmet modeli ve anayasanın değiştirilme sorununu incelemektedir.

1.6. Kaynaklar

Çalışmada yazılı ve elektronik kaynaklar kullanılmıştır.

1.6.1. Yazılı Kaynaklar

Çalışma kapsamında, konuyla ilgili yayımlanmış kitaplar, makaleler, doktora ve yüksek lisans tezleri taranarak sistematik bir tasnif yapılmıştır. Konuya ilişkin yabancı literatürde sayı ve içerik itibarıyla kayda değer kaynaklar bulunurken Türkçe literatürü konusunda aynı şeyi söylemek imkansızdır. Weimar Cumhuriyeti'nin tarihi ve siyasi düzeni üzerine yapılan akademik çalışma sayısı son derece sınırlıdır.

Bu alanda yapılan lisansüstü çalışmalara örnek olarak, Necla Kurudere'nin 1994 yılında yazdığı *Weimar Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Weimar Anayasası* (Kurudere, 1994) başlıklı yüksek lisans tezini gösterebiliriz. Ancak, bu çalışmanın bir yüksek lisans tezi olduğunu ve tarih alanında yazıldığını dikkate alırsak çalışmamızın kaynak ihtiyacını karşılamak bakımından yetersiz olduğunu söyleyebiliriz.

Son dönemde, bu araştırmayla paralel bir dönemde yayımlanan ve alana önemli katkı sunan bazı akademik çalışmalardan bahsedilebilir. Bunlar arasında, Ahmet Mert

Duygun'un 2019 yılında Rheinische Friedrich-Wilhelms Üniversitesi Hukuk ve Devlet Bilimleri Fakültesi'nde Almanca olarak yayımladığı *Das semipräsidentiale Regierungssystem der Weimarer Republik im Vergleich mit dem heutigen türkischen Regierungssystem nach den Verfassungsänderungen in 2007 und 2017* başlıklı doktora çalışması ile 2024 yılında yayımlanan *Weimar Cumhuriyeti, V. Cumhuriyet Fransası ve Türkiye Modelleri Işığında 1919'dan 2024'e Anayasacılık* adlı eseri, konuya dair en güncel ve akademik kaynak olarak değerlendirilebilir.

Tezin kaynak ihtiyacı ağırlıklı olarak İngilizce ve Almanca literatürde yer alan çalışmalardan karşılanmıştır. Bu kaynaklar, Weimar Cumhuriyeti'nin tarihi, gelişimi, kurumsal yapısı, ortaya çıkış süreci ve temel özelliklerinin analiz edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle, Weimar Anayasası'nın uygulanması, siyasal dinamikler ve anayasal düzenin başarısızlığa iten nedenlerle ilgili çalışmalara dayanarak kapsamlı bir değerlendirme yapılmıştır. Önemli gördüğümüz birincil kaynaklar arasında Detlev J. K. Peukert, *The Weimar Republic: The Crisis of Classical Modernity* (1993) adlı eseri vurgulayabiliriz. Eserde, Alman tarihinin hiçbir döneminin, Weimar Cumhuriyeti yılları kadar kapsamlı bir şekilde incelenmediğini belirtmektedir. Peukert'e göre, Eberhard Kolb'un genel incelemesiyle birlikte artık bu konuda güvenilir bir rehber ortaya çıkmıştır. Peukert, kitabının Kolb'un eserine bir alternatif veya rakip olma amacı taşımadığını özellikle vurgularken, mevcut literatüre dayanarak, Weimar Cumhuriyeti'nin "Özel Alman Gelişim Yolu" (*Deutscher Sonderweg*) tartışmaları çerçevesinde ele alınmasının önemli olacağını ileri sürmektedir. Ayrıca, çağdaş Alman tarihinin yazımı ve öğretimi sırasında ortaya çıkan milliyetçi eğilimler ile ilgili güncel tartışmalara da katkı sağladığını ifade etmektedir. Peukert'in çalışması, günlük yaşam, bireysel deneyim ve düşünceler üzerine yapılan son araştırmalar ışığında, Weimar döneminin incelenmesine yeni bir perspektif kazandırmaktadır. Savaşın patlak vermesi, ekonomik krizler ve siyasi istikrarsızlık gibi olguların, bireyler ve toplumsal yapı üzerindeki etkilerini ele alan araştırmalar, Weimar döneminin daha derinden anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Peukert, söz konusu literatür kapsamında ortaya çıkan konuları inceleyerek, Weimar Cumhuriyeti'nin sosyal ve siyasi krizlerini yorumlamayı amaçladığını ifade etmektedir (Peukert, 1993: 11).

Reinhold Zippelius'un *Kleine deutsche Verfassungsgeschichte vom frühen Mittelalter bis zur Gegenwart* (Zippelius, 1994), Udo Di Fabio'nun *Die Weimarer Verfassung: Aufbruch und Scheitern* (Fabio, 2018), Heinrich August Winkler'in *Weimar 1918-1933: Die*

Geschichte Der Ersten Deutschen Demokratie (Winkler, 2005), Eberhard Kolb ve Dirk Schumann'ın *Die Weimarer Republik* (Kolb ve Schumann, 2013), Karl Polak'ın *Die Weimarer Verfassung: Ihre Errungenschaften und Maengel* (Polak, 1948) çalışmada atıfta bulunulan önemli eserler arasında yer almaktadır. Ayrıca, *Der Weg in die Diktatur* adlı eserde dönemin önde gelen siyaset bilimci ve tarihçileri, Weimar Cumhuriyeti'nin tarihini ve sonraki gelişmelere zemin hazırlayan trajik başarısızlığının nedenlerini ele alan kapsamlı bir incelemidir.

Weimar Anayasası, hükûmet sistemi, demokrasi ve diktatörlük konularında A. M. Duygun'un *Weimar Anayasası Hükûmet Sistemi, Demokrasi ve Diktatörlük* (Duygun, 2024) ve M. Fulbrook'un *A History of Germany 1918-2000: The Divided Nation* (Fulbrook, 2004) adlı çalışmaları örnek gösterebiliriz. Weimar kültürü ile ilgili olarak P. Gay'ın *Weimar Culture: The Outsider as Insider* (Gay, 2023) adlı eseri önemli bir kaynaktır. Weimar Anayasası'nın siyaseti ve kültürü ile Weimar dönemi parti sistemi konusunda ise C. Storer'in *Weimar Germany: Promise and Tragedy* (Storer, 2015) çalışması, alan literatüründeki en güncel kaynaklar arasında yer almaktadır.

Tez çalışmasının teorik boyutunun oluşumuna zemin hazırlayan kaynaklar arasında Türkçe, İngilizce ve Almanca yayınlanmış birçok eser bulunmaktadır. Toplumsal olaylar, politika ve iktidar olgusu, otorite, özgürlük ve mülkiyet kavramları, siyasal iktidar ve demokratik yönetim biçimleri konularında M. Kapani (Kapani, 2017), Akad (Akad vd., 2018), A. Aleskerov (Aleskerov, 2007), E. M. Wood (Wood, 2012), Demirel (Demirel, 2017) vd. yazarların kitap ve makalelerinden yararlanılmıştır. Ayrıca, anayasa yapımı, siyasal toplumun kurulması ve güçlendirilmesi kapsamında Maurice Duverger'in *Siyasal Rejimler* (Duverger, 1986), K. C. Wheare'in *Modern Anayasalar* (Wheare, 1985), Giovanni Sartori'nin *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği* (Sartori, 1997), Otto Depenheuer ve Christoph Grabenwarter'in editörlüğünü yaptığı ve ulusal basında çeviri editörlüğü İlyas Doğan'ın yaptığı *Anayasa Teorisi (Verfassungstheorie)* (Depenheuer ve Grabenwarter, 2014), Murat Tümay'ın *Demokratik Anayasa Yapımı Dinamikleri: Tunus Anayasası Örneği* (Tümay, 2015), Yavuz Atar'ın *Demokrasilerde Anayasal Değişimin Dinamikleri ve Anayasa Yapımı* (Atar, 2000), Ergun Özbudun'un *Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı* (Özbudun, 1993) ve *Türkiye'de Demokratikleşme Süreci: Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı* (Özbudun, 2014) yararlanılan önemli çalışmalar arasındadır. Bu alanda ayrıca, Yılmaz Bayraktarlı'nın *Alman Siyasal Sisteminde Erkler*

Ayrılığı Bağlamında Yargı ve Siyasal Erkin Yakın İlişkisi (Bayraktarlı, 2015) ve *Alman Siyasal Sistemi ve Devlet Erklerinin İç İçeliği* (Bayraktarlı, 2016) adlı Türkçe yayınlar konuyla ilgili kısmî bilgiler içeren ikincil kaynaklar arasında yer almaktadır.

Weimar Anayasası'nın Türkçeye metni Dareste, F. R. ve Dareste, P. tarafından 1939 yılında yayımlanan *Avrupa, Amerika, Afrika, Asya ve Okyanusya Devletlerinin Esas Teşkilat Kanunları*, Cilt I başlıklı eserinde yer almaktadır. Söz konusu metin Menemencioğlu tarafından tercüme edilmiştir (Dareste, 1939a). Fakat bu metin 1930'ların akademik dili ve terminolojisine uygun şekilde tercüme edildiğinden günümüz çalışmalarında kullanılması bakımından pratik bir metin sayılamaz.

1.6.2. Elektronik Kaynaklar

Çeşitli projeler kapsamında yayımlanan elektronik portal ve akademik veri tabanlarında, Weimar Cumhuriyeti'nin siyasi, tarihi, felsefi, sosyal ve ekonomik durumu hakkında kapsamlı bilgiler içeren pek çok dijital kaynak ve akademik platform bulunmaktadır. Çalışma sırasında bu kaynak ve platformlardan yararlanılmıştır. Alanla ilgili akademik dergiler, üniversite kütüphaneleri, açık erişim sistemleri ve dijital arşivler, çalışmanın temel referansları arasında yer almıştır. Özellikle Weimar Anayasası'nın uygulanması, siyasal dinamikleri ve anayasal sistem üzerindeki etkilerine ilişkin güncel ve kapsamlı bilgiye ulaşmak amacıyla çevrimiçi akademik kaynaklara ve veri tabanlarına başvurulmuştur.

1.7. Çalışmanın Sınırları

Bu çalışmada, döneme ilişkin bazı konuların yüzeysel bir şekilde ele alındığı ya da hiç değinilmediği gözlemlenebilir. Weimar Cumhuriyeti, I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden Hitler'in 1933'te iktidara gelmesine kadar geçen süre Almanya'nın demokrasi deneyimi olarak tarihe geçmiştir. Bu süreç, anayasal değişim dinamiklerini, dönemin demokrasi anlayışını ve demokratikleşme dinamiklerini içermektedir. Weimar Anayasası'nın güçlü ve zayıf yönleri, anayasal düzenin demokratikleşme süreciyle ilişkisi ve anayasal mirasının sonraki dönemlerde nasıl değerlendirildiğine dair meseleler, bu incelemenin temel olarak odaklandığı konulardır.

Weimar Anayasası'nın demokrasi tarihine sağladığı en önemli katkılardan biri, 19. yüzyılın insan hakları birikimini sistematik bir biçimde anayasal düzleme taşıması ve bu birikimi hukuki metinlerde kodlayarak kurumsallaştırmasıdır. Weimar Anayasası, sosyal hakların anayasallaşması ve yeni özgürlük anlayışlarının yerleşmesi açısından bir dönüm noktası sayılabilir, zira kendisinden sonraki çağdaş anayasa ve insan hakları belgelerine normatif bir model sunmuştur. Dolayısıyla Weimar Anayasası anayasal ve hukuki modernleşmenin yapı taşlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Hukuk sisteminin, devlet yapısındaki dönüşümlerden bağımsız olmadığı ve devlet anlayışına paralel olarak şekillendiği bilinen bir gerçekliktir. Bu nedenle, Almanya'daki anayasal değişim dinamiklerini anlamak ve hukukun mevcut yapısına nasıl ulaştığını analiz edebilmek için devletin dönüşüm sürecini ve bu dönüşüme yol açan faktörler de tez çalışmasının sınırları kapsamına alınmıştır.

2. ALMAN SİYASİ TARİHİ VE DEVLET GELENEĞİNİN GELİŞİMİ

Alman siyasi tarihi ve devlet geleneğinin gelişimi gerek Alman toplumunun kendi içinde gerekse Avrupa kıtasında yaşanan gelişmelerle doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda Almanya'nın siyasi tarihi ve devlet geleneği uluslararası ve bölgesel sistemde yaşanan gelişmeler ve kıta ülkelerinde yaşanan olaylar ekseninde daha iyi anlaşılacaktır.

2.1. Alman Siyasi Tarihinin Gelişim Süreci

Almanya, tarihin belli dönemlerinde dünya siyasetinin şekillenmesini etkileyen önemli siyasi ve askeri aktör olarak varlık göstermiştir. Bu süreçlerin belirleyici faktörü Alman ulusal kimliğinin özgünlüğü ve oluşturduğu siyasi ve kültürel eğilimlerdir. Ayrıca, Almanya'nın tarihsel konumunu pekiştiren diğer bir faktör, bölgesel düzeyde meydana gelen siyasi olaylar ve bu olayların ülkeye yansımalarıdır (Canbolat, 2019: 1-2).

Almanya'nın küresel siyasetteki değişken konumunu analiz edebilmek ve Weimar dönemi Alman toplumunu daha derinlemesine kavrayabilmek için tarihi arka plana bakmak gerekir. Alman toplumunun tarihini, belirli bir halkın tarihi olarak ele almak güçtür; zira bu halkın dilsel ve kültürel alanının sınırları tarih boyunca yoğun bir değişkenlik göstermiştir. Ayrıca, Almanlar, farklı siyasi sınırların ötesinde, göçmen topluluklar veya deniz aşırı yerleşimlerde kendilerini bir topluluk olarak hissedebilmişlerdir; ancak bu durum, onların her zaman ortak bir tarih ya da geçmişe sahip oldukları anlamına gelmez (Dirlmeier vd., 2007: 9).

M.Ö. 500 yılı civarında Güney İskandinavya ve Kuzey Almanya bölgesinde yaşayan Demir Çağı toplulukları, diğer Hint-Avrupa dillerini konuşan halklardan farklı olarak bazı sessiz harfleri değişik biçimlerde telaffuz etmeye başlamışlardır. Bu değişimin kesin kökenleri bilinmemekle birlikte, sürecin izleri dilbilimsel çıkarımlarla sürdürülmektedir. Ses dönüşümü bakımından pek çok dilden farklı olarak (örneğin, Latince *guis*, *guid*, *quo*, *cur*, *guam* gibi) Germen dillerinin atası olan dillerde, *c/k/gu* sesleri *hv/wh/h* şekline dönüşmüştür; bu da modern *hvad*, *what* ve *was* gibi kelimelerin temelini oluşturmuştur. Bu yeni fonetik yapıyı benimseyen topluluklar “Ön-Germenler” olarak adlandırılrsa da bu halkların kendilerine ne ad verdiklerine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bunun

nedeni, o dönemde yazılı kültüre sahip Akdeniz halklarıyla Ön-Germenler arasında herhangi bir temasın bulunmamasıydı. M.Ö. 150 yılı dolaylarında ise Ön-Germenler Akdeniz dünyasıyla etkileşime geçerek Roma ile ticaret ilişkilerini yoğun bir şekilde geliştirmişlerdi (Hawes, 2019: 11-14).

M.Ö. 112-101 yılları arasında, Cimbri ve Töton olarak bilinen kuzeyli kabileler Roma Cumhuriyeti için tehdit oluşturmaya başlamadan önce ticaret ilişkilerin barışçıl bir şekilde sürdürüldüğü gözlemlenmektedir. Ancak, General Marius'un komutasındaki Roma ordusu, bu kabileleri mağlup ederek etkisiz hale getirmiştir. Sonraki dönemlerde bu topluluklar erken Germen halkları olarak tanımlansa da Romalılar için onlar yalnızca *Barbar* olarak görülmekteydi. Söz konusu dönemde bu kabilelerin *Germenler* olarak adlandırılmadığı kesindir; M.Ö. 58 yılına kadar herhangi bir halk için *Germen* terimi kullanılmamıştır (Hawes, 2019: 13-14).

Bleckmann'e göre, Germenlerin başlangıç tarihinin kesin olarak belirlenmesi mümkün değildir. Ancak, onların Yunan-Roma kültür dünyası tarafından diğer kuzey halklarından farklı topluluklar olarak algılandıkları ve daha sonra *Germenler* olarak adlandırıldıkları bir zaman diliminin tespit edilebileceği öne sürülmektedir. İlk algılayışın M.Ö. 3. yüzyılın sonları ile 2. yüzyıl arasında, tehdit edici göç hareketleri kapsamında gerçekleştiği belirtilmektedir. Ayrıca, Bleckmann, *Germen* ifadesinin ancak Caesar'ın Galya Savaşı (M.Ö. 58-50) sırasında kullanılmaya başladığını vurgular (Bleckmann, 2009: 48). Caesar ise Germenleri, ilk kez *De Bello Gallico* adlı eserinde, Ren Nehri'nin ötesinde ikamet eden topluluklar olarak net biçimde tanımlar (Hawes, 2019: 18).

Romalı tarihçilerden Tacitus (M.S. 55-116), *Germania* adlı eserinde Germen kavimlerine ilişkin önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Tacitus, bu toplulukların toplumsal ve siyasi yapıları, savaş stratejileri, hukuk ve ceza sistemleri, barınma alışkanlıkları, giyim tarzları, saç kesimleri, evlilik ritüelleri, cenaze uygulamaları, tarımsal faaliyetler, beslenme biçimleri, şölen kültürleri, tartışma yöntemleri ve küfretme alışkanlıkları gibi pek çok yönünü ayrıntılı biçimde tasvir etmiştir. Bununla birlikte, Tacitus'un Germenlere ilişkin betimlemeleri genel olarak övgü mahiyetinde olmayıp Germen kavimleri arasındaki farklılıkların teferruatına da yer vermektedir (Fulbrook, 2018: 23).

Almanların tarih sahnesine çıkışı, 8. yüzyılda prensliklerin meydana gelmesiyle başlamıştır; bu yüzyıllarda Hristiyanlık bu topluluklarda yaygınlık kazanmıştır. Bugünkü Almanya'yı da kapsayan Doğu Frank Krallığı'nın kuruluşu, I. Konrad'ın 911 yılında iktidara gelişiyle simgelenmektedir (Raff, 1997: 19-20). Frank İmparatorluğu'nun bölünmesi, Frank yönetiminden Sakson yönetimine geçiş süreciyle birlikte, Franklar ile Ren Nehri'nin doğusundaki Almanlar zamanla ayrılmaya başlamış ve *Alman Krallığı* (*Regnum Teutonicum*) kavramı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Alman ulusal bilincinden veya tanımlanabilir bir Alman devletinden söz etmek imkânsızdır (Dirlmeier vd., 2007: 9).

Almanların Roma'yı ele geçirmesinin ardından, 951 yılında Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu kurulmuştur. Yüzyıllar boyunca siyasi yapının değişikliklere uğramasına rağmen, genel olarak imparatorluk, günümüz Almanya toprakları üzerinde hüküm sürmüştür (Raff, 1997: 19-22).

Almanya'nın sonraki altı yüzyılı, monarşi, soylular ve kilise arasındaki güç dengesine dayalı karmaşık bir siyasi yapıyı yansıtmıştır. Bu süreç, bir bakıma İngiltere ve Fransa'daki gelişim modelleriyle benzerlikler taşısa da Almanya'da farklı özellikler sergilemiştir. Bu farklılıkların temel nedenleri arasında, Almanya'da kalıtsal monarşi yerine seçimle belirlenen monarşi geleneğinin hâkim olması ve Alman krallarının Kutsal Roma İmparatorluğuna sahiplendiklerine dayanan ideolojik bir algı yer almaktadır. Bu unsurlar, Alman siyasi yapısının çok katmanlı ve karmaşık bir süreçten geçmesine zemin hazırlamıştır. Böylece, siyasi figürler değişse de temel davranış biçimleri yüzyıllarca devam eden bir süreklilik kazanmıştır (Hawes, 2019: 61).

Almanya'nın doğusunda ve güneydoğusunda, 12. yüzyılın başlarından itibaren iki yüz yıl boyunca devam eden yerleşim hareketi hem Almanya'nın hem de Doğu Avrupa'nın siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu dönem, yoğun siyasi ve dinsel mücadelelere sahne olmuş; krallar merkezi otoriteyi sağlamakta zorluk çekmiş ve soylular üzerindeki kontrollerini kaybetmiştir. Haliyle, siyasi istikrarsızlıklar iç savaş ve çeşitli ayaklanmalara zemin hazırlamıştır (Fulbrook, 2018: 31). 13. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise Hohenstaufen Hanedanı'nın son dönemleriyle birlikte monarşik otorite zayıflamış, imparatorluk önemli ölçüde gerilemiştir (Parmele, 2024: 38).

Bu dönemde Alman tarihinde iki önemli gelişme yaşanmıştır: Hansa Birliği'nin kuruluşu ve Alman edebiyatının doğuşu. Başlangıçta Macarlara karşı savunma amacıyla kurulan ve "burg" olarak adlandırılan şehirler, zamanla yoğun üretim, ticaret ve sınırlı düzeyde eğitim faaliyetlerinin merkezi haline gelmiştir. İmparatorların doğrudan kontrolü altında bulunan birçok yerleşim yeri bağımsız şehir şehir statüsüne kavuşarak, artan nüfus ve refah sayesinde özel ayrıcalıklar ve dokunulmazlık kazanmıştır. Özellikle Hamburg ve Lübeck gibi şehirler, bölgesel güvenlik ve istikrarı sağlamak amacıyla bir araya gelmişlerdir. Bu ittifaka daha sonra Brunswick ve Bremen şehirleri de katılmış, neticede yüzden fazla şehrin konfederasyon olarak bir araya geldiği *Hansa Birliği* kurulmuştur. Konfederasyon kısa sürede Avrupa'nın kuzeyinde güçlü bir iktisadi ve siyasi örgütlenmeyi ortaya çıkarmıştır (Parmele, 2024: 39). 1254 yılında Hohenstaufen Hanedanı'nın sona ermesiyle Alman krallarının merkezi otoritesi çökmüştür. 1273'te Habsburg Hanedanı Avusturya, Steiermark ve Krain'ın hükümdarı olarak konumunu koruyabilmiş ve 1806'da Kutsal Roma İmparatorluğu'nun sona ermesine kadar egemenliğini sürdürmüştür (Fulbrook, 2018: 39). Aynı dönemde, Almanya İmparatorluğu'nun merkezileşme eğilimlerinin temellerinin atıldığı iki önemli hanedanlık; *Habsburg Hanedanı* ve *Hohenzollern Hanedanı* adlarını duyurmaya başlamıştır (Parmele, 2024: 41-48). Habsburg Kontu Rudolf, kayınbiraderi olan Nürnberg Kontu Hohenzollernli Frederick'in desteği ile tahta geçmiştir. Frederick Habsburg hanedanının kuruluşuna katkıda bulunan ilk Hohenzollern soyundan gelen kişi olarak öne çıkmıştır (Parmele, 2024: 41-43). Hohenzollern Hanedanı'nın temelleri, güney Alman bölgesinde yer alan bir kabileye dayanmaktadır. 1417 yılında, küçük ve zengin Nürnberg'in yöneticisi (Burgrave) olan Frederick Hohenzollern, Brandenburg'u İmparator Sigismund'dan satın almıştır. Bu hamle kendisine hem geniş topraklar hem de nüfuz kazandırmıştır. Zira aynı dönemde Brandenburg, Kutsal Roma Germen İmparatoru'nu seçme hakkına sahip yedi bölgeden (*Electorate*) biri olmuştur. Bu satın alma sayesinde I. Frederick, Brandenburg İmparatorluk Seçmeni (*Elector*) unvanını alarak siyasi bir grubun üyesi haline gelmiştir. Kutsal Roma Germen İmparatorluğu, uzlaşmaya dayalı bir yapı içerisinde, büyüklükleri ve hukuki statüleri açısından farklılık gösteren 300'den fazla egemen bölgeden oluşmaktaydı (Clark, 2006: 3).

İmparatorluk bünyesinde yalnızca Almanlar değil, Alman bölgesinin kuzey ve doğusunda yaşayan Fransızca konuşan Hollandalılar ve Danimarkalı Flemenkler ile Valonlar, Çekler, Slovenler, Slovaklar, Hırvatlar ve İtalyanlar vd. etnik gruplar da vardı. İmparatorluğun temel siyasi organı olan İmparatorluk Meclisi (*Diet*), seçimle iş başına gelen Kutsal Roma

Germen İmparatoru tarafından yönetilmekteydi. Bu makama herhangi bir hanedana mensup bir aday oturabilmekteydi. Ancak Orta Çağ'dan itibaren, imparatorluğun 1806'da resmen sona ermesine kadar bu makamda neredeyse her zaman Habsburg Hanedanı'nın en yaşlı erkek üyesi bulunmuştur (Clark, 2006: 4). 1520 yılından sonra Habsburglar yapmış oldukları evlilikler ve miras yoluyla son derece zengin ve güçlü bir Alman hanedanı haline gelmiştir. Bohemya ve Macaristan'ı da içine alan, Brandenburg'un güney sınırlarından başlayarak Macaristan'ın doğu sınırlarına kadar uzanan geniş bir bölge Habsburgların egemenliği altında idi. Daha sonra Avusturya ile özdeşleşen Habsburglar'a karşı en büyük rakip olarak ortaya çıkan ve Prusya ile bağdaştırılan Hohenzollern Hanedanı, Brandenburg Elektörleri unvanını aldığı anda, Alman Kutsal Roma Germen İmparatoru'nu seçme yetkisine sahip olan Alman prensler grubuna dahil olmuştur. Toplamda yedi üyeden oluşan bu gruba, Brandenburg hükümdarlarına imparatorluk seçimlerinde kullanacakları oy karşılığında çeşitli siyasi ayrıcalıklar tanınmıştır. Hohenzollernler, etki alanlarını birleştirmek ve genişletmek adına büyük çaba sarf etmiş ve 14. yüzyılın ortalarına kadar her hükümdarlık döneminde küçük ama stratejik toprak kazanımları elde etmişlerdir (Clark, 2006: 5).

Almanya'yı oluşturan topraklar hiçbir zaman siyasi bir bütünlük içinde olmamış, aksine küçük ve özerk devletler halinde (prenslikler, dükalıklar, piskoposluklar ve özgür şehirler) varlık göstermişlerdir. Tamamı özerk olan bu topraklar kâğıt üzerinde Frenk Kralı Şarlman'a bağlı kalmış, sahip oldukları güç ve ayrıcalıklarını koruyarak imparatoru kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmışlardır. Orta Çağ boyunca, birçok prens, dük ve şövalye imparatorluk içinde etkili olabilmek adına kıyasıya mücadele etmiştir. Kuşkusuz bu durum Alman devletlerinde sürekli devam eden siyasi çekişmelere yol açmıştır. 16. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Almanca konuşulan bu topraklar *Reform hareketi (Yenilikçi Devrim)* nedeniyle daha fazla parçalanmış, mezhepsel farklılıklar nedeniyle Kuzey ile Güney arasında savaşlar yaşanmıştır. Bu gelişmeler Almanya'nın hem siyasi hem de dini açıdan bölünmesine yol açmıştır. Gerilimlerin tırmanmasıyla birlikte, II. Ferdinand 1618'de tebaasına kendi dini inancını ve emirlerini zorla kabul ettirmeye çalışmış, bu da *Otuz Yıl Savaşları*'na (1618-1648) yol açmıştır (Storer, 2015: 20).

1648 yılında *Westfalya Antlaşması*'nın imzalanmasıyla Avrupa'da yeni bir düzen inşa edilmiştir. Bu antlaşma ile Papalık ve Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun gücü zayıflatılmış, krallıkların bağımsız hareket etme yetkileri artırılmıştır (Şahin, 2013: 46-49).

Ancak, savaşların yol açtığı yıkım Alman topraklarında derin ve kalıcı izler bırakmıştır. Sonuç olarak, Almanya öncekine kıyasla daha fazla parçalanmış ve güçsüz bir vaziyete düşmüştür. En kârlı çıkan ise o dönemde küçük ve zayıf bir yapıya sahip olan Kuzey Alman Prensliği Brandenburg-Prusya (*Norddeutsches Fürstentum Brandenburg-Preußen*) olmuştur. Bir dizi reform sonucunda Prusya Dukalığı (*Herzogtum Preußen*), imparatorluk tacını elde etmeyi başarmıştır (Storer, 2015: 23-24).

17. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde, Brandenburg'un küçük bir imparatorluk elektörü olan Hohenzollernler, diğer Alman prenslikleri ve yarı bağımsız devlet yapıları üzerinde güç ve itibar kazanmaya başlamıştır. Almanya'nın kuzeyinde, Polonya'dan Hollanda'ya kadar uzanan geniş bir bölge Hohenzollernlerin yönetimindeydi. 17. yüzyılın ikinci yarısında ise bu meşru otokratik yönetim, zamanla keyfi ve tam anlamıyla meşruiyet taşımayan mutlak monarşik bir yapıya dönüşmüştür. Geleneksel yönetim bağlamında gerçekleşen kurumsal dönüşümler sonucunda Prusya ortaya çıkmıştır. Fakat bu yapı doğrudan "Prusya" (Preußen) adıyla anılmamıştır. 18. yüzyılın sonlarına kadar "Prusya" (Preußen) terimi, yalnızca uluslararası diplomaside Hohenzollernlerin tüm mülkleri anlamında kullanılmıştır. Prusya'da ise yaygın olarak *Kralın Devlet ve Eyaletleri* (*His Royal Majesty's States and Provinces / Die Staaten und Provinzen Seiner Majestät*) ifadesi tercih edilmiştir (Storer, 2015: 24).

Teknik olarak, "Prusya Krallığı" (*Königreich Preußen*) ifadesi yalnızca Doğu Prusya'ya teşmil edilmiştir. 1807 yılına kadar "Prusya", Hohenzollern monarşisinin tamamını tanımlayan resmi bir adlandırma olarak kabul görmemiştir. Benzer şekilde, Avusturya'daki Habsburg Hanedanı da 1804 yılına kadar yönetimleri altındaki tüm topraklar için ortak bir isim kullanmamıştır. Ancak 1804'te Habsburg topraklarının *Avusturya İmparatorluğu* adını almasıyla bu birlik sağlanabilmiştir. Geniş bir coğrafyada yer alan toprakların merkezi bir güç altında birleştirilmesi, Kuzey Almanya'da bir yenilik olarak görülmüştür. Prusya, her ne kadar 13. ve 14. yüzyıllarda Töton Şövalyeleri tarafından şövalyelik ve manastır merkezli bir yapı olarak kurulmuşsa da 15. yüzyılda merkezi yapı parçalanmış ve uzun bir süre bölünmüş halde varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Küçük çaplı otokratik yönetimler giderek güçlenerek despotik bir devlet sisteminin oluşumuna zemin hazırlamışlardır. Doğu Elbiya'da 15. yüzyıldan itibaren yerel tiranlıklar, sosyal düzenin ana unsurlarından biri haline gelmiştir. Prusya mutlak monarşisi de bu yerel tiranlıklara dayanan bir yapı üzerine inşa edilmiştir (Rosenberg, 1996: 27-30). 1806 yılında,

Napolyon'un desteğiyle on altı Alman prensliğinin *Ren Konfederasyonu (Rheinbund)* olarak bir araya gelmesi ve bu yapının imparatorluktan ayrılması sonucunda Kutsal Roma Germen İmparatorluğu fiilen sona ermiştir. On yıl kadar devam eden Fransızlara karşı sürdürülen bağımsızlık mücadelesi, 1815'te başarıyla sonuçlanmıştır. Bu süreçte Kutsal Roma Germen İmparatorluğu döneminde bir dükalık olan, ancak zamanla Avrupa'nın güçlü devletlerinden biri haline gelen Prusya, önemli rol oynamıştır. Aynı yıl, Avusturya ve Prusya'nın yanı sıra irili ufaklı otuz dokuz Alman devletinin katılımıyla *Alman Konfederasyonu (Deutscher Bund)* kurulmuştur. Prusya'nın Alman Konfederasyonu içinde giderek daha etkili hale gelmesi ve Avusturya'dan uzaklaşması sonucunda Alman milli birliği sağlanmıştır. Prusya Kralı I. Wilhelm tarafından Başbakanlığa getirilen Otto von Bismarck (1862-1889), Almanya'nın siyasi birliğini sağlama yönünde önemli adımlar atmıştır. 1866'da Prusya'nın Avusturya'yı yenilgiye uğratmasıyla Alman Konfederasyonu dağılmış, 1871 yılında Alman İmparatorluğu kurularak modern Almanya'nın temelleri atılmıştır (Hawes, 2019: 100-127).

18. yüzyılda Orta Avrupa'da ulusal egemenliklerini kazanan Alman prenslikleri arasında Prusya ve Avusturya öne çıkmıştır. Alman İmparatorluğu, parçalanmış Alman devletleri arasında güçlenerek siyasi birliği tesis edebilmiştir. Bu birlik sayesinde Almanya modern devlet yapısını ve yeni idari düzenlemeleri benimsemiş, 1871 yılında Prusya öncülüğünde oluşturulan devlet ve toplum modeli 20. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür.

Siyasi yapının tarihsel gelişimi açısından incelendiğinde, II. İmparatorluk (*II. Reich*) döneminin yönetim anlayışı uygulama açısından farklılıklar göstermiştir. Egemenlik, halk tarafından değil, Reich'a üye olan devletlerin prensleri tarafından kullanılmıştır. Bu durum, demokratik ilkelerle çelişmiştir. Prenslerin temsil edildiği en önemli kurum ise Federal Konsey olmuştur. İmparatorluk döneminde ulusal birliğin başı olan İmparator (*Kaiser*), Alt Meclis (*Bundesrat*) ve Federal Meclis (*Reichstag*) tarafından denetlenmiştir. Ancak, İmparator siyasal sorumluluk taşımış olmakla birlikte, yetkilerini fiilen Başbakan'a (*Kanzler/Şansölye*) devretmiştir. Bu gelişme siyasi dehası ve güçlü kişiliğiyle tanınan Bismarck'a, başarılı bir siyaset adamı olarak Alman tarihinde önemli bir rol oynama fırsatı vermiştir (Tüter, 2018).

Otto Eduard Leopold von Bismarck (Otto von Bismarck, 1815-1898), Berlin'in doğusunda yer alan Brandenburg eyaletinde, ailesine ait Schönhausen Malikanesi'nde doğmuştur. Bismarck,

Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları'nın sona erdiği, demokrasi, modern devlet ve kapitalist sanayinin doğuşuna tanıklık eden yeni bir çağın başlangıcında dünyaya gelmiştir (Steinberg, 2020: 17). 19. yüzyılın özellikle son çeyreğine damgasını vuran ve icraatlarıyla dünya tarihinin gidişatını derinden etkileyen bir Alman devlet adamıdır. Bismarck, bu dönemde Avrupa'nın ortasında küçük devletler halinde varlığını sürdüren Alman prensliklerini bir araya getirerek Alman Birliği'ni kurmayı başarmış ve izlediği politikalarla Almanya'yı güçlü bir imparatorluk haline getirmiştir. Bu başarıları, onun günümüzde de siyasi bir deha olarak anılmasının başlıca sebeplerindendir. 1862'de Prusya Başbakanı olarak göreve başlayan Bismarck, 1871'den itibaren kendi eseri sayılan Alman İmparatorluğu'nun Şansölyesi (*Reichskanzler*) olarak görev yapmıştır. Savaşlarla kurduğu imparatorluğu barış yoluyla koruma ve güçlendirme çabası, Bismarck'ın siyasetteki en önemli hedefi olmuştur. Şansölyelikten ayrıldığı 1890 yılına kadar dış politikasının temelinde Alman İmparatorluğu'nun güvenliği yer alırken, iç politikada farklı toplumsal gruplar arasında yoğun bir güç mücadelesi söz konusu olmuştur (Kolb, 2021: 7).

Ancak, Almanya'nın siyasi olarak bölünmüş geçmişi ve birliğin oluşturulduğu koşullar nedeniyle, yeni imparatorluk ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunların en önemlilerinden biri kimlik meselesi olmuştur. Alman İmparatorluğu, söz konusu dönemde dört krallık (Prusya, Bavyera, Württemberg, Saksonya), altı grandüklük, beş dukalık, yedi prenslik, üç özgür şehir¹ (Hamburg, Bremen, Lübeck) ve Alsace-Lorraine Reichland'ından (İmparatorluk Bölgesi) oluşan bir konfederasyon niteliğindeydi. Alman topluluklarının her biri, tarihsel geçmişe dayanan yerleşik geleneklere, farklı kimliklere, siyasi kurumlara, dini kültürlere, etnik yapılar ve dillere sahipti. Bu tür farklılıklarla başa çıkmak amacıyla yürütülen çabalar, yeni imparatorluğun merkezi ve otoriter siyasi kültürünü şekillendirmiştir. Bu merkezîyetçi yaklaşım, 20. yüzyıl Alman siyasetinde ve Alman toplumunun gelişiminde önemli rol oynamıştır (Storer, 2015: 30).

Almanya, modern ulus-devlet yapısına oldukça geç, özellikle 1848-1871 yılları arasında erişerek hızla sanayileşmeye başlamıştır. Ancak geç sanayileşme dönemi, Avrupa'nın diğer büyük güçlerinin dünya üzerindeki hammadde kaynaklarını ve pazarlarını çoktan paylaşmış olduğu bir zamana denk gelmiştir. Dolayısıyla Almanya, sınırlı dış pazar ve

¹ Özgür Şehirler: (*Freie Städte*), tarihsel olarak kendi kendini yöneten, genellikle imparatora veya merkezi bir hükümet e doğrudan bağlı olan, ama yerel düzeyde büyük ölçüde özerkliğe sahip şehirlerdir. Orta Çağ'da Avrupa'da yaygın olan bu statü, şehirlerin ticaret ve ekonomi açısından bağımsız hareket etmesine, kendi hukuk sistemini uygulamasına ve iç yönetiminde bağımsız kararlar almasına olanak tanımaktadır. Almanya'da "Özgür İmparatorluk Şehirleri" (*Freie Reichsstädte*) adı verilen bu şehirler, özellikle Kutsal Roma Germen İmparatorluğu döneminde önemli bir siyasi ve ekonomik rol oynamışlardır. Hamburg, Bremen ve Lübeck gibi şehirler bu statüye sahip olup, ticaret ve denizcilik alanlarında güçlü bağlantılar geliştirmiş, Hanse Birliği gibi ticaret ağlarına dahil olmuşlardır. Bu şehirler, kendi içlerinde bağımsız politikalar geliştirmiş ve diğer şehir devletlerine benzer şekilde egemenliklerini sürdürmüşlerdir (Parmele, 2024: 38-39).

sömürge olanaklarıyla karşı karşıya kalmıştır. Yeterli hammadde ve pazar bulamayan Almanya, sanayisini sürdürebilmek adına yeni ekonomik ve askeri stratejiler arayışına girmiştir. 20. yüzyılın başlarında Almanya, kısıtlamaların üstesinden gelebilmek için yeni sömürge ve dış pazarlar elde etmeye yönelmiş, bu doğrultuda güçlü bir kara ve deniz ordusu inşa etmeye başlamıştır. Almanya'nın bu militarist siyaseti, nihayetinde 1914-1918 yılları arasında patlak veren I. Dünya Savaşı'nın başlıca nedenlerindendi. Savaşın sonunda Almanya'nın mağlup olması, ülkede ekonomik ve sosyal çalkantılara yol açmıştır. Bu durum, Nasyonal Sosyalizmin yükselişi için elverişli zemin hazırlamıştır (Göze, 2013: 368).

Alman İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'nda yenilmesinden sonra ve kasım ayında gerçekleşen devrimin ardından imparatorluğa bağlı tüm prensler görevlerinden feragat etmiştir. Bu gelişmelerle birlikte, İmparatorluk Anayasası yürürlükten kaldırılmış ve Weimar Cumhuriyeti ilan edilmiştir. 19 Ocak 1919 seçimleri sonucunda seçilen Ulusal Meclis'in ilk oturumunun Berlin'deki Reichstag binası yerine Thüringen Eyaleti'ndeki Weimar kentinde yapılması nedeniyle bu yeni yönetim *Weimar Cumhuriyeti (Weimarer Republik)* adını almıştır. 1919 yılında seçilen yeni parlamento, 31 Temmuz'da yeni anayasa kabul edilmiş ve 11 Ağustos 1919 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Anayasa'nın birinci maddesinde yer alan "*Alman İmparatorluğu bir cumhuriyettir. Egemenlik kaynağını halktan alır*" (WRV, madde:1) ifadesi, cumhuriyet yönetiminin benimsendiğini resmileştirmiştir (Winkler, 2005: 39-40; Kolb ve Schumann, 2013: 22-37). Ancak, bu anayasa ile aslında yeni bir devlet kurulmamış, 1871'de kurulan Alman İmparatorluğu yeni bir anayasal hüviyete kavuşmuştur. Friedrich Ebert'in Reich Başkanı olarak seçilmesiyle, Philipp Scheidemann'a hükûmeti kurma yetkisi verilmiş ve böylece Almanya'nın ilk seçimle iş başına gelen cumhuriyet yönetimi resmen başlamıştır (Karadağ, 2015).

Weimar Cumhuriyeti, Alman tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olup, ülkenin ilk demokratikleşme deneyimini temsil etmektedir. Bu dönem, Alman demokrasisinin kazanımlarını ortaya koymakla birlikte, kırılgan bir demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün karşılaşılabileceği zorlukları da gözler önüne sermektedir (Dreyer, 2018: 3). Bu kırılganlıklar, siyasal ve toplumsal yaşamda derin etkiler bırakmış ve önemli dönüşümlere yol açmıştır.

1919'da Versailles Antlaşması'nın ardından Alman devleti derin bir ekonomik ve siyasi buhrana sürüklenmiştir (Kissinger, 2010: 234). Bu kırılgan durum Weimar demokrasisinin gelişiminin ve çöküşünün son derece karmaşık bir ortamda gerçekleştiğini göstermektedir. Tarihsel koşullar, savaş sonrasında Almanya'da radikal sağ ve sol hareketlerin güç kazanmasına zemin hazırlamıştır (Fulbrook, 2018: 154). Gelişmelerin daha iyi anlaşılabilmesi için dönemin temel özelliklerinin ve genel hatlarıyla Alman devlet geleneğinin gözden geçirilmesinde yarar vardır.

2.2. Genel Hatlarıyla Alman Devlet Geleneği

Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından, Prusya'nın Alman prenslikleri ve özgür şehirleri egemenliği altına almasıyla modern Almanya'nın temellerinin atılmıştır. "Alman birliği" uğrunda mücadele Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun egemenliği altındaki Avusturya'da Habsburglar ile Prusya'daki Hohenzollernler arasında gerçekleşmiştir. Mücadeleyi kazanan Prusya, Avusturya'yı dışlayan politikalar izleyerek Alman prensliklerini ve şehir devletlerini egemenliği altına almıştır (Perçin, 2021: 5).

Çalışmanın kapsam ve sınırlarına uygun olarak, Alman devlet geleneği 1919-1933 yılları kapsamında ele alınmaktadır. Yaşananları doğru şekilde anlayabilmek için Alman toplumunun geleneksel yapısının 1871 yılına uzayan kökenlerine odaklanmak gerekir. Zira bu dönem, Alman toplumunda köklü dönüşümlerin ve önemli tarihsel kırılmaların yaşandığı bir dönemdir.

Almanya'nın emperyalist bir güç haline gelmesi, I. Dünya Savaşı, yenilgi, monarşinin çöküşü, devrimlerin gerçekleşmesi vd. gelişmeler bu sürecin temel evreleridir. Versailles Antlaşması'nın ağır hükümleri, Almanya'da derin ekonomik yıkıma ve toplumsal çöküşe yol açmıştır. Weimar Cumhuriyeti döneminde yaşanan demokratikleşme çabalarının başarısızlığı, 1929 Büyük Buhranı'nın etkileri ve Adolf Hitler'in siyasal yükselişi, bu sürecin belirleyici unsurları arasında yer almaktadır (Fischer, 2020: 14).

Alman tarihinin temel meselelerinden biri, siyasi parçalanma (*Zerissenheit*) sorunudur. Bu kavram, Alman halkının birleşik bir ulus-devlet oluşturma sürecinde karşılaştığı zorlukları ifade etmektedir. Diğer Avrupa uluslarının aksine, Almanların uluslaşma süreci oldukça

geç bir tarihte tamamlamıştır. Bu süreç geniş bir toplumsal mutabakat sonucunda değil, daha çok Prusya ordusunun askeri zaferleriyle şekillenmiştir. Yüzyıllar boyunca Almanya, siyasi ve coğrafi açıdan sorun teşkil eden, bağımsız feodal bölgelerden oluşan parçalı bir yapıya sahipti. Yabancıların Almanya'yı küçümseyerek alaycı bir şekilde kullandıkları *Karnaval Ceketi* ifadesinin ardında, feodal Prusya devleti olarak adlandırılan bir güç üstünlük kazanarak ulusal bir kimlik inşa etmiştir. Prusya Krallığı, kendi düşmanlarının ve Alman siyasetindeki bölücü güçlerin askeri zayıflığından yararlanırken kökleşmiş askeri geleneklerini güçlendirmiş, topraklarını genişletmiş ve giderek daha siyasi ve askerî açıdan güçlü bir yapıya dönüşmüştür. 1864 ile 1871 yılları arasında, Prusya “Demir Şansölye” Otto von Bismarck'ın liderliğinde Almanya'yı bir bütün haline getirirken ülkenin diğer bölgelerine militarist ve otoriter siyasetini dayatmıştır. Prusya'nın Hohenzollern Hanedanı'ndan gelen Alman İmparatoru, Prusya'nın başkenti Berlin'i Alman başkenti yapmış ve Prusya kurumlarının yanı sıra Hohenzollern soyunun gelenekleri, ulusal bilince nüfuz etmiştir (Fischer, 2020: 33).

Almanya, Prusya'nın etkisi altına girdikten sonra birçok açıdan avantajlı konuma hale gelmiştir. Prusya'nın güçlü yönleri arasında kökleşmiş bir düzen, disiplin anlayışı, otoriteye saygı, zor koşullara karşı dayanıklılık, adanmışlık ve görev odaklılık yer almaktadır. Ancak, sosyal düzende militarist Prusya gelenekleri her zaman sivil değerlerle uyum içinde olmamıştır. Öyle ki, Prusya'da bir teğmen, bürokrasinin en üst kademesindeki bir siviliden daha ayrıcalıklı olabilirdi. Prusyalıların sahip olduğu çift karakterli yapı hem kültürel yatkınlık hem de kültüre karşı bir mesafe barındırmıştır. Protestan ahlakından doğan insani ve bireyci bir tutum ile uzun ve katı bir askeri geleneğin ürünü olan kolektivist ve otoriter yapı bir arada var olmuştur. Yeni Alman İmparatorluğu'nun oluşumu sırasında, İmparator'a özgü ve kutsal kabul edilen Prusya tarzı otoriteye itaat ruhu, Alman yaşamının pek çok alanında etkili olmuştur (Fischer, 2020: 33). Bu ruh, Prusya mirası olarak Bismarck'ın düşünce, davranış ve değerlerinin çerçevesini şekillendirmiştir. Prusya mirası, Bismarck'ın hedeflerini belirlemede etkili olsa da onun siyasi ve askeri sınırlarını kesin çizgilerle tanımlamamıştır. “Dahi Kral” Büyük Friedrich'in mirası olan ordu, ordu ve bürokrasi ile bütünleşmiş bir *Junker (Jungheer)* sınıfı, toplumun tüm katmanlarına yayılan hizmet (*Dienst*) anlayışı, asiller ile burjuvazi arasındaki belirgin ayrım, askeri şeref kavramı ve antisemitizm gibi unsurlar, Bismarck'ın siyasi kariyerinde olduğu gibi Alman geleneğinde de belirgin bir şekilde kendini göstermiştir (Steinberg, 2020: 36).

Yeni Prusyalılaştan Almanya, Alfred Vagts'ın klasik militarizm tanımına uyan militarist özellikleri taşımıştır. Vagts, militarizmi “*Askerin sivil hakimiyeti, askeri kaygıların, ruhun, ideallerin ve değer ölçülerinin vurgulanması... Askeri amaçlarla halkın üzerine, refah ve kültürü ihmal edecek ölçüde ağır yüklerin bindirilmesi, nüfusun en gelişmiş insan gücünün verimsiz ordu hizmetinde israf edilmesi*” şeklinde tanımlamaktadır (Vagts, 1981: 14). Kısacası, Yeni Almanya, başka hiçbir Avrupa ülkesinde görülmeyen bir biçimde “arkaik, askeri-feodal” değerleri kurumsallaştırarak sürdürmüştür. Militarizm Alman gençliğine “Alman” olma fikrini benimsetmiştir. Ancak Almanya halk egemenliğinin baskısından kurtulamamış; gerçekçi bir demokratik katılım isteği, yerleşik feodal monarşik düzen tarafından bastırılarak egemen güçlerin kontrolü altına alınmıştır. Demokratik katılım taleplerinin engellenmesi, büyük ölçüde Alman toplumunun yüzyıllar boyunca katı bir meşrutî-otoriteye bağlı olmasıyla açıklanabilir. Bu bağlılığı meşrulaştırmak için dini ve felsefi düşünürler, özellikle Luther, Fichte, Hegel ve Treitschke gibi isimler, otoriteye itaati ve hâkimiyete yönelik fedakârlıkları rasyonelleştirmiştir. Bu durumda otokrasiye yönelik muhalefet etkisiz kalmıştır. Ulusun en nitelikli bireylerinin parlamentoya seçilememesi ve çoğu siyasi partinin dönemin önemli meselelerini etkili bir şekilde ele alma yeteneğinden yoksun olması bu sonucu doğuran nedenler arasındadır. Ulusal partilerin dar bir ekonomik çıkar grubuna dönüşmesine ve siyasi süreçlerdeki etkinliklerinin azalması belirgin bir şekilde kendini gösterirken feodal seçkinler ile işçi sınıfı arasındaki uçurum giderek derinleşmiştir. Almanya'nın Avrupa'daki diplomatik konumu da bu doğrultuda şekillenmiştir; ülke, kendi hukuk sisteminin ötesinde bir üstünlük iddiasıyla askeri yapılanmanın kibirli tekelciliğini ön planda tutmuştur (Fischer, 2020: 36).

Her ne kadar sosyal demokrasi sürekli ilerleme kaydetmiş olsa da siyasette kayda değer bir katılım, 20. yüzyılda da hâkimiyetini sürdüren dar bir seçkin sınıfının denetimi altında kalmıştır. İkinci Reich'ı kuran seçkinler, halk egemenliğinin önemini idrak etmelerine rağmen, iktidarın eski hanedanın elinde olduğu gerçeğini göz ardı edememişlerdir. Hazırladıkları anayasa ne İnsan Hakları Bildirgesi ne de İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi gibi temel hak ve ödevleri içermekteydi. Bu eksiklik, Alman toplumunda dikkat çeken önemli bir sorun olmuştur (Fischer, 2020: 36). Yeni Almanya'nın otokratik tutumu, Ralf Dahrendorf'un belirttiği gibi, sanayi ve feodal devlet arasında bir “çıkar birliği”ni yansıtmaktaydı (Dahrendorf, 1969: 33).

Savaş öncesinde diğer ülkelerde de kaotik koşullar yaşanmıştır. Kuşkusuz ki bu sürecin etkisi kaçınılmazdı. Ancak, bu ülkeler hiçbir zaman kendi sosyoekonomik sorunlarıyla baş edebilmek için totalitarizme başvurma gereksinimi duymamışlardır. Almanya ve bazı diğer ülkelerin totalitarizme yönelmesinin temel nedeni, geleneksel kurumlarını modern endüstriyel uygarlığın zorunluluklarıyla bütünleştirememelerinde yatmaktadır. Almanya ve İtalya'daki toplumsal yapı, uzun yıllar süren sosyoekonomik çatışmaların etkisiyle geleneksel kurumların, modern ve endüstriyel uygarlığın gereklilikleriyle zorla bütünleştirilmiştir. Sonuçta İngiltere ve Fransa'ya kıyasla daha fazla kırılma göstermiştir. 19. yüzyılın son çeyreğine kadar hem Almanya hem de İtalya, birleşik bir ulus inşa edememiş, her iki ülke de psikolojik kimlik sorunlarıyla boğuşmuştur. Hızlı endüstriyel dönüşümler, geleceğin istikrarlı temeli olarak görülen eski gelenekleri ve kurumları aşındırmıştır (Fischer, 2020: 14). Alman toplumunun siyasi ve toplumsal gelişimini daha geniş bir tarihsel ve uluslararası bağlamda ele almak için, Almanya'nın Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun tarihsel mirasçısı olduğu unutulmamalıdır.

Alman stratejik kültürü tarihsel olarak baskın, militarist, otoriter ve yayılcı bir karakter sergilemekle birlikte, eleştirel düşüncüyü benimsemiş, uzlaşmaya ve gelişime açık bir yapıyı da içinde barındırmıştır. Tarih boyunca birçok çatışmaya yol açan bu stratejik kültür, savaşların ardından galip devletler tarafından uygulanan baskılarla kontrol altına alınmıştır (Birdişli, 2019: 359). Bu özellikler, Alman toplumunun oluşumunda coğrafi konumun ve kültürel farklılıkların etkisini tartışılmaz kılmıştır.

Orta Yüksek Almandada Junker (Jungheer), “Genç Bey” anlamına gelen bir kelimeden türemiş olup genellikle asalet unvanına sahip büyük toprak sahiplerini tanımlamak için kullanılmıştır (Steinberg, 2020: 1). Bismarck'ın da mensubu olduğu büyük toprak sahibi Junker sınıfı, Alman devletinin dönüşümünde belirleyici faktörlerden biri olmuştur. Prusya'nın askeri yenilmezliği efsanesi, disiplinli askerleri ve Junker subayları sayesinde şekillenmiş; bu ordu, sarsılmaz bir iradeye sahip olan kral uğruna can vermeye hazır bir yapı olarak tasvir edilmiştir. Bu anlatıya göre, Prusya, karşısına çıkan herkesi mağlup etmiştir. (Hawes, 2019: 98). Ancak, Prusya yalnızca militarist yapısıyla değil, 19. yüzyıldan itibaren hoşgörü ve hukuk devleti anlayışıyla da öne çıkmış ve bir “asker-memur devleti” olarak tanımlanmıştır. “Prusya erdemleri” adı verilen bazı kültürel kavramlar toplum üzerinde derin ve değişken bir etki yaratmıştır. 19. yüzyılda bu erdemler; çalışkanlık, görev ve sorumluluk bilinci, hoşgörü, cesaret ve kahramanlık gibi olumlu

değerleri çağrıştırırken, aynı zamanda eleştirel yaklaşımlara da konu olmuştur. Özellikle “katı itaat” anlayışı, sorgulamaksızın ve itirazsız boyun eğmeyi teşvik ettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir (Wienfort, 2020: 11). Alman kuşakları Aydınlanma Çağı’nın idealizmiyle şekillenmiştir. Kant ve genç Fichte gibi Alman düşünürler ile Schiller ve Hölderlin gibi yazarlar, Fransız Devrimi’ni coşkuyla karşılamıştır. Kant, *Sürekli Barış Üzerine (Zum ewigen Frieden)* adlı eserinde, tüm dünya için bir cumhuriyetler federasyonu önererek bu fikri daha da ileriye taşımıştır. Fichte’nin düşünceleri ise, Alman halkına özgü “tarihsel bir görev” inancı doğrultusunda gelişmiştir. Ancak, insan hakları felsefesi, Alman toplumunda yabancı bir Fransız ideolojisi olarak algılanmıştır (Ataöv, 1985: 5).

1871’den 1918’e kadar geçen süre zarfında Almanya’nın otoriter yapısı büyük ölçüde değişmeden kalmıştır. Sonraki yıllarda, bu otoriter miras, Weimar Cumhuriyeti’nin gelişimini belirli ölçüde engellemiştir. 1890’lı yıllarda ortaya çıkan “Alman Misyonu”, yalnızca Almanya’nın sınırlarını değil, Avrupa kıtasını da aşan bir iddiaya dönüşmüştür (Ataöv, 1985: 7). Yaşanan dönüşümlerin nasıl bir tarihî ve olgusal çerçevede meydana geldiğinin ayrı başlıklar altında incelenmesi, çalışmanın daha anlaşılır hale gelmesi açısından faydalı olacaktır.

2.3. 19. Yüzyıl ve 20.Yüzyıl Başlarında Almanya’da Siyasi Durum

Viyana Kongresi’nden (1815) I. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar geçen süre hem Almanya’da hem de Avrupa genelinde önemli değişim ve dönüşümlere sahne olmuştur. Almanya, bir tarım toplumu olmaktan çıkıp geliştirmekte olan bir sanayi kapitalizmi merkezine dönüşmüştür. Avrupa devletleri arasındaki rekabet, dünya üzerindeki sömürgeler uğruna imparatorluklar arasında sert bir mücadeleye yol açmıştır. Viyana Kongresi ile Avrupa’da güç dengesi kurmaya yönelik girişimler, 19. yüzyıl boyunca büyük ölçüde Avrupa barışını korumada başarılı olmuştur. Ancak, 1871’de *Küçük Almanya*’nın Prusya (*Hohenzollern Hanedanı*) hâkimiyeti altında birleşmesi ve hızla sanayileşmesi sonucunda, 20. yüzyılın başlarında bu istikrarlı ortam sona ermiştir. (Fulbrook, 2018: 109).

Viyana Kongresi’nin ardından Alman milliyetçileri, siyasi birlik hedeflerine ulaşamadıkları için büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Kongre sonucunda Almanya, 39 devletten oluşan gevşek bir konfederasyon olarak kalmış ve bu yapının kontrolü büyük ölçüde Avusturya’ya geçmiştir. Ancak, konfederasyon bünyesinde yer alan devletlerden en

önemlisi olan Prusya, 19. yüzyılın ilk yarısında ekonomik açıdan ciddi bir gelişme kaydetmiştir. Özellikle kömür ve demir-çelik üretimi alanında gösterdiği ilerlemeyle, Prusya, Avrupa’da Sanayi Devrimi’ni gerçekleştiren öncü devletlerden biri haline gelmiştir. Prusya’nın ekonomik gücü, 1834 yılında kurulan ve bölgedeki Alman devletlerini ekonomik açıdan birleştiren Gümrük Birliği (*Zollverein*) ile daha da artmıştır. Birlik, Prusya’nın hem ekonomik hem de siyasi alanda etkisini genişletmesine önemli bir katkı sağlamıştır. Ayrıca, Prusya’nın disiplinli yönetim anlayışı ve militarist politikaları, devletin Avrupa’nın büyük güçleri arasında önemli bir konum elde etmesinde kritik bir rol oynamıştır. 1830 ve 1848 devrimleri sırasında Alman devletleri siyasi birliği sağlayamamış olsa da 1850’li yıllarda sanayileşme süreci hız kazanmıştır. Yaşanan ekonomik gelişmeler, Prusya’nın bölgesel ve ekonomik gücünü daha da artırmış ve Alman devletlerinin gelecekteki birleşmesi için gerekli altyapıyı hazırlamıştır (Aktütün, 2010: 53).

Viyana Kongresi’nden Mart 1848’e kadar olan dönem, *Restorasyon* veya *Vormärz* olarak adlandırılan bu zaman dilimi, kültürel, siyasal ve sosyoekonomik açıdan bir geçiş evresi olarak değerlendirilebilir. Alman Konfederasyonu’nun kurulması, ulusal birleşme yolunda sembolik bir adım olarak görülmüştür. Ancak bölgesel yapıların güçlenmesi, Alman toplumunda idari yapıların rasyonelleşmesine ve bürokrasinin modernleşmesine katkı sağlamıştır. Aynı zamanda, hükümdarların egemenliklerini pekiştirmesi ve Napolyon döneminde başlayan merkezileşme süreçlerinin tamamlanması, devlet yönetiminde önemli bir dönüşüm yaratmıştır. Güneyde yer alan büyük Alman devletleri arasındaki bölgesel partikülarizm, ulusal birleşmenin önünde büyük bir engel teşkil etmiştir. Ancak, bu durum Prusya’nın ulusal birleşme yoluyla güçlenmesi açısından son derece önemli bir fırsat olarak görülmüştür. Ren ve Westfalya bölgelerini elde eden Prusya, toprak, nüfus ve ekonomik güç açısından kayda değer bir büyüme yakalayarak Avusturya’nın önüne geçmiştir. Ancak hem Prusya hem de Avusturya, anayasal açıdan muhafazakâr tutumlarını korumuştur. Prusya’da, bazı eyaletlerde reform çabaları görülse de bu süreç Kral III. Friedrich Wilhelm döneminde önemli reformcuların görevden alınmasıyla kesintiye uğramıştır. Avusturya’da ise, bölgesel veya diğer nedenlerle ortaya çıkan değişimlere rağmen, merkezileşme yönünde belirgin bir ihtiyaç hissedilmemiştir. Hatta II. Josef döneminde gerçekleştirilen reformlar, ülkede muhafazakârlık ve edilgenlik eğilimlerini daha da güçlendirmiştir. Küçük Alman devletlerinde ise daha farklı gelişmeler yaşanmıştır. 1818’de Bavyera ve Baden, 1819’da Württemberg, 1820’de ise Hessen-Darmstadt anayasalarını yürürlüğe koymuştur. Bahsi geçen düzenlemeler nüfuz sahibi kesimlere

sınırlı imtiyazlar tanımıştır. Liberallerin demokrasi anlayışı yetersiz kalsa da özellikle Baden'deki temsilciler meclisi, siyasal tartışmalar ve katılım açısından önemli bir örnek teşkil etmiştir. Alman devletlerinde anayasal düzen ve siyasal katılım konusunda sınırlı da olsa bir ilerleme sağlanmıştır. Genel olarak muhafazakâr yapıların hâkimiyeti ulusal birliğin sağlanması yolunda ciddi engel oluşturmıştır. Napolyon dönemine ait birçok sosyo-ekonomik ve hukuki reform, 1815'ten itibaren farklı bölgelerde biçimsel değişikliklere uğrayarak devam ettirilmiştir. Prusya gibi bölgelerde köylülerin yaşam koşulları giderek zorlaşmıştır. Buna karşın, soylu sınıf ayrıcalıklarını ve toplumsal statüsünü büyük ölçüde korumuştur. Emek hareketliliğinin artmasıyla birlikte Alman toplumu, bir sınıf toplumuna dönüşme sürecine girmiş, ancak kapitalist üretim ilişkilerinin hâkim olduğu bir ekonomik yapıya tam anlamıyla ulaşamamıştır. Bazı alanlarda reformların sürekliliği sağlansa da kısa sürede ortaya çıkan siyasal tepkiler bu süreci engellemiştir (Fulbrook, 2018: 110).

1848 Devrimi'nin yenilgiyle sonuçlanması, Almanya'daki parçalı yapının devam etmesine yol açmıştır. Ancak, 1850'den sonra koşullar değişmiş ve siyasi gücünü koruyan Prusyalı soylular, halk üzerindeki baskıyı artırmıştır. Yeni bir devrim tehdidi, Prusya Kralı'nı, büyük toprak sahibi soyluların egemenliğini güvence altına alan Prusya Anayasası'na bağlı kalmaya zorlamıştır (Yeliseyeva, 2014: 186).

Bir süreliğine, Alman millî devletinin ve millî meclisinin, Prusya, Avusturya veya orta ölçekli Alman devletlerinden birinin devlet girişi ve iktidarıyla değil, halk hareketleriyle kurulabileceği düşünülmüştür. Prusya ve Avusturya'da eski rejimlerin yeniden tesis edilmesi, millî parlamentodaki bölünmeler ve halkın azalan desteğiyle bağının kopması, egemenliğin 1849'da tekrar prenslerin eline geçmesine yol açmıştır. Öncelikli hedef, düzenin yeniden sağlanması olmuştur (Breuilly, 2019: 95). Böylece, 1849'da Alman prensleri kendi topraklarında devrimci hareketleri bastırarak otoritelerini yeniden tesis etmiş, ancak parlamento siyasi hedeften uzaklaşmış ve nihayetinde dağıtılmıştır. 1848 devrimlerinin başarısızlığı, Almanya'yı aşağıdan birleştirme çabalarına dayalı halk hareketlerinin sonunu getirmiş ve siyasi inisiyatif büyük Alman devletlerinin hükûmetlerine geçmiştir. 1848'den sonra, Alman siyasi birliği yalnızca Prusya ve Avusturya'nın girişimleri mümkün olmuştur (Storer, 2015: 29).

Breuilly'nin ifadesiyle, Alman coğrafyasında millî ve demokratik olmayan üç farklı güç merkezi oluşmuştur. Bunlar; Almanya sınırları dışında topraklara ve farklı siyasal önceliklere sahip çok uluslu bir devlet olarak Avusturya, Alman olmayan halkları da içeren ve yeni kurulan Prusya ile halkının tamamı Alman olan, yenilikçi ve hukuki düzenlemelere yatkın orta ölçekli devletlerdir. Bu üç unsur, “Bund” çatısı altında bir araya gelmişse de gerek kendi aralarında gerek dış güçlerle gerekse değişen uluslararası dengelerle sürekli devam eden bir rekabet içinde olmuşlardır. Mücadelelerin yoğunlaşmasında toplumsal, ekonomik ve kültürel dönüşümler etkili olmuştur. İletişim ağlarının genişlemesi, devletlerarası etkileşimlerin artması ve sermaye yatırımlarının üretimi hızlandırması, bu sürecin başlıca alametleridir. Eğitimli bürokratların, modern girişimcilerin ve vasıflı işçilerin yükselişi, toplum içindeki bağları güçlendirerek siyasi ve ekonomik birliğin tesis edilmesi yönündeki talepleri artırmıştır. Bu gelişmeler, Alman toplumunda milliyetçiliğin giderek güçlenmesine ve halkın beklentilerini dikkate alan bir yönetim sisteminin gerekliliğine olan inancı pekiştirmiştir (Breuilly, 2019: 171).

Fulbrook, bu dönemi, devrim ve reform girişimlerinin çökmesi ve muhafazakâr rejimlerin geri dönmesiyle birlikte, ilerici ekonomik politikalar ile paradoksal siyasi tepkinin birleşimi olarak değerlendirmiştir. Ekonomik anlamda kayda değer bir büyüme yaşanmış; kömür, demir ve tekstil üretiminin artmasıyla birlikte demiryolu inşası da hız kazanmıştır. Prusya'da ekonomik büyüme gözlemlenirken, Avusturya ekonomik durgunluk sürecine girmiştir. Temel nedenlerden biri, Avusturya'nın Balkan ülkeleri ve İtalya ile yaşadığı siyasi ve ekonomik sorunlardı. Prusya ile Avusturya arasındaki ekonomik dengesizlik giderek derinleşmiştir. Bu durum, Alman birliği mücadelesinde Prusya'ya önemli bir avantaj sağlamıştır. Avusturya'nın Gümrük Birliği'ne (*Zollverein*) katılma ve ayrılma girişimleri başarısız olmuş, nihayetinde 1865'te *Zollverein*, Avusturya'yı dışlayarak Prusya'nın belirlediği koşullar doğrultusunda yeniden yapılandırılmıştır. Böylece Prusya, kendisinden daha küçük Alman devletlerinin pazarlarından ekonomik kazanç sağlayabilecek bir konuma gelmiştir. Bu durum kültürel ve sosyal faaliyetler aracılığıyla daha da pekişmiştir (Fulbrook, 2018: 125). Prusya'nın üstünlüğü, 1871 yılında Paris Kuşatması sırasında Versailles'de toplanan tüm Alman hükümdarları tarafından resmen kabul edilmiştir. Onlar Prusya Kralı I. Wilhelm'i Almanya İmparatoru olarak ilan etmiştir. En önemlisi Bavyera olmak üzere, Güney Almanya devletleri, Kuzey Almanya Konfederasyonu ile birleşmiş ve böylece Fransa-Prusya Savaşı sırasında Almanya'nın siyasi birliği tamamlanmıştır. Aynı yıl, Parlamento (*Reichstag*), imparatorluğun

anayasasını kabul etmiştir. Anayasaya göre, Alman İmparatorluğu, 22 krallık ile Hamburg, Bremen ve Berlin gibi üç “özgür şehir”den ve tüm Alman devletlerinin birliğini temsil eden bir yapı haline gelmiştir. Devletlerin her biri, kendi içlerinde belirli bir bağımsızlığa sahip olup, hükümdarlarını, hükûmetlerini ve *Landstag* adı verilen yerel parlamentolarını kurmuştur. Prusya, siyasi ve ekonomik anlamda da belirleyici bir rol üstlenmiştir. Devleti yöneten büyük toprak sahibi soylular (*Junkerler*), imparatorlukta önemli bir nüfuza sahipti. İmparatorluk bürokrasisini ve ordunun subay kadroları bu kesime mensup idi (Yeliseyeva, 2014: 225-226).

1871’de Alman birliğinin sağlanmasının ardından, yaklaşık yirmi yıl boyunca Otto von Bismarck, çok taraflı diplomasi stratejileriyle uluslararası ilişkileri yönlendiren bir aktör haline gelmiştir. Büyük güçler arasında barışı koruma çabalarına öncelik veren Bismarck önemli başarılar elde etmiştir. Ancak, büyük güçler arasındaki ittifak sistemlerinin kalıcı hale gelmesi ve özellikle bu ittifaklar arasındaki anlaşmazlıkların yönetilemez boyutlara ulaşması, barışın sürdürülebilirliğini ciddi şekilde tehdit etmiştir (Hobsbawm, 2017: 337). 1880 ile 1914 yılları arasında gelişen olaylar, uluslararası dengelerin öngörülemez bir hale gelmesine yol açmıştır. İlk bakışta potansiyel müttefikleri ve rakipleri belirlemek nispeten kolay görünse de küresel güç dengeleri giderek daha karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Özellikle, 1871’deki Alman zaferinin ardından Alsace-Lorraine’in Fransa’dan ilhak edilmesi, Almanya ile Fransa arasındaki ilişkilerin kalıcı bir şekilde karşıt kutuplarda konumlanmasına neden olmuştur. Yeni kurulan Alman İmparatorluğu’nun iç siyasi dengesini koruyabilmesi, büyük ölçüde çok uluslu Habsburg İmparatorluğu’nun istikrarına bağlı olduğundan, Bismarck’ın 1866’dan itibaren şekillendirdiği Almanya-Avusturya-Macaristan ittifakının uzun vadeli bir stratejik yapıya kavuşacağı öngörülmüştür. İttifak hem Alman İmparatorluğu’nun güvenliğini sağlamaya hem de Habsburg İmparatorluğu’nun çok uluslu yapısını muhafaza etmeye yönelik stratejik bir girişim olarak değerlendirilmiştir. Habsburg İmparatorluğu’nun ulus-devletlere bölünmesi, Bismarck’ın öngördüğü gibi, Orta ve Doğu Avrupa’daki siyasi sistemin çökmesine yol açmış, aynı zamanda Prusya egemenliğindeki “Küçük Almanya” modelinin temellerini sarsmıştır. Bu dönüşümün somut etkileri büyük ölçüde I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır. 1871-1914 döneminde uluslararası ilişkilerdeki en kalıcı diplomatik gelişmelerden biri, 1882’de Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya arasında kurulan Üçlü İttifak olmuştur. Ancak, ittifakın üçüncü üyesi olan İtalya, savaşın başlamasıyla birlikte taraf değiştirerek 1915’te Almanya karşıtı bloğa katılmış ve bu durum Üçlü İttifak’ın dağılmasına neden

olmuştur. Buna karşın, Almanya ile Avusturya-Macaristan arasındaki ittifak savaş boyunca varlığını sürdürmüştür (Hobsbawm, 2017: 338).

1914 yılında Avrupa’da meydana gelen üç önemli gelişme, kıtadaki ittifak sistemini adeta “bir saatli bombaya” dönüştürmüştür. Bu gelişmeler; büyük güçlerin iç dinamiklerinde yeni sorunların ve genişleme hedeflerinin ortaya çıkmasıyla uluslararası sistemin istikrarsızlaşması, askeri bloklar arasındaki karşıtlığı pekiştirerek kalıcı hale getiren ortak askeri planlama mantığı ve bloklardan birine Britanya’nın katılmasıdır. Uluslararası diplomatik teamüller gereği “büyük güç” olarak kabul edilen İtalya’nın taraf değiştirmesi ise kayda değer bir endişe yaratmamıştır. 1903-1907 yılları arasında Britanya, birçok aktörü şaşırtarak bir şekilde Almanya karşıtı bloğa katılmıştır. Böylece I. Dünya Savaşı’nın kökenlerini anlamak açısından en önemli unsurlardan biri olan İngiliz-Alman antagonizması belirginleşmiştir (Hobsbawm, 2017: 339).

20. yüzyılın başlarında Almanya’daki sosyal ve siyasal yapının ayrıntılı bir şekilde incelenmesinin ardından, iki dünya savaşı arasındaki dönemde Avrupa’daki gelişmeler ele alınacaktır.

2.4. İki Dünya Savaşı Arası Dönem: Avrupa’daki Gelişmeler ve Almanya

I. Dünya Savaşı sona ermesiyle Avrupa’nın siyasi haritası ciddi değişikliğe uğradı. Yeni ulus devletlerin meydana gelmesi, imparatorlukların dağılması, ayrıca savaş sonrası dünyada barış çalışmalarının sürdürülmesi bu dönemi karakterize eden önemli olaylardı. Fakat ilk savaşı ortaya çıkaran nedenler temelden çözülmediği için bu görece istikrar ortamı uzun süre devam edemedi ve ikinci bir dünya savaşının yaşanmasına neden oldu.

2.4.1. Olayların Genel Seyri

Tarihsel süreçte “çifte devrim” olarak adlandırılan iki önemli olay, 19. yüzyılın siyasi gelişmelerini etkilemek bakımından kayda değerdi: 1789 Fransız Devrimi ve 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi. Aynı dönemde gerçekleşen bu iki devrim, önce Avrupa’yı, ardından tüm dünyayı derinden etkilemiştir. Fransız Devrimi’nin siyasal ve toplumsal alandaki dönüşümleri ile Sanayi Devrimi’nin ekonomik yapıda meydana getirdiği köklü değişimler, yüzyıllardır süregelen “eski rejimlerin” ekonomik,

siyasi ve toplumsal yapısını temelden sarsmış; bununla birlikte, günümüze kadar uzanan “yeni” ekonomik, siyasi ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturmuştur (Aktütün, 2010: 6).

Tarih boyunca savaşların temel nedenleri büyük ölçüde benzerlik göstermiştir. Ekonomik çıkarlar, yayılcı politikalar, etnik ve dini farklılıklar, ırk temelli ideolojiler ve güç dengelerini kontrol etme arzusu, devletleri sıklıkla savaşın eşiğine getiren başlıca faktörler arasında yer almıştır. Savaşların sonucunda, kitlesel ölümler, geniş çaplı yaralanmalar, zorunlu göçler ve mülteci hareketleri gibi ciddi insani krizler ortaya çıkmış; bu durum, toplumsal ve siyasal istikrarsızlıkları derinleştirerek uzun vadeli bölgesel ve küresel dönüşümlere yol açmıştır. 20. yüzyılın başlarında on milyondan fazla insanın ölümüne yol açan ve bu nedenle tarihte ilk kez “Büyük Savaş”, “Cihan Harbi”, “Avrupa Savaşı” vd. tanımlamalarla adlandırılan bir dünya savaşı yaşanmıştır. Bu tanımlama, yalnızca belirli bir bölgedeki devletlerin değil, kıtalar arası çıkar çatışmalarına giren birçok ülkenin de savaşa dâhil olmasından kaynaklanmıştır. Savaş sırasında, o zamana kadar eşi benzeri görülmemiş ölçekte askerî harcamalar yapılmış, milyonlarca insan hayatını kaybetmiş; fabrikalar, büyük şehirler ve stratejik öneme sahip ekonomik bölgeler tamamen tahrip olmuştur (Göze, 2013: 368-369). 20. yüzyıl yalnızca bu savaşla sınırlı kalmamış, onun sonuçlarını bile gölgede bırakan, birçok ülkeyi yerle bir eden ve en önemlisi elli milyondan fazla insanın yaşamını yitirdiği ikinci bir büyük dünya savaşına tanıklık etmiştir (Sönmezoğlu, 2012: 147).

I. Dünya Savaşı Avrupa’da köklü değişimlere ve büyük ölçüde beşerî kayıpların yaşanmasına neden olmuştur. Savaşın yol açtığı hammadde sıkıntıları, ulaşım yollarının tahrip olması ve değişen ülke sınırlarının yarattığı belirsizlik, geniş çaplı ekonomik ve siyasi endişelere neden olmuştur. Bunun yanı sıra, tarımın olumsuz etkilenmesi ve fabrikaların yıkılması, ciddi mali sorunları beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, savaş sonrası devletlerin ekonomik açıdan ağır bir şekilde etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur (Kodaman, 2012: 63). Savaşın sonlarına doğru, tüm ülkelerde savaş yorgunluğu belirtileri gözlemlenirken, ABD Başkanı Woodrow Wilson, 8 Ocak 1918’de yaptığı bir konuşmada dünya barışına yönelik 14 Maddelik Bildiri’yi yayımlamıştır. Bildirinin temel amacı, kalıcı bir barış düzeni oluşturmaktır (Armaoğlu, 2004: 76). Savaşın sonuçlarına bakıldığında gerek kazananların gerekse yenilenlerin büyük kayıplar verdiği görülmektedir. Savaş sonrasında imzalanan Versailles Antlaşması, ilerleyen yıllarda Avrupa’da ekonomik sorunların ortaya çıkmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Bu ekonomik sorunlar, II.

Dünya Savaşı'na kadarki dönemde Avrupa'da birleşme ve bütünleşme girişimlerinin temel dinamiklerinden biri haline gelmiştir. Öte yandan, Sovyetler Birliği'nin gücünü yitirmesiyle birlikte, yükselen bir küresel güç olarak ABD'nin ortaya çıkışı, Avrupa'nın bütünleşme sürecini hızlandıran önemli bir faktör olmuştur (Alganer ve Çetin, 2007).

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, Avrupa'da imparatorlukların dağılması ve meydana gelen siyasi boşluk, güç dengelerinin değişmesine yol açmıştır. Paris Konferansı ve sonrasında imzalanan antlaşmalarla büyük devletler, bu dengeyi kendi lehlerine çevirmek uğrunda yoğun çaba vermiştir (Boztaş, 2014). Savaşın ardından, olumsuz ekonomik sonuçların kaçınılmaz olacağı genel kabul gören bir gerçeklik haline gelmiştir. Antlaşmalar doğrultusunda belirlenen savaş tazminatları, borç yükü ve yükselen milliyetçilik akımları, daha büyük sorunları beraberinde getirmiştir. Milliyetçiliğin yükselişiyle birlikte, dünya genelinde silahlanma eğilimi artış göstermiştir. Bu gelişmeler, 1918-1945 yılları arasında uluslararası güç dengelerinde önemli değişimlere neden olmuş ve küresel güç merkezi İngiltere'den ABD'ye kaymıştır (Bakırtaş ve Tekinşen, 2004). Savaşın ardından yüksek enflasyonist baskı altında bulunan Almanya'yı Avusturya, Macaristan ve Rusya takip etmiştir. Ekonomik kriz ve yaygın yoksulluk, faşist ve komünist örgütlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İngiltere, savaş sonrası ekonomisini toparlamak amacıyla ABD ile ortak ekonomi politikaları uygulamış olsa da bu girişimler yeterli olmamış ve ekonomik liderliği ABD'ye kaptırmıştır. Fransa'da da benzer ekonomik sıkıntılar yaşanırken, ABD küresel bir güç konumuna yükselmeye başlamıştır. Özellikle savaş yıllarında ABD'de üretim kapasitesinin artması, refah seviyesinde belirgin bir yükselişe yol açmıştır (Tokgöz, 2018).

Savaşın ardından, uluslararası alanda en etkili siyasi güçler haline gelen ve "Üç Büyükler" olarak anılmaya başlayan ABD, İngiltere ve Fransa yeni dünya düzeninin kurucuları olarak kabul edilmiştir. Henüz ekonomik hegemonyasını tam anlamıyla tesis etmeyen ABD, uluslararası sistemde lider bir konuma yükselmiştir. Başkan Woodrow Wilson'un politikaları, geleneksel emperyalist genişleme eğilimlerini ve milliyetçi hareketleri sınırlamayı hedeflerken, çok uluslu imparatorlukların parçalanmasını öncelikli bir mesele haline getirmiştir. Wilson, bu imparatorlukların yerine bağımsız ulus-devletlerin kurulması gerektiğini savunmuştur. Bu meselenin bir diğer boyutu, yeni kurulan ulus-devletlerin ve az gelişmiş ülkelerin küresel kapitalist sisteme entegre edilmesine yöneliktir. Savaş sonrası düzenlemeler yalnızca Batı Avrupa ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda Bolşevizm'in

tehdidi altındaki bölgelere yönelik yeni politikalar da geliştirilmiştir. Yeni politika, Sovyetler Birliği çevresinde yer alan ve yeni kurulan ulus-devletlerin güçlendirilmesiyle komünizmin Batı'ya yayılmasının engellenmesi amaçlanmıştır (Tünay, 2017: 173-179).

1918-1945 yılları arasındaki dönemde, uluslararası sistemin niteliği üzerine tartışmalar güç dengesi sisteminin devam ettiği yoksa farklı bir sistemin oluştuğu sorusu üzerine odaklanmıştır. Uluslararası sistem, birbirine yakın güçte olan ve benzer çıkarları takip eden beş-altı devletin yer aldığı, sosyal ve kültürel açıdan birbirine benzeyen bir yapıda, sürekli değişen ittifaklar çerçevesinde işleyişini sürdürmüştür. Küresel hâkimiyet kurmaya çalışan bir veya birkaç devletin engellenmeye çalışıldığı, büyük güçler yenilgiye uğradığında tamamen yok edilmek yerine kendilerine yeni roller verildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca, uluslararası düzene meydan okuyan devletlere karşı sert uyarıların gerekli olduğu vurgulanmıştı (Sönmezoğlu, 2012: 147). Bu kapsamda, 1918 ve 1919 yıllarında, savaşın ardından ortaya çıkan yeni devletlerin anayasal düzenlemeleri üzerine yoğun bir düşünsel çalışma yürütülmüştür. Müttefik liderler, özellikle Başkan Wilson, Avrupa'da gelecekte barış ve istikrarın ancak demokratik ilkelere dayalı bir yönetim modeliyle sürdürülebileceğini savunmuştur. Genel oy hakkı, adil temsil sistemi, referandum mekanizmaları ve devlet başkanının demokratik seçimlerle belirlenmesi gibi Batı demokrasisinin temel unsurları, yeni rejimlerin kuruluş temelleri olarak kabul edilmiştir. Anayasal ilkeler, savaş sonrası uluslararası düzenin demokratikleşmesi yönünde atılmış önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir (Lee, 2019: 182). Ancak, iki dünya savaşı arasındaki dönemin en büyük hayal kırıklıklarından biri, Çekoslovakya hariç, Orta ve Doğu Avrupa'daki anayasal sistemlerin etkin bir şekilde işlememesi olmuştur. Bunun arkasında çeşitli nedenler vardır. İlk olarak, bölgenin büyük bir kısmı daha önce yalnızca Çarlık Rusyası'nın otokratik yönetimi veya Habsburg İmparatorluğu'nun ılımlı ancak sınırlı anayasal monarşisi deneyimine sahipti. Daha önce bağımsız bir yönetim deneyimi bulunmayan Polonya gibi bir ülkede, Üçüncü Fransa Cumhuriyeti gibi köklü bir demokrasi geleneğine sahip devletlerin siyasilerini bile şaşırtacak derecede karmaşık bir anayasal düzenin başarılı bir şekilde işlemesi beklenemezdi. İkinci olarak, yeni kurulan devletler, etnik yapılarındaki çeşitlilik nedeniyle siyasi tutumlarında bölgesel farklılıklar göstermek zorunda kalmışlardı. Bu durum, siyasi partiler arasındaki rekabeti çoğu zaman kutuplaşmaya ve düşmanlığa açık hale getirmiştir. Son olarak, 1929 Büyük Buhranı öncesi ve sonrasında yaşanan ekonomik kriz, otoriter rejimlerin yükselişini hızlandırarak anayasal düzenin istikrarını sarsmıştır (Lee, 2019: 182-183). Alman toplumundaki demokrasi ve

demokratikleşme deneyiminin yanı sıra anayasal değişimin dinamiklerine ilişkin tarihsel arka plandaki gelişmelerin incelenmesi, dönemin siyasi dönüşümlerini anlamayı kolaylaştıracaktır.

2.4.2. Fransa’da Durum

Ekonomik durumunu iyileştirmek amacıyla Almanya’dan savaş tazminatlarını tahsil etmeyi bekleyen Fransa’da önemli ekonomik gelişmeler yaşanmıştır (Kodaman, 2012: 63). Ancak Almanya, tazminat miktarlarını aşırı yüksek bularak ödemeye yanaşmamış ve süreci uzatmıştır. Böyle bir durumda ekonomik sorunlar kıta Avrupa’sının ötesine taşan bir krize dönüşmüş, ekonomik sorunların yanı sıra güvenlik endişeleri devam etmiş, Fransa uzun süren müzakerelerin ardından, ABD ve İngiltere’nin araya girmesiyle Ren Bölgesi’ni Almanya’ya bırakmak zorunda kalmıştır. Ancak ABD ve İngiltere’den beklediği desteği yeterince alamayan Fransa, alternatif müttefikler arayarak 7 Eylül 1920’de Belçika ile bir antlaşma imzalamıştır. Ayrıca, savaştan sonra Polonya ile ittifak oluşturmak amacıyla 19 Şubat 1920’de bir antlaşma yapmıştır. Fransa’nın ittifak kurmak istediği ülkelere biri de İngiltere olmuştur. Ancak 1921 yılında yürütülen bu diplomatik girişimler sonuçsuz kalmıştır (Cevizlier ve Öncü, 2013). Fransa, Almanya’ya karşı kendini korumak ve siyasal manevra alanını genişletmek amacıyla yalnızca Polonya’yı desteklemekle kalmamış, aynı zamanda sol bir yönetim olmasına rağmen Sovyetler Birliği ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır. Bununla birlikte, Fransa, Almanya ile imzalanan Versailles Antlaşması nedeniyle daha ılımlı bir diplomatik çizgi izlemek zorunda kalmıştır (Özal, 2019: 41). 25 Ocak 1924’te Çekoslovakya ile bir antlaşma imzalayan Fransa, Haziran 1924’te yaşanan önemli bir iktidar değişikliği sonrasında, Almanya da dâhil olmak üzere dış ilişkilerde daha ılımlı bir politika benimsemeye başlamıştır (Cevizlier ve Öncü, 2013).

Savaşın sona ermesinin ardından, siyasi anlaşmalar devam ederken ekonomik yaraların sarılması da zorunlu hale gelmiştir. Savaşın önemli bir bölümünün Fransa topraklarında gerçekleşmesi, ülkede büyük yıkıma yol açmış; çok sayıda ev, kamu binası ve fabrika tahrip edilmiş, tarım arazileri ciddi zarar görmüştür. Bu durum, Fransız ekonomisini derinden sarsmıştır. 1926-1931 yılları arasında ekonomik açıdan önemli gelişmeler yaşansa da Fransa, Büyük Buhran’ın etkilerine karşı savunmasız kalmış ve bu kriz 1935 yılına kadar sürmüştür (Akşin, 2010: 174).

I. Dünya Savaşı'nın kazananlarından biri olarak Fransa, savaş sonrası dönemde Almanya'ya imzalatırdığı Versailles Antlaşması'nın hükümlerinin tam olarak uygulanmasını sağlama yönündeki tutumunu uluslararası siyaset sahnesinde sürdürmek istemiştir. İngiltere, İtalya ve Almanya ile imzalanan ve Versailles Antlaşması'nın sonuçlarını pekiştiren Locarno Antlaşması, bu çabanın ürünüydü. Fransa, İngiltere'den beklediği desteği bulamadığı için alternatif stratejiler arayışına girerek ABD ile iş birliğine yönelmiş, ancak Briand-Kellogg Paktı örneğinde olduğu gibi, bu girişimlerinden beklediği sonuçları elde edememiştir. Öte yandan, uluslararası alandaki siyasi konumunu korumak amacıyla çeşitli ittifaklar kurmaya çalışmıştır. Fransa, Almanya'ya karşı Polonya ve Belçika'ya destek vereceğini garanti etmiş, ayrıca Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki bölgesel istikrarı sağlamak amacıyla Macaristan ve Bulgaristan'a karşı Çekoslovakya, Romanya ve Yugoslavya'ya güvenlik garantisi vermiştir. Fransa'nın İtalya'ya yönelik politikası İtalya'nın Almanya ile ittifak kurmasını engellemek amacıyla daha ılımlı ve uzlaşya dayalı bir tutum benimsemesine yol açmıştır (Sönmezoğlu, 2012: 149). İki savaş arasındaki dönemde Fransa, uluslararası alanda, I. Dünya Savaşı sonrası imzalanan antlaşmalarla elde ettiği kazanımları ve siyasi üstünlüğünü korumaya yönelik bir siyaset izlemiştir.

2.4.3. İtalya'da Durum

İtalya, ekonomik alanda Almanya ve Fransa gibi büyük güçlerle rekabet etmek amacıyla, Anadolu'daki ekonomik varlığını genişletmeyi stratejik bir hedef olarak benimsemiştir. Özellikle İstanbul ve İzmir'de yaşayan İtalyan tüccar ve girişimcilerle iş birliğini artırarak bölgedeki ticari etkinliğini pekiştirme çabası içinde olmuştur. I. Dünya Savaşı başladığında, İtalya'nın çatışmaya katılma isteğinin temel nedenlerinden biri, Anadolu'daki ekonomik çıkarlarını genişletme arzusu idi (Yılmaz, 2012: 93). İtalya savaş sürecini stratejik bir fırsat olarak değerlendirmiş ve savaşın sonunda Ege Bölgesi'nde, özellikle İzmir'de hâkimiyet kurarak ekonomik açıdan güçlenmeyi amaçlamıştır. İzmir ve çevresine yönelik bu talep, Akdeniz'deki ekonomik dengeler açısından da İtalya'nın bölgesel güç olma hedefleriyle doğrudan bağlantılı olmuştur.

Böylece, büyük umutlarla I. Dünya Savaşı'na katılan İtalya, galip devletler arasında yer almasına rağmen, savaşın yıpratıcı sonuçlarından etkilenerek ciddi kayıplar yaşamış ve 1922 yılına gelindiğinde, savaş sonrası imzalanan barış antlaşmalarından umduğu

beklediği bulamamıştır. Bu durum, İtalya’da müttefik devletlere karşı derin bir kırgınlık ve öfkeye yol açmıştır. Giderek büyüyen bu hoşnutsuzluk, İtalyan devletinin eski otoritesini kaybetmesine neden olmuştur. Öte yandan, savaşın beklentileri karşılamaması, ekonomik açıdan da ciddi kayıplara yol açmış, Böyle bir ortamda, ülkede liberalizm, sosyalizm ve kapitalizm gibi siyasi akımlar hızla yayılmıştır. Ekonomik sıkıntıların derinleşmesiyle birlikte işsizlik sorunu ciddi boyutlara ulaşmış, kalıcı bir çözüm üretilenmemiştir. Sayıları beş yüz bine ulaşan asker kaçakları, İtalya’nın karşı karşıya olduğu bir başka kritik mesele olarak ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler, ülkeyi içinden çıkılmaz bir kaosa sürükleyerek, ekonomik ve toplumsal çöküşü hızlandırmıştır. Bu durum, bir iç savaşın patlak vermesi yönündeki endişeleri iyice artırmıştı (Yılmaz, 2012: 97). Söz konusu sorunlar, yalnızca ekonomik ve sosyal alanlarla sınırlı kalmayıp, devletin idari ve siyasi yapısının aşınmasına yol açmıştır. Yönetim mekanizmalarındaki zayıflama, toplumsal huzursuzlukları artırmış ve devlet otoritesini sarsarak, çözüm üretme kapasitesini önemli ölçüde sınırlamıştır. İtalya’da yaşanan krizler, yalnızca anlık ekonomik zorluklar değil, aynı zamanda devletin yönetim gücünün ve toplumsal bütünlüğünün sürdürülebilirliği açısından da ciddi riskler içermiştir.

Bu sorunlardan en önemlisi toplumsal yapının ağır yara almasıydı. ABD’nin Avrupa’dan gelen göçlere kısıtlama getirmesiyle birlikte İtalyanların göç yolları kapanmış, bu durum İtalya’nın hızla artan nüfusunu besleyemez hale gelmesine yol açmıştır. Ülkede işçi hareketleri, grevler ve toplumsal huzursuzluklar giderek artarken, bu süreç 1919’dan itibaren faşist hareketlerin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. 1919-1922 yılları arasında iki genel seçim yapılmış ve dört farklı hükûmet göreve gelmiştir. İç politikada istikrarın sağlanamaması nedeniyle hükûmetlerin otoritesi giderek zayıflamış, buna karşın faşist hareketler her geçen gün daha da güçlenmiştir. Böyle bir ortamda İtalya 1921 yılının temmuz ayında sessizce Anadolu’yu terk etmek zorunda kalmıştır (Yılmaz, 2012: 98). Savaş sonrası İtalya’yı bekleyen ekonomik sorunlar, tüm Avrupa ülkelerinde olduğu gibi içinden çıkılmaz bir hal almış ve özellikle siyasi alanda farklı eğilimlerin doğmasına neden olmuştur.

Öte yandan Paris Barış Konferansı’nda İtalya’nın kenarda bırakılması, ülke açısından bir prestij kaybı olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, faşist propagandanın güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Daha sonra, Roma İmparatorluğu’nun yeniden inşası fikri, Mussolini’nin elinde milliyetçi bir propagandaya dönüşmüştür (Armaoğlu, 2004: 92).

Savaş öncesinde de güçlü bir ekonomiye sahip olmayan İtalya, savaşın sonunda maddi bir kazanç elde edememiştir. Bu durum, milliyetçilik akımlarının hızla yükselmesine neden olmuştur. Yeni kurulan Yugoslavya sınırları içinde yer alan Fiume Limanı'nda bir grup milliyetçinin başlattığı eylem yaklaşık on beş ay sürmüş, 1920'li yıllarda ise ülkede siyasi istikrarsızlık giderek derinleşmiştir. Sağ ve sol yönetimlerin başarısızlığının ardından, milliyetçi bir çizgiye yönelen Mussolini, kurduğu örgüt ile ön plana çıkmayı başarmıştır. Kara Gömlekliler olarak adlandırılan bu örgütlü hareket, 1921 yılının mayıs ayında parlamentoya otuz beş milletvekili ile girebilmiştir. Başka bir siyasi grupla iş birliği yapmayı reddeden bu oluşum kısa sürede yeteri kadar güç kazanmıştır. Mussolini ve destekçilerinin 27 Ekim 1922'de ülke genelinde karışıklıklar başlatarak Roma'ya yürüyüş düzenlemesi, bu olayları kontrol altına alamayan hükûmetin düşmesine yol açmıştır. Kral III. Victor Emmanuel, bunun üzerine Mussolini'yi yeni hükûmeti kurmakla görevlendirmiştir. 1925 yılında çıkarılan yeni bir yasa ile İtalya'da mutlak güç haline gelen Mussolini, kısa sürede demokrasiyi tamamen ortadan kaldırmıştır.

Ardından, siyasi partilerin kapatılması, basının denetim altına alınması ve hukuk ile eğitim alanlarında köklü değişiklikler yapılması gibi uygulamalar sonucunda 1928 yılı itibarıyla İtalya tamamen totaliter bir devlet haline gelmiştir. Ekonomik yapılanmada tarım ön plana çıkarılmış ve özellikle "Tahıl Muharebesi" başlatılmıştır. Roma İmparatorluğu'nu yeniden canlandırma hedefi doğrultusunda, Afrika ve Akdeniz'de yeni hâkimiyet alanları kurma çabaları hız kazanmıştır. 1933 yılında, İtalya'nın girişimiyle İngiltere, Almanya ve Fransa bir araya gelerek Dörtlü Güç Paktı imzalanmıştır. Pakt, küçük devletlerin uluslararası siyasetteki etkisini daha da azaltmayı amaçlamış, aynı zamanda Locarno Antlaşması, Milletler Cemiyeti ve Kellogg-Briand Paktı'na bağlılığın bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Haziran 1934'te Venedik'te Mussolini ve Hitler bir araya gelse de tam anlamıyla bir uzlaş sağlanamamıştır (Özal, 2019: 49-50).

Buna rağmen, iki lider ilişkileri geliştirmek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuştur. İtalya, 1895-1896 Etiyopya Savaşı'nda aldığı ağır yenilgiyi unutmamış ve Ekim 1935'te bu ülkeye karşı yeni bir askerî harekât başlatmıştır. Mayıs 1936'ya kadar süren savaşta, İtalya üstün askerî gücü ve gelişmiş teknolojik imkânları sayesinde galip gelmiştir. Avrupa'da büyük tepkiyle karşılanan bu gelişmenin ardından Milletler Cemiyeti, İtalya'ya ticaret ve petrol ambargosu uygulanmasına karar vermiştir. Ancak ABD ve Romanya ambargoya

rağmen İtalya'ya petrol tedarik etmeye devam etmiştir. Bu durum, İtalya'nın Almanya ile yakınlaşmasını hızlandırmış ve Ekim 1936'da "Roma-Berlin Mithveri" imzalanmıştır. Kasım 1937'de bu ittifaka Japonya da katılmıştır. Sonuç olarak, İtalya'nın Afrika'da, Japonya'nın Uzak Doğu'da ve Almanya'nın Avrupa'da izlediği genişleme stratejileri benzerlik göstermiştir. İtalya, büyük ölçüde Mussolini'nin kişisel görüşlerine dayalı bir dış politika benimsemiştir. Milletler Cemiyeti'nin kararlarına karşı çıkan İtalya, Balkanlar ve Afrika'da yayılmacı bir siyaset izlemiş, ancak aynı zamanda Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler kurarak Locarno Antlaşması'nda önemli roller üstlenmiştir (Özal, 2019: 50-56).

Almanya ve İtalya'nın izlediği saldırgan politikalar karşısında, Fransa ve İngiltere birbirine yakınlaşmıştır. Sovyetler Birliği ise Almanya'nın yayılmacı politikalarına karşı kendi çıkarlarını koruyabilmek adına Fransa ve İngiltere ile iş birliği yapmak zorunda kalmıştır. Türkiye, Almanya'nın Avrupa'daki politikalarından doğrudan rahatsız olmasa da İtalya'nın yayılmacı hamlelerine tepki göstermiştir. Ayrıca, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üye olması, İngiltere ve Fransa gibi büyük devletlerle yakınlaşmasını sağlamış, Sovyetler Birliği ile olan dostluğu ise Türkiye'nin bölgesel bir güç olmasının önünü açmıştır (Sönmez, 2018: 296). Öte yandan, Almanya ve Fransa arasındaki sorunların çözülmemesi, 1930'lardan itibaren Avrupa'daki uluslararası düzenin bozulmasına yol açmıştır. Durumu daha da karmaşık hale getiren olay, İngiltere'nin Avrupa açısından makul gördüğü bazı Alman taleplerine Fransa'nın kesin bir şekilde karşı çıkması olmuştur (Sander, 1998: 4). Bu anlaşmazlık, uluslararası düzeyde birtakım tavizlerin verilmesini kaçınılmaz hale getirmiştir.

2.4.4. Rusya'da Durum

Rusya'da "Devrimler Yılı" adlandırılan 1917'de iki önemli devrim yaşanmıştır. Bunlardan birisi Çarlık iktidarına son veren Şubat Devrimi, diğer Rusya'yı Sovyetleştiren Ekim Devrimi idi. 1917'de Bolşeviklerin iktidara gelmesiyle Rusya'da köklü bir rejim değişikliği yaşanmıştır. Kısa süre içinde güçlü ve merkeziyetçi bir parti yapısı tesis edilmiş, Gizli Polis Örgütü ve Kızıl Ordu'nun kurulması, Lenin'in totaliter bir rejim inşa sürecinin öncelikli evrelerinden olmuştur. 1922 yılına kadar devam eden iç savaş ve dış müdahaleler sonucunda, ülke ekonomisi büyük ölçüde zayıflamış ve halk daha da fakirleşmiştir. İtilaf Devletleri Bolşevik rejiminin büyümesini öngörmemiş ve Almanya ile savaşmak gerektiğini düşünmüştür. Öte yandan, Japonya ve Polonya'nın Rusya toprakları

üzerinde emperyalist hedefler güttüğü, İngiltere ve Fransa'nın ise Kafkasya'daki petrol rezervleri üzerinde stratejik planlar geliştirdiği tarihsel veriler ışığında doğrulanmış bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Sander, 1998: 12).

Yeni rejim, iktidara geldikten sonra ilk olarak 1918'de Almanya ile barış sağlamak amacıyla Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzalamış, ardından iç savaşın yıkıcı etkileri nedeniyle zayıflayan ekonomiyi toparlamak için çeşitli önlemler almaya çalışmıştır. Başlangıçta *Dünya Devrimi söylemiyle* hareket eden Bolşevik yönetimi, özellikle Almanya ve Macaristan'daki başarısız girişimlerin ardından yön değiştirerek, önceliği Sovyetler Birliği'nin korunması ve güçlendirilmesine vermiştir. Lenin'in "emperyalizmin en zayıf halkasının sömürgeler olduğu" yönündeki görüşüne dayanarak, Batılı devletlerin sömürgelerinde anti-emperyalist düşünceleri yayma çabaları önem kazanmıştır. Lenin, sömürgelerdeki bağımsızlık hareketlerini teşvik ederek dünya devriminin bu bölgelerde ivme kazanacağına inanmıştır. Lenin'in ölümünün ardından yaşanan iktidar mücadelesi sonucunda yönetimi ele geçiren Stalin, "tek ülkede sosyalizm" görüşünü benimseyerek Sovyetler Birliği'nin dış politikasını ulusal çıkarlar doğrultusunda şekillendirmiştir. Sovyetler Birliği, 1920'lerde Avrupa'da yalnızlaşan Almanya ile ortak çıkarlar doğrultusunda hareket ederek 1922'de Rapallo Antlaşması ve 1926'da Berlin Antlaşması ile iş birliğini güçlendirmiştir (Sönmezoğlu, 2012: 151). Sovyetler Birliği'nin iç dinamiklerinde önemli siyasi ve toplumsal dönüşümler yaşanmıştır.

I. Dünya Savaşı sonrasında Rusya, üç aşamalı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Birinci dönem (1917-1921), *Savaş Komünizmi* olarak adlandırılmaktadır. Lenin liderliğindeki Bolşevik hükûmeti, toprakların, bankaların ve fabrikaların devletleştirilmesi, özel ticaretin kaldırılarak kooperatifleşmeye geçiş, kiliseye ait mal varlıklarının kamulaştırılması ve medeni nikâhın yasallaştırılması gibi radikal reformları hayata geçirmiştir. Bolşevik yönetimine karşı çıkan gruplar, Beyaz Ordular adı altında örgütlenerek komünist rejime karşı silahlı mücadele başlatmıştır. İtilaf Devletleri ve müttefikleri, yalnızca Beyaz Ordulara destek vermekle kalmamış, aynı zamanda yeni kurulan bağımsız devletlere de yardımda bulunmuşlardır. 1 Temmuz 1918'de Sovyet Anayasası ilan edilmiş, ancak seçimlerin uygulanmasına dair ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır. 20 Mart 1919'da III. Enternasyonal (Komintern) kurulmuştur (Akşin, 2010: 118). Rusya'daki ikinci dönem (1921-1927), *Yeni Ekonomi Politika (NEP)* dönemi olarak tanımlanmaktadır. Savaş

Komünizminin katı ekonomik politikalarından kısmen geri adım atılmış ve piyasa mekanizmasının belirli ölçüde canlanmasına izin verilmiştir.

Lenin, önceki aşamada yapılan hatalardan geri adım atarak ekonomik politikalarını yenilemiştir. Çiftçilerin ürünlerine zorla el koyma uygulamasına son verilmiş ve kentlerde sınırlı ölçüde özel ticarete izin verilmiştir. İç savaşın sona ermesiyle birlikte, devlet iç sorunlara daha fazla yoğunlaşarak sanayi ve tarımın savaş öncesi seviyelere ulaşmasını sağlamaya çalışmıştır. Dış politikada ise Almanya ile ilişkiler iyileşmeye başlamış, bu süreç, iki ülke arasında yeni diplomatik ve ekonomik anlaşmaların yapılmasını beraberinde getirmiştir. Ancak Lenin'in 1922 yılından itibaren ağır sağlık sorunlarıyla mücadele etmesi ve Ocak 1924'te yaşamını yitirmesi, Sovyetler Birliği ve sosyalizmin geleceği açısından önemli bir kırılma noktası olmuştur. Lenin'in ölümüyle birlikte ortaya çıkan iktidar mücadelesinde, Stalin, Lenin'in siyasi mirasını sahiplenen Troçki ve destekçilerine karşı verdiği mücadeleyi kazanarak yönetimi ele geçirmiştir (Akşin, 2010: 122).

Rusya'da üçüncü dönem (1928-1939), *Stalin dönemi* olarak tanımlanmaktadır. Stalin yönetimi, siyasi muhaliflere yönelik kapsamlı yargılama, cezalandırma ve infaz olaylarıyla karakterize edilmektedir. Bu dönemde Sovyet yönetimi muhaliflerin bastırılmasında aşırı sert ve orantısız bir güç kullanmıştır. Ekonomik alanda ise piyasa odaklı yaklaşımdan uzaklaşarak, merkezi planlamaya dayalı hızlı sanayileşme ve tarımsal *kolektivizasyon* politikalarını hayata geçirmiştir. Uygulanan politikalar, Sovyetler Birliği'nin ekonomik kalkınmasını hızlandırmayı hedeflemekle birlikte, ciddi sosyal ve ekonomik maliyetlere de yol açmıştır (Akşin, 2010: 202).

Sanayileşme sürecini hızlandırmak amacıyla Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmış ve tarımda özel mülkiyetin kaldırılmasıyla kolektif üretim sistemine geçilmiştir. Ülkede okuryazarlık oranında ciddi artış gözlemlenirken, bilim ve teknolojinin gelişmesinde kayda değer ilerlemeler yaşanmıştır. Dış politikada ise Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesiyle SSCB'nin Almanya ile diplomatik ilişkileri bozulmuş, ancak diğer ülkelerle imzalanan anlaşmalar sonucunda Sovyetler Birliği, 1933 yılında uluslararası düzeyde resmen tanınmış ve 1934'te Milletler Cemiyeti'ne kabul edilmiştir. Bunu takip eden yıllarda uluslararası garantörlük anlaşmaları imzalanmış ve İkinci Dünya Savaşı öncesinde çeşitli denge politikaları geliştirilmiştir (Akşin, 2010: 203).

2.4.5. İngiltere’de Durum

I. Dünya Savaşı sonrası İngiltere, tarihinde en geniş sınırlarına ulaşarak “üzerinde güneş batmayan imparatorluk” unvanını pekiştirmiştir. Ancak savaş döneminde İngiltere hem askeri hem de ekonomik gücünü önemli ölçüde yıpratmış ve İngiliz kamuoyunda savaşa karşı belirgin bir bıkkınlık hissi oluşmuştur. Ülkede işçi hareketleri yaygınlaşırken, bağımsızlık talebinde bulunan Katolik İrlandalı ayrılıkçılar direnişlerini yoğunlaştırmıştır. Öte yandan İngiltere, savaş boyunca kontrol etmekte zorlandığı eski sömürgelerini dizginlemek ve yeni ele geçirdiği bölgeler otoritesini tesis etmeye çalışmıştır. Bu dönemde Mısır ve Hindistan’da bağımsızlık hareketleri ivme kazanmıştır. Savaş sırasında İngiltere tarafından bazı gruplara, özellikle Büyük Arap Krallığı, Kürtler ve Ermenilere verilen bağımsızlık vaatlerinin bir aldatmaca olduğu anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra, 1917’de yayımlanan Balfour Deklarasyonu, özellikle Araplar başta olmak üzere bölgedeki diğer etnik gruplar arasında büyük bir hayal kırıklığına yol açmış, bölge halkı nazarında İngiltere’nin güven tazelemesi ihtiyacı doğmuştur (Aktaş, 2012: 80-81).

Diğer ülkeler gibi İngiltere de savaştan ciddi biçimde etkilenmiştir. İngiltere ve İrlanda arasındaki gerginlik, ülke içinde kanlı çatışmalara yol açmıştır. 1920’de İrlanda ve Kuzey İrlanda’ya parlamento kurma hakkı tanınmış, 1922’de ise Özgür İrlanda Devleti ilan edilmiştir. Fakat bu bölünmenin yarattığı sorunlar devam etmiştir. Ekonomik açıdan, 1925’te sterlinin altın standardına bağlanmasıyla İngiltere’nin ihracatı azalmış ve işçi grevleri yaygınlaşmıştır. Yeni kurulan hükûmet, Eylül 1931’de sterlini altın standardından çıkarmış ve bir yıl sonra serbest ticaret sistemine geçiş yapmıştır. Ekonomik değişimlerin yanı sıra, İngiltere tüm dünyayı etkileyen Büyük Buhran ile de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Küresel ekonomik kriz ve ülkeler arasındaki siyasi gerilimler, yeni bir dünya savaşını kaçınılmaz hale getirmiştir. İngiltere yönetimi, yaklaşan savaşın önüne geçebilmek adına Almanya hükûmeti ile diplomatik görüşmelere başlamıştır (Akşin, 2010: 177).

Sanayiye büyük ölçüde kontrol eden İngiltere, sahip olduğu ekonomik güce rağmen savaş sonrasında dış ülkelerle olan yatırım, ticaret ve deniz filosu bağlantılarının kopması nedeniyle ekonomik açıdan olumsuz etkilenmiştir (Kodaman, 2012: 63). Kömürün enerji açısından önemi azalırken, petrol giderek daha belirleyici bir konuma gelmiştir. Faiz oranlarının yükselmesi, yeni istihdam olanaklarını kısıtlamış, artan işsizlik geniş çaplı

grevlere yol açmıştır (Özal, 2019: 41). İngiltere, kendi sömürgeleriyle ekonomik ilişkilerini düzenlemek amacıyla ABD ile yakınlaşmaya çalışmıştır (Kodaman, 2012: 67). İngiltere, Avrupa’da denge politikasını sürdürememiştir. Bunun başlıca nedenlerinden biri, ABD’nin Avrupa’daki sorunlardan uzak durma çabasıdır (Sander, 1998: 2).

2.4.6. İspanya’da Durum

I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla İspanya tarafsızlığını ilan etmiştir. Hükûmetin bu kararı, muhalifler tarafından zaman zaman eleştirilse de ülkenin içinde bulunduğu koşullar İspanya’yı tarafsız kalmaya mecbur bırakmıştır. Savaşın sonucunu ve getireceği maliyetleri öngöremeyen İspanyol yönetimi, çatışmaya dâhil olmayı yüksek bir risk olarak değerlendirmiştir. Siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklarla mücadele eden ülke, öncelikli olarak iç sorunlarına odaklanmak zorunda kalarak dış gelişmelere müdahil olma kapasitesinden yoksun kalmıştır. İçer dönük politika, İspanya’nın uluslararası arenada uzun bir süre izole olmasına neden olmuştur (Şenyıldız, 2018: 195).

1902 yılında, henüz 16 yaşında olan XIII. Alfonso, İspanya tahtına çıkmıştır. Anayasal monarşi yanlısı olan Alfonso, ülkeye bir anayasa kazandırmıştır. Ancak bu anayasa, İspanya’daki siyasi kargaşayı yatıştırmamış, tam tersi derinleştirmiştir. 1902-1923 yılları arasında toplam 33 hükûmet değişikliği yaşanmıştır. Siyasal istikrarsızlığa, İspanya’nın kronikleşen ekonomik sorunları da eklenince, Eylül 1923’te yapılan bir darbeyle ordu duruma el koymuştur. Darbe yönetimi monarşiyi koruyarak başbakanlık görevine General Primo de Rivera’yı getirmiştir. Rivera, Mussolini’den etkilenecek faşist bir diktatörlük kurmuş ve tüm demokratik kurumları feshetmiştir. Buna rağmen ekonomik kalkınma ve modernleşme yönünde bazı adımlar atılmıştır. Ancak, altı buçuk yıl devam eden darbe yönetimi İspanya’nın kronikleşen sorunlarına çözüm getirememiştir. O dönemde sağ kesim giderek daha radikal hale gelirken, sol kesim de daha uç noktalara savrulmuştur. Ordunun desteğini kaybeden Rivera, Ocak 1930’da istifa etmek zorunda kalmıştır. Rivera’nın ardından anayasal monarşi kısa süreliğine yeniden yürürlüğe girmiş, ancak bu durum İspanya’yı daha büyük bir siyasi karmaşaya sürüklemiştir. 1930 ve 1931 yıllarında birçok ayaklanma yaşanmış, Nisan 1931’de yapılan belediye seçimlerinde cumhuriyetçiler ezici bir zafer kazanmıştır. XIII. Alfonso, tahtından feragat etmeden ülkeyi terk etmiş, böylelikle İspanya’da cumhuriyet idare usulü ilan edilmiştir. Kurucu Meclis seçimlerinde solcular ve cumhuriyetçiler bir kez daha galip gelmişlerdi. Ancak bu durum, sağcı kesimlerin tepkisini

ciddi tepkisine neden olmuştur. Ülke, 1936'da patlak verecek olan iç savaşın eşiğine gelmiştir (Armaoğlu, 2004: 137).

İspanya'nın yakın geçmişine baktığımızda, 1923'te kurulan diktatörlük rejiminin 1930'da sona erdiğini, ardından Kral XIII. Alfonso'nun tahttan çekilmesiyle demokratik bir cumhuriyetin kurulduğunu görmekteyiz. Ancak, İspanya'da demokratik geleneklerin zayıf olması nedeniyle yeni rejim, bir yanda monarşist ve muhafazakâr güçler, diğer yanda ise anarşistler ve komünistler arasındaki hassas bir dengeye dayanmıştır. Böyle bir ortamda, Temmuz 1936'da Fas'taki İspanyol birliklerinin komutanı General Franco, isyan ederek İspanya'ya geçmiştir. Franco, büyük bir direnişle karşılaşmadan İspanya'nın batı ve güney bölgelerini ele geçirmiş, hükûmet ise Valencia'ya çekilerek direnişe geçmiştir. Böylece, İspanya'da üç yıl süren ve büyük Avrupa güçlerinin de müdahil olduğu bir iç savaş başlamıştır (Sander, 2013: 38-39).

İki savaş arası dönemde İspanya'nın durumu, büyük ölçüde İspanyol sömürge imparatorluğunun çöküşüne bağlı olarak şekillenmiştir. İspanya, izlediği ekonomik politikalar sonucunda, diğer sömürge imparatorluklarının çoğundan önce egemenliğini kaybetmiştir. Sömürgelerini kaybetmesinin ardından ülkenin ekonomik durumu giderek kötüleşmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında gözlemlenen toparlanma süreci kalıcı olamamıştır. 1930'larda yaşanan küresel ekonomik kriz, İspanya'da sınıfsal ve siyasi bir bölünmeye yol açmıştır. Bölünme, zamanla kalıcı bir hale gelmiş ve ülkeyi iç savaşa sürüklemiştir. İspanyol İç Savaşı, neredeyse her yönüyle II. Dünya Savaşı'nın bir provası olmuştur. Savaşın küçük bir yansıması olarak değerlendirilebilecek bu çatışma, yaklaşan küresel savaşın ne kadar yıkıcı olacağının habercisiydi (Yıldırımaz, 2018).

9 Aralık 1931'de, uzun süren tartışmaların ardından kabul edilen Anayasa, İspanya'yı "özgürlük ve adalet ilkelerine dayanan, tüm çalışanların demokratik cumhuriyeti" olarak tanımlamıştır. Anayasa, laiklik ilkesini benimserken, ruhban sınıfının devlet tarafından finanse edilmesine son verilmiştir. Yeni düzenlemeye göre medeni nikâh ve boşanma yasalaştırmış ve dini kurumların eğitim faaliyetleri yasaklanmıştır (Casanova, 2015: 16-17).

2.4.7. Portekiz’de Durum

Ekim 1910’da gerçekleşen bir devrimle Portekiz, cumhuriyet rejimine geçmiş ve ülkede kesintili bir iç savaş dönemi yaşanmıştır. (URL-8, 2024). Ekim 1910’daki devrimin ardından İç siyasi dinamiklerin etkisiyle, Portekiz I. Dünya Savaşı’nda İtilaf Devletleri safında yer almıştır. Ancak 1914’ten itibaren Portekiz kamuoyu, savaşa katılım konusunda bölünmüş bir görünüm sergilemiş; savaş yanlıları ve karşıtları arasında derin bir ayrışma yaşanmıştır (Wheeler, 1972). Portekiz, başlangıçta I. Dünya Savaşı’na dâhil olan ittifak sistemlerinin bir parçasını oluşturmamış ve bu nedenle 1914’te savaş başladığında tarafsız kalmaya çalışmıştır. Portekiz, İngiltere’nin yardım taleplerine yanıt vermek ve Afrika’daki kolonilerini savunmak amacıyla harekete geçmiştir. Bu gelişme, 1914 ve 1915 yıllarında, Alman Güney-Batı Afrika sınırındaki Angola’nın güneyinde Alman birlikleriyle çatışmalara yol açmıştır. Ayrıca, Portekiz ile Almanya arasındaki gerilim, Portekiz’in en büyük ticaret ortaklarından biri olan Birleşik Krallığı hedef alan Alman denizaltı kuşatması nedeniyle daha da artmıştır. Portekiz limanlarında bulunan Alman gemilerine el konulması bu gerilimi doruğa çıkarmıştı. Bunun üzerine Almanya, 9 Mart 1916’da Portekiz’e savaş ilan etmiş, Portekiz de buna aynı şekilde karşılık vermiştir (URL-8, 2024).

Savaş boyunca, cephelerde görev yapan Afrikalılar dâhil olmak üzere yaklaşık 12.000 Portekiz askeri hayatını kaybetmiştir. Savaşın getirdiği yıkım, Portekiz’deki sivil nüfus üzerinde de hissedilmiştir. Gıda kıtlığı nedeniyle 82.000 kişi, İspanyol gripi salgını sebebiyle ise 138.000 kişi yaşamını yitirirken toplam sivil kayıplar 220.000’i aşmıştır (URL-8, 2024). 1926’da gerçekleştirilen askerî darbenin ardından, 1932 yılında António de Oliveira Salazar iktidara gelmiş ve “Estado Novo” (Yeni Devlet) adıyla faşist bir diktatörlük yönetimi tesis edilmiştir (URL-9, 2024).

2.4.8. Almanya’da Durum

Almanya’da, I. Dünya Savaşı’nın ardından askeri, ekonomik ve siyasi alanlarda bir duraklama dönemine girilmiştir. Bu sürecin yaşanmasında, imparatorluk döneminde kazanılmış idealist, militarist ve emperyalist özelliklerin etkisi büyük olmuştur. Savaşın sona ermesiyle birlikte Almanya, imzalamak zorunda kaldığı barış antlaşmasıyla yeni bir döneme girmiştir (Bayraktarlı, 2016: 60).

Hett'e göre, Weimar Cumhuriyeti'ndeki siyaseti etkileyen temel faktör, I. Dünya Savaşı'nda yaşanan olaylar değil, Alman halkının savaşın başlangıcını ve sonunu nasıl hatırladığı olmuştur. *“Başlangıç ve son, Ağustos 1914 ile 1918; parıltılı yaz ile gri sonbahar, mutlu birliktelik ile acı ayrılık, zafer hayalleri ile gerçekteki feci mağlubiyet arasındaki fark (...) Weimar siyasetini ve Almanların politikaya bakışını bu kavramlar şekillendirmiştir.”* Hett, Weimar sürecinde yaşanan her şeyin I. Dünya Savaşı ile bağlantılı olduğunu ifade etmiştir (Hett, 2019: 33-34).

Versailles Antlaşması, birçok Alman için bir utanç belgesi ve onur kırıcı anlaşma olarak görülmüştür. Bunun görsel kanıtları arasında, 28 Haziran 1919'da imzalanan antlaşmanın tarihi de vardı: bu tarih aynı zamanda Arşidük Franz Ferdinand'ın beşinci ölüm yıldönümüne denk getirilmiştir. Bunun yanı sıra, antlaşma, Bismarck ve Kayzer I. Wilhelm'in kırk sekiz yıl önce ülkenin kuruluşunu ilan ettikleri Versailles Sarayı'nın Aynalı Salonu'nda imzalanmıştır. Ayrıca, antlaşmanın getirdiği çeşitli kısıtlamalar, Almanya'nın silahlı kuvvetlerindeki asker sayısını yüz bin ile sınırlamış; denizaltı, ağır top ve savaş amaçlı hava kuvvetleri edinmesini yasaklamıştır. Kısıtlamalar, Almanya'nın ulusal onuruna ağır bir darbe olarak değerlendirilmiştir (Erol, 2012: 250). Almanya açısından en dramatik yönü antlaşmanın 231. maddesinde yer alan, Almanya ve müttefiklerinin savaşın tüm sorumluluğunu üstlenmesi olmuştur. Almanya, bu maddeyi kabul ederek büyük bir tazminatla karşı karşıya kalmıştır. Savaşın sorumluluğunun yalnızca Almanya'ya yüklenmesi, Alman halkı üzerinde olumsuz bir etki bırakmıştır; Versailles, Almanya'ya zorla dikte ettirilmiş ve mutlaka değiştirilmesi gereken bir belge olarak değerlendirilmiştir (Ovalı, 2012: 260). Dolayısıyla, Versailles Antlaşması'nın ağır sonuçları Almanya'yı ekonomik olarak zor bir duruma düşürmüştür. İtilaf Devletleri tarafından oluşturulan komisyon, Almanya'nın ödeyeceği tamirat borçlarını tespit etmiş ve bu borçların İtilaf Devletleri arasında nasıl bölüşüleceği konusunda toplantılar düzenlenmiştir. Ancak Almanya, Ren bölgesinin işgal edileceği yönündeki ultimatoma ve yaşanan tüm tartışmalara rağmen, 1921 yılında ödeme yapamayacağını bildirmiştir. 1922'de Cannes'da yapılan toplantıda borçların ertelenmesi, Cenova'da gerçekleştirilecek toplantıda yeniden ele alınması kararlaştırılmıştır (Cevizlier ve Öncü, 2013).

Versailles Antlaşması Almanya'yı askeri yönden iyice zayıflatılmıştır. Silah üretiminin yasaklanmasıyla beraber personel sayısında azaltmaya gidilmiştir. Almanya'nın yalnızca kıyı savunması yapabilecek bir donanmaya sahip olmasına izin verilmiştir. Bu durum,

Almanya için olur kırıcı nitelikteydi. Ağır şartlarla imzalanan barış antlaşması, ilerleyen dönemde milliyetçilik akımının güçlenmesine neden olmuştur (Özal, 2018: 417). 5-16 Ekim 1925'te yapılan Locarno Konferansı ile Almanya ve diğer ülkeler arasındaki müzakereler ve alınan kararlar Avrupa'daki durumun düzelebileceği inancı doğmuştur. Asıl çözülmesi gereken konular arasında Fransa'nın güvenlik sorunu ve Almanya'nın değişen duruma uyumu ön plana çıkmıştır (Cevizlier ve Öncü, 2013).

Versailles Antlaşması, Avrupa'da savaş sonrası barış ortamı oluşturma ve denge kurma çabalarının, başka bir savaşın temel nedenlerinden birini oluşturmaya yol açmıştır. Antlaşmanın getirdiği ağır koşullara ve içinde bulunduğu zorluklara rağmen Almanya, bu dönemde Avrupa'daki güç dengesini iyi analiz ederek önemli başarılar elde etmiştir (Üste, 2018). Almanya'da kötüleşen yalnızca ekonomik durum olmamış, ülke aynı zamanda iç karışıklıklarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. 29 Aralık 1918'de kurulan Alman Komünist Partisi, Ocak 1919'da başlattığı büyük bir grevle sosyalist hükûmeti devirmeye yönelik bir darbe girişiminde bulunmuştur. Girişim on gün içinde bastırılmış olmasına rağmen, ülkedeki karışıklıklar Nisan ayına kadar devam etmiştir (Armaoğlu, 2004: 84).

Almanya'dan sonra Avusturya da ağır şartlarda bir antlaşma imzalamak zorunda kalmıştır. Avusturya, Saint-Germain Antlaşması'nı 10 Eylül 1919'da imzalamıştır. Antlaşma sonucunda Çekoslovakya ve Yugoslavya gibi farklı etnik grupları bir arada bulunduran yeni devletler kurulmuştur. Almanya ile ilişkilerin kesilmesi zorunluluğu, antlaşmanın bir diğer önemli sonucu idi. Avusturya halkı tarafından memnuniyetsizlikle karşılanan bu antlaşma ülke ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. 4 Haziran 1920'de Macaristan ile imzalanan Trianon Antlaşması ile bağımsız Macar devletinin sınırları belirlenmiştir. Ancak Macar halkının üçte biri yeni sınırların dışında kalmıştır. Ayrıca Macaristan, komşu ülkelere savaş tazminatı ödemek zorunda bırakılmıştır. Ardından, 27 Kasım 1919'da imzalanan Neuilly Antlaşması ile Bulgaristan bazı bölgelerini Yugoslavya ve Romanya'ya terk etmiştir. Daha da önemlisi, Batı Trakya'daki kayıpları, Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne ulaşımını tamamen engellemiştir (Özal, 2018: 419).

2.5. I. Dünya Savaşı Sonrası Sistemsel Dönüşüm ve Almanya

I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan antlaşmalara rağmen tarafların memnuniyetsizliği devam etmiştir. Özellikle İtalya'nın savaş sonrası beklentilerini karşılayamaması, iki savaş

arası dönemde daha saldırgan bir siyaset izlemesine neden olmuştur. İtalya'nın İngiltere ve Fransa'ya karşı izlediği dış siyaset zaman zaman çelişkilerle seyretnmiştir (Sander, 1998: 2). I. Dünya Savaşı'nın ardından savaş karşıtı düşünceler güçlenmiş ve bu yönde çeşitli çalışmalar yürütülmüştür (Ozan, 2014). Savaş sonrası dönemde devletler arasında uzlaşma sağlanması amacıyla Milletler Cemiyeti kurulmuştur. Almanya'nın da uluslararası uzlaşmaya dâhil olabilmesi, 1 Aralık 1925'te imzalanan Locarno Antlaşması ile sağlanmıştır (Özal, 2018: 421). Antlaşma, başlangıçta kısa süreli bir uzlaş sağlasa da Almanya'nın büyük devletler arasına katılımını hızlandırmış ve Fransa ile olan ilişkilerini iyileştirmesine zemin hazırlamıştır (Sander, 1998: 14).

Milletler Cemiyeti, Avrupa dışındaki devletlerin de üye olmasıyla yeni bir düzen inşası bakımından bir umut olarak değerlendirilmiştir. Ancak, ABD'de yaşanan hükûmet değişikliği ve bu değişikliğe paralel olarak gelişen dış politika anlayışı, giderek Avrupa'dan uzaklaşmaya neden olmuştur. Sovyetler Birliği'nin cemiyet dışında bırakılması, örgütün küresel bir barış ve güvenlik mekanizması olma niteliğini yitirmesine, İngiltere-Fransa eksenli bir yapıya dönüşmesine yol açmıştır. İngiltere, Almanya'yı Milletler Cemiyeti'ne entegre etmeyi hedeflerken, Fransa bu örgütü Almanya'ya karşı oluşturulmuş bir güvenlik mekanizması olarak değerlendirmiştir. Büyük devletler arasındaki görüş ayrılıkları, cemiyetin etkin bir barış gücü olarak hareket etmesini engellemiştir. Almanya'nın silahlanmaya başlaması ve İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi, Japonya, Almanya ve İtalya'nın örgütten ayrılmasıyla sonuçlanmış ve Milletler Cemiyeti'nin etkinliği daha da zayıflamıştır. Bunun yanı sıra, uluslararası gelişmelere etkili çözümler üretemeyen cemiyet, esas olarak 1925-1930 yılları arasındaki diplomatik süreçlerde barışçıl ortamın sağlanmasına katkı sunabilmiştir (Sander, 1998: 18). Versailles Antlaşması'ndan hoşnut olmayan ve cemiyete katılmayan devletler, zamanla bu örgütün aldığı kararları uygulamayan ve uluslararası barışa yönelik tehdit oluşturan aktörler hâline gelmiştir. ABD ve Sovyetler Birliği gibi büyük güçlerin örgüte katılmaması, cemiyetin evrensel bir yapı olma özelliğinden yoksun bırakmıştır; İtalya ve Japonya'nın kendi istekleriyle ayrılması, Sovyetler Birliği'nin 1936'da üyeliğe kabul edilmesinin yanı sıra 1939'da üyelikten çıkarılması, örgütün işlevselliğini giderek azaltmıştır (Polat, 2020). Wilson İlkeleri'nin 11. maddesi, Balkan ülkelerinde istikrarın sağlanması için toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini vurgulamış ve ABD'nin bölge üzerindeki etkisinin Milletler Cemiyeti aracılığıyla sürdürülebileceği fikrini ortaya koymuştur (Boztaş, 2014). Öte yandan, 19. yüzyılın sonlarına doğru burjuva sınıfına ve onun temsil ettiği parlamenter

demokrasi, bilimsellik, akılcılık ve kapitalizm gibi değerlere yönelik güçlü bir tepkinin ortaya çıktığı görülmüştür (Fischer, 2020: 25). Toplumsal ve siyasi kırılmalar, 20. yüzyılda uluslararası sistemin dinamiklerini belirleyen önemli faktörler arasında yer almıştır.

I. Dünya Savaşı, kökleri geçmişe dayanan etnik ve ulusal öfke birikiminin patlak vermesiyle başlamış ve yaklaşık on milyon insanın hayatına mal olmuştur. Savaş sürecinde yaşanan toplumsal ve siyasi gelişmeler, iki savaş arası dönemde totaliter rejimlerin hızla güçlenmesine ve yayılmasına katkıda bulunmuştur. Savaş, Avrupa'daki devletlerin otoritesini büyük ölçüde artırmış ve hükûmetlerin siyasi ve ekonomik yaşam üzerindeki denetimini pekiştirmiştir. Bunun temel sebeplerinden biri, ulusal birliğin korunmasını zorunlu kılan kolektif dayanışma anlayışı ve hükûmetlerin ekonomik kaynakları merkezden yönetme gerekliliği idi. Savaş boyunca Avrupa devletleri, insan gücü ve doğal kaynaklar üzerinde sistematik bir denetim kurarak ekonomiyi sıkı bir şekilde kontrol altına almış, serbest piyasa ilkelerini doğrudan ihlal eden politikalar uygulamışlardır. Hükûmete bağlı planlamacılar, kapitalizmin istikrarlı bir şekilde işlemesi adına, kriz dönemlerinde serbest piyasa ekonomisinin kaynak israfına yol açtığını savunarak 19. yüzyıl liberalizmi ile bağlarını koparmışlardı. Savaş sırasında uygulanan planlı ekonomi devletlerin ücret ve fiyatları düzenlemesi, kaynak tahsisini denetlemesi ve iş gücünü stratejik sektörlerle yönlendirmesi günlük hayatın bir uygulaması hâline gelmiştir (Fischer, 2020: 27). Tüm bu yaşananlar savaş sonrasında devlet müdahaleciliğinin artmasına ve liberal ekonomi anlayışının giderek zayıflamasına neden olmuştur. Böylelikle totaliter rejimlerin yükselişi için elverişli bir zemin oluşmuştur.

Demokrasi ile toplum arasındaki tarihsel gelişimi anlamak, siyasi, sosyal, kültürel ve anayasal zaviyeden verimli analiz yapmak açısından büyük önem taşımaktadır. Weimar Cumhuriyeti'nin ortaya çıktığı tarihi koşullar açısından şu temel sorular tartışılmalıdır: Cumhuriyetin kurulduğu toplumsal yapıda siyasi istikrar sağlanabilmiş midir? Demokrasinin kırılğan unsurları güvence altına alınabilmiş miydi? Demokrasi her zaman sürdürülebilir bir yönetim biçimi olabilmiş miydi? Prusya'nın otoriter devlet geleneğinden, Alman İmparatorluğu aracılığıyla Nasyonal Sosyalizme uzanan ve *Sonderweg* (Özel Yol) olarak adlandırılan Almanya'ya özgü olan gelişim süreci nasıl şekillenmiştir?

Almanya'nın bu özgün gelişim süreci, tarihsel bir perspektiften incelendiğinde daha iyi anlaşılmaktadır. 1848 Devrimi'nde burjuva liberalizmi, Alman birliğini tesis etmede başarısız olmuştur. Alman birliği ancak Otto von Bismarck'ın 1871'de Alman İmparatorluğu'nu kurmasıyla sağlanabilmiştir. Ancak, Reich Şansölyesi ve devlet bakanlarının Reichstag'a karşı sorumlu olmamaları, imparatorluk için liberal bir anayasal sistemin varlığını tartışmalı hâle getirmiştir. Çözümeyen özgürlük sorunu, 1918-1919 yıllarında yeniden gündeme gelmiştir. Weimar Cumhuriyeti'nin parlamenter demokrasisi, Alman İmparatorluğu'nun temel çelişkisini—bir yanda ekonomik ve kültürel moderniteye ulaşma çabası, diğer yanda ise siyasi sistemin geriliği arasındaki karşıtlığı—ortadan kaldırmaya yönelik bir girişim olarak değerlendirilebilir. Almanya, siyasi yapısını demokratikleştirerek Batı Avrupa'nın anayasal ve siyasal gelişmişlik düzeyine ulaşmak zorunda kalmıştır (Winkler, 2005: 610).

Yukarıda anlatılanlar iki dünya savaşı arasındaki dönemde Avrupa'da yaşanan gelişmeler, I. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan siyasi ve toplumsal dönüşümler ile Almanya'nın durumunu ortaya koymaktadır. Bir sonraki bölümde ise Weimar Cumhuriyeti'nin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısı ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Bu çerçevede cumhuriyetin kuruluşu, kriz yılları, “Altın Yirmili Yıllar,” Büyük Buhran ve demokrasinin çöküşü analiz edilecektir.

3. WEİMAR CUMHURİYETİ’NİN SİYASİ GELİŞİM EVRELERİ

Weimar Cumhuriyeti’nin temel sorunu, önceki yönetim biçimlerinin etkisinin Cumhuriyet’in hem başlangıcında hem de sonunda belirgin şekilde hissedilmesidir. Bu durum, Cumhuriyet’in kendi dinamikleri ve özgün koşulları çerçevesinde yaşanan kırılma noktalarıyla doğrudan ilintilidir.

3.1. Weimar Cumhuriyeti Öncesi Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Koşullar

Kasım Devrimi ve Versailles Barış Antlaşması, Cumhuriyet’in doğum sancıları olarak görülmüş ve zamanla yapısal zayıflıklara dönüşerek Cumhuriyet’in çöküşüne zemin hazırlamıştır. Bir başka bakış açısına göre, Nasyonal Sosyalistlerin iktidarı ele geçirmesine yol açan faktörler geçmişe dönüktü ve “Alman felaketinin” nedenleri, yalnızca Cumhuriyet’in ilk yıllarına değil, hatta Cumhuriyet’in kurulmasından önceki dönemlere kadar uzamaktadır. Farklı perspektifler, meşru ve verimli olmakla birlikte, bakış açısındaki değişim yeni ve farklı kavrayışlara da kapı aralamıştır. Weimar Cumhuriyeti, yalnızca bir başlangıç ve sondan ibaret değildir; aksine, hüküm sürdüğü on dört yıl, başlı başına özgün bir dönem olarak değerlendirilebilir. Weimar Cumhuriyeti’nin çöküşü, Almanya’daki geleneksel ve otoriter yapılarla eski iktidar elitlerinin belirleyici üstünlüğü üzerinden açıklanmıştır (Peukert, 1993: 12).

Weimar Cumhuriyeti, Alman tarihinde, Alman İmparatorluğu topraklarında demokratik bir yönetim biçimi oluşturma girişimi olarak değerlendirilmiştir. Ancak Weimar Cumhuriyeti, siyasi istikrarsızlık, ekonomik krizler ve kültürel zenginliklerin bir arada yaşandığı karmaşık bir dönem olarak da öne çıkmaktadır. Cumhuriyet, 1918 yılında Philipp Scheidemann’ın ilanı ile resmen kurulmuştur. Bu olay Almanya’da demokrasiye geçiş sürecini başlatmıştır. Weimar dönemi, monarşi ile Nasyonal Sosyalist diktatörlük arasında bir geçiş dönemi olarak da nitelendirilmiştir (Benediktsdóttir, 2013: 2). 1918’de Alman Devrimi’nin ardından Weimar Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte Alman İmparatorluğu sona ermiş ve monarşik sistem çökmüştür. Böylece, Weimar Cumhuriyeti, Almanya’daki ilk demokratik yönetim deneyimi olarak meşruiyetini kazanmış ve Alman siyasal sistemine demokratik bir yapı kazandırmıştır (Wilson, 2009). Ancak bu süreç,

tamamen yeni bir devletin kurulması anlamına gelmemiştir. Weimar Anayasası ile aslında yeni bir devlet kurulmamış, yalnızca 1871’de birleşen Alman İmparatorluğu, köklü bir anayasal değişime uğramıştır. Weimar Anayasası’nda yer alan “*Alman İmparatorluğu bir cumhuriyettir. Egemenlik kaynağını halktan alır.*” ifadesiyle resmiyet kazanan bu dönüşüm yeni yönetim biçiminin meşruiyetini pekiştirmiştir (Yılmaz, 2013).

Weimar Cumhuriyeti Alman İmparatorluğu’nun sona erdiği 1918 ile Nazi Almanyası’nın başladığı 1933 yılları arasındaki kesiti kapsar. Yaşanan olaylar, siyasi çalkantılar ve şiddet, ekonomik sıkıntılar, yeni sosyal özgürlükler ve coşku dolu sanatsal hareketler, Weimar döneminin karakteristik olaylarıdır. Yaşanan zorlukların büyük bir kısmı, Adolf Hitler’in iktidara gelmesine zemin hazırlamıştır (URL-1, 2018). 1917’de, savaş sona ermeden önce, birkaç bin Berlinli, ekmek karnelerindeki kesintileri ve İmparatorluk hükûmetinin savaşın ardından reform yapacağına dair vaatlerini protesto etmek amacıyla greve gitmiş ve bu durum, toplumda imparatorluk rejimine karşı duyulan öfkeyi açıkça gözler önüne sermiştir. Huzursuzluk kısa sürede ülke geneline yayılmış ve grevler, resmi sendikalardan ziyade, Berlin’deki “Resmi İşyeri Temsilcileri” ve herhangi bir partiye bağlı olmayan sanayi bölgelerindeki radikal işçi grupları tarafından yönlendirilmiştir. Grevciler, yalnızca gıda fiyatlarında indirimle gidilmesi ve maaşların artırılmasını değil, savaşın sona erdirilmesi, sivil özgürlüklerin iadesi ve siyasi reformların gerçekleştirilmesi gibi hem ekonomik hem de siyasi taleplerde bulunmuşlardı. Geçici olsa da sendikalar ve Çoğunluk Sosyal Demokratları (*Mehrheitssozialdemokratische Partei Deutschlands - MSPD*) grubu üyeleri otoritelerini yeniden sağlayarak grevleri barışçıl bir şekilde sonlandırmayı başarmıştır. Bu geçici bir “ateşkes” idi. Sanayi bölgelerindeki huzursuzluk 1918’de yeniden alevlenmiştir. 1918’de yaklaşık bir milyon Alman işçisi iş bırakmış, Berlin’de ise beş yüz bin işçi greve katılmıştır. Hamburg, Köln, Leipzig, Danzig, Münih ve Nürnberg’de de grevler geniş çapta desteklenmiştir. Talepler büyük ölçüde önceki protestolara benzerdi, fakat bu kez hareket, Orta ve Doğu Avrupa’daki diğer işçi gruplarıyla koordineli bir şekilde ilerlemiştir. Hükûmet bu yaşananlara sert bir karşılık vermiş, sıkıyönetim ilan ederek fabrikaları askeri denetim altına almış, Berlin’de olağanüstü hâl ilan etmiş ve Sosyal Demokratların yayın organı *Vorwärts* gazetesini yasaklamıştır. Bu önlemlere rağmen, uzun süre devam etmesi halkın ruh halinin açık bir göstergesiydi. Savaşın neden olduğu toplumsal değişimlerin siyasal olaylar üzerindeki etkisi giderek daha belirgin hale gelmiştir (Storer, 2015: 46-47).

1918'in sonlarında, Almanya ve müttefikleri, dört yıllık savaşın ardından insan gücünü tüketmiş ve psikolojik olarak bozguna uğramıştır. Savaş, mevcut sosyal ve siyasi ayrımları giderememiş, tam tersi daha da derinleştirmiştir. Alman cephesinde ölüm sayısı hızla artmış, koşullar giderek ağırlaşmıştır. 1914'te sağlanan kırılğan siyasi uzlaşma zayıflamaya başlamış, iktidardaki yöneticiler hem sokakta hem de Parlamento'da (*Reichstag*) yükselen bir muhalefetle karşı karşıya kalmıştır. Savaşın kaybedilmesi ve tüm çabaların boşa gittiğinin anlaşılması, toplumu büyük bir kaosa sürüklemiştir. Bismarck tarafından oluşturulan siyasi yapı, anarşi ve belirsizliğin etkisiyle çöküş sürecine girmiştir (Storer, 2015: 44).

Cephedeki kayıpların milyonları bulması, savaşa katılanlar üzerindeki fizyolojik ve psikolojik tahribatlar, halk arasında memnuniyetsizliği artırmıştır. Çetin hava koşulları, açlık, barınma sorunları ve gıda kıtlığı nedeniyle birçok insan hayatını kaybetmiştir (Weitz, 2007: 8). Karaborsanın yaygınlaşmasıyla halkın öfkesi daha da artmış, mevcut toplumsal gerilimler derinleşmiştir. Yaşanan sorunlar Alman toplumu üzerinde radikalleştirici bir etki yaratmıştır. Hem kadınlar hem de erkekler arasında otoriteye karşı bir başkaldırı gelişmiş, bireyler giderek daha bağımsız hareket etmeye ve toplumsal kurallara aykırı davranmaya başlamışlardır. Erkek nüfusunun büyük bir kısmı cepheye olduğu için, kadınlar ve çocuklar iş gücüne katılmışlardır. Ancak bu durum, düşük ücretle ve kötü koşullarda çalışan vasıfsız işçi sınıfının oluşmasına yol açmıştır. İşçi topluluğu için grev yapmak, kaybedecek pek bir şeyin kalmadığı anlamına geliyordu. Savaş öncesinde de Alman toplumunda sürekli bir değişim hissi vardı. Ancak savaşla birlikte bu hissiyat giderek şiddetlenmiş ve eski siyasi bağlılıklar zayıflamaya başlamıştır. Sosyal Demokrat Parti (*Sozial Demokratische Partei*), savaş sürecinde giderek kutuplaşmış ve 1917'de savaşa verdiği destek nedeniyle bölünmüştür. Parlamento'daki (*Reichstag*) kırk iki milletvekili, savaşa derhal son verilmesini talep ederek sosyal ve siyasi reformlar istemişlerdir. Onlar radikal bir program çerçevesinde Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'ni (*Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands – USPD*) kurmuştur. Bu bölünme, özellikle emek hareketinin sol kanadına hitap etmiş ve devletle iş birliği içinde olan Çoğunluk Sosyal Demokratlarla sendikalara karşı, Rus Devrimi'nden ilham alan daha radikal bir eylem planı sunmuştur. Merkez Partisi, halkın barış için uzlaşma arayışını benimsemiş; ancak yenilgi ve devrim korkusuyla köşeye sıkışan burjuvazi, giderek sağa kayarak, artan muhalefet ve belirsizlik karşısında daha radikal tutumlar sergilemeye başlamıştır. Tüm bu

gelişmeler, Alman toplumunda son derece gergin ve patlamaya hazır bir ruh hali yaratmıştır (Storer, 2015: 45-46).

1906'dan 1917'ye kadar on iki yıl boyunca etkisini gösteren Rus Devrimi, Almanya'da 1918'den 1923'e kadar, yalnızca beş yıl boyunca etkili olmuştur. Önce "koalisyon", ardından "büyük koalisyon" vb. gelişmeler yaşanmış; uzmanların ve önemli yöneticilerin bakanlık görevlerini üstlenmesi, bugünün "büyük bir koalisyona benzeyen" siyasi manzarasına dönüşmüştür. Tek kelimeyle ifade etmek gerekirse, bu durum, sonu gelmeyen bir hükûmet krizine neden olmuştur. Krizin temel sebebi, yukarıda, yani yönetim kademelerinde yaşanan siyasi çalkantılardır. Ancak "aşağıda", yani halk arasında meydana gelen kaos ve çatışmalar, kısa sürede Almanya'nın kaderini değiştiren bir kavga ve kaos döneminin başlamasına yol açmıştır. Böylece, proletarya devrimi Almanya'nın kapılarına dayanmıştır. (Sinowjew, 1923:1-2).

İki dünya savaşı arasında başarısızlığa uğrayan Alman Devrimi, Broué'ye göre, 1918'den 1923'e kadar Almanya'da devrimci mücadele yalnızca sokak savaşları, barikat çatışmaları, makineli tüfekler, havan topları ve alev makineleriyle yürütülmemiştir. Mücadele aynı zamanda, fabrikalarda, madenlerde, halk evlerinde, sendikalarda, partilerde, mitinglerde, komite toplantılarında, siyasi ve ekonomik talepler içeren grevlerde, sokak gösterilerinde, fikir savaşlarında ve kuramsal tartışmalarda kendini göstermiştir. Broué'ye göre, bu sınıf mücadelesi öncelikle işçi sınıfının içinde yaşanan bir çatışmaydı ve temel hedef, Almanya'da ve dünyada dönüşüme kararlı devrimci bir partinin inşasıydı. Ancak bu amaca ulaşan yol ne düz bir çizgide ilerliyordu ne de kolayca belirlenebiliyordu. Alman devrimcileri, "solculuk" ile "oportünizm", "bağnazlık" ile "revizyonizm", "aktivizm" ile "eylemsizlik" arasında denge kurmaya çalışarak, kendi olumsuz deneyimlerinden ve "Rus yoldaşların" başarılı örneğinden faydalananarak, işçi sınıfının Almanya'da iktidarı ele geçirmesini sağlama yollarını keşfetmek için büyük çaba sarf etmiştir; ancak bunda başarılı olamamışlardır (Broué, 2021: 11-12).

Weimar toplumunda toplumsal ve sınıfsal statü açısından belirgin ayrışmalar mevcuttu. Aristokratlar ve subaylar, yani eski seçkinler, kırsal kesim, orta sınıf ve işçiler arasında derin toplumsal bölünmeler yaşanmıştır. Sınıfsal yapının çözülmesi, demokrasinin kırılganlığını ve demokrasi ile toplum arasındaki bağın anlaşılmasını sağlayacaktır. Prusya aristokrasisi, askeri bozgun ve cumhuriyetin ilanı karşısında büyük bir şok yaşamıştır.

Hohenzollern Hanedanıyla kökten bağılı oldukları için, monarşinin çöküşü doğrudan aristokrasinin konumunu da sarsmıştır. Weimar yönetiminin toplumsal mühendislik adımları kapsamında aristokrat unvanlarının ve rütbelerinin kaldırılması, aristokratlar arasında büyük bir endişe yaratmıştır. Ancak, eski toplumsal ve ticari elitler, dönemin önde gelen partileriyle bağlarını koruyarak siyasi ve ekonomik etkilerini büyük ölçüde sürdürmeyi başarmıştır. Weimar koalisyon hükûmeti, sivil ayaklanmalardan ve gıda tedarikinin sekteye uğramasından çekinerek toprak reformlarından kaçınmış ve bu durum, aristokratların sahip olduğu büyük arazilere dayalı Prusya sisteminin devam etmesini sağlamıştır. Arazilerin %41'i aristokratların mülkiyetinde olup yüzyıllardır aynı ailelerin elinde kalmaya devam etmiştir (Carsten, 1989: 155-158).

Özellikle Prusyalı aristokratlar (Junkerler), Reich Başkanı Hindenburg döneminde toplumda nüfuzlarını büyük ölçüde artırmıştır. Junkerler, Weimar toplumunda orantısız bir güce sahipti. Onlar imparatorluk döneminde sahip oldukları ayrıcalıklı konumlarını büyük ölçüde yeniden kazanmıştır. Ordunun üst kademelerinde de güçlü bir etkiye sahip olan eski aristokratlar, ordu içinde orantısız bir temsil oranına ulaşmıştır. Nüfusun yalnızca %0,14'ünü oluşturmalarına rağmen, asilzadeler 1920'lerde ordunun %21,7'sini teşkil etmekteydi (Carsten, 1989: 161).

Ayrıca aristokrasi, Elbe Nehri'nin doğusunda yer alan tahıl üretimine dayalı kırsal bölgelerde de gücünü korumuştur. Avrupa genelinde olduğu gibi, Almanya'da da 19. yüzyılın sonlarında kentleşme eğilimi güç kazanmıştır. Kırsal kesimde yaşayan birçok kişi, sosyalizmin tarımsal fiyatlarda devlet kontrolünü artıracığı ve parlamentoda kentli tüketicilerin ağırlığını artıracığı endişesi taşımıştır. Daha iyi çalışma koşulları, statü kaybı korkusu, daha az çalışma saati ve daha yüksek ücret beklentisi, kırsal kesimde yaşayanların kentlere göç etmesine yol açmıştır. Bu durum aristokratlar arasındaki endişeleri daha da artırmıştır. Prusya'da tarım sektörü, düşük toprak kalitesi, pazarlara ulaşımında altyapı yetersizliği, yüksek üretim maliyetleri, düşük verimlilik, gıda fiyatlarının düşüklüğü, uluslararası rekabetin artışı ve yüksek faiz oranları nedeniyle büyük zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Devlet, özellikle Doğu Prusya'daki toprak sahiplerine ekonomik güvence sağlamak amacıyla büyük çapta mali destek sunmuştur. Ancak, 1929 Büyük Buhranı nedeniyle bu yardımlar yetersiz kalmıştır. Uluslararası piyasalarda tarım ürünlerinin fiyatları düştüğünden çiftçiler ürünlerini satamaz hale gelmiştir. Hükûmet, bu soruna çözüm üretmek amacıyla Doğuya Yardım Kanunu (*Osthilfe*) çıkarmıştır. 1931 yılı

sonunda, bu kanunun tarım arazilerinin parçalanmasını öngören yasa tasarısı parlamentoya sunulmuştur. Ancak bu tasarı aristokratlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Junkerler, Hindenburg'u yasa tasarısını veto etme konusunda ikna etmeye ve Brüning hükûmetine olan desteğini geri çekmesine muvaffak olmuşlardır (Storer, 2015: 174-175).

Orta sınıflar, başlangıçta kitlesel olarak Weimar hükûmetini desteklemiş, ancak ekonomik, siyasi ve kültürel statülerini kaybetme korkusu zamanla onları daha muhafazakâr ve radikal partilere yönlendirmiştir. Önce Alman Nasyonal Halkçı Partisi'ne (*Deutschnationale Volkspartei- DNVP*), ardından Ekonomi Partisi'ne (*Wirtschaftspartei*) ve sonunda da Nazilere destek vermeye başlamışlardır. Proleterleşme, yani toplumdaki yerlerini kaybederek işçi sınıfına dahil olma korkusu, Weimar dönemi boyunca orta sınıfları ciddi şekilde rahatsız etmiştir. Hiperenflasyon ve 1929 Büyük Buhranı, bu korkuları daha da derinleştirmiştir. Orta sınıfın bir bölümü ekonomik sorunların kaynağı olarak büyük şirket sahiplerini suçlasa da asıl korkuları sol ideoloji ve sendikalar olmuştur. Zira piyasa güçlerinden görece bağımsız olsalar da mal varlıklarının ve sosyal statülerinin radikal sosyal yasalar veya şiddetli bir devrim sonucunda ellerinden alınacağını düşünmüşlerdir. Homojen olmayan bu sınıf, akademisyenler, doktorlar ve avukatlar gibi üst düzey meslek gruplarının yanı sıra dükkân sahipleri ve tüccarlardan oluşan alt düzey çalışanları da içermekteydi. Enflasyon ve ekonomik kriz, bu kesim üzerinde “akademik proletarya” korkusunu körüklemiş ve onları DNVP ve Nazi hareketine yakınlaştırmıştır. Eski alt orta sınıf, zanaatkârlar, esnaflar ve dükkân sahiplerinden oluşan, güçlü bir toplumsal kimlik anlayışına sahip bir kesimdi. Ancak sanayileşmenin ve kitlesel üretimin artmasıyla birlikte, modern sanayi düzenine karşı bir güvensizlik geliştirmişlerdi. Buna karşılık yeni alt orta sınıf, hizmet sektöründe çalışanlar, düşük ücretli beyaz yakalıları (*Angestellten*) ve maaşlı kitlelerden oluşmaktaydı. Bu durum orta sınıfların siyasi yönelimlerini ve toplumsal kaygılarını şekillendiren temel dinamiklerden birini teşkil etmiştir (Storer, 2015: 176-177).

Weimar toplumunun savaş sonrası koşulların en fazla mağdur ettiği kesim işçiler, kentli yoksullar, yani işçi sınıfı idi. Savaştan sonra enflasyon döneminde, işçi sınıfından kentliler uygun fiyatlı ev, yakıt ve gıda bulmakta zorluk çekmiş, bu yüzden bulaşıcı hastalıklara yakalanmışlardır. Hatta vasıfsız işçiler için Weimar'ın *Altın Yirmili Yıllarında* dahi koşullar düzelmemiştir. Sosyal Demokratlar, daha çok temel seçim kitleleri olan vasıflı işçilerle ilgilenmiş, onların haklarını savunmuş ve kendilerini işçi sınıfının temsilcisi

olarak sunmuştur. Ancak kentli proletarya, haklardan mahrum bırakılmış ve vasıfsız kesimler ve evsizler büyük ölçüde görmezden gelinmiştir. Dolayısıyla, birçok vasıfsız genç işçi, 1930'dan itibaren Komünizm yerine Nazizm'i benimsemiştir. Aslında Prusya'daki Sosyal Demokrat elitler işçilerin yaşam koşullarını iyileştirmek için çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Bunlar arasında sosyal sigorta ve emekli maaşlarını artırmak, yeni ve uygun fiyatlarla konut inşası yer almıştır. Böylece, durumu görece iyi olan işçilerin, eski ve kalabalık apartmanlardan tuvalet ve elektrik bulunan temiz ve modern dairelere taşınmaları sağlanmıştır. Yetişkin işçileri bilinçlendirmek, onları siyasi ve toplumsal değişimin bir gücü haline getirmek için akşam okulları düzenlenmiş ve eğitim sistemini daha eşitlikçi ve anayasal ilkelere uygun hale getirmek için çalışmalar yapılmıştır (Storer, 2015: 179-180).

Bu dönemde, sanayileşmeyle birlikte üretim güçlerinin gelişmesi ve buna paralel olarak proletaryanın sayıca artması, yoğunlaşması ve örgütlenmesinin ilerlemesi, sınıf bilincinin oluşumu ile ilişkilendirilmiştir. 20. yüzyılın başlarında, Almanya gelişmiş ülkelerden biri olarak kabul edilmiştir. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında, Almanya ekonomik anlamda büyük bir dönüşüm yaşamış ve bu değişim, ülkeyi kısa sürede en ileri kapitalist ülkeler arasına sokmuştur. Dönemin endüstriyel ekonomisinin temelini, yeraltı kaynakları, nüfus artışı, sanayi devrimi için gerekli sermaye birikimi vd. oluşturmaktaydı. 1890 yılından itibaren, Almanya, içten yanmalı motor ve elektrik akımı gibi yeni enerji kaynaklarını sanayide işletmeye başlayan Avrupa'nın ilk ülkelerden biriydi. 1914 yılına gelindiğinde, Almanya'nın elektrikli ekipman üretimi sektörü nispeten yeni olmasına rağmen, İngiltere ile kıyaslanabilecek derecede yeni teknolojiler olağanüstü bir uyum sağladığı gözlemlenmiştir. Endüstriyel uygulamalarla iç içe olan başka hiçbir ülke, Almanya kadar gelişmiş bir araştırma sistemini oluşturamamıştır. Almanya, teknik eğitim kurumları ve araştırma laboratuvarları sayesinde bilimsel ilerlemede ve örgütlenmede öncü bir ülke olarak kabul edilmiştir (Renouvin, 1969; Broué, 2021'den: 14).

Peukert, bu dönemi "*Weimar'ın tarihsel imgesini bilgilendiren ancak nadiren açıklanan bir paradoks*" olarak ele almıştır. Ona göre, bu paradoks, öncü kültürel başarıların umut verici tablosu ile siyasi çöküş ve sosyal sefaletin kasvetli tablosunun birbirinden ayrılmaz olmasıdır. Weimar Cumhuriyeti, klasik modern çağın kritik bir aşaması olarak kabul edilmiştir (Peukert, 1993: 13).

Birçok kaynakta, Weimar dönemi üç veya dört bölüme ayrılarak incelenmiştir: 1) Cumhuriyetin Kuruluşu (1918-1919) 2) Kriz Yılları (1919-1923) 3) Altın Yirmili Yıllar (1924-1929) 4) Ekonomik Kriz ve Demokrasinin Sonu (1929-1933) (Demirel, 2017).

Bahsi geçen dönemlerde Almanya'nın kazanımları ve kayıplarını ele almakta fayda vardır.

3.2. Monarşinin Sonu ve Cumhuriyetin Kuruluşu

Cumhuriyetin kuruluşu, yukarıda da tartışıldığı gibi, çok boyutlu bir özellik taşıyan ve kendine özgü koşullar içinde gerçekleşen bir süreçti. 1918 yazında toplumun tüm kesimleri, savaşın kaybedildiğini artık kabul etmiştir. İçerdeki toplumsal kutuplaşmaları dışarıya yayarak emperyalist maceralara dönüştürme girişimleri başarısız olmuştur. Yenilen Almanya, savaşın kökenleri arasında yer alan toplumsal kutuplaşmaların çözülmesi bir yana, daha da derinleşme tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Savaş sırasında Almanya'da sermaye birikimi eğilimleri daha da artmış, büyük karteller fiyatları ve piyasaları tekelleştirmeye başlamış, küçük işletmeleri ve piyasayı sıkıştırmıştır. Toplumda orta sınıfın alt kesimleri eskisinden daha fazla tehdit altında kalırken, kapitalistler daha da güçlenmiştir. Ancak aynı dönemde örgütlü işçi sınıfının gücü de artmıştır. Topyekûn savaşa hazırlanabilmek ve ekonomik seferberlik sırasında üretimin kesintiye uğramasını önlemek amacıyla grevlerden kaçınılmıştır. Sanayi sektörü ve hükûmet, örgütlü iş gücüyle uzlaşmaya çalışmış; çalışma koşulları iyileştirilmiş ve yasal iş gücü çevreleri tanınmış, iş gücünün haklarını korumak ve geliştirmek için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Savaşın yol açtığı iş gücünün yetersizliği yüzünden kadınlar ve gençler, daha önce dışlandıkları sektörlere girmişlerdir. Yaşanan bu gelişmelerin etkisiyle toplumun farklı kesimleri siyasi bilinç kazanmıştır. Psikolojik açıdan bakıldığında ise hem bombaların neden olduğu sarsıntılar ve yön kaybı nedeniyle sivil yaşama yeniden uyum sağlama güçlükleri hem de devlet yardımları ve emekli maaşları aracılığıyla devlete olan bağımlılığın artması, insanların bakış açılarını ve algılarını önemli ölçüde değiştirmiştir (Fulbrook, 2018: 154).

11 Kasım 1918'de silahlar sustuğunda, Alman halkının önemli bir kısmı, barış antlaşmasının Wilson ilkelerine dayanacağını ve 12 Kasım'da kurulan yeni Avusturya Cumhuriyeti'nin daha büyük bir Almanya'ya katılmasına izin verileceğini düşünmüştür. Böylece Almanlar, yarım kalan birleşme sürecini tamamlayabilecekleri yanılsamasına kapılmıştır. Ancak OHL'deki (*Oberste Heeresleitung/Başkomutanlık*) realistler—Paul von

Hindenburg ve Erich von Ludendorff—ve onların müttefikleri, bu beklentinin aksine, savaşın sona erdirilmesi sorumluluğunu çoğunluk partilerine yüklemiştir. Almanya'ya zarar vereceğini bilmelerine rağmen bu stratejiyi benimseyen askeri liderler, böylece çoğunluğu temsil eden sosyal demokratları savaşın sorumluluğunu üstlenmek ve sert barış koşullarının sonuçlarına katlanmak zorunda bırakmıştır. Bu durum, sosyal demokratların itibarını zedeleyerek siyasi açıdan yıpratmıştır (Kitchen, 2012: 198).

Ağustos ayında Batı Cephesi'nde alınan yenilgiden sonra Alman yöneticiler yaklaşan krizin farkına varmıştır. Şansölye Hertling, ordu liderleri Hindenburg ve Ludendorff, Avusturya İmparatoru ile bir araya gelmiştir. Görüşmede, barış istemek için en uygun zamanın beklenmesi gerektiği konusunda uzlaşmıştır. Müsteşar Hintze, savaş öncesi statükonun korunmasını amaçlayan bir barış anlaşması yapma talebini Wilson'a iletmiştir. Ancak savaşın gidişatı Almanya'nın müttefikleri için de ağırlaşınca, üst komutanlar daha sert bir tutum benimseyerek İmparator'a, doğu cephesindeki durumun kritik olduğunu ve müzakerenin sağlam bir temelde yürütülebilmesi için daha geniş katılımlı bir hükûmete ihtiyaç duyulduğunu bildirmiştir. Askeri kurmaylar Müsteşar Hintze ile birlikte, "yukarıdan bir devrim" gerçekleştirerek aşağıda daha büyük bir toplumsal çalkantının önüne geçilmesi gerektiğini düşünmüştür (Broue, 2021: 119). Parlamento'da (Reichstag) çoğunluğu oluşturan ve özellikle sosyal demokrat bakanları içeren bir hükûmet kurulması hedeflenmiştir. Bunun üzerine Şansölye Hertling istifa etmiş ve İmparator II. Wilhelm, yerine geçmesi için ilerici ve liberal görüşleriyle tanınan Aristokrat Prens Maximilian von Baden'e başvurmuştur. Prens, kabinesini müzakere politikasını desteklemeye kararlı parti mensuplarından oluşturmuştur. 4 Ekim'de Maximilian von Baden hükûmeti, Wilson'a "On Dört Madde" temelinde bir ateşkes imzalama teklifini sunmuştur. Ardından, 8 Kasım'da Müttefiklerle ateşkes müzakerelerini yürütmek için bir heyet görevlendirmiştir. Ancak askeri liderler, özellikle Ludendorff, henüz ateşkes gerçekleşmeden "kabul edilemez" şartlardan söz ederek, barışın sorumluluğunu "politikacıların" üzerine yıkmaya çalışmış, bununla birlikte, barış koşullarını değiştirmek adına herhangi bir girişimde de bulunmamışlardır. Onlara göre devrim tehdidi oldukça somuttu ve barışçıl bir geçiş sürecinin sağlanması büyük ölçüde sosyal demokratların tutumuna bağlıydı. Ülkede artan radikalleşmenin işaretleri daha belirgin hâle gelmiştir (Broue, 2021: 119-120). Öte yandan, etkinliğini koruyan askeri kanat ile geleneksel merkezi siyasi elitler yükselen solun önünü kesmeye çalışarak ılımlı bir ortam yaratmayı hedeflemiştir. Kasım 1918'de bir devrim gerçekleşmiş ve İmparator II. Wilhelm tahttan feragat etmek zorunda kalmıştır. Ardından,

Versailles Antlaşması yürürlüğe girmiştir. Almanya açısından onur kırıcı şartlar içeren bu antlaşmanın kabul edilmesi milliyetçi duyguları körükleyerek halkın giderek nasyonal sosyalizm akımı etrafında mobilizasyonuna zemin hazırlamıştır (Tüter, 2018).

Ulusal Kurucu Meclis'in Weimar'da toplanmasıyla oluşan koalisyon hükûmetinin en önemli görevi, anayasanın hazırlanması olmuştur. Demokratik ve ilerici bir anlayışa sahip olan Weimar Anayasası 11 Ağustos 1919'da yürürlüğe girmiştir. Yaşanan bu gelişmeler merkezden uzaklaşan, bağımsız hareket eden bir toplum yapısının şekillenmesine yol açarken, çalkantılı yılların da habercisi olmuştur.

3.3. Kriz Yılları (1918-1923)

1919-1923 yılları, Weimar Cumhuriyeti'nin en zorlu dönemidir ve genellikle “kriz yılları” olarak tanımlanır. Savaş sonrası şekillenen iç koşullar ve devrimle gelen parlamenter demokrasi istikrarlı bir yapı oluşturma kudretinden yoksundu. Parlamenter sistem, savaşın doğrudan sonuçlarıyla birlikte yeni cumhuriyetin karşı karşıya kaldığı siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar karşısında büyük zorluklar yaşamıştır. Cumhuriyet karşıtı aşırı sağ ve aşırı sol grupların gerçekleştirdiği çok sayıda saldırı, devlet düzeninin defalarca tehdit etmiştir (Kolb, 2009: 32).

Cumhuriyetin ilanı, ayrıntılı bir siyasi programın veya uzun süren bir mücadelenin sonucu olarak değil, mevcut olaylara bir tepki ve halkın enerjisini daha radikal yönle kaymasını önleme çabası olarak ortaya çıkmıştır. Ancak demokrasinin Alman halkına “dayatıldığı” yönündeki görüş, zamanla “cumhuriyetçilerden yoksun bir cumhuriyet” yanılışına yol açmıştır. Anayasa, hem liberallerle sosyal demokratların uzun süredir savunduğu idealleri hem de muhafazakârların güçlü bir yürütme arzularını içeren şaşırtıcı bir uzlaşmayı yansıtmıştır. Fakat toplumun önemli bir kesimi hâlâ yeni kurulan cumhuriyete karşı çıkmaktaydı. Hem sağ hem de sol kanatta radikal gruplar etkili olmaya devam etmekteydi. Radikallerle mücadele süreci, cumhuriyet boyunca krizlerin yaşanmasına neden olmuş ve Almanya'da “yukarıdan devrim, aşağıdan devrim” olgusu kendini göstermiştir (Storer, 2015: 43). Savaşın sona ermesiyle birlikte, Alman toplumunda savaşın yarattığı radikalleştirici etkiler belirginleşmiş, toplum reformist ve devrimci kutuplara ayrılmaya başlamıştır. Toplumsal değişimlerin, siyasi olaylar üzerinde güçlü bir etki yaratacağı kısa sürede anlaşılmıştır. 29 Eylül'de Başkomutanlık, savaşın kaybedildiğini ve doğu

cephesinde büyük bir bozgun yaşandığını duyurmuş; işgal ve toplumsal çöküşü önlemek için hızla teslim olunması gerektiğini bildirmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi Hindenburg ve Ludendorff, müttefiklerin sivil bir hükûmetle daha ılımlı bir barış anlaşması yapacağına inanmış ve teslim olmanın utancını başkalarına yüklemek amacıyla bazı tavizler vermiştir. İlimli ve liberal görüşleriyle tanınan Prens Max von Baden şansölye olarak atanmış ve ilk kez iki Sosyal Demokrat (Philipp Scheidemann ve Gustav Bauer) kabineye dâhil edilmiştir. Bundan sonraki haftalar, “Yukarıdan Devrim” olarak adlandırılan reform çabalarıyla geçmiştir. 1849’dan beri Prusya’da uygulanan ve sol kesimi olumsuz etkileyen Üç Sınıflı Oy Kullanma Sistemi (*Dreiklassenwahlrecht*) kaldırılmış, İmparator’un bakan atama yetkileri başta olmak üzere birçok imtiyazı sınırlandırılmıştır. Ayrıca, hükûmet ve şansölye meclise karşı sorumlu tutulmuştur. Ancak, reformların halka doğrudan yansıtılamaması ve Reichstag’ın yeni seçimleri beklemek üzere kendini feshetmesi nedeniyle bu girişimler başarılı olamamıştır. Bunun sonucunda, meclis üyelerinin sonraki olaylardaki etkisi azalmış ve Almanya’nın geleceği, ordu mensupları, eski seçkinler ve emek hareketinden gelen siyasi ağırlığa sahip liderlerden oluşan dar bir grubun eline geçmiştir. Bu durum, ilerleyen süreçte ülke açısından kritik sonuçlar doğurmuştur. Öte yandan, dört yıl süren savaşın ardından şartsız teslimiyet halkın imparatorluk hükûmetine olan güvenini sarsmış ve yeni kurulan rejime yönelik büyük tepkilere yol açmıştır. Ekim ayı sonlarında, Almanya’nın dört bir yanında patlamaya hazır bir devrim dalgası yayılmaya başlamıştır. Devrimin ilk kıvılcımı, Baltık Denizi’ndeki Kiel Limanı’nda, Alman savaş donanmasına verilen son intihar saldırısı emrine karşı çıkan denizcilerin isyanıyla ateşlenmiştir (Storer, 2015: 48-49).

1914 öncesinde Almanya’daki Sosyal Demokrat Parti (SPD), farklı ideolojik yönelimlere sahip grupların bir araya geldiği, gerilimli bir koalisyon oluşturuyordu. Parti içinde devrimci Marksistler, reformist sendikacılar ve pragmatik bürokratlar bulunuyordu. Ancak SPD, Ağustos 1914’te savaş ödeneklerine destek vererek geleneksel ilkelerini ihlal etmişti. Bu karar, parti içinde derin bir bölünmeye yol açmıştı. 1917’de, savaş karşıtı ve sosyalist bir çizgi benimseyen muhalif bir grup, Bağımsız Sosyal Demokrat Parti’yi (USPD) kurmuş oldu. Aynı dönemde, Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg’un liderliğindeki devrimci Spartakistler, radikalleşen işçi sınıfı ve sendika temsilcilerinin desteğini kazanmıştı. 1918’de, işçiler ve askerler, Sovyet modelini örnek alarak İşçi ve Asker Konseyleri kurmuşlardı. Kasım 1918’de monarşinin sona ermesiyle birlikte Friedrich Ebert

önderliğinde geçici bir hükûmet oluşturulmuş ve bu hükûmet iki ay boyunca yönetimde birliği korumayı başarmıştı (Gay, 2023: 190-191).

3 Kasım'da, yirmi binden fazla liman işçisi ve denizci, isyancılara destek vermişti. Hükûmetin göstericilere karşı güç kullanması denizcileri daha da radikalleştirmişti. Ayaklanmaları bastırmak amacıyla gönderilen askerler de isyana katılmıştır. Kısa sürede liman işçileri de 1917'de oluşturulan İşçi ve Asker Konseylerinin safına katılarak direnişe destek vermişlerdir. Hızla genişleyen bu isyanlar Reich'a kadar uzanan büyük bir devrime dönüşmüştü. Ülkenin dört bir yanında grevler ve kitlesel gösteriler düzenlenirken, İşçi ve Asker Konseyleri kurulmaya devam etmekteydi. Kamu binaları işgal edilmiş, siyasi tutuklular serbest bırakılmıştır. Yetkililer ya kaçmış ya da yetkilerini konseylere devretmek zorunda kalmışlardı. Münih ve Bavyera'da da benzer olaylar yaşanmıştır. Münih'te, Devrim Meclisi yetkiyi sol görüşlü gazeteci Kurt Eisner'e devretmiş ve onu lider olarak ilan etmiştir. Bavyera'da ise eski rejim bir gün içinde yıkılmış ve yönetim, işçi sınıfının çıkarlarını temsil ettiğini iddia eden orta sınıf entelektüellerin eline geçmiştir. Sosyal Demokratlar (SPD), konseylerin desteğiyle asayiş büyük ölçüde kan dökülmeden sağlamayı başarmışlardır. Ancak, emek hareketi içinde daha köklü değişiklikler isteyen Spartaküs Birliği (Spartakistler) de etkin bir rol oynuyordu. Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un önderlik ettiği bu grup, devrimin daha radikal bir çizgide ilerlemesini savunuyordu (Storer, 2015: 50).

9 Kasım'da olaylar başkente ulaşmış, kitlelerin baskısıyla Prens Max, Kayzer'in ve veliaht prensin görevden çekildiğini ve naiplik oluşturulduğunu duyuran bir bildiri yayınlamış, ardından görevinden istifa ederek iktidarı Sosyal Demokrat Friedrich Ebert'e devretmiştir. O sırada Karl Liebknecht ve destekçileri imparatorluk sarayını işgal etmiş ve halkın önünde bir konuşma yaparak bir Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmişlerdir. Aynı saatlerde Philipp Scheidemann, kalabalıkları yatıştırmak amacıyla Reichstag'ın penceresinden yaptığı konuşmada, "Bütün sosyalist partileri içeren bir emek hükûmetinin" kurulduğunu duyurmuştur. Kitlelere seslenen Scheidemann, imparatorluğa bağlı kalmalarını ve birlik içinde hareket etmelerini isterken, konuşmasını "Çok yaşa Alman Cumhuriyeti!" sözleriyle sonlandırmıştır. Ebert, İmparatorluk Şansölyesi unvanıyla yeni hükûmeti kurmak için yoğun bir çaba göstermiştir. Çok partili bir ulusal birlik hükûmeti oluşturmayı hedefleyen Ebert, uzun tartışmaların ardından Bağımsız Sosyal Demokratların (USPD) taleplerini kabul ederek bunu başarmıştır. 10 Kasım'da, Halkın Temsilcileri

Konseyi (*Rat der Volksauftragten*) kurulmuş ve bu yeni yönetim yapısı, geleneksel imparatorluk sisteminin dışına çıkan yeni bir siyasi düzenin inşasına yol açmıştır. Hükûmetin eş başkanlığını Ebert ve Hugo Haase üstlenmiş; konseyde üç Sosyal Demokrat Parti (SPD) temsilcisi—Friedrich Ebert, Philipp Scheidemann ve Otto Landsberg—ile üç Bağımsız Sosyal Demokrat Parti (USPD) temsilcisi—Hugo Haase, Wilhelm Dittmann ve devrimci işyeri temsilcisi Emil Barth—yer almıştır. Konseyin kurulmasının ardından, iki ay boyunca iki katmanlı bir yönetim sistemi uygulanmıştır. Bir yanda Halkın Temsilcileri Konseyi ve İşçi-Asker Konseyleri yer alırken, diğer yanda geleneksel devlet unsurları—bürokrasi, ordu ve diğer devlet kurumları—varlığını sürdürmüştür. Şansölye Ebert, yetkilerini öncelikli olarak konseyin yalnızca geçici bir hükûmet olarak hareket etmesi yönünde kullanmış ve uzun vadeli anayasa hazırlıklarını Ulusal Meclis seçimlerine kadar ertelemiştir. Ebert, ordunun düzenli bir şekilde dağıtılmasını sağlamış, gıda tedarikinin devamlılığını güvence altına almış ve barış ekonomisine kademeli geçiş için devlet memurları ve orta sınıf partileriyle iş birliği içinde çalışmıştır. Aynı zamanda, emek hareketinin iki farklı kutbunu bir arada tutmak ve olası çatışmaları önlemek amacıyla General Wilhelm Groener ile bir anlaşma yapmıştır. Anlaşmaya göre Ebert, Groener'in talebi doğrultusunda Bolşevizm'e karşı mücadele edeceğini ve ordunun bağımsızlığını koruyacağını garanti etmiştir. Ebert'in bu adımı, hükûmetini aşırı solun olası şiddet eylemlerinden koruma amacını taşımaktaydı. Ordu, Weimar Cumhuriyeti boyunca eski gücünü ve etkisini büyük ölçüde korumayı başarmıştır. Ebert ve sosyal demokrat liderler, Alman toplumunun tamamen radikal bir dönüşüm geçirmesini istememiş; monarşinin devrilmesinin ardından ülkeyi ılımlı bir çizgide tutmaya çalışmışlardır. Aynı zamanda, askerlerin, denizcilerin ve işçilerin barış, emek ve demokratikleşme taleplerine duyarlı davranmayı tercih etmişlerdir (Storer, 2015: 51-54).

Bu süreçte ülke içinde keskin bir toplumsal kutuplaşma ortaya çıkmıştır. Hem sağ hem de sol kanatta gerginlikler artmış, halk arasındaki huzursuzluk derinleşmiştir. Denizcilerin ve askerlerin ayaklanmaları sonucunda, aralık ayının sonunda Halkın Temsilcileri Konseyi içinde yer alan Bağımsız Sosyal Demokrat Parti (USPD) ve Çoğunlukçu Sosyal Demokrat Parti (MSPD) üyeleri arasındaki anlaşmazlıklar iyice şiddetlenmiş, nihayetinde Hugo Haase, Wilhelm Dittmann ve Emil Barth hükûmetten istifa etmiştir. General Gustav Noske Millî Savunma Bakanlığı görevine getirilmiş ve ilk olarak muhafazakâr aristokrat General Walther von Lüttwitz'i Berlin'in başkomutanı ilan ederek hükûmetin güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Ancak bu koşullarda, düzeni sağlamakta yetersiz kalan ordu,

görevini tam anlamıyla yerine getirememiştir. Bunun üzerine Ebert hükûmeti, kendisini aşırı sol tehditlerden korumak ve güvenliği sağlamak amacıyla düzensiz milis güçlerinden yardım istemiştir. Albay Kurt von Schleicher'in önerisiyle oluşturulan milis birlikleri, sol harekete karşı bir kalkan olarak kullanılmaya başlanmıştır. Milis birlikleri, ordunun geri kalan unsurlarından, asker kaçaklarından ve farklı gruplardan oluşmuş, daha sonra "Freikorps" (Bağımsız Birlikler)² olarak anılmıştır. Freikorps üyeleri kendilerini, "ülkeyi Bolşeviklere, komünistlere ve yabancı işgallerine karşı koruyan gönüllü milisler" olarak tanımlarken, Weimar döneminin siyasi şiddet kültürünün merkezinde yer almıştır. Freikorps'un en belirgin özellikleri genç, savaş tecrübesiyle militanlaşmış bireylerden oluşmalarıydı. Ancak bunun yanı sıra, çoğunlukla orta ve üst sınıf kökenli olmaları ve ulus ötesi, radikal siyasi ideolojilere sahip olmaları da önemli bir faktördü. Bu gruplar, savaşın travması, yenilginin yarattığı öfke, devrim korkusu ve kişisel ya da ulusal hayal kırıklıklarıyla birleşen Batı demokrasisi karşıtlığı ve Slavlara duydukları nefret üzerinden ortak bir kimlik oluşturmuştur (Storer, 2015: 59).

13 Mart 1920'de, militan sağcı çevreler, Kapp -Lüttwitz Darbesi³ ile hükûmeti ele geçirmeye çalışmıştır. 1919'un temmuz ayından itibaren, General Erich Ludendorff ile Doğu Prusya genel bölge müdürü ve ilhakçı Anavatan Partisi'nin kurucu ortağı Wolfgang Kapp liderliğindeki bir grup, şiddet yoluyla aşırı sağcı bir hükûmet kurmayı hedeflemiştir.

"Gönüllü Birliklerin Babası" olarak bilinen General Walther von Lüttwitz, 1919'da Versailles Antlaşması gereği ordunun küçültülmeye başlanmasıyla, birçok gönüllü birliğin varlığının tehdit altında olduğunu düşünmüş ve hükûmete karşı harekete geçmiştir. Darbe girişimi, Alman ordusunun (*Reichswehr*) bazı bölümleri ile milliyetçi ve monarşist gruplar tarafından da desteklenmiştir. Her ne kadar darbe başarısızlıkla sonuçlansa da Weimar Cumhuriyeti açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Hükûmet, bu ayaklanmayı askerî güç kullanarak bastırmıştır. Ancak bu olay, Alman toplumunda derin bir kutuplaşmaya yol açmış ve 1920 yılının haziran ayında yapılan Parlamento seçimlerinde çoğunluğun değişmesine neden olmuştur (Kolb ve Schumann, 2013: 40).

² Bağımsız Birlik (*Freikorps*): Napolyan'a karşı Bağımsızlık Savaşları sırasında Prusya ordusuna katılan düzensiz gönüllü birliklerine verilen ad (Storer, 2015:58).

³ Kapp Darbesi veya Kapp-Lüttwitz Darbesi:13 Mart 1920'de Berlin'de Alman ulusal hükûmetine karşı yapılan bir darbe girişimidir. Liderleri Wolfgang Kapp ve Walther von Lüttwitz'den adını almıştır. Amacı 1918-1919 Alman Devrimi'ni geri almak olmuş, Weimar Cumhuriyeti'ni yıkarak yerine otokratik bir hükûmet kurmaktır.

Öte yandan, bu toplumsal karmaşa içinde, Meclis, imparatorluğun merkezinden uzakta, Thüringen'in küçük Weimar kentinde toplanmıştır. Friedrich Ebert Reich Başkanı seçilmiş, Philipp Scheidemann ise sol kanattan ılımlı partilerle oluşturulan bir koalisyonun şansölyesi olmuştur. Ulusal Meclis, öncelikli olarak Kasım 1918'de geçici olarak imzalanan ateşkes antlaşmasını kalıcı bir barış anlaşmasına dönüştürmek ve yeni cumhuriyetin anayasal çerçevesini belirlemek amacıyla bir araya gelmiştir. Ancak, barış koşulları konusunda Alman toplumunda derin görüş ayrılıkları ortaya çıkmış, Alman Demokrat Partisi (*Deutsche Demokratische Partei/DDP*) hükûmet ten çekilmiş ve cumhuriyetin ilk hükûmeti sadece 130 gün sonra düşmüştür. Şubat ile temmuz ayları arasında, içinde sosyolog Max Weber, siyasetçi Friedrich Neumann ve tarihçi Friedrich Meinecke gibi isimlerin bulunduğu 25 kişilik uzman komite, saygın hukukçu Hugo Preuss'un başkanlığında cumhuriyetin yeni anayasası üzerinde çalışmıştır. 11 Temmuz 1919'da Weimar Anayasası, 75'e karşı 262 oyla kabul edilmiş ve 11 Ağustos 1919'da yürürlüğe girmiştir (Storer, 2015: 63-64).

1920 baharında, Almanya'da ekonomik durum iyileşmeye, siyasi istikrar sağlanmaya, istihdam artmaya başladı, işçi sınıfı içindeki çekişmeler ile kitlesel gösteriler azaldı. Bu gelişmeler sayesinde toplum ilk kez kendini nispeten güvende hissetmeye başlamıştır. Aynı dönemde düzenli ordunun kurulmasıyla birlikte Freikorps milis kuvvetleri dağıtılmaya başlanmıştır. Ancak bu karar, birçok gönüllünün işsiz kalmasına ve toplumdan dışlanmalarına neden olmuş, aynı zamanda eski subay teşkilatları ile hükûmet arasındaki gerginlikleri artırmıştır. Durumdan hoşnut olmayan bazı subaylar, cumhuriyeti yıkmayı amaçlayan aşırı sağcı gruplarla iş birliği yapmış ve Kapp Darbesini düzenlemişlerdir. Ancak bu darbe girişimi başarısız olmuştur. Ne var ki, bu başarısızlık sağ kanatta ciddi bir tepkiye yol açmamış, aksine sol tehdidi yeniden gündeme getirmiştir. Milis güçlerinin ayırım gözetmeden uyguladığı şiddet, sosyal demokrat liderlerin devrime ihanet ettiği algısını pekiştirmiş ve sağ kanatta yeni cumhuriyete yönelik düşmanlığın yayılmasına zemin hazırlamıştır. Alman toplumundaki bu siyasi şiddet daha çok tepkisel olmuştur. Her iki taraf da siyasi iradelerini ülkeye dayatmak için güç kullanmış, hatta peş peşe siyasi cinayetler işlenmiştir. (Ezberger, Rathenau...vb. gibi)⁴. Bütün bunlar, Weimar

⁴ Matthias Erzberger Suikastı (1921): Matthias Erzberger, Weimar Cumhuriyeti'nde Maliye Bakanı ve önde gelen devlet adamlarından biriydi. Versailles Antlaşması'nı imzalayan heyetin içinde yer almış ve savaş sonrası Almanya'nın borçlarını yapılandırmak için önemli çalışmalar yürütmüştü. Ancak milliyetçi çevreler, onu "hain" olarak görmüş ve Almanya'nın teslimiyetini simgeleyen bir figür olarak hedef almıştır. 1921'de Erzberger, aşırı sağcı Organisation Consul adlı grup tarafından suikasta uğrayarak öldürülmüştür. Bu cinayet,

Cumhuriyeti'nin ilk zamanlarına “kriz yılları” denmesini ve bu yılların şiddet ve çalkantı ile dolu olmasını, bu belirsizlik ve kargaşa ile iyi ya da kötü her şeyin yaşanabileceğini kanıtlamıştır. Nitekim böyle bir ortamdan, monarşinin restorasyonu, askeri diktatörlük veya Bolşevik işçi devleti değil yüksek düzeyde halk desteğine sahip ılımlı bir parlamenter demokrasi ortaya çıkmıştır (Storer, 2015: 74-75).

Bu dönemde, Weimar Cumhuriyeti, içeride halktan gelen sert muhalefetle mücadele ederken, aynı zamanda dış baskılarla da karşı karşıya kalmıştır (Kolb, 2009: 34). Bu durum, ülkede ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanmasını engellemiş ve refah ortamının oluşmasını zorlaştırmıştır (Çakı, 2018).

Özetle, Barış Antlaşması'nın imzalanması ve anayasanın kabul edilmesi Weimar Cumhuriyeti'nin iç konsolidasyon sürecine girmesini sağlamamış, tam tersine 1923'e gelindiğinde 1918-1919'da kurulan devlet düzeninin varlığı sorgulanmaya başlanmıştır. Kurulan hükûmetler, siyasi, ekonomik ve sosyal krizlerle karşı hem parlamenter demokrasiye yönelik yoğun saldırılara hem de dış baskılara karşı kendilerini savunmak zorunda kalmıştır. Özellikle, 1919 seçimlerinde muhafazakâr ve milliyetçi bir çoğunluğun olduğu Fransa, Versailles Antlaşması'nın tüm hükümlerinin eksiksiz uygulanmasını şiddetle talep etmiş ve 1919 Barış Konferansı'nda tam olarak elde edemediği güvenlik garantilerini ilerleyen süreçte uygulamaya çalışmıştır. Versailles Antlaşması'nın getirdiği tüm zorluklara rağmen, Weimar demokrasisinin bu ağır iç ve dış kriz dönemlerini atlatabilmesi tam anlamıyla bir mucize olmuştur. Ancak, 1923'te kriz zirve noktasına ulaştıktan sonra, iç düzenin kademeli olarak istikrar kazanmaya başlamış ve dış baskıların nispeten hafiflediği bir dönem başlamıştır (Kolb ve Schumann, 2013: 37). Bu süreç, literatürde “Altın Yirmili Yıllar” olarak adlandırılmaktadır.

Almanya'da radikal sağın siyasal alandaki etkisini daha da artırmış ve demokratik değerlere karşı büyüyen tepkiyi gözler önüne sermiştir. Erzberger'in öldürülmesi, Weimar Cumhuriyeti'nde siyasi şiddetin tırmanmasına ve aşırı sağcı unsurların daha da cesaretlenmesine yol açmıştır.

Walther Rathenau Suikastı (1922): Walther Rathenau, Weimar Cumhuriyeti'nin önde gelen siyasetçilerinden biri ve Dışişleri Bakanı olup, aynı zamanda Yahudi kökenli önemli bir devlet adamıydı. Almanya'nın uluslararası ilişkilerde barışçıl bir yol izlemesi gerektiğini savunan Rathenau, ülkenin ekonomik toparlanması ve uluslararası alanda yeniden saygınlık kazanması için Sovyetler Birliği ile anlaşmalar yapmanın gerekli olduğuna inanıyordu. Ancak milliyetçi ve anti-Semitik gruplar, onun bu politikalarını Almanya'nın “millî çıkarlarına aykırı” olarak değerlendirdi. Özellikle aşırı sağcı çevreler, Rathenau'yu Versailles Antlaşması'nın uygulanmasını kolaylaştıran ve Almanya'yı Batılı güçlere bağımlı kılan bir figür olarak gördü. Bu sebeple, 1922'de sağcı terör örgütü Organisation Consul üyeleri tarafından suikasta uğradı ve hayatını kaybetti (Kolb ve Schumann, 2013: 50). Bu suikast, Weimar Cumhuriyeti'nde siyasi şiddetin ve aşırı sağ terörün ne kadar yaygınlaştığını gösteren önemli bir olay olarak tarihe geçmiştir.

3.4. Altın Yirmili Yıllar (1924-1929)

Önceki dönemde yaşanan siyasi ve ekonomik kargaşaların ardından, 1924-1929 yılları arasında Weimar Cumhuriyeti, kısa süreli bir refah ve istikrar dönemi yaşamıştır. Nitekim Almanya’da ekonomik ve siyasi normalleşme gözlemlenmiş ve ülke, yeniden dünyanın modern sanayileşmiş ülkeleri arasındaki yerini almıştır. Ancak, imparatorluk döneminden miras kalan toplumsal bölünmeler varlığını sürdürmüş ve bazı durumlarda daha da belirginleşmiştir. Weimar koalisyon partileri, ilerici sosyal politikalarıyla demokrasiyi güçlendirmeyi ve maddi koşulları iyileştirmeyi amaçlamış, bu çabalar toplumun dezavantajlı kesimlerinin durumunu bir ölçüde iyileştirmiştir. Ancak, ekonomik eşitsizlik ve statü farklılıkları büyük ölçüde devam etmiştir. Özellikle 1928’den sonra, devletin refahı artırmak için yaptığı harcamalar sürekli tartışma konusu hâline gelmiş ve toplumsal kutuplaşmayı derinleştirmiştir. Savaş sonrası dönemde kadınların özgürleşmesi, kuşak çatışmaları gibi toplumsal değişimler ve demografik dönüşümler, bu yerleşik toplumsal ayrımları daha da keskinleştirmiştir. Benzeri sorunlar daha önce de var olsa da 1920’lerden itibaren yeni bir anlam kazanarak toplumsal gerilimleri artırmıştır (Storer, 2015: 171).

1923’te yaşanan krizlerin ardından Almanya, şaşırtıcı derecede hızlı bir iç konsolidasyon sürecine girmiştir. Bu süreç, savaş sonrası dönemin başlarında yaşanan dış siyasi izolasyonun adım adım kırılması, iç ve dış dinamiklerin olumlu bir şekilde kesişmesi ve etkileşimi sayesinde mümkün olmuştur. Artık, önde gelen Alman siyasetçileri arasında, uluslararası ilişkiler ağında Almanya’nın sahip olduğu olanaklar ve sınırları daha gerçekçi bir bakış açısıyla değerlendiren bir anlayış güç kazanmaya başlamıştır. Aynı zamanda, çeşitli nedenlerle tutumlarını değiştiren dış güçler de Almanya’nın bu yeni yaklaşımını karşılamıştır. Böylece, hem yenilmiş Almanya’ya yönelik bakış açısı değişmiş hem de Avrupa siyasetinde çözülmesi gereken sorunlara karşı daha esnek bir tutum benimsenmiştir. Bu gelişmeler, yalnızca Almanya ile sınırlı kalmamıştır; Avrupa genelinde savaş sonrası dönemin sona erdiğine işaret eden değişimler yaşanmıştır. Farklı devletlerde iç dinamikler farklı yönlerde gelişirken, bu değişimler iç siyasetlerin yeniden şekillenmesine ve Avrupa’daki siyasi dengelerin dönüşmesine neden olmuştur (Kolb ve Schumann, 2013: 57).

Weimar Almanyası, David Clay Large’ın ifadesiyle, “Modern Avrupalıların toplumsal ve kültürel geleneklerinin sınırlarını test ettiği bir mahşer laboratuvarı” hâline gelmiştir

(Large, 2001: 158). Modernliğin getirdiği toplumsal değişimler, cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan ekonomik ve siyasi kargaşalarla birleşerek dönemin kültürüne yansıyan derin bir endişeye neden olmuştur. Buna rağmen, Alman bilim insanları, mimarlar ve ressamlar, Avrupa'nın öncüleri arasında yer almış ve Almanya, yeni fikirler ile teknolojilerin merkezi hâline gelerek uluslararası alanda büyük bir itibar kazanmıştır (Storer, 2015: 172).

Weimar Almanyası'nın retrospektifinde “Altın Yirmili Yıllar” (*Die Goldenen Zwanziger Jahre*) ele alındığında, odak noktası bu dönemin süregelen siyasi ve ekonomik sıkıntılarından ziyade, hayata karşı gelişen yeni bakış açısının fırtınalı yükselişi ve yaratıcı entelektüel güçlerin özgürce serbest kalması olmuştur. Bu yıllar, entelektüel ve sanatsal üretkenliğin zirveye ulaştığı, en geniş özgürlüğün yaşandığı kısa ama etkili bir on yılı kapsar.

“Altın Yirmili Yıllar”ın çok yönlü kültürel manzarası, Thomas Mann'ın *Zauberberg* (Büyülü Dağ), Alfred Döblin'in Berlin Alexanderplatz'ı, Carl Zuckmayer'in *Fröhlicher Weinberg*'ı ve Bertolt Brecht'in *Üç kuruşluk Operası* gibi edebi eserlerle şekillenmiştir. Erwin Piscator'un politik tiyatrosu, Max Reinhardt ve Leopold Jessner'in yönetmenlik başarıları, Walter Gropius'un Bauhaus hareketi ve Stuttgart'taki Weissenhofsiedlung yerleşimi, dönemin mimari ve tiyatral devrimlerini temsil etmiştir. Bunun yanı sıra, George Grosz'un eleştirel çizimleri, Ernst Barlach'ın heykelleri, Dr. Caligari'nin Kabinesi ve Mavi Melek gibi sinema eserleri ile canlı, politik kabare gösterileri, bu dinamik dönemin sanatsal atmosferini tamamlamaktadır. Bu liste, “Altın Yirmili Yıllar”ın sanatsal ve kültürel zenginliğini yansıtmak için daha da genişletilebilir (Kolb ve Schumann, 2013: 95).

Bu yıllar, önceki dönemlere kıyasla daha istikrarlı geçmiştir. Weimar Cumhuriyeti, siyasi ve ekonomik alanda bazı önemli yeniliklerle nispeten rahatlamış ve toparlanma sürecine girmiştir. 1925'te İngiltere, Fransa, İtalya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya ile Locarno Antlaşması imzalanmış, böylece Almanya uluslararası arenada yeniden kabul görmeye başlamıştır. Bu anlaşma, Almanya'nın I. Dünya Savaşı'nın dışında kalan sınırlarını güvence altına almış ve ülkenin diplomatik olarak rahatlamasını sağlamıştır. Bununla birlikte, 1926'da Almanya'nın Milletler Cemiyeti'ne üye olması, dönemin en önemli dış politika gelişmelerinden biri olmuştur (Demirel, 2017). Aynı dönemde, Dawes Planı'nın uygulanmasıyla Almanya, savaşın, yenilginin, devrimin ve ekonomik krizin yarattığı sarsıntılardan sonra normale dönmeye başlamıştır. 1924'te para biriminin istikrar

kazanmasıyla birlikte, 1929'daki Büyük Buhran'ın başlangıcına kadar geçen dönem, genellikle "Altın Yirmili Yıllar" olarak anılmıştır (Storer, 2015: 129).

Bu dönemde yaşanan önemli gelişmelerden biri, Almanya'nın Dawes Planı'nı kabul etmesiyle Fransız birliklerinin 1925'te Ruhr bölgesinden çekilmesi olmuştur. Almanya, dış krediler almaya başlamış ve para biriminde reform yaparak "rentenmark" yerine "reichsmark" getirmiştir. 28 Şubat 1925'te Reich Başkanı Friedrich Ebert'in ölümü üzerine, I. Dünya Savaşı'nın kahramanı Paul von Hindenburg başkan seçilmiştir. Almanya, uluslararası ilişkilerde diplomatik kazanımlar elde ederek Locarno Antlaşması'nı (1925) kabul etmiştir. 1926'da Milletler Cemiyeti üyeliğine kabul edilen Almanya son olarak Kellogg-Briand Paktı'nı (1928) imzalamıştır. Ancak bu gelişmelere rağmen, Almanya ile Fransa arasındaki savaş tazminatı meselesi çözümsüz kalmaya devam etmiştir. İç siyasette, Komünistler "Sosyal Faşist" olarak nitelendirdikleri Sosyal Demokratlarla iş birliği yapmayı reddetmiş, bu durum solun birleşmesini engellemiştir. Ayrıca, yeni kurulan orduda eski militarist fikirler varlığını sürdürmüştü; ordu, siyasette etkili olmayı, milliyetçi politikaları benimsemeyi ve gizlice yeniden silahlanmayı hedeflemiştir. Almanya'nın dış politikasının mimarı olan Gustav Stresemann, Mart 1930'da hayatını kaybetmiştir. Stresemann, milyonlarca Alman'a Sosyal Demokratlarla iş birliğinin önemini anlatmış ve Weimar Cumhuriyeti'ni uluslararası alanda güçlendiren isimlerden biri olmuştur. Ancak onun ölümüyle birlikte, Halk Partisi'nin sağ kanadı yönetimde daha fazla söz sahibi olmuş ve Weimar Koalisyonu'nun parçalanma süreci hızlanmıştır (Gay, 2023: 200-204).

Özetle, bu dönem, cumhuriyet açısından görünürde siyasi istikrarın sağlandığı, Almanya'nın kültürel ve ekonomik olarak büyük gelişmeler yaşadığı bir süreç olmuştur.

3.5. Ekonomik Kriz ve Demokrasinin Sonu (1929-1933)

Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayıp hızla tüm dünyaya yayılan Büyük Buhran hem sanayileşmiş ülkeleri hem de gelişmekte olan temel üretici ülkeleri etkileyerek küresel bir ekonomik krize yol açmıştır. Büyük krizle birlikte fiyatlar yükselmiş, ticaret hacmi daralmış ve işsizlik oranları hızla artmıştır. Gelişmeler, toplumlarda ciddi bir altüst oluşa neden olmuş ve ekonomik belirsizlik derinleşmiştir. Buhran, pek çok devlet üzerinde yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda anayasal demokrasiden totaliter yönetimlere doğru bir kaymaya sebep olan güçlü psikolojik ve siyasi etkiler yaratmıştır. 1930'lu yıllarda,

uluslararası ilişkilerde büyük değişimler yaşanmış, I. Dünya Savaşı ile birlikte sona erdiği düşünülen milliyetçilik ve militarizm akımları yeniden güç kazanarak Avrupa genelinde etkili olmuştur (Lee, 2019: 220).

I. Dünya Savaşı sonrası Almanya'nın ekonomik sıkıntılarına ek olarak, 1930'daki ekonomik kriz, siyasi istikrarsızlıklar ve Weimar hükûmetlerinin zayıf halk desteği, Nazi Partisi'nin güçlenmesine ve iktidara giden yolu açmasına zemin hazırlamıştır (Türmen, 2021: 30). Bunun yanı sıra, uzun yıllar imparatorluk ve geleneksel yönetim anlayışının egemen olduğu bir devletten yeni kurulan bir cumhuriyetin yerleşmesini beklemek ve halkın demokratik bir yönetimi benimsemesini istemek oldukça zorlu bir süreç olmuştur. Siyaset ile toplumsal yapı arasındaki yakın bağ nedeniyle, Weimar toplumu bu değişimden büyük ölçüde etkilenmiş ve siyasi dönüşümle birlikte toplumsal dengeler de sarsılmıştır.

1929 sonbaharından itibaren küresel ekonomik krizin Almanya üzerindeki etkisi, doğrudan Weimar Cumhuriyeti'nin çöküşüne neden olmasa da bu süreci hızlandıran bir katalizör rolünü oynamıştır. Kitlesel işsizliğin psikolojik etkileri, toplumda artan sosyal parçalanma ve radikalleşme, ekonomik krizle birleşerek Almanya'da siyasi yönelimsizliğin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Almanya'nın savaş tazminatlarının ödeme takvimini belirleyen Young Planı'na ilişkin müzakereler, dış politika açısından önemli bir başarı olarak görülse de ülke içinde ekonomik krizin derinleştiği bir dönemde ağır bir yük hâline gelmiştir. Ödeme planının uzun vadeli olması, milliyetçi sağa Weimar Cumhuriyeti'ne karşı eylemlerini kışkırtmak için yeni bir gerekçe sunmuştur (Marcowitz, 2012: 2).

1929 yılının başında, Alman toplumundaki kırılgan refah dengesi bozulmuş; işsizlik iki milyona ulaşmış ve vergi gelirlerinde ciddi düşüşler yaşanmış, siyasi tartışmaların merkezinde hükûmetin giderek ağırlaşan işsizlik sigortası yükü yer almaya başlamıştır. Ekim 1929'un sonunda Wall Street Borsası'nın çöküşüyle birlikte Büyük Buhran küresel çapta etkisini göstermiş, Alman ihracatı daralmış ve ülkeye sağlanan dış krediler yenilenmemiştir. Bunun sonucunda, vergi gelirleri daha da azalmış, iflaslar artmış ve işsizlik büyümüştür. Müller kabinesi 27 Mart 1930'da istifa etmiş ve büyük koalisyon sona ermiştir. Ertesi gün, Reich Başkanı Hindenburg, Heinrich Brüning'i yeni hükûmeti kurmakla görevlendirmiştir. Brüning'in ekonomi programı, muhafazakâr çevreleri memnun etmeyi amaçlarken, işçi sınıfını zor durumda bırakan deflasyonist politikalar üzerine kurulmuştur. Tarımsal tarifelerin artırılması, tüketim vergilerinin yükseltilmesi ve

kamu sektöründe mali tasarruf önlemlerinin alınması bu programın temel unsurlarını oluşturmuştur. Ancak, Brüning'in politikaları hem sağ hem de sol kesimden yoğun tepkiler almıştır. Brüning, programına destek bulamayınca, Weimar Anayasası'nın 48. maddesine başvurma tehdidinde bulunmuş ve Almanya, Reich Başkanı kararnameleriyle yönetilmeye başlanmıştır. Artan protestolar karşısında Brüning, Reichstag'ı feshederek 14 Eylül 1930'da erken seçim yapılacağını ilan etmiştir. Ancak Brüning'in yönetimi, artan işsizlik, derinleşen yoksulluk, yaygınlaşan şiddet ve Cumhuriyetin çöküş sürecine girdiğine dair güçlenen emareler eşliğinde 30 Mayıs 1932'ye kadar devam etmiştir. 1931 yılı boyunca Hindenburg, gıda fiyatlarını denetleyen, banka ödemelerini düzenleyen ve işsizlik tazminatlarını azaltan bir dizi kararname imzalamıştır (Gay, 2023: 205-206).

Weimar Cumhuriyeti'nin yapısal zorlukları, özellikle son döneminde, bireyler ve toplumsal gruplar tarafından cumhuriyet karşıtı çıkarlar doğrultusunda hedef alınmıştır. 1920'lerin sonları ve 1930'ların başlarında, parlamenter sistemin gayrimeşru ilan edilme eğilimi, sol ve sağ kanattaki aşırılıkçı muhalefet gruplarının güçlenmesi ve bu grupların şiddet yanlısı tutumları, Almanya'da derin bir devlet krizine yol açmıştır. Demokrasi kademeli olarak fiili bir başkanlık diktatörlüğüne dönüşmüş ve ekonomik yoksulluğun artmasıyla bu geçiş daha da hızlanmıştır (Marcowitz, 2012: 1).

4. ANAYASA YAPIMI VE ANAYASANIN SİYASİ TEMELLERİ

Anayasa ve anayasa yapım sürecini kavramsallaştırmak için literatürdeki tanımlara başvurmak gerekmektedir. Böyle bir yaklaşım, anayasa yapım sürecinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca, anayasacılığın siyasi rejim ekseninde değerlendirilmesi, onun demokrasi kavramı, demokratikleşme dalgaları, siyasi kırılancılık, totaliter ve otoriter rejimler üzerinden yorumlanması bir ülkede var olan siyasi rejimin karakterini belirlemek açısından son derece önemlidir.

4.1. Anayasa Yapımı: Kavramsal Çerçeve

Anayasalar, kabul edildikleri dönemde toplumun yapısını şekillendiren farklı çıkar ve inançlar arasındaki uzlaşmayı sağlama veya baskın değer ve menfaatleri yansıtmaya eğiliminde bulunuyorlar. Fakat sadece zorunlu görülen siyasi ve hukuki düzenlemelerle sınırlı kalmaz; aynı zamanda anayasa yapımcılarının güvence altına almak ya da en azından ilan etmek istedikleri toplumsal ve ekonomik mutabakatları da içerir. Bir anayasa, kabul edildiği dönemdeki siyasal, toplumsal ve ekonomik güç dengelerinin bir yansıması niteliğindedir (Wheare, 1985: 89).

Anayasa, devletin temel organlarının (yasama, yürütme ve yargı) kuruluşunu, işleyişini, bu organlar arasındaki ilişkileri ve devlet karşısında bireylerin temel hak ve özgürlüklerini düzenleyen hukuk kurallarını inceleyen bir hukuk dalı olarak tanımlanmaktadır. Anayasanın iki temel amacı vardır: devletin temel organlarını düzenlemek ve bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almak (Gözler, 2018a: 22). Özbudun'a göre, *“Anayasa, devletin temel organlarının (yasama, yürütme ve yargı) kuruluşunu ve işleyişini, ayrıca bireylerin devlet karşısındaki temel hak ve özgürlüklerini belirleyen yazılı veya geleneksel kurallar bütünüdür”* (Özbudun, 2018: 4).

Anayasa, her türlü hukuk kuralını içermez. O yalnızca belirli türdeki hukuk kurallarından oluşan ve anayasal nitelikteki kurallar bütününe ifade eder. Peki, anayasal kurallar diğer hukuk kurallarından nasıl ayırt edilir? Başka bir ifadeyle, anayasalık ölçütü, yani bir hukuk kuralının anayasa kuralı olup olmadığını belirleyen unsur nedir? Bu konuda iki temel bakış açısı öne sürülmüştür: maddi bakış açısı ve şekli bakış açısı. Maddi bakış açısı, anayasanın

içeriğiyle ilgilenir ve bir hukuk kuralının anayasal olup olmadığını düzenlediği konulara göre belirler. Eğer bir hukuk kuralı, devletin temel organlarının (yasama, yürütme ve yargı) kuruluşu ve işleyişine ilişkin düzenlemeler içeriyorsa, anayasal nitelikte kabul edilir; aksi hâlde anayasa kuralı sayılmaz. Maddi anlamda anayasa, devletin temel organlarının yapı ve işleyişini düzenleyen tüm hukuk kurallarını kapsayan bir kavram olarak açıklanmaktadır. Şekli bakış açısı ise anayasanın biçimsel yönüne odaklanır ve bir hukuk kuralının anayasal olup olmadığını belirlerken içeriğini dikkate almaz. Bunun yerine, kuralın bulunduğu yer, kabul edilme ve değiştirilme usulü değerlendirilir. Eğer bir hukuk kuralı normlar hiyerarşisinde en üst basamakta yer alıyor ve kanunlardan daha zor bir usulle kabul ediliyor veya değiştiriliyorsa, içeriği ne olursa olsun anayasa kuralı olarak kabul edilir. Şekli anayasa, normlar hiyerarşisinde en üstte bulunan, kanunlardan farklı veya daha zor bir prosedürle oluşturulan ve değiştirilebilen hukuk kurallarının tümünü ifade etmektedir (Gözler, 2018a: 49).

Çağdaş anayasa teorisyeni Jon Elster, *Ulysses and the Sirens: Studies in Rationality and Irrationality* adlı çalışmasında, egemen toplumların veya kurucu meclislerin neden kendilerini bağlamak üzere bir anayasa yapma ihtiyacı duyduklarını Yunan mitolojisindeki Ulysses efsanesi üzerinden açıklamıştır. Efsaneye göre Ulysses, sirenlerin büyüleyici şarkılarından etkilenmemek için kendisini geminin direğine bağlamış ve kürekçilerinin kulaklarını balmumu ile tıkamıştır. Elster, anayasa yapım sürecini bu duruma benzeterek yorumlamış ve anayasanın, gelecekteki olası irrasyonel kararları engellemek için önceden konulan bir sınırlama olduğunu ileri sürmüştür.

Anayasanın ortaya çıkışı ve sürekli uygulanmasının temel nedeni, halk iradesine dayanmasıdır. Anayasa, devletin üst düzey organlarını kurar, düzenler, yargı yetkisi ve yargılama görevini belirler, devlete temel amaçlar ve haklar konusunda bir ölçüt getirir ve özellikle özgürlük ilkesinin önceliğine dayanır. Ayrıca, düzenli olarak yapılan seçimler aracılığıyla hükûmet yetkilerini belirler ve yasama görevini yerine getirir (Kirchhof, 2014: 92).

Anayasa ve anayasal devlet, evrensel ve zamansız bir kavram değildir; aksine, tarihsel olaylar ve olgular çerçevesinde şekillenmiş somut bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla, bu olaylar ve tarih bilgisinin, günümüz anayasa ve anayasal devlet anlayışını kavrayabilmek için vazgeçilmez bir unsur olduğu kabul edilmektedir (Waldhof, 2014: 132).

Anayasa yapım süreciyle doğrudan bağlantılı olan veya olması gereken bir diğer kavram ise demokrasidir. Demokrasi, temel olarak siyasal bir toplumun varlığına dayanmaktadır. Siyasal toplum ise, bir ülkede birlikte yaşamaya karar veren halkın oluşturduğu bir yapı olarak tanımlanır. Siyasal toplumu meydana getiren halk, farklı dinsel, dilsel ve etnik kökenlere sahip topluluklardan oluşabilir. Burada kritik unsur, farklı toplumsal grupların aynı siyasal birlik içinde, kendi katılımları ve gönüllü rızalarıyla oluşturdukları siyasal sistemde birlikte yaşama konusunda uzlaşmalarıdır. Birçok devlet açısından anayasalara iki temel görev yüklenmektedir. Bunlardan ilki, demokrasinin kurulup istikrara kavuşması için “siyasal toplumun oluşturulması”, diğeri ise “devlet iktidarının kurulması ve bu iktidarın kullanımına ilişkin kuralların belirlenmesidir.” Anayasalar, öncelikle siyasal toplumu oluşturmuş ve güçlendirmiştir. Siyasal toplumun kuruluşunun meşruiyetini sağlayan temel faktör, bu oluşumun bireylerin gönüllü rızasına dayanması gerektiğidir. Siyasal toplumun uzlaşma ve rıza temelinde kurulması, yönetim biçimi konusunda varılan anlaşmadan daha öncelikli ve daha önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Ancak modern toplumlarda hem siyasal toplumun oluşturulması hem de bu toplumun uygulayacağı yönetim biçimi ve yönetim kurallarının belirlenmesi anayasa yapımı ile mümkün hâle gelmiştir (Tümay, 2015: 15).

Demokrasi ve hukuk devleti kavramları, saf hâllerleriyle ele alındığında, birbirleriyle çelişen unsurlar içermektedir. Demokrasi, bireylerin yönetici konumundaki siyasal aktörleri belirleyerek belli bir süre için siyasal, ekonomik ve hukuki konularda onlara yetki verdikleri bir yönetim sistemidir. Buna göre, siyasal iktidar, seçmen desteğinin sağladığı güç oranında egemenlik yetkisini kullanarak belirli uygulamaları hayata geçirmektedir. Siyasal iktidar halktan egemenlik yetkisini devraldığı için kanun koyabilir, mevcut kanunları değiştirebilir ve olağanüstü durumlarda kanunların uygulanmasını durdurabilir. Egemen güç olarak, olağanüstü hâl ilan etme yetkisine de sahiptir. Siyasal iktidar yeterli çoğunluğu sağladığında, anayasa ve yasaları halk iradesine dayandırarak tamamen değiştirme yetkisini demokratik yönetimden almaktadır. Dolayısıyla, anayasal şartların öngördüğü yeterli çoğunluğu elde eden siyasal iktidarın hemen her konuda yasal düzenleme yapması meşru kabul edilmektedir (Çın, 2019: 3).

Hukuk, bilimsel ve pratik fikirlerin bir denklemler dizisi altında ele alınmıştır. Şöyle ki: “Hukuk = Kanun; Kanun = Parlamentonun katılımıyla oluşan kamusal düzenleme” olarak

kabul edilmiştir. Buradaki temel sorun, kanunun hukuk devletinin temel unsuru olarak görülmesi ve tüm devlet faaliyetlerinin kanuna uygunluğu ilkesi ile kanun hâkimiyetini akla getirmesidir. “Devlet kanundur, kanun da devlettir” anlayışı çerçevesinde, yalnızca yasalara itaat etme zorunluluğu mevcut olup, yasalara karşı direnme hakkı ortadan kaldırılmıştır. Burada vurgulanan, yalnızca yasalara itaat edilmesi gerektiğidir; dışarıdan gelen emir veya otoriteye bağlılık söz konusu değildir. Kanunun bağlayıcılığı, özellikle devletin yönetim ve yargı üzerindeki etkisini belirleyen bir unsurdur. Kanunla sınırlı olan devlet faaliyetleri, yalnızca anayasal olarak güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklere müdahale yetkisine sahip olabilir (Schmitt, 2018: 21-22).

Anayasa, adalet beklentisini gerçekleştirmeyi amaçlayan temel organizasyondur. Devleti oluşturan ve bağlayıcı nitelik taşıyan anayasa, bir toplumun ve devletin başarısı için gerekli gördüğü temel kuralları norm hâline getirmiştir. Anayasanın temel amacı, insan onurunu koruyarak eşitlik, özgürlük, barış ve güvenliği sağlamak, toplumun kültürel değerleriyle uyumlu olmak ve bu değerleri bütünleştirmektir (Kirchhof, 2014: 99).

Hukuk devletinin dayanak noktası yalnızca yasalar değil, hukukun temel kaynağını oluşturan evrensel ilkelerdir. Yasalar, günün koşulları ve mevcut imkânlarla göre değişime uğrayarak, hukuk ve adalet ilkelerine uygun bir biçimde daha iyi yaşam koşulları sunacak şekilde düzenlenebilir. Hukuki işleyişte gerçekleştirilen her olumlu adım, ideal hukuka ve hukuk devletine yaklaşmayı sağlarken; aksine, hukuka aykırı her uygulama, ideal hukuk ve hukuk devletinden uzaklaşmaya neden olmaktadır (Çın, 2019: 46).

Bir anayasanın yapım sürecinde ve kabul edilmesinde egemen güçlerin kimlerden oluştuğunu ve hangi unsurları barındırdığını anlayabilmek için, modern anayasaların isimlerine ve bu anayasaların hazırlandığı dönemde kullanılan “halk” veya “millet” kavramlarının ardındaki anlamlara bakmak gerekmektedir. “Halk” kavramı, çoğu zaman birbiriyle çatışan farklı düşünce ve çıkarları barındıran heterojen bir yapıya sahiptir. Aslında, halkın bütünüyle doğrudan bir anayasa hazırladığı veya anayasal süreçleri doğrudan yönlendirdiği çok nadir görülmüştür. Tarihsel olarak, hiçbir anayasa tam bir oybirliğiyle kabul edilmemiştir (Wheare, 1985: 89).

Anayasanın oluşumunda en önemli etkenlerden biri, hazırlandığı dönemin koşullarına uygun olarak şekillenmesidir. Anayasa düşüncesi, 18. yüzyılın ikinci yarısında, Kuzey

Amerika ve Batı Avrupa’da uygulanmaya çalışıldığı gibi, somut fikrî, ekonomik ve sosyal koşullara bağlı olarak gelişmiştir. Batı’daki anayasal sürecin iki önemli örneği, 1789 Amerikan Anayasası ve 1791 Fransız Devrim Anayasası, devrimci isyanlar sonucunda ortaya çıkmıştır (Waldhoff, 2014: 330-332). Nitekim, anayasa yapım süreci genellikle krizlerin tetiklediği karmaşık koşullar içinde gerçekleşmiş ve nadiren “mantığın soğukkanlı ve sakin aracılığıyla” yönetilmiştir (Elster, 2009).

Anayasalar, insan eliyle yapıldıkları için kusursuz veya ebedi olma iddiasında bulunamazlar. Zamanında mümkün olan en mükemmel şekilde ve geniş bir uzlaşıyla hazırlanmış anayasalar bile, zamanla değişen sosyal koşullar ve siyasal değerler nedeniyle revizyon gereksinimi duyabilir (Özbudun, 2012). İyi bir anayasa yapım süreci, genellikle farklı unsurların bir araya gelerek karşılıklı uyum içinde birleşmesiyle iyi bir anayasanın ortaya çıkmasını sağlar. Kamu politikası araştırmalarında, bireylerin belirli gruplara veya kişilere ayrıcalık tanımaksızın tarafsız bir biçimde ele alınması gerekmektedir. Bu çerçevede, bireylerin de tarafsız bir motivasyonla hareket ettiği gözlemlenmiştir (Elster, 2009).

Anayasa yapım sürecinin, anayasanın içeriğinden bağımsız olarak, yeni bir rejimin istikrarı üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olabileceği değerlendirildiği zaman yanıtlanması gereken bir temel soru ortaya çıkmaktadır: Demokrasiye yeni geçen ülkelerde, siyasal istikrarı ve demokrasinin sürdürülebilirliğini en fazla destekleyecek anayasa yapım yöntemi ve anayasa modeli nasıl olmalıdır? (Özbudun, 1993: 50). Demokrasiye geçiş sürecinde anayasallaşma veya anayasa yapım süreci, genellikle yeni oluşan siyasal sınıfın kamu kurumlarını inşa etme ve yapılandırma süreci olarak tanımlanmıştır (Özbudun, 1993: 51).

Yasa ve yasallık, bir halka dayanmak zorunda olmakla birlikte, kurucu otorite tarafından belirlenen hukuk, öncelikle siyasi alanın bir parçası haline gelmiştir. Bir yasayı meşrulaştıran unsur, yasallığın kendisinden değil, onun meşru bir otorite tarafından yapılıp yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, otorite de meşruiyetini hukuktan değil, politik olandan almaktadır. Devlet ise, kaynağını belli bir otorite tarafından belirlenen normlardan almakta olup “kurucu iktidar” olarak adlandırılmaktadır. Klasik anayasacılık, kurucu iktidarı sınırlandırarak onu yeniden düzenlemiş, sınırlarını belirlemiş ve ilk maddi gerçekliğini ve görünür gücünü soylulaştırarak toplum nezdinde meşrulaştırmıştır. Elbette,

bu sürecin başlıca sorumlusu yine kurucu iktidarın kendisi olarak görünmektedir. Böylece, kurucu iktidar anayasal bir devlet yapısına dönüşmüştür (Özcan, 2020: 95-97).

Toplumsal gerçeklikler, anayasal değişimin temel dinamiğini oluşturur. Anayasaların toplumsal değişimlere uyarlanması gerekmektedir. Bir toplumda anayasal değişimi zorunlu kılan gerçek faktörlerin bilimsel olarak belirlenmesi ve bu değişikliklerin bu sınırlar içinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ancak, anayasal değişimin zorunluluğunu belirlemek amacıyla anayasanın toplumsal ihtiyaçları karşılamadığı, ülke gerçeklerine uygun olmadığı, yeterince demokratik olmadığı, ekonomik ve kültürel kalkınmayı sağlayamadığı veya anarşiyi önleyemediği gibi soyut ve kuramsal gerekçelerin öne sürüldüğü de görülmektedir (Atar, 2000: 5). Her ne kadar zaman değişse de anayasalar da zamanın ürünü olduğundan, değişime uğramaları kaçınılmazdır (Wheare, 1985: 93). Anayasaların bazı hükümleri, oluşturuldukları dönemin ve yakın geleceğin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla düzenlenmiştir. Ancak, günümüzde hızla gelişen toplumsal ilişkiler, teknolojik ilerlemeler ve henüz genel kabul görmemiş evrensel ilkeler, anayasa kurallarının değiştirilmesini zorunlu hale getirebilmektedir. Anayasaların mutlak anlamda değiştirilemez belgeler olarak kabul edilmesi mümkün değildir (Atar, 2000: 5). Anayasaların zaman içinde değişimi, demokrasi ve demokratikleşme süreçlerinin hızına doğrudan bağlıdır. Anayasal değişikliklerle şekillenen siyasal süreç ve anayasa yapımı, Weimar Dönemi'ne kadar ve Weimar ile eş zamanlı olarak nasıl bir yol izlemiştir? Bu konuda önde gelen düşünceler ve ilgili tartışmalar, aşağıdaki bölümde ele alınacaktır.

4.2. Demokrasi: Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Demokrasi ve demokratikleşme, uzun süredir devam eden tartışmalara konu olmaktadır. Siyasi ve toplumsal değişim ve dönüşümler, anayasal süreçlerin şekillenmesinde de etkili olmuştur. Demokratik ve demokratik olmayan sistemlerin kesin çizgilerle belirlenmesi ise her zaman kolay olmamıştır.

Demokrasi, sözlük anlamı itibarıyla halkın kendi kendini yönetme biçimi olarak tanımlanmıştır (Ejder, 1996: 190). Demokrasinin kökenlerine ilişkin tartışmalar, genellikle ilk demokratik deneyimler için Mezopotamya'yı işaret etmektedir. Fakat demokrasi kavramının kökeni, Eski Yunan'a kadar uzanmaktadır. Örneğin, otokrasi, aristokrasi ve bürokrasi gibi "-krasi" ekiyle biten kelimeler gibi demokrasi de Yunanca'da "iktidar" veya

“yönetim” anlamına gelen “kratos” kelimesinden türetilmiştir. Demokrasi, “demos tarafından yönetim” anlamına gelmektedir. Burada kullanılan “demos” kelimesi “halk” anlamına gelse de Eski Yunan’da bu kelimenin “fakirler” veya “çoğunluklar” anlamında kullanıldığı belirtilmektedir (Heywood, 2010: 102). Kuşkusuz Yunan demokrasisinde modern anlamda eşitlik, oy hakkı ve ifade özgürlüğü gibi kavramlar mevcut olmasa da yönetimde tek bir bireyin mutlak ve sınırsız yetkiye sahip olduğu bir sistem de söz konusu değildi (Tunç, 2008). Eski Yunan’da demokrasiyle ilintili olan yurttaşlık anlayışı, sınırlı bir yurttaşlık kavramsallaştırmasını ifade etmektedir. Antik Yunan’daki bu ilk demokratik deneyim, ilerleyen yıllarda farklı bölgelere ve toplumlara yayılmıştır. Modern dönemde ise demokrasi düşüncesi, Britanya’daki deneyimler ile Amerika ve Fransız Devrimleri temelinde şekillenmiştir. Demokrasi, zamanla hukuki ve anayasal bir içerik kazanarak liberal demokrasiye doğru evrilmiştir. Oy hakkının ve demokratik katılımın sınırlarının genişlemesiyle, bu süreç 19. yüzyılda hızlanmış ve 20. yüzyılda genel ve eşit oy hakkı düzeyine ulaşarak daha kapsayıcı bir hâl almıştır (Akgün ve Özşahin, 2013: 12). Demokrasi eşitlik ve özgürlük gibi temel değerler çerçevesinde kendini sürekli geliştirmiştir. Aynı zamanda, bu gelişim, demokrasinin belirsizliğinin ardında büyük bir birikim ve mücadelenin bulunduğunu göstermektedir. Batı’nın siyasi, kültürel, tarihî, sosyal ve ekonomik koşullarının bir ürünü olan demokrasi düşüncesi, 20. yüzyılın son çeyreğine kadar, çeşitli toplumların farklı ihtiyaçlarına uygun çözümler üreten dinamik bir nitelik sergilemiştir (Heywood, 2010: 101-121). 21. yüzyılda tüm dünyada eşitlik, özgürlük ve insan onuruna yakışır bir yaşam gibi temel değerlerin kaynağı olarak kabul edilen bir ideale dönüşmektedir. Bu ideale, Batı dünyasında yüzyıllar süren mücadeleler sonucunda ulaşılmıştır. Dolayısıyla, demokrasi düşüncesine ilişkin değerlendirmelerin, durağan bir kavramsallaştırma yerine, dinamik bir süreci ifade eden ‘demokratikleşme’ kavramı üzerinden yapılması gerekmektedir (Özdemir, 2018).

Demokrasiyi bu sözlük anlamından hareketle tanımlayan yaklaşıma normatif demokrasi teorisi denilmektedir. Normatif anlamda demokrasi, bir ideali ya da olması gereken bir durumu ifade etmez. Bir siyasi sistemin demokratik olarak kabul edilebilmesi için, halkın tamamının isteklerine tamamen uygun olması gerekirdi (Gözler, 2018a: 258). Ancak, Arend Lijphart’a göre, halkın eğilimlerine tam olarak uygun bir yönetim biçimi hiçbir zaman var olmamıştır ve olmayacaktır (Lijphart, 1988: 205). Normatif demokrasi teorisine göre bu durum ulaşılmaması gereken bir idealdir. Bu ideal kesinlikle reddedilemez, ancak demokrasilerin yalnızca bu ideal üzerinden tanımlanması doğru bulunmamaktadır. Aksi

takdirde, demokrasiyi yalnızca bu kriterle tanımlamak, dünyada demokratik yönetimlerin hiçbirinin var olmamasına yol açacaktır. Alternatif bir yaklaşım olarak ampirik demokrasi kavramı öne sürülmüştür. Ampirik demokrasi teorisi, ideal demokrasiyi değil, bu ideale yaklaşan gerçek demokrasileri temel alır. Ampirik demokrasi, “olması gereken”e değil, “olan”a odaklanır. Yani, mevcut demokratik yönetimlerin ortak demokratik özelliklerini belirlemeye çalışır (Gözler, 2018a: 259).

Demokrasi kavramının temelinde “halkın yönetimi” ilkesi yer almaktadır. Toplumların gelişimiyle birlikte, demokrasi tanımına çeşitli eklemeler yapılmış ve bu süreç günümüze kadar devam etmiştir. Literatürde birden fazla demokrasi tanımı bulunmaktadır. Ancak, bu tanımlar toplumlara ve ülkelere göre farklılık göstererek çeşitli demokrasi model ve teorilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devletleri oluşturan toplumların yapıları ve yönetim biçimleri, onların demokrasi anlayışlarını doğrudan şekillendirmiştir. Bu nedenle, toplumlar kendi ihtiyaçlarına en uygun yönetim ve demokrasi modelini arayış içinde olmuştur (Güçyetmez, 2017).

Demokrasilerde devlet erkinin asli yetki sahibi halktır. Buna karşın, monarşi, mutlakiyet veya diktatörlük rejimlerinde devlet erkinin asli yetkilisi monark, diktatör veya askeri yönetimdir. Demokratik sistemlerde devlet erkini elinde bulunduranların yetkileri, doğrudan halk tarafından belirlenmeli ve halka karşı sorumluluk taşımaları gerekmektedir. Demokrasinin temel ilkeleri; hiçbir birey, grup veya sınıfa ayrıcalık tanımama, eşitlik ve özgürlük prensiplerine dayanmaktadır (Fendoğlu, 2000).

Demokrasi, yalnızca devlet yönetiminde değil, aile ve grup dinamikleri gibi sosyal yapılarda da kendini göstermiştir. Toplumlar, bireylerin siyasal karar alma süreçlerinde etkili olmasını ve bu kararların kendi talepleri doğrultusunda şekillenmesini arzulamıştır. Ancak, günümüzde artan nüfus ve siyasal meselelerin giderek daha karmaşık bir hâl alması, tüm bireylerin taleplerine uygun bir yönetim anlayışını mümkün kılmamaktadır. İdeal demokrasi anlayışının ötesinde, uzlaşıya dayalı asgari standartları esas alan alternatif demokrasi modellerinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Modeller, toplumların yapısal özelliklerine göre farklılık göstermekle birlikte, ideal demokrasi olmasa da ona oldukça yaklaşan sistemler olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde de ideal yönetim şekilleri konusunda ortak bir uzlaşıya varılamamıştır (Güçyetmez, 2017).

Demokrasi kavramının tanımı; toplumsal kesimler, toplumlar ve kültürler arasında ideolojik yorum farklarından kaynaklanan farklılıklar göstermektedir. Kavramsal olarak demokrasi, toplumdaki iktidar ilişkilerinin kaynağına, bu iktidarın dağıtımına ve kullanım biçimine atıfta bulunmaktadır. Farklı değer yargılarına, eğilimlere ve tutumlara sahip toplumsal grupların demokrasiye ilişkin değerlendirmeleri de farklılık göstermektedir. Örneğin, bazı gruplar için demokrasi, ‘çoğunluğun mutlak egemenliği’ anlamına gelirken, bazı gruplar için ise “bireyin temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alındığı bir siyasal rejimi” ifade etmektedir (Şaylan, 1998: 2).

Demokrasi, ülkelerin toplum yapıları ve hükûmet sistemleri ile doğrudan ilişkilidir. Ülkeler, kendilerine en uygun demokrasi modelini daha işlevsel hâle getirmek amacıyla çeşitli değişiklikler yaparak uygulamışlardır. İdeal demokrasinin teknik açıdan imkânsız olması nedeniyle, ülkeler ideal demokrasiye en yakın modeli benimseme yoluna gitmiştir. Toplum yapıları, ülkelerin demokrasi anlayışlarını doğrudan şekillendirmiştir ve bu yapıya uymayan modellerin o toplumla uyumlu olmayabileceği söylenebilir. Özellikle homojen olmayan bir toplumda çoğunlukçu bir anlayışın benimsenmesi, azınlık gruplarının dışlanmasına yol açarak demokratik olmayan bir yapı oluşturabilir (Güçyetmez, 2017).

Yeni demokrasilerde önemli olan, bu ülkelerdeki temel siyasal aktörlerin demokrasinin gerektirdiği yönetme kabiliyetini benimseyebilmesidir. Demokrasinin kurulabilmesi için samimi ve tutarlı demokratların varlığı zorunlu değildir. Ancak, gerçek bir demokrasinin oluşması ve sürdürülebilmesi için demokratların sayısının artması gerekmektedir. Başka bir deyişle, demokrasiler nasıl kurulmuş olursa olsun, zamanla demokratların sayısını artırmayı başaramazlarsa, özellikle de elit kesimde demokratik değerlere önem verenlerin sayısı artırılmazsa, uzun vadede varlıklarını sürdürmeleri ve nitelikli bir demokrasi inşa etmeleri imkânsız hâle gelir (Demirel ve Nedir, 2011).

4.3. Demokratikleşme Süreci

Demokratikleşme, otoriter veya totaliter bir siyasal rejimin demokratik bir yönetime evrilme sürecini ifade eder. Bu süreç, otoriter rejimin devrim, ayaklanma, işgal veya iç dinamiklerden kaynaklanan dönüşümlerle sona ermesi ya da rejim elitlerinin çeşitli nedenlerle liberalleşme yönünde adım atmaları ile başlamaktadır. Demokratikleşme sürecinde, eski rejim ve onun elitleri ile kurumlarını tamamen reddeden radikal bir kopuş

yaşanabileceği gibi, daha kademeli ve ılımlı bir geçiş süreci de izlenebilmektedir (Demirel ve Nedir, 2011). Demokrasinin ortaya çıkışı ile onun sürekliliğini sağlayan unsurlar birbirine karıştırılmamalıdır. Demokratikleşme süreci tek bir modele bağlı değildir ve her toplumun tarihsel, siyasal ve sosyo-ekonomik koşullarına özgü farklı yollar izlenebilir. Örneğin, bazı ülkeler başarılı savaşların ardından demokratikleşme sürecine girerken, bazıları da askeri, siyasal veya ekonomik krizlerin tetiklemesiyle demokratik dönüşüme yönelmiştir. Bunun yanı sıra, otoriter rejim liderlerinin muhalefeti zayıflatmak amacıyla rejimi kısmen liberalleştirme girişimleri de demokratikleşme sürecini başlatabilmektedir. Ancak demokratikleşmeyi tetikleyen her eylem, samimi bir demokrasi idealiyle hareket eden aktörler tarafından gerçekleştirilmek zorunda değildir. Demokratik değerlere bağlılığı şüpheli olan veya demokrasiyi yalnızca bir araç olarak gören aktörler dahi, kendi çıkarlarını korumak adına geçici olarak demokratikleşme yönünde adımlar atabilirler (Demirel ve Nedir, 2011).

Demokratikleşmenin nedenleri, bir ülkeden diğerine ve bir dönemden diğerine büyük farklılıklar göstermektedir (Huntington, 1993: 36). Huntington'a göre, demokrasi ve demokratikleşmeye katkı sağladığı söylenen birtakım değişkenler arasında genel ekonomik refah düzeyinin yüksek olması, servet ve/veya gelirin oldukça eşit dağıtılması, iyi bir piyasa ekonomisi, okuryazarlığın ve eğitim düzeyinin yüksek olması, toplum içi şiddetin düşük düzeyde olması, bireysel haklara ve hukuka saygı gelenekleri, cemaat (ırksal, etnik, dinsel) türdeşliğinin olması vd. yer almaktadır (Huntington, 1993: 35-36).

Sanayileşme, şehirleşme, ekonomik gelişme, orta sınıfın ortaya çıkışı, burjuvazi, işçi sınıfının gelişmesi ve erken bir tarihte örgütlenmesi, ekonomik eşitsizliğin giderek azalması ve modernleşme gibi etkenler, 19. yüzyılda Kuzey Avrupa ülkelerindeki demokratikleşme hareketlerinde belirleyici olmuştur. Genellikle bu ülkeler, aynı zamanda Locke, Bentham, Mill, Montesquieu ve Rousseau gibi düşünürlerin etkilediği, Fransız Devrimi ideallerinin şekillendirdiği entelektüel merkezler olmuştur. Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Amerika Birleşik Devletleri gibi İngiliz kökenli göçmen ülkelerinde ise demokratikleşme süreçlerini etkileyen birden fazla faktörün rol oynadığı görülmektedir. Bu ülkeler, daha büyük ekonomik fırsatlara sahip olmaları, mevcut yönetimlerinin zayıflığı ve sınır bölgelerinde ekonomik gelir dağılımının görece daha eşit sağlanması gibi unsurlarla güç kazanmıştır. Bunun yanı sıra, Protestanlığın demokratikleşme sürecini teşvik edici bir rol oynadığı da öne sürülmektedir. 1900'lü yıllardan önce demokratik kurumlarını

geliştiren birçok ülkenin, dini açıdan birlik içinde olması ve Protestanlığın baskın olduğu ülkeler arasında yer alması dikkat çekicidir (Huntington, 1993: 38).

İtilaf Devletleri'nin I. Dünya Savaşı'ndaki zaferi ve savaş sonrası imparatorlukların parçalanması, demokratikleşme sürecini büyük ölçüde etkilemiştir. Avrupa'nın kıyısında yer alan İzlanda, İrlanda ve Finlandiya gibi ülkeler demokratik sistemlerini sürdürmekte kısmen başarılı olmuşlardır. Ancak, Habsburg, Romanov ve Hohenzollern imparatorlukları başarı gösterememiştir. İlk demokratikleşme dalgasına neden olan temel faktörler sosyal ve ekonomik gelişme, İngiliz göçmen ülkelerinin ekonomik ve sosyal ortamları, İtilaf Devletleri'nin I. Dünya Savaşı'ndaki zaferi ve bu zaferin sonucunda bazı imparatorlukların parçalanması şeklinde özetlenebilir (Huntington, 1993: 38).

Klasik demokrasi teorisine göre, demokrasinin temel özelliği halkın ortak iyiliğini gözetmesi ve meşruiyetini halkın iradesinden almasıdır. Bu tanıma göre, İngiliz monarşisi demokratik kabul edilebilir; çünkü kral, parlamentonun onaylamadığı bir hükûmeti atama yetkisine sahip değildir. Bunun sonucunda, halkın iradesi doğrudan yönetime yansımamaktadır. Alternatif demokrasi teorisinde ise, “ortak iyilik” ve “halk iradesi” gibi soyut ve ölçülmesi güç kavramlar dışlanmış, bunların yerine siyasal liderlik mücadelesi ve rekabet ön plana çıkarılmıştır. Bu anlayışa göre, demokratik yöntem, siyasal karar verme yetkisinin, halkın oylarıyla gerçekleştirilen rekabetçi bir seçim süreci sonunda kazanılmasını gerekli kılmaktadır (Özçayan, 2013: 2).

Demokrasinin asla gerçekleşemeyecek ütöpik bir ideal olduğu yönündeki kanaatler, olumsuz bir tutum sergilemiştir. Ancak, bu yaklaşım demokrasi açısından tam tersi bir sonuç doğurmuştur. Bu gerçeğin farkına varılması, demokrasinin değişmeyen sabit bir gerçeklikten ziyade, sürekli mücadele gerektiren dinamik bir süreç olduğunu ortaya koymuştur. Bundan dolayı da demokrasinin, ampirik bir yaklaşımla ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Demokrasiye bir ütopya olarak bakıp ondan vazgeçmek yerine, mevcut koşullar altında uygulanabilir bir demokrasi arayışına yönelinmiştir (Gözler, 2008: 167). Huntington'a göre, demokratikleşme süreci üç temel aşamadan oluşmaktadır: 1) Bir otoriter rejimin sona ermesi, 2) Demokratik bir rejimin kurulması, 3) Demokratik rejimin pekişmesi.

Bu üç aşamanın gelişimi, farklı ve zaman zaman birbirine zıt nedenlerle şekillenmiştir (Huntington, 1993: 34).

Demokratikleşme trendini analiz eden önemli çalışmalardan biri, Amerikalı siyaset bilimci Robert Dahl tarafından gerçekleştirilmiştir. Dahl'a göre, dünya genelinde demokrasinin gelişimi üç ana döneme ayrılmaktadır: 1876-1930, 1950-1959 ve 1980'li yıllar. Dahl, demokrasinin başlangıcını Samuel Huntington gibi Amerikan ve Fransız devrimlerine dayandırmakta ve bu ilk dönemin I. Dünya Savaşı sonrasında sona erdiğini belirtmektedir. 1930'lara gelindiğinde, faşizm dalgasının etkisiyle Avrupa'da demokrasiye olan inanç zayıflamış ve demokratik idealler kesintiye uğramıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından, demokratik sürece kadınların da dahil edilmesiyle daha kapsayıcı demokratik sistemler, yani "tam demokrasi" anlayışı ortaya çıkmıştır. Savaş sonrası dönemde bağımsızlığını kazanan birçok ülke, demokratik siyasal kurumlarla siyasi hayatlarına başlasa da kısa süre sonra çoğunda demokrasi, yerini otoriter rejimlere bırakmıştır. 1980'li yıllarda ise Latin Amerika'da başlayan demokratikleşme süreçleriyle dünyada yeniden demokratikleşme dalgası ortaya çıkmıştır (Aktan ve Özen, 2005: 23-24).

Dahl, tam anlamıyla ideal bir demokratik sistemin bulunmadığını; yönetimlerin, demokrasiye ne ölçüde yaklaştıklarına bağlı olarak belirli bir temsil düzeyi sergileyebileceğini ve bu nedenle her sistemin göreceli olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Özdemir, 2018). Her ülkenin demokratik ilerlemesinin temel nedeni, o ülkeye özgü tarihsel, toplumsal ve siyasal dinamiklerdir. Ancak, birbirine yakın nedenler, aynı dönemde farklı ülkeleri de etkileyerek benzer sonuçlar doğurabilmiştir (Huntington, 1993: 31). Batı toplumlarında ekonomik veriler, özellikle on dokuzuncu yüzyıldan itibaren büyük önem kazanmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise birçok ülkede ekonomik göstergeler, siyasal süreçler üzerinde belirleyici bir unsur hâline gelmiştir (Huntington, 1993: 35).

Kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse, demokratikleşme; bir toplumun siyasal, sosyal ve kurumsal yapılarının demokratik ilkeler doğrultusunda dönüşüm geçirmesi sürecidir. Bu süreç, genellikle halkın siyasi katılımının artırılmasını, bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasını, hukukun üstünlüğünün sağlanmasını ve siyasal karar alma mekanizmalarının daha hesap verebilir ve şeffaf hâle getirilmesini içermektedir. Demokratikleşme, otoriter veya yarı-otoriter rejimlerden demokrasiye geçişi, demokratik değerlerin pekiştirilmesini

ve demokratik kurumların sürekliliğini hedeflemektedir. Bu süreç, tarihsel, kültürel ve ekonomik faktörlerin etkisiyle her toplumda farklı şekillerde ilerleyebilmektedir.

4.4. Demokratikleşme Dalgaları

Bir demokratikleşme dalgası, belirli bir tarihsel süreçte, demokratik olmayan rejimlerden demokratik rejimlere doğru gerçekleşen ve aynı dönemde ters yönlü geçişlerden çok daha fazla olan bir dizi siyasal geçişi kapsamaktadır. Genellikle, bir demokratikleşme dalgası içinde tam anlamıyla demokratikleşemeyen siyasal sistemlerde liberalleşme veya sınırlı ölçüde demokratikleşme de görülebilmektedir.

4.4.1. Genel Olarak Demokratikleşme Dalgaları ve Anayasa Yapımı Süreçleri

Siyaset biliminde, demokrasi dalgaları; tarihte meydana gelen demokratik rejim sayısındaki büyük dalgalanmaları ifade etmektedir. “Demokratikleşme dalgası” teriminin literatürdeki kökeni 1887 yılına kadar uzansa da günümüz siyaset bilimi literatüründe asıl popülerliğini siyaset bilimci Samuel P. Huntington’ın *Journal of Democracy*’de yayımladığı makalesi ve ardından 1991 tarihli *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century* adlı kitabında genişlettiği çalışmalarıyla kazanmıştır. Huntington’a göre, demokratikleşme dalgaları ile ters dalgalar bir nevi “iki adım ileri, bir adım geri” şeklinde birbirini takip etmiştir. Şu ana kadar ters dalgalar, önceki demokratikleşme dalgasında gerçekleşen bazı demokratik geçişleri ortadan kaldırmış olsa da tamamını yok edememiştir (Huntington, 1993: 22). Ters dalgalar ile demokratikleşme dalgaları, siyaset biliminde daha genel bir gerçekliğin farklı biçimlerini temsil etmektedir. Tarih boyunca birbirine yakın olaylar bazen neredeyse eşzamanlı olarak farklı ülkelerde veya siyasal yönetimlerde ortaya çıkmıştır. Örneğin, Avrupa’nın bazı ülkelerinde 1848’de devrimler yaşanmış, 1968’de ise dünya genelinde öğrenci hareketleri başlamıştır. Benzer şekilde, Afrika ve Latin Amerika’daki bazı ülkelerde meydana gelen askeri darbeler de çoğunlukla aynı dönemlere denk gelmiştir. Hatta demokratik ülkelerde seçimlerin on yıllık periyotlarla sola veya sağa kayma eğilimi gösterdiği gözlemlenmiştir. 19. yüzyılda gerçekleşen demokratikleşme dalgası, kendisinden sonra gelen diğer demokratikleşme ve ters dalgalardan ayırt edilecek kadar uzun bir zaman dilimine yayılmıştır. Buna karşın, sonraki demokratikleşme dalgalarının tamamı görece kısa bir dönem içinde gerçekleşmiştir (Huntington, 1993: 29).

Modern dönemde üç büyük demokratikleşme dalgası yaşanmıştır. Her dalga nispeten az sayıda ülkeyi etkilemiş ve her dalga sürecinde demokratik olmayan yönde bazı geçişler de gerçekleşmiştir. Ancak, tüm demokratik geçişler mutlaka bu dalgalar esnasında meydana gelmemiştir. Tarihsel süreç oldukça karmaşıktır; bu nedenle siyasal değişimler düzenli tarihsel planlamalar içinde öngörülemez nitelikte olmuştur. Zira tarih, tek yönlü ve doğrusal bir çizgiye sahip değildir. İlk iki demokratikleşme dalgasının her birini, daha önce demokrasiye geçen ülkelerin tamamını değil, yalnızca bir kısmını yeniden otoriter yönetimlere döndüren ters dalgalar takip etmiştir. Bir rejimin tam olarak ne zaman demokratik geçiş sürecine girdiğini belirlemek çoğu zaman kesin bir gerçekliğe dayandırılmamıştır. Aynı şekilde, demokratikleşme ve ters dalgaların tam tarihlerini saptamak da kesin bir mantığa oturtulamamıştır. Huntington'a göre bu dalgalanmalar şu şekilde açıklanabilir:

- İlk demokratikleşme dalgası, geniş bir zaman aralığını kapsayarak 1828 ile 1926 yılları arasına yayılmıştır. Bu dalgayı takip eden birinci ters dalga, 1922 ile 1942 yılları arasında yaşanmıştır.
- İkinci demokratikleşme dalgası, 1943 ile 1962 yılları arasındaki daha kısa bir dönemi kapsamaktadır. Bunu izleyen ikinci ters dalga, 1958 ile 1975 yılları arasında meydana gelmiştir.
- Üçüncü ve son demokratikleşme dalgası ise 1974 ve sonrasını içermektedir (Huntington, 1993: 11).

Dünya çapında gelişen demokratikleşme dalgaları kuşkusuz ki anayasa yapım süreçleriyle doğrudan ilintilidir. Elster'e göre, anayasa yapımının birinci dalga, 18. yüzyılın sonlarında Amerika Birleşik Devletleri, çeşitli Amerikan eyaletleri, Polonya ve Fransa'da meydana gelmiştir. İkinci dalga, 1830'da Fransa'daki Temmuz Devrimi ile başlayarak, 1848'de Avrupa'da gerçekleşen devrimler sonucunda kendini göstermiştir. Üçüncü dalga, I. Dünya Savaşı sonrasında yeniden yapılandırılan Polonya ve Çekoslovakya anayasalarının yapımı ile ortaya çıkmıştır. Savaşı kaybeden Almanya'nın 1919 Weimar Anayasası da üçüncü dalganın bir sonucu olarak gelişmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında, mağlup devletler olan Japonya, Almanya ve İtalya'nın müttefik kuvvetlerin etkisiyle devletlerini yeniden yapılandırmak amacıyla giriştikleri anayasa yapım süreçleri, dördüncü anayasa yapımı dalgası olarak kabul edilmektedir. Beşinci dalga, Fransız ve İngiliz kolonilerinin dağılması sonucu meydana gelmiş, ancak bu dalga 1960'lara kadar etkisini tam olarak

gösterememiştir. Bir sonraki dalga, 1974 ile 1978 yılları arasında Güney Avrupa’da (İspanya, Portekiz ve Yunanistan) diktatörlüklerin çökmesiyle gerçekleşmiştir. Elster’in sınıflandırmasına göre, son anayasa yapımı dalgası ise Doğu Bloku veya Demir Perde olarak da adlandırılan SSCB ve onun Doğu ile Orta Avrupa’daki müttefiklerinde komünizmin çökmesiyle meydana gelmiştir (Elster, 1995).

Demokratikleşme dalgaları üzerine günümüzde zengin bir literatür oluşmuş olsa da en fazla referans verilen ve kullanılan kuram Huntington’a aittir. Söz konusu dalgaları ters dalgalarla birlikte ele almak faydalı olacaktır.

4.4.2. Birinci Demokratikleşme Dalgası ve Ters Dalga

Birinci demokratikleşme dalgasının kökeni, Amerikan ve Fransız Devrimlerine dayanmaktadır. Ancak ulus-devlet temelli demokratik kuramların fiilen ortaya çıkışı ve kurumsallaşması esas olarak 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu dönemde birçok ülkede demokratik kurumlar kademeli bir gelişim süreci yaşamış, ancak hangi tarih itibarıyla bir siyasal sistemin demokratik olarak kabul edilebileceği konusunda kesin ve objektif bir ölçüt belirlemek güç olmuştur. Jonathan Sunshine, 19. yüzyıldaki siyasal sistemlerin temel demokratik niteliklere ne zaman ulaştığını belirlemek için iki ölçüt ortaya koymuştur: 1) Yetişkin erkek nüfusun en az yüzde ellisinin oy hakkına sahip olması 2) Seçilmiş bir parlamentoya karşı sorumlu bir yürütme organının bulunması – yani hükûmetin parlamentoda çoğunluğun desteğini alması ya da halk tarafından belirli dönemlerde yapılan seçimlerle görevlendirilmesi. Bu ölçütler dikkate alındığında ve esnek bir şekilde uygulandığında, Amerika’nın birinci demokratikleşme dalgasını yaklaşık olarak 1828’de başlattığı söylenebilir (Huntington, 1993: 13-14).

Habsburg ve Hohenzollern İmparatorluklarının ardılı olan devletlerde de demokrasi yönünde bir hareketlenme gözlemlenmiştir (Huntington, 1993: 14).

Tam da demokrasi eğilimi yeni gelişmeye başlamışken, bu süreç yavaşlamış ve tersine dönmüştür. 1920’li ve 1930’lu yıllarda siyasal gelişmeler, demokrasiden uzaklaşma yönünde ilerlemiş ve otoriter rejimlerin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Bu dönüşüm iki farklı şekilde kendini göstermiştir: 1) Geleneksel otoriter yönetim biçimlerine geri dönüş 2) Kitle tabanına dayanan, daha sıkı totaliter rejimlerin oluşumu. Demokratik yönetim

biçimine dönüşler ise genellikle I. Dünya Savaşı öncesinde veya sonrasında demokrasiye geçen, çoğunlukla yeni kurulan ülkelerde gözlemlenmiştir. Bu durum, sadece demokrasinin değil, ulus kimliğinin de yeni olduğu siyasi sistemlerde daha belirgin bir eğilim göstermiştir (Huntington, 1993: 14-15).

Birinci ters dalga, 1922 yılında İtalya’da gerçekleşen Roma Yürüyüşü ve Mussolini’nin, zayıflamış ve yozlaşmış İtalyan demokrasisini kolayca devirmesiyle başlamıştır. Polonya, Litvanya, Letonya ve Estonya gibi henüz on yıllık bir geçmişe sahip demokratik kurumlar, askeri darbelerle devrilmiştir. Bulgaristan ve Yugoslavya gibi gerçek demokrasiyi henüz deneyimlememiş ülkeler ise daha katı diktatörlük rejimlerine boyun eğmek zorunda kalmıştır. 1933’te Hitler’in iktidara gelmesiyle Alman demokrasisi sona ermiş, ertesi yıl Avusturya demokrasisini de ortadan kaldırmış ve nihayet 1938’de Çekoslovak demokrasisinin çöküşüne neden olmuştur. 1915’ten itibaren istikrarsızlaşan Yunan demokrasisi, 1936 yılında tamamen sona ermiştir. Portekiz’de ise bu süreç, Salazar’ın diktatörlüğüne yol açan bir askeri darbeye sonuçlanmıştır. 1930’lu yıllarda Arjantin ve Brezilya’da askeri yönetimler iktidarı ele geçirmiş, 1936’da gerçekleşen bir askeri darbe ise İspanya’da iç savaşın başlamasına ve 1939’da İspanyol Cumhuriyeti’nin sona ermesine yol açmıştır. Japonya’da, 1920’lerde var olan sınırlı demokrasi, 1930’ların başlarında askeri yönetim tarafından ortadan kaldırılmıştır. Rejim değişiklikleri, faşist, komünist ve militarist ideolojilerin yükselişinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Demokratik kurumların sürdüğü Britanya, Fransa ve diğer bazı ülkelerde ise antidemokratik hareketler, 1920’lerdeki toplumsal yabancılaşma ve 1930’lardaki ekonomik buhran nedeniyle güç kazanmıştır. Demokrasiyi güvence altına almak amacıyla küresel çapta büyük mücadeleler verilmiş, ancak sağ ve sol ideolojik akımlar, demokrasiyi yıkmaya kararlı bir şekilde güç kazanmıştır (Huntington, 1993: 15).

4.4.3. İkinci Demokratlaşma Dalgası ve Ters Dalga

II. Dünya Savaşı’nın başlangıcından itibaren, ikinci ancak kısa süreli bir demokratikleşme dalgası yaşanmıştır. Müttefik Devletlerin işgali, İtalya, Batı Almanya, Kore ve Japonya’da demokratik kurumların kurulmasını teşvik etmiştir. Buna karşılık, Sovyet baskısı, Macaristan ve Çekoslovakya’da yeni oluşmaya başlayan demokrasinin sonlanmasına neden olmuştur. 1940’lı yılların sonlarında ve 1950’li yılların başlarında Yunanistan ve Türkiye’de demokrasiye geçiş süreci başlamış, Latin Amerika’da ise savaş sırasında bazı

lkeler yeniden demokrasiye yönelmiştir. Kosta Rika ve Brezilya, 1940'lı yılların sonunda demokratik yönetime geçiş yapmıştır. Diğer Latin Amerika lkelerinden Kolombiya, Brezilya, Venezuela ve Peru'da, 1945 ve 1946 yıllarında gerçekleştirilen seçimler, halk tarafından seçilmiş yönetimleri iktidara taşı mıştır. Ancak, bu dört ülkede de demokratik uygulamalar kalıcı olamamış ve 1950'li yılların başında bu demokratik yönetimlerin yerini diktatörlükler almıştır. 1950'li yılların sonlarında, Peru ve Arjantin'de sınırlı demokrasiye yeniden geçiş sağlansa da bu ülkeler, ordu ile halkı Peronist ve Aprist hareketler arasındaki mücadeleler nedeniyle büyük ölçüde zayıflamıştır. Buna karşılık, 1950'li yılların sonlarında Venezuela ve Kolombiya'daki elitler, askeri diktatörlükleri sona erdirmek ve daha güçlü demokratik kurumlar inşa etmek amacıyla siyasi pazarlıklar yaparak uzlaşıya varmışlardır (Huntington, 1993: 15-16).

İkinci demokratikleşme dalgasında, siyasi ve askeri faktörler belirleyici olmuştur. Demokrasiye geçen ülkeler üç ana gruba ayrılmaktadır. Birinci grup, Batılı Müttefik Devletler tarafından demokrasinin doğrudan dayatıldığı ülkelerden oluşmaktadır. Bu lkeler arasında Batı Almanya, Japonya, İtalya, Avusturya'nın büyük bölümü ve Güney Kore yer almaktadır. İkinci grup, Batılı Müttefik Devletler'in savaşı kazanmasıyla demokrasiye yönelen ülkeleri kapsamaktadır. Bu gruba Yunanistan, Türkiye, Arjantin, Brezilya, Peru, Venezuela, Ekvador ve Kolombiya dahildir. nc grup ise, Batılı devletlerin savaştan zayıflayarak çıkması ve denizaşırı sömürgelerde güçlenen milliyetçilik hareketlerinin etkisiyle bağımsızlık sürecine giren ülkelerden oluşmaktadır. Bu süreç, sömürgelerin bağımsızlık kazanmasını hızlandırmış ve yeni kurulan devletlerin büyük bir kısmı başlangıçta demokrasiyi benimsemiştir. Bazı lkeler uzun süre demokratik kurumlarını sürdürebilmiş, ancak bazıları kısa sürede otoriter rejimlere geri dnmştir. Sonuç olarak, II.Dünya Savaşı'ndaki Batı demokrasilerinin galibiyeti ve sömürgelerinden çekilmeleri, ikinci demokratikleşme dalgasını büyük ölçüde tetikleyen bir unsur olmuştur (Huntington, 1993: 38-39).

Batı'nın sömürge yönetiminin sona ermesiyle birlikte birçok yeni devlet ortaya çıkmıştır. Ancak, bu devletlerin büyük bir kısmında demokratik kurumların inşasına yönelik gerçekçi bir çaba sarf edilmemiştir. Bazı ülkelerde demokrasi istikrarsız bir yapı sergilemiş, kısa süre içinde otoriter yönetimlere geçiş yapılmıştır. Örneğin, Pakistan'da demokratik kurumlar hiçbir zaman tam anlamıyla yerleşmemiş ve 1958'de tamamen ortadan kaldırılmıştır. Buna karşılık, 1957'de bağımsızlığını kazanan Malezya, 1969-1971 yılları

arasındaki kısa süreli olağanüstü hâl dönemi haricinde, demokrasiye benzer bir rejimi sürdürmeyi başarmıştır. 1950’den 1957’ye kadar Endonezya’da karmaşık bir demokratik yönetim modeli uygulanmış, ancak bu sistem kalıcı olamamıştır. Bununla birlikte, Filipinler, Hindistan, İsrail ve Sri Lanka gibi az sayıda ülkede demokratik kurumlar on yıl veya daha uzun süre varlığını sürdürebilmiştir. Afrika kıtasında ise, Nijerya 1960 yılında demokratik bir yönetim sistemini benimseyerek siyasi faaliyetlerine başlamıştır (Huntington, 1993: 16).

1960’ların başlarına doğru, ikinci demokratikleşme dalgası sona ermiştir. 1950’li yılların sonlarından itibaren siyasi gelişmeler ve rejim değişimleri giderek otoriter bir karakter kazanmıştır. Otoriterleşme sürecinin en çarpıcı örneklerinden biri Latin Amerika’da yaşanmıştır. Bölgedeki otoriter rejimlere yönelim, 1962 yılında Peru’da ordunun seçim sonuçlarını değiştirmek amacıyla müdahale etmesiyle başlamıştır. Bir yıl sonra, ordu tarafından desteklenen bir sivil başkan seçilmiş, ancak bu başkan da 1968’de gerçekleşen askeri darbe ile görevden alınmıştır. 1964 yılında Bolivya ve Brezilya’da sivil yönetimler askeri darbelerle sona erdirilmiş, bu süreci 1966’da Arjantin ve 1972’de Ekvador’da gerçekleşen darbeler takip etmiştir. Brezilya, Arjantin, Uruguay ve Şili’deki askeri yönetimler, siyasal literatürde “bürokratik otoriterizm” olarak tanımlanan yeni bir yönetim modelinin örnekleri arasında gösterilmiştir (Huntington, 1993: 16-17).

Demokrasiden uzaklaşma yönündeki bu ters dalga, yalnızca Latin Amerika’daki otoriter rejim dönüşümlerine zemin hazırlamakla kalmamış, aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde demokrasinin uygulanabilirliği konusunda derin bir karamsarlığa yol açmıştır. Bu süreç, Güney Amerika’nın en gelişmiş ülkeleri olan Uruguay ve Şili’nin yanı sıra, demokratik rejimlerini daha uzun süre sürdürebilmiş Hindistan ve Filipinler gibi ülkeleri de etkilemesi bakımından dikkat çekicidir. Söz konusu rejim değişimleri, Latin Amerika’daki dönüşümleri açıklamak için “bürokratik otoriterizm” teorisine temel oluşturmuştur. Ancak bunun ötesinde gelişmiş ülkelerde bile demokrasinin sürdürülebilirliği ve uygulanabilirliği konusunda ciddi endişeleri beraberinde getirmiştir (Huntington, 1993: 18).

4.4.4. Üçüncü Demokratlaşma Dalgası

Portekiz diktatörlüğünün 1974 yılında sonlanmasının ardından on beş yıl içinde, Avrupa, Asya ve Latin Amerika'daki yaklaşık otuz ülkede demokratik rejimler otoriter rejimlerin yerini almış, diğer ülkelerde otoriter rejimler arasında büyük ölçüde liberalleşme süreçleri yaşanmıştır. Diğer birtakım ülkelerde demokrasiyi savunan akımlar meşruluklarını ve iktidarlarını arttırmıştır. Şüphesiz 1989 yılında Çin'deki gibi gerileme ve direnişlerin yaşanmasına rağmen demokratikleşme yönündeki ilerleyiş bir küresel dalga halini almıştır (Huntington, 1993: 18). 1974'te demokrasiye geçişlerle başlayan üçüncü demokratikleşme dalgası, henüz ters bir dalgayla karşılaşmamış, aksine Sosyalist Blok'un çökmesiyle birlikte 1990'lardan itibaren daha da güçlenmiştir. Bununla birlikte, Huntington, ilerleyen süreçte ters bir dalga yaşanıp yaşanmayacağı konusunda kesin bir öngöründe bulunmamaktadır. Öte yandan, bazı araştırmacılar, 1990'lı yıllarda gerçekleşen demokrasiye geçişleri, bazıları Arap Baharı ile başlayan süreci dördüncü demokratikleşme dalgası olarak değerlendirmektedirler (Özdemir, 2018: 21).

4.5. Demokrasilerde Kırılma Riski: Totaliter ve Otoriter Rejimler

Demokrasinin kırılma riski, demokratik sistemlerin otoriter veya totaliter rejimlere kayma riskine açık olmasını ve bu sistemlerin dış veya iç baskılar karşısında zayıflayabileceğini ifade eder. Demokrasiler, özgürlükçü kurumları ve geniş katılım imkânları nedeniyle, özellikle siyasi veya ekonomik krizler, kutuplaşma, toplumsal eşitsizlikler ve yabancı müdahaleler karşısında daha hassas hale gelebilmektedir. Bu kırılma riski, demokrasilerin her zaman istikrar ve kalıcılığı garanti edemeyeceğini göstermektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, demokrasi aynı zamanda yöresel bir kavramdır; toplumdan topluma, kültürden kültüre farklı biçimlerde yorumlanmakta ve değerlendirilmektedir. Demokrasi kültürel ve tarihsel bir süreç olup, her topluma ya da toplumsal kolektif yapıya özgü koşullar, o toplumda geçerli olan demokrasi anlayışını belirlemektedir (Şaylan, 1998: 3).

Halkın yönetiminin, halkın yararına sonuçlar doğurabilmesi için, "halkın temsilcileri aracılığıyla yönetimi" ilkesini benimseyen çağdaş temsili demokrasilerde siyasal gücün sınırlandırılması büyük önem taşımaktadır. Siyasal gücün sınırlandırılması hem gerçek

hem de ideal demokrasinin temel bir gereğidir. Genellikle spontane şekilde oluşan din, ahlak, kültür gibi toplumsal kurumlar da siyasal gücün sınırlandırılması açısından önemli bir rol oynamaktadır (Aktan ve Özen, 2005: 296). Demokrasi, eğer halkın temsilcilerinin güç ve yetkilerini sınırlayacak mekanizmalara ve denetleyici araçlara sahip değilse, kolayca yozlaşarak despotizme dönüşebilir. Günümüzde de görüldüğü üzere, adına “demokrasi” denilen siyasal yönetimler, tek başına özgürlüklerin korunmasını garanti edememektedir. Özgürlüklerin güvencesi ancak, devlet gücünün ve keyfiyetinin etkin hukuk mekanizmalarıyla birlikte, hukuk dışı sosyal ve kurumsal denge unsurları tarafından sınırlandırılması halinde mümkün olmaktadır. Bununla birlikte, hukuk da tek başına demokrasiyi koruyamaz ve özgürlükleri daimî kılamaz. Bir toplumdaki özgürlük bilinci, demokratik değerlere bağlılık, demokrasi kültürü ve sivil toplumun etkinliği gibi unsurlar, siyasal iktidarlara ve onların sahip oldukları güç ve yetkileri kötüye kullanmaktan alıkoyan temel unsurlardır (Aktan ve Özen, 2005: 295).

Evrensel bir değer olarak kabul edilen demokrasinin bir sistemsel olgu olduğu tartışılmazdır. Bir devletin, yönetim sisteminin ve siyasi rejimin demokratik veya anti-demokratik olup olmadığı kuramsal yaklaşımlar ve analitik veriler doğrultusunda değerlendirilebilir. Siyasi sistemlerin sınıflandırılması, çağlar boyunca siyasal analizde temel bir inceleme konusu olmuştur. Bu süreç, M.Ö. 4. yüzyılda Aristoteles’in “demokrasi”, “oligarşi” ve “tiranlık” terimlerini kullanarak o dönemin yönetim biçimlerini tanımlamasıyla başlayan tarihteki ilk sistematik sınıflandırmaya kadar uzanmaktadır. 18. yüzyıldan itibaren ise hükûmetler, giderek daha belirgin biçimde monarşi ve cumhuriyet ya da otokratik ve anayasal rejimler olarak sınıflandırılmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde bu ayrımlar daha da netleşmiş, özellikle Soğuk Savaş döneminde siyasi sistemlerin “üç dünya” şeklinde kategorize edilmesi, dünya siyasetinde demokrasi ile totalitarizm arasındaki çatışmayı öne çıkaran bir perspektifi ortaya koymuştur (Heywood, 2010: 47). Aristoteles, klasik hükûmet tipolojisini, yaşadığı dönemdeki Yunan site devletlerinin analizine dayandırmıştır. Hükûmet biçimlerini iki temel soruya dayanarak sınıflandırmıştır: “Kim yönetiyor?” ve “Yönetim kimin yararına işliyor?”. Ona göre, yönetim tek bir bireyin, küçük bir grubun veya çoğunluğun elinde olabilir. Her durumda, yönetim ya yöneticilerin kendi çıkarları doğrultusunda ya da toplumun genel yararını gözeterek uygulanmaktadır. Aristoteles’in amacı, ideal anayasa modelini keşfetmek olduğundan, yönetim biçimlerini normatif bir çerçevede değerlendirmiştir. Ona göre, tiranlık, oligarşi ve demokrasi yozlaşmış yönetim biçimleridir; çünkü bu sistemlerde sırasıyla bir kişi, küçük bir grup

veya çoğunluk yalnızca kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmekte ve toplumun geri kalan kesimlerini göz ardı etmektedir. Buna karşılık, monarşi, aristokrasi ve “polity” daha tercih edilebilir yönetim biçimleridir; çünkü bu yönetimlerde bireyler, küçük gruplar veya çoğunluk toplumun genel yararını gözeterek yönetimi üstlenmektedir. Aristoteles, en kötü yönetim biçimi olarak tiranlığı görmüştür, çünkü tiranlık vatandaşları köle statüsüne indirgemektedir. Ancak monarşi ve aristokrasi, yöneticilerin ideal niteliklere sahip olmasını gerektirdiğinden, yani yöneticilerin kendi çıkarlarını aşan, “tanrısal” bir iyilik güdüsüyle hareket etmeleri beklenildiğinden, bunları uygulanabilir yönetim biçimleri olarak görmemiştir. Aristoteles’e göre en uygulanabilir yönetim biçimi, toplumun ortak yararına yönetildiği “polity” sistemidir. Ancak, halk yönetimine eleştirel yaklaşmış ve çoğunluğun varlıklı azınlığı güçlendirebileceği ya da bir demagogun etkisine kapılabileceği konusunda uyarılarda bulunmuştur. Demokrasi ve aristokrasinin unsurlarını birleştiren “karma” bir yönetim biçimini savunmuş ve iktidarın ne fakirlere ne de zenginlere, yalnızca “orta sınıf”ın eline bırakılması gerektiğini öne sürmüştür (Heywood, 2010: 50-51).

Tarih boyunca iki büyük diktatörlük dalgasından söz edilebilir. İlk dalga, M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllarda Antik Akdeniz şehir devletlerinde yaygınlaşmış ve otoriter yönetim eğiliminin öncelikle Küçük Asya’da ortaya çıkıp Helen dünyasına yayıldığı düşünülmektedir. İkinci büyük diktatörlük dalgası ise modern döneme aittir. 1789 Fransız Devrimi ile başlamış ve gelişimi günümüze dek sürmüştür. 18. ve 19. yüzyıllarda Robespierre ve iki Napolyon dönemlerinde belirginleşen bu gelişmeler 1914 öncesinde “caudillismo” (lidercilik) dalgasıyla Amerika kıtasına da sıçramıştır. 1920 ile 1945 yılları arasında ise bu eğilim Lenin, Mussolini, Hitler, Franco, Salazar ve Balkanlardaki bazı diktatörlerin yönetimleriyle zirveye ulaşmıştır. II. Dünya Savaşı’nın sona ermesinden itibaren ise bu otoriter yönetim eğilimleri daha çok Asya, Orta Doğu ve Afrika’da yaygınlaşmıştır (Duverger, 1965: 13-15).

Komünizmin çöküşü, Doğu Asya’nın küresel ölçekte yükselişi ve siyasal İslam’ın güçlenmesi gibi modern gelişmeler, geleneksel hükûmet biçimleriyle ilgili sınıflandırmaların güncelliğini yitirmiş olabileceğine işaret etmektedir. Ancak, bu değişimlerin anlamı konusunda kesin bir görüş birliği sağlanabilmiş değildir. Bazı yorumcular bu dönüşümü Batı tipi liberal demokrasinin nihai zaferi olarak

değerlendirirken, diğerleri modern dünyada artan çok kutupluluk ve parçalanmanın bir yansıması olarak görmektedir (Heywood, 2010: 47).

Günümüzde kamu hukuku ve siyaset bilimi alanında yapılan araştırmalarda, siyasi rejimler çeşitli kriterler ve parametreler dikkate alınarak daha kapsamlı bir şekilde sınıflandırılmaktadır. A. Heywood, “üç dünya” yaklaşımının geçerliliğini yitirdiği günümüz koşullarında, siyasi rejimlerin sınıflandırılmasında siyasi, ekonomik ve kültürel faktörlerin bütüncül bir şekilde ele alınması gerektiğini öne sürmektedir (Heywood, 2010: 55-56).

20. yüzyılda yaşanan tarihsel gelişmeler, siyasi rejimlerin sınıflandırılma temellerinde önemli dönüşümlere yol açmıştır. İki dünya savaşı arasındaki dönemde, Stalinist Rusya, Faşist İtalya ve Nazi Almanyası gibi rejimlerde otoriterliğin yeni biçimlerinin ortaya çıkışı, devletleri demokratik ve totaliter olmak üzere iki ana kategoriye ayırma düşüncesini güçlendirmiştir. II. Dünya Savaşı’nın ardından, faşist ve Nazi rejimleri sona ermiş olmasına rağmen, demokrasi ile totaliterizm arasındaki zıtlık, 1950’ler ve 1960’lar boyunca rejim sınıflandırmalarına egemen olmaya devam etmiştir (Heywood, 2010: 52).

“Totaliter” kavramı, İtalyanca “bütün” veya “mutlak” anlamına gelen “totalitario” kelimesinden türemiştir (Kamenka, 2012: 821). Totalitarizm, toplumu bütüncül bir yaklaşımla ele alarak dönüştürmeyi ve bu dönüşümü sürekli denetim altında tutmayı amaçlayan bir siyasal sistemdir. Devlet- ideoloji, siyasal parti ve liderlik unsurları, toplum üzerinde mutlak bir kontrol sağlamak amacıyla uyumlu bir bütün oluşturur. Totalitarizmin temel özelliği, toplumun siyasal olarak tam anlamıyla denetlenmesidir. Devlet ve toplumun iç içe geçtiği bu yapıda, ortak bir dünya görüşü topluma dayatılarak bir birlik oluşturulmaktadır. Totaliter sistemlerde toplum, ideolojik bir bütünlük çerçevesinde yapılandırılmakta ve belirli bir plan ve programa tabi tutularak kontrol altında tutulmaktadır (Çetin, 2002).

Friedrich ve Brzezinski totalitarizmin temel özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

İnsan varlığının bütün dirimsel taraflarını kaplayan ve toplumda yaşayan herkesin en azından edilgin bir şekilde bağlı olduğu resmi bir doktrin meydana getiren resmi bir ideoloji; tek bir adam, bir diktatör tarafından yönetilen tek bir kitle partisi, hiyerarşik ve oligarşik düzenlenmiş, bürokrasi ile iç içe ya da ona üstün bir durumda olan parti; partiyi hem destekleyen hem de parti liderleri

adına onu denetleyen ve yalnız rejim düşmanlarına karşı değil keyfi olarak seçilmiş başka sınıflara karşı kullanılan yıldırıcı bir polis denetimi sistemi; basın, radyo, sinema gibi bütün etkili kitle haberleşme araçlarını kullanarak, partinin ve sadık üyelerinin elinde toplanmış ve teknolojinin şartlandığı tam bir denetim tekeli; silahlı kuvvetleri kullanarak tam bir vesayet tekeli; bürokratik işbirliği ile ekonominin merkezden denetimi ve yönetimi (Friedrich-Brzezinski, 1964: 13-14).

Juan Linz'in yaklaşımına göre “totaliter diktatörlük”, anti-plüralizm, bütüncül ideoloji, kitle temelli tek parti ve yaygın terör uygulamalarıyla karakterize edilen bir yönetim biçimi olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanım dört temel unsuru içermektedir:

- Anti-Plüralizm: Totaliter diktatörlükler, devlet içinde herhangi bir alternatif iktidar odağının varlığına tahammül etmez ve bu nedenle toplumdaki çoğulcu yapıları ortadan kaldırır.
- Kitle Temelli Tek Parti: Totaliter rejimlerde, devlete bağlı tek bir kitle partisi bulunur ve bu parti, yönetim üzerinde mutlak denetim sahibidir.
- Bütüncül İdeoloji: Totaliter diktatörlükler, Marksizm veya faşizm gibi katı ve kapsayıcı bir ideolojiye dayanmaktadır. Bu ideoloji, toplumun tüm alanlarında hâkimiyet kurmayı ve bireylerin düşünce dünyasını şekillendirmeyi hedefler.
- Yaygın Terör: Totaliter rejimler, muhalif bireylere ve gruplara karşı keyfi ve yoğun baskı ile şiddet politikaları uygulamaktadır.

İdeolojik olarak zıt görünümlerine rağmen, sol totalitarizmin örneği olan Stalin dönemi Sovyetler Birliği ile sağ totalitarizmin örneği olan Nazi Almanyası, yapısal olarak benzer özellikler sergilemiştir. Her iki rejim de bu dört unsur çerçevesinde totaliter nitelikler taşımaktadır (Gözler, 2018a: 225).

Bu tanımlar, devlet ile toplum arasındaki sınırların ortadan kalkması ve toplumun siyasal yapılar—genellikle iktidardaki parti ve ona bağlı kuruluşlar—aracılığıyla tam anlamıyla siyasallaştırılması eğilimini ortaya koymaktadır. Ancak, totaliter rejimleri otoriter rejimlerden ve özellikle demokratik yönetim biçimlerinden ayıran bu boyutun tam anlamıyla uygulanabilir olması zordur. Toplum ile siyasal sistem arasındaki gerilim, totaliter rejimlerde belirli ölçüde hafifletilmiş olsa da bütünüyle yok edilememiştir. Tarih boyunca yalnızca dini yapıların toplum üzerinde benzer bir etkiye yaklaşabildiği

görülmektedir. Ancak, bireyin tamamen yeniden şekillendirilmesi, ideolojinin kitleler tarafından içselleştirilmesi ve ideologların söz ettiği “yeni insan” modelinin yaratılması, büyük ölçüde gerçekleşmesi zor hedefler olarak kalmaktadır (Linz, 2012: 36-37).

Linz’e göre, bir sistemin totaliter olarak nitelendirilebilmesi için belirli özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özellikler şu şekilde özetlenebilir: Tek merkezli ancak tekdüze olmayan bir iktidar yapısı bulunmaktadır. Sistemde monist fakat monolitik olmayan bir iktidar merkezi mevcuttur. Eğer kurumlar veya gruplar arasında bir tür çoğulculuk varsa, bu yapı meşruiyetini merkezi iktidardan almakta ve büyük ölçüde onun denetiminde işlemektedir. Böyle bir çoğulculuk, toplumun geleneksel dinamiklerinden kaynaklanmaz; aksine, siyasal bir tasarımın ürünüdür. Bağımsız bir yapıya sahip, kapsamlı ve oldukça ayrıntılı bir ideoloji bulunmaktadır. Bu ideoloji tekelci ve gelişmiş bir karaktere sahiptir. Lider veya yönetici grup ve onların emri altındaki parti, bu ideoloji ile özdeşleşir ve politikalarını meşrulaştırmak için ideolojiyi kullanır. İdeolojinin belirlediği sınırların dışına çıkmak, cezasız kalmayan bir sapma olarak değerlendirilir. İdeoloji, meşru siyasal eylem biçimlerini ve sosyal gerçekliğin yorumlanmasını belirler. Vatandaşların siyasal ve sosyal görevlere aktif katılımı teşvik edilmekte, talep edilmekte ve ödüllendirilmektedir. Tek parti ve onun denetimindeki yan kuruluşlar, bu katılımın sağlanacağı temel kanalları oluşturmaktadır. Birçok otoriter rejimde gözlemlenen pasif itaat, ilgisizlik ve yalnızca yerel düzeyde sınırlı vatandaşlık rolleri, totaliter yönetici grup tarafından istenmeyen nitelikler olarak kabul edilmektedir (Linz, 2012: 41).

Totaliter tek parti sisteminin temel özelliği, kapsamlı bir ideolojiye ve evrensel bir açıklama iddiası taşıyan bütüncül bir dünya görüşüne dayanmasıdır. Bu tür sistemlerde tek parti, ideolojik çerçeve doğrultusunda toplumu yeniden şekillendirme hedefi taşır ve bu amaçla toplumsal yaşamın her alanında denetim kurar. Ekonomik, sosyal ve siyasal tüm faaliyetlere müdahale ederek bunları yönlendirmeye çalışır. Komünist tek parti rejimleri ile radikal bir toplumsal dönüşüm hedefleyen faşist rejimler, bu sistemin karakteristik örnekleri arasında yer almaktadır (Kapani, 2017: 192).

Totalitarizm kavramını yalnızca Soğuk Savaş döneminin bir ürünü olarak görmek yanıltıcıdır. Kavramın kökeni, faşizm teriminin kullanıldığı 1920’lere kadar uzanmaktadır. Faşizm teorilerinden biraz daha sonra ortaya çıkmasına rağmen, totalitarizm 1960’lara kadar ciddi bir eleştiriyle karşılaşmadan önce akademik ve siyasi çevrelerde “yerleşik” bir

teori olarak kabul görmüştür. İlk olarak Mayıs 1923'te İtalya'da faşizm karşıtı bir eleştiri olarak kullanılan bu terim, Mussolini'nin Haziran 1925'te "şiddetli totaliter iradesi" ile faşist hareketini tanımlamak amacıyla benimsemesiyle anlam kazanmıştır. Daha sonra, Mussolini ve diğer İtalyan faşistler, ardından da Alman hukukçular ve Naziler tarafından olumlu bir siyasi ideal olarak kullanılmaya başlanmıştır. İtalyan faşizminin başlıca teorisyei Giovanni Gentile, kavramı devlet ile toplumun bütünleşmesini ve çoğulcu demokrasilerin yarattığı bölünmeyi aşan kapsayıcı bir devlet yapısını ifade etmek için daha "devletçi" bir anlamda kullanmıştır. Gentile'nin devletçi anlayışı, Mussolini'nin hareketinin devrimci dinamik iradesiyle birlikte var olan bir kavram olmuştur. Almanya'da ise totalitarizm kavramı, benzer ancak özgün bir anlam kazanmıştır. Örneğin, Ernst Jünger, 1920'lerde "total savaş" ve "total seferberlik" kavramlarını devrimci ve dinamik bir yaklaşımla tanımlamıştır. Aynı dönemde, Carl Schmitt gibi Almanya'nın önde gelen hukuk teorisyenleri, devletin liberal çoğulculuk karşısında tarihsel bir anti-tez olarak "devlet ve toplumun birliğini", yani "total devleti" savunmuştur. Bu yaklaşım, dost-düşman ayrımına dayalı güç siyaseti anlayışını temel almıştır. Dolayısıyla, totalitarizm hem "eylemci" hem de "devletçi" yönleriyle Nazilerin iktidara gelişinden önce entelektüel olarak şekillenmiştir; ancak "totaliter" terimi Nazi liderliği tarafından nadiren kullanılmıştır (Kershaw, 2020: 38-39).

Popper, totalitarizmin belirli bir döneme özgü bir olgu olmadığını, kökenlerinin medeniyetin başlangıcına kadar uzandığını öne sürmektedir. Ona göre, totalitarizm yalnızca modern çağla sınırlı bir durum değil, yönetici-yönetilen ilişkisinin bulunduğu her toplumda görülebilecek bir olgudur (Popper, 2018: 27). Demokratik rejimlerde siyasal katılım ile totaliter rejimlerdeki katılım biçimleri arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Demokratik sistemlerde katılım, bireylerin veya çeşitli toplumsal grupların siyasal dengede temsil edilmesi yoluyla, kişisel tercihlerin ve grup çıkarlarının özgürce ifadesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık, totaliter rejimlerde katılım, toplumsal ölçekte kitlelerin "seferberliği" (mobilizasyon) olarak düzenlenmektedir. Kitle seferberliğinin temel amacı, hâkim ideolojinin yaygınlaştırılmasıdır. Totaliter rejimlerde, kitlelerin resmî ideolojiyi içselleştirmesi ve aktif olarak desteklemesi ölçüsünde, yeni bir toplumsal düzen yaratma hedefine ulaşılacağı düşünülmektedir (Kapani, 2017: 154-155).

Totalitarizm, ideolojik manipölasyonun toplumsal hayatın her alanına nüfuz ettiği, açık bir terör ve baskıya dayalı, kapsayıcı bir siyasi yönetim sistemi olarak tanımlanabilmektedir. Totaliter rejimler, bireysel ve toplumsal hayatın tüm boyutlarını politize ederek “total iktidar” elde etmeyi hedeflemekte ve bu özellikleriyle otokrasi ve otoriter rejimlerden ayrılmaktadır. Otokratik ve otoriter rejimlerde, genellikle kitleler siyasetten uzak tutulmakta ve siyasi iktidar tekeline yönelik daha sınırlı hedefler güdülmektedir. Buna karşın, totalitarizm, sivil toplumun tümüyle ortadan kaldırılmasını ve “özel olan”ın kamusal kontrol altına alınmasını amaçlamaktadır (Heywood, 2010: 52).

Otoriterizm, halkın rızasına başvurulmadan “tepeden inme” bir yönetim anlayışına ve bu tür bir yönetim pratiğine dayalı bir sistemi ifade etmektedir. Otoriterizm, otorite kavramından ayrılmaktadır; zira otorite, “tabandan yukarıya” bir biçimde ortaya çıkmakta ve meşruiyet temeline dayanmaktadır. Otoriter rejimler, otoritenin bireysel özgürlüklerin üzerinde tutulması gerektiğini savunmaktadır. Ancak, otoriterizm genellikle totalitarizmden farklıdır. Otoriter yönetimlerin “tepeden inme” hükûmet pratiği, devlet ve sivil toplum arasındaki ayrımın tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik radikal bir amaç gütmemektedir. Bunun yerine, monarşik mutlakiyet, geleneksel diktatörlükler ya da siyasi muhalefetin ve özgürlüklerin bastırılması gibi özellikler sergileyen askeri diktatörlüklerle örtüşebilmektedir. Bu nedenle, otoriter rejimler, ekonomik, dini ve çeşitli sosyal özgürlüklere belirli bir hoşgörü gösterebilmektedirler (Heywood, 2010: 63).

Juan Linz’in tanımına dayanarak, otoriter diktatörlükler, sınırlı bir çoğulculuğa izin veren, ideolojiye dayalı bir yapıdan ziyade belirli bir zihniyet çerçevesinde şekillenen, kitlesel siyasal mobilizasyon veya yoğun bir katılım gerektirmeyen rejimler olarak tanımlanmaktadır. Bu rejimler, tarih boyunca ve günümüzde birçok örnekte gözlemlenmiştir. Franko İspanya’sı, Salazar yönetimindeki Portekiz, Kaddafi’nin Libya’sı, Saddam Hüseyin’in Irak’ı gibi rejimler ve Afrika ile Güney Amerika’da varlık göstermiş çeşitli anti-demokratik yönetimler, otoriter diktatörlüğün karakteristik özelliklerini taşımaktadır (Gözler, 2018a: 225).

Otoriter-pragmatik tek parti sistemleri, katı ve kapsayıcı bir ideolojiye dayanmaz. Bu sistemler, daha çok milli bütünleşmeyi sağlama, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirme ve siyasal modernleşmeyi teşvik etme gibi belirli hedeflere yönelmişlerdir. Partinin kontrolü, toplumun tüm faaliyet alanlarına yayılmaz. Yönetim tarzı gibi, partinin iç yapısı da totaliter

rejimlere kıyasla çok daha esnektir. Bazı durumlarda, bu sistemler kendi bünyesinde gelecekteki çoğulcu bir düzenin çekirdeğini barındırabilirler (Kapani, 2017: 193).

Demokratik kırılganlık, genellikle siyasal ve ekonomik krizler, kurumsal zayıflık, yolsuzluk, aşırı kutuplaşma ve dış müdahaleler gibi faktörlerle ilişkilendirilmektedir. Demokratik yönetimler, ekonomik durgunluk, yüksek işsizlik veya enflasyon gibi krizlerle karşılaştığında halk desteğini yitirebilmekte ve bu durum sistemin istikrarını sarsabilmektedir. Yargı, yasama ve medya gibi temel demokratik kurumların zayıflaması veya yozlaşması, demokratik sürece duyulan güveni azaltarak sistemi dış müdahalelere karşı savunmasız hale getirebilmektedir. Aşırı kutuplaşma durumunda, siyasal aktörler ve toplum kesimleri arasındaki uzlaşma zorlaşmakta ve demokratik ilkelerden sapmalar gözlemlenmektedir. Dış güçlerin askeri, ekonomik veya siyasi müdahaleleri, demokrasiyi zayıflatmakta, otoriter eğilimleri ise güçlendirmektedir.

Totaliter rejime geçiş, bu kırılganlıklar sonucunda ortaya çıkan, tek bir ideolojiye veya güçlü bir lider etrafında şekillenen yönetim biçimine dönüşümü ifade eder. Bu tür rejimlerde, siyasi muhalefet ve farklı fikirler bastırılmakta, medya ve yargı bağımsızlığı ortadan kalkmakta, bireysel hak ve özgürlükler ciddi şekilde kısıtlanmaktadır. Totaliter rejimlerin oluşumunda, genellikle toplumsal krizler, karizmatik liderler ve merkeziyetçi yönetim yapıları belirleyici olmaktadır. Bu geçiş süreci, demokratik değerlerin yerini otoriter ve tek merkezli bir yönetim anlayışına bırakmasıyla tamamlanmakta ve özgürlükçü yapıların kaybı, toplum üzerinde baskıcı bir kontrol mekanizmasının kurulmasına yol açmaktadır. Demokrasinin kırılganlığı, totaliter eğilimlere karşı korunmayı güçleştirirken, demokratik sistemlerin sağlamlaştırılmasını, kurumların güçlendirilmesini ve halkın demokratik katılımının artırılmasını zorunlu kılmaktadır.

4.6. İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Avrupa’da Anayasacılık Hareketleri

İki dünya savaşı arasındaki dönemde, yıkılan imparatorlukların yerine yeni ulus devletler kurulmuş ve Avrupa’da anayasal yeniden yapılanma süreci hız kazanmıştır. Yeni kurulan devletler kendi anayasal düzenlerini oluşturmuş ve siyasi yapılarını yeniden şekillendirmişlerdir.

I. Dünya Savaşı'nın resmen sona ermesiyle birlikte Avrupa'nın siyasi dengesi değişmiş, demokratikleşme süreci yalnızca Almanya'ya özgü bir olgu olmaktan çıkıp birçok Avrupa ülkesinde de kendini göstermiştir. Bu gelişme, liberal ve demokratik değerlerin yaygınlaşmasını sağlarken, yeni anayasal ve hukuki düzenlemelerin oluşturulmasını teşvik etmiştir.

1918-1919 yıllarında yeni kurulan devletlerin anayasal çerçevelerinin belirlenmesi için yoğun çabalar sarf edilmiş, anayasal düzenlemeler devletlerin bağımsızlıklarını sağlamlaştıran bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Müttefik Devletlerin liderleri, özellikle Başkan Wilson'un görüşlerinden hareketle, Avrupa'nın gelecekteki barış, istikrar ve demokrasi temelinde yeniden inşa edilmesi gerektiği konusunda fikir birliğine varmışlardır. Batının demokratik düşüncesini temsil eden temel unsurlar, yeni kurulan rejimlerin vazgeçilmez değerleri olarak benimsenmiştir. Bu unsurlar arasında genel oy hakkı, önemli meselelerde halkın doğrudan katılımını sağlayan referandum sistemi, orantılı temsil modeli ve devlet başkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi gibi demokratik ilkeler yer almıştır (Lee, 2012: 179).

Bu dönemde kabul edilen anayasaların büyük bir bölümü, 1917-1922 yılları arasında yeni kazanılan bağımsızlıkların hukuki bir temele oturtulmasını amaçlayan belgeler idi. Ancak, savaşın sona ermesiyle birlikte Avrupa'daki imparatorlukların çöküşü iç savaşları da beraberinde getirmiştir. Savaşın tarihsel, siyasi, ekonomik ve hukuki sonuçları oldukça geniş kapsamlı olmuş ve Avrupa'daki güç dengelerini derinden etkilemiştir. Bu kaotik ortam, küresel ekonomik krizi ve yoksulluğu artırarak siyasi istikrarsızlığı derinleştirmiştir. Ulusal mücadeleler hız kazanmış ve yeni bağımsız ya da ardıl devletlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlanmıştır. Her ne kadar yeni devletlerin oluşum sürecinde siyasi ve ekonomik faktörler belirleyici olmuşsa da milliyetçilik ve kendi kaderini tayin etme ilkesi bu sürecin meşruiyetini sağlayan en önemli ideolojik dayanaklardı. Anayasal ve yasal gelişmeler ulus-devlet inşasıyla paralel bir şekilde ilerlemiş ve yeni kurulan devletler demokratik anayasalar kabul ederek siyasi kurumlarını meşrulaştırmaya çalışmışlardır (Papuashvili, 2017).

Bir anayasa, kurucu bir yasal metin olarak, toplumun tarihsel, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel önceliklerini kapsayacak şekilde düzenlenmelidir. Bunun yanı sıra, hükûmet sistemini belirlerken temel insan haklarına uygun olmalı ve ülkenin ilerlemesini sağlayacak

bir gelecek perspektifi sunmalıdır. I. Dünya Savaşı'nın ardından bir dizi sosyo-politik önkoşulun, Orta ve Doğu Avrupa'da bağımsızlığına kavuşan devletleri demokratik anayasalar yapmaya yönelttiği görülmektedir. Bu ülkeler arasında Letonya, Litvanya, Estonya, Gürcistan, Ukrayna, Finlandiya, Polonya, Romanya, Yugoslavya ve Çekoslovakya yer almakta olup, her biri belirli iç farklılıklara sahip olmakla birlikte, anayasal gelişim süreçlerinde benzer ayırt edici özellikler taşımaktadır. Bu devletlerin ortak noktası, bağımsızlık arayışında olmaları ve gerçek anlamda demokratik anayasaları benimsemeleridir. Ancak, anayasa hazırlama süreci, bu ülkelerde yalnızca hukuki bir reform olarak ele alınmamış, geniş çaplı bir siyasi bağlamın incelenmesini de gerektirmiştir. Monarşik ve otoriter rejimlerin çökmesi, Avrupa'daki savaş sonrası istikrarsız ortamın etkileri ve bölgedeki yeni kurulan devletlerin geçmişlerini geride bırakma çabası, bu ülkeleri gerçekçi ve modern anayasal modeller benimsemeye teşvik etmiştir (Papuashvili, 2017).

Ülkelerin içinde bulunduğu koşullar, tarihsel gerçeklikleri ve modernleşme olgusu anayasal değişim eğilimini gerekli kılmıştır. Çünkü, anayasal değişimin temel dinamiği toplumsal gerçekliktir. Somut olaylar ile önerilen anayasa değişikliği arasında bir bağ bulunduğu görülmüştür. Anayasal değişim süreci hem bağımlı hem de bağımsız bir değişken olarak işlev göstermiştir. Bir taraftan sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel faktörler anayasal değişime yol açmakta diğer taraftan anayasal değişim de yeni faktörleri ortaya çıkarmış ve olanları etkilemiştir. Bunun yanında anayasal reform siyasal sistemi yenilemenin dışında, onu tamamen değiştirmekle de sonuçlanabilir (Atar, 2000: 1).

I.Dünya Savaşı sonrasında yaşanan anayasa yapım süreçlerinin gelişimini genel hatlarıyla ele alarak değerlendirmekte fayda vardır.

Avrupa'daki yoksulluk ve ekonomik zorluklarla mücadele etmekte olan birçok ülke reforma ihtiyaç duyulan tarım sektörüne bağımlı ve ulus inşa etme deneyiminden yoksundu. Baltık ülkeleri, Romanya, Polonya, Gürcistan ve Ukrayna kırsal toplumlar oldukları ve emperyal egemenlik altında yaşadıklarından dolayı bu ülkelerde, siyasi ve ekonomik dönüşüm gerekmiştir. Fakat, Finlandiya, Çekoslovakya ve Yugoslavya, ekonomik engellerle karşılaşmalarına rağmen, siyasi yelpazelerini sağlamlaştırmak için daha fazla olgunluk göstermişlerdir. Bundan başka, bu ülkelerin her birinde, özellikle tarıma bağımlı olanlarda, gelişen köylü hareketleri çok büyük bir popüleriteye sahip

olmuştur. Sosyal demokrat ideolojinin altın çağı olarak değerlendirilebilecek bir dönemde, bu köylü hareketleri tüm Avrupa’da etkili bir şekilde başarı sağlamış ve geniş bir alana yayılmıştır (Papuashvili, 2017).

Baltık Ülkeleri: Bolşevik Devrimi’nin ardından Letonya, Alman orduları tarafından işgal edilmiş ve Brest-Litowsk Antlaşması ile Almanya’ya bırakılmıştır. İşgal altındaki bölgede, Charles Ulmanis liderliğinde gizli bir direniş hareketi başlatılmış, Livonya ve Latgale’de ise V. Samuels yönetiminde Letonya Milli Meclisi kurulmuş ve 1918’de Alman hâkimiyetine son verilmiştir (Dareste, 1939b). 1919’da geçici hükûmet kurulmuş ve Sovyet dönemi yasaları yeniden yürürlüğe konmuştur. Ancak, 1920’de Sovyet hükûmeti kendini feshetmiş, 1 Haziran 1920’de temel hakları içeren 12 maddelik geçici yasa kabul edilmiştir. 27 Mayıs 1920’de Letonya, bağımsız demokratik cumhuriyet olarak ilan edilmiştir. 1920’de Rusya ile barış antlaşması imzalanmış, 1921’de uluslararası tanınırlık kazanarak Milletler Cemiyeti’ne üye olmuştur. Yeni anayasa, 15 Şubat 1922’de yürürlüğe girmiştir (Aleskerov, 2007). Ancak, çok partili sistemin yol açtığı siyasi istikrarsızlık, 15 Mayıs 1934’te Köylü Partisi ve Başbakan Ulmanis’in hükûmet darbesiyle sonuçlanmıştır. Siyasi partiler kapatılmış, başkanlık sistemi getirilmiş ve Ulmanis’in otoriter yönetimi, 1940’taki Sovyet işgaline kadar devam etmiştir (Papuashvili, 2017). 1914 yılının sonlarından itibaren önce Alman istilasına uğrayan Litvanya, daha sonra tekrar Rus egemenliğine girmiştir. 1915 yılının ağustos ayında Hindenburg’un ordularına teslim olmuştur. Ancak Litvanyalılar, ülke dışında bağımsızlık mücadelesini sürdürmüş ve barış antlaşmasının ardından 16 Şubat 1918’de bağımsızlığını ilan etmiştir. 1922 yılında ise ilk esas teşkilat kanununu kabul etmiştir (Dareste, 1939b: 364). I. Dünya Savaşı’nın ardından Rusya İmparatorluğu’ndan ayrılan Estonya, 24 Şubat 1918’de bağımsızlığını ilan etmiştir. Liberal ortamın etkisiyle demokratik nitelikte bir anayasa hazırlanması gündeme gelmiş ve 1919 Nisan ayında ilk anayasa çalışmaları başlamıştır. Yaklaşık bir yıl süren süreç sonunda, Haziran 1920’de anayasa kabul edilmiştir (Candan, 2022: 28-29).

Polonya: 3 Mayıs 1791’de kabul edilen ve Avrupa’nın ilk anayasası olarak bilinen Polonya Anayasası, parlamentarizmin başlangıcı olarak kabul edilmekte olup, ulus egemenliği ve güçler ayrılığına dayalı bir hukuk düzeni öngörmekteydi. 1918’de Polonya yeniden bağımsızlığına kavuşmuş, 1919 yılında Küçük Anayasa kabul edilmiştir. Ardından, 1921’de parlamenter hükûmet sistemini temel alan 2. Polonya Cumhuriyeti Anayasası yürürlüğe girmiştir (Candan, 2022: 67; Dareste, 1939c: 93). Polonya, diğer birçok Avrupa

ülkesi gibi Fransa'nın 1875 tarihli III. Cumhuriyet Anayasası'ndan (1875-1940) etkilenmiş ve ülkeyi yöneten elitler, Fransa'daki *ultraparlamenter* anayasal düzeni benimsemiştir (Wrobel vd., 2010; Demirci, 2017). Ancak, 1926 yılında Mareşal Józef Piłsudski'nin gerçekleştirdiği darbe ile yönetimi ele almasının ardından, anayasada yürütme erkini güçlendiren değişiklikler yapılmıştır. Piłsudski'nin ölümünden kısa bir süre önce, 1935 yılında kabul edilen Nisan Anayasası ile parlamenter hükûmet sistemi terk edilmiş ve Parlamento'nun yetkileri Reich Başkanı lehine önemli ölçüde sınırlandırılmıştır. 1918-1939 yılları arasındaki cumhuriyet dönemi, II. Dünya Savaşı sırasında Polonya'nın Almanya ve Sovyetler Birliği arasında paylaşılmasıyla sona ermiştir (Candan, 2022: 67).

Gürcistan: I. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan demokratik anayasalar arasında yer alan bir diğer örnek Gürcistan Anayasasıdır. 1917 Şubat Devrimi sonrası Rusya'da yeni bir siyasi dönem başlamış, bu süreç Rus olmayan halklar arasında siyasi hareketliliği artırmıştır. Çeşitli örgütler ve komiteler kurulmuş, önceden gizli faaliyet gösteren yer altı örgütleri açık bir şekilde çalışmaya başlamıştır. Mart 1917'de, Geçici Hükûmet tarafından Transkafkasya Özel Komitesi oluşturulmuş, ancak halkı yeterince temsil edemediği için etkisini kaybetmiştir. Bunun yerine Transkafkasya Komiserliği kurulmuş, ancak 5 Ocak 1918'de Bolşevikler tarafından feshedilmiştir. 10 Ocak 1918'de Transkafkasya Seymi oluşturulmuş ve 9 Nisan'da bölge bağımsız ve federatif bir cumhuriyet olarak ilan edilmiştir. Ancak, iç anlaşmazlıklar nedeniyle 26 Mayıs 1918'de Gürcistan bağımsızlığını ilan etmiş ve Seym feshedilmiştir (Aleskerov, 2007). Gürcü Sosyal Demokratlar milliyetçi duygularını güçlendirmiş, Rus Menşeviklerinden ayrılarak daha ılımlı sosyalist görüşleri benimsemiştir. Gürcü hükûmeti, Avrupa'daki ilk sosyal demokrat yönelimli yönetimlerden biri olarak nitelendirilmiş, 1919'da demokratik seçimlerle Kurucu Meclis oluşturulmuştur. 1920'de Batılı devletler Gürcistan'ı fiilen, 1921'de ise hukuken tanımıştır. Haziran 1918'de kurulan Anayasa Komisyonu, ağırlıklı olarak Sosyal Demokratlardan oluşmuş, ancak 21 Şubat 1921'de Gürcistan Parlamentosu Anayasa'yı kabul ettiği sırada, Sovyet Rusya Gürcistan'ı işgal etmiştir (Papuashvili, 2017).

Ukrayna: 1917 Devrimi'nin ardından Kiev'de, Mihailo Hruşevski başkanlığında Merkezi Rada kurulmuştur. Başlangıçta özerklik fikri üzerine şekillenen Rada, 1917 yazında temsil gücünü artırarak Kırım dahil Ukrayna üzerinde yetki iddia etmiştir. Demokratik Rusya ile federal bağları olan Ukrayna Ulusal Cumhuriyeti'ni kurmayı hedeflemiş ve 1918'de bir anayasa taslağını kabul etmiştir. Ancak, Ukraynalı liderler devlet kurumlarını ve orduyu

oluşturmanın gerekliliğini yeterince kavrayamamış, bu durum Rus askeri müdahalesine zemin hazırlamıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler, Ukrayna hükûmetini devirmiş ve ülkeyi Sovyetler Federasyonu'na katmıştır. Böylece, Ukrayna Anayasası yürürlüğe girmemiş, yalnızca ulusal uyanış açısından sembolik bir değer taşımıştır (Papuashvili, 2017).

Çekoslovakya: Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılması sürecinde ortaya çıkan Çekoslovakya'da 18 Kasım 1918'de Geçici Anayasa kabul edilmiş, 1920'de ise yeni anayasa yürürlüğe girmiştir. Çekoslovakya, demokratik bir cumhuriyet olarak şekillenmiş ve devletin başında seçimle gelen bir Reich Başkanı yer almıştır. Parlamento, altı yıllığına seçilen Temsilciler Meclisi ve sekiz yıllığına seçilen Senato'dan oluşan Ulusal Meclis'ten meydana gelmiştir. Seçimler doğrudan ve gizli oylamayla gerçekleştirilmiştir. Reich Başkanı, 7 yıllığına seçilmiş ve parlamentoyu feshetme, uluslararası anlaşmaları imzalama, sıkıyönetim ilan etme ve silahlı kuvvetlerin komutanı olma gibi geniş yetkilere sahip olmuştur. Hükûmet hem parlamento hem de Reich Başkanına karşı sorumlu tutulmuştur. Anayasada yurttaş haklarına geniş yer verilmiş ve bu hakların sınırları belirlenmiştir. Ayrıca, yasaların ve hükûmet kararlarının anayasaya uygunluğunu denetlemek amacıyla Anayasa Mahkemesi kurulmuştur (Aleskerov, 2007: 145).

Yugoslavya: I. Dünya Savaşı'nın ardından Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yenilgisi, bölgede köklü değişimlere yol açmış ve 1918'de Sırlar, Slovenler ve Hırvatlar Krallığı kurulmuştur. Aynı yıl, Slovenya, Hırvatistan ve Arnavutluk temsilcileri bir Yugoslavya Konseyi oluşturmuş ve 15 Ekim 1918'de tüm Yugoslav topraklarının bağımsızlığını ilan etmiştir. 12 Aralık 1920'de toplanan Kurucu Meclis, Demokrat ve Radikal Partiler önderliğinde anayasa hazırlama yetkisini üstlenmiştir. Radikal-Demokrat koalisyonun sunduğu anayasa taslağı tüm büyük partiler tarafından desteklenmiş ve 28 Haziran 1921'de yürürlüğe girmiştir (Papuashvili, 2017).

Avusturya: 1 Ekim 1920'de federal anayasa kabul edilmiş ve Avusturya, dokuz eyaletin birleşmesiyle federatif bir yapıya kavuşmuştur. Kasım 1920 seçimlerinde Hristiyan-Sosyalistler en güçlü parti olarak çıkmış, ancak ekonomik kriz nedeniyle 1922'de Seipel liderliğinde yeni bir koalisyon hükûmeti kurulmuştur. Milletler Cemiyeti'nden sağlanan kredilerle ekonomik destek alınmış ve 1926'ya kadar ekonomik istikrar sağlanmaya

çalışılmıştır. 1929'a kadar iç siyasette büyük bir değişiklik yaşanmamıştır (Lütem, 1953: 126-127).

Romanya: 1923 Anayasası kabul eden Romanya önceki düzenlemelerle benzerlik taşımasına rağmen, seçim süreçlerini iyileştirerek geniş hak ve özgürlükler tanıyan, daha liberal ve demokratik bir metin olarak öne çıkmıştır (Candan, 2022: 73).

Portekiz: Portekiz'in ilk anayasası 1822 yılında ilan edilmiş, 1826'da ise kral tarafından Anayasal Şart kabul edilmiştir. Ancak, 1910 yılında gerçekleşen darbe ile monarşi sona ermiş ve 1910-1926 yılları arasında kısa süreli bir demokratik cumhuriyet dönemi yaşanmıştır. Siyasi istikrarsızlık hâkim olmuş, sık sık hükûmet değişiklikleri yaşanmış ve yönetim krizleri ortaya çıkmıştır. 1926'da ordunun yönetime el koymasıyla demokratik süreç kesintiye uğramış ve otoriter bir yönetim tesis edilmiştir. 1911'de Kurucu Meclis tarafından hazırlanan anayasa, 1933 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Reich Başkanının yetkilerinin sınırlı olması ve hesap verme mekanizmasının bulunmaması, yönetim açısından eleştiri konusu olmuştur (Lario, 2017).

İspanya: İspanya'da 1876 Anayasası, 1931 yılına kadar yürürlükte kalmış ve ülkenin en uzun süre uygulanan anayasalarından biri olmuştur. Krallık yönetimini esas alan bu anayasanın ardından, 1931'de kabul edilen Cumhuriyet Anayasası temel hakları genişletmiş, Katalonya, Bask ve Galiçya gibi bölgelere özerklik tanımıştır. Ancak, bu reformlar Katolik Kilisesi ve Silahlı Kuvvetler tarafından tepkiyle karşılanmış, ülke içindeki siyasi gerilimleri artırarak başarısız bir darbe girişimine ve nihayetinde 1936-1939 İspanya İç Savaşı'na yol açmıştır. İç savaşın sonunda, Milliyetçilerin zaferiyle General Francisco Franco yönetimi kurulmuş ve 1931 Anayasası yürürlükten kaldırılmıştır (Candan, 2022; Graham, 1928).

Finlandiya: Rusya'daki 1917 Bolşevik Devrimi'nin ardından Finlandiya, 6 Aralık 1917'de bağımsızlığını ilan etmiş ve kısa bir süre sonra Sovyet hükûmeti tarafından resmen tanınmıştır. Ancak, bağımsızlığın hemen ardından Finlandiya, ciddi iç karışıklıklara sahne olmuştur. Ocak 1918'de Sosyalistler, Fin burjuvazisine karşı silahlı bir mücadele başlatmış, Mayıs 1918'de ise karşıt güçler zafer elde etmiştir. Nihayetinde Fin ulusu 1919'da bir anayasa kabul edebilmiştir (Candan, 2022:41).

Türkiye: Türk anayasallaşma süreci, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e uzanan köklü bir dönüşümü kapsamaktadır. 19. yüzyılda Tanzimat ve Islahat Fermanları ile başlayan anayasal gelişim süreci, 1876'da Kanun-i Esasi'nin ilanı ile anayasal monarşiye geçişle devam etmiştir. 1909 yılında gerçekleştirilen anayasa değişiklikleriyle padişahın yetkileri önemli ölçüde sınırlandırılmış ve meşruti monarşi yönünde reformlar yapılmıştır (Özbudun, 1995: 3-4). I. Dünya Savaşı'nın ardından, Osmanlı İmparatorluğu'nun fiilen sona ermesiyle Türkiye, bağımsızlık mücadelesi sürecinde modern bir devlet inşa etme yoluna girmiş ve bu doğrultuda 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edilmiştir. Anayasa, temel hak ve özgürlüklere dair kapsamlı düzenlemeler içermemekle birlikte, milli egemenlik ilkesini benimseyerek Cumhuriyet'in ilanına zemin hazırlamıştır. Anayasanın eksikliklerini gidermek amacıyla, 1924 Anayasası kabul edilmiş ve parlamenter sistem izleri taşıyan bir yönetim modeli oluşturulmuştur. Ancak bu anayasa, sosyal ve ekonomik haklara dair kapsamlı düzenlemeler içermemiş, daha çok yürütme ve yasama yetkilerinin düzenlenmesine odaklanmıştır (Özbudun, 1995: 5).

4.7. Alman Anayasacılığının Siyasi ve Düşünsel Temelleri

Alman anayasa hukukunun tarihsel gelişimi incelendiğinde, demokrasinin kökleşmesinin belirli aşamalardan geçerek gerçekleştiği görülmektedir. Çalışmanın kapsamı dâhilinde ele alınan üç önemli anayasa bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla: 1849 tarihli Paul Kilisesi Anayasası (*Paulkirchenverfassung*), 1871 tarihli Alman İmparatorluğu Anayasası (*Die Reichsverfassung von 1871*) ve çalışmaya konu olan 1919 tarihli Weimar Cumhuriyeti Anayasası (*Die Verfassung der Weimarer Republik*) olarak sıralanabilir. Bahsi geçen anayasalar, Alman anayasal tarihinin farklı evrelerini temsil etmekle birlikte, anayasal gelişim sürecinin geçirdiği dönüşümleri anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Bilindiği üzere bir anayasanın yapım sürecinden önceki dönem ile kabulü sonrasındaki aşamalar, anayasanın yerleşmesi ve kalıcılığı açısından dikkate alınması gereken en önemli ön koşullardandır. Anayasa sürecinin bu aşamaları, toplumun siyasi ve hukuki yapısındaki köklü değişimleri doğru bir şekilde yansıtmaya potansiyeline sahip olup olmadığı açısından incelenmelidir. Anayasa yapım sürecinin her aşaması, yalnızca hukuki bir metin oluşturma süreci olarak değil, aynı zamanda toplumun farklı kesimlerinin anayasal düzeni benimsemesi ve meşruiyet kazanması açısından da kritik bir önem taşımaktadır. Almanya'daki anayasal değişim sürecinde belirleyici olan ana dinamikler arasında,

öncelikle 1.Dünya Savaşı'nın sonucunda Almanya'nın yenilgiye uğraması ve Versay Antlaşması'nın dayatılmasıyla Alman İmparatorluğu'nun dağılması yer almaktadır.

19. yüzyılda Avrupa'da, özellikle Batı dünyasında, siyaset felsefesi yeni sorunlarla karşı karşıya kalmış ve farklı düşünsel yaklaşımlar gündeme gelmeye başlamıştır. Siyaset felsefesindeki bu değişim, yeni felsefi bakış açılarını beraberinde getirmiştir. 20. yüzyıl felsefesi, önceki yüzyılın toplumsal, siyasal ve ekonomik olaylarının bir sonucu olarak şekillenmiş ve etkisini günümüze kadar sürdürmüştür. 17. ve 19. yüzyıl felsefesindeki tartışmalar, dönemin toplumsal olaylarını büyük ölçüde etkilemiş ve bu olayların şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Aydınlanma Çağı ile Avrupa'da başlayan sorgulama süreci, Alman idealizmi aracılığıyla Alman toplumunun düşünsel yapısını da derinden etkilemiştir. 20. yüzyıl öncesinde, Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi'nin yol açtığı dönüşümler, ortaya çıkan felsefi akımlar, toplumlar arası savaşlar ve sınıf mücadeleleri dönemin belirleyici unsurları olmuş ve beraberinde hem sosyo-ekonomik hem de siyasal değişim ve dönüşümleri getirmiştir. Özellikle 20. yüzyılın en büyük felaketlerinden olan I. ve II. Dünya Savaşları, bu tarihsel gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Weimar Cumhuriyeti ise, iki dünya savaşı arasında, geleneksel yapısını dönüştüren bir imparatorluğun yeni bir siyasal düzene geçiş sürecini temsil etmektedir. Bu dönemin anlaşılması için öncelikle 19. yüzyılın siyasal temellerine bakmak gerekmektedir.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), Auguste Comte (1798-1857), Ludwig Andreas Feuerbach (1804-1872), Eduard Bernstein (1850-1932), Johann Gottlieb Fichte (1762-1814), Karl Marx (1818-1883), Friedrich Engels (1820-1895), Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900) ve Max Weber (1864-1920) gibi düşünürler, dünya genelinde olduğu gibi Almanya'nın siyasi, sosyal, ekonomik ve felsefi yapısı üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Özellikle Weber, Hegel ve Marx'ın kuramları, Alman toplumunun muhafazakâr yapısını, ulusçuluk anlayışını, sosyalizm ve Marksizmin dönüştürücü gücünü şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır. Alman toplumu, bu üç düşünürün ortaya koyduğu entelektüel çerçeve içinde, siyasal ve toplumsal yapısını yeniden inşa etmiş ve bu fikirler, modern Almanya'nın düşünsel temellerini oluşturmaya devam etmiştir. Avrupa'da tarihsel süreç içerisinde yaşanan köklü değişimler, bu dönüşümün nedenlerini anlamak açısından sosyal, psikolojik, siyasal ve ekonomik faktörlerin ayrıntılı bir şekilde analiz edilmesini zorunlu kılmaktadır. 19. yüzyıl, Fransa, Amerika ve İngiltere'de gerçekleşen Endüstri Devrimleri ile Aydınlanma düşüncelerinin etkisiyle şekillenmiş bir siyasal, sosyal

ve ekonomik yapı ortaya çıkarmıştır (Sunar, 2006). Sanayileşme, modernleşme ve ulus devletlerin yükselişi, Avrupa siyasetinde yeni paradigmaların oluşmasına neden olmuş ve bu süreç, Almanya'nın anayasal gelişimini de doğrudan etkilemiştir.

19. yüzyıl, Avrupa'nın Rönesans, Reform ve Coğrafi Keşiflerle başlattığı değişimlerin tamamlanması ve modern toplum yapısının, ekonomik sistemin ve siyasal düzenin yerleşmesi sürecidir. Aynı zamanda, bu dönem Avrupa'nın siyasi, ekonomik, askeri, düşünsel ve kültürel açıdan kendini tanımlayarak küresel ölçekte yayılmaya çalıştığı bir çağdır (Sunar, 2006). 19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa, büyük çaplı nüfus hareketlerine sahne olmuştur. Tarımsal nüfus hızla kentlere ve sanayi sektörüne yönelmiş, sanayi ve ticaretin gelişmesiyle kentlerin çevresinde yoğunlaşan geniş bir işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. İşçi sınıfı, “çalışanlar”, “işçiler”, “emekçiler”, “proleterler” gibi terimlerle anılmış; esas olarak beden gücüyle çalışarak saatlik veya parça başı ücret alan, mülkiyete sahip olmayan bireylerden oluşmuştur. 1830 Devrimi'ni izleyen yıllarda, işçi sınıfı toplumsal mücadelelerde etkin bir konuma gelmiş ve kendi siyasal ve ekonomik haklarına yönelik düşünceler geliştirmeye başlamıştır. 1847 yılında kurulan Komünistler Birliği, Alman işçilerinin örgütlenmesiyle doğmuş ve kısa sürede tüm Avrupa'ya yayılan uluslararası bir hareket haline gelmiştir (Aktütün, 2010: 32).

Sosyolojik ve siyasal anlamda meşruiyet kavramına klasik anlamda ilk katkısı Max Weber sunmuştur. Weber, belirli hâkimiyet sistemlerini sınıflandırarak meşruiyetin temellerini tanımlamıştır. Siyasi istikrarı sağlayan ve bir rejime yönetme yetkisi kazandıran meşruiyet, otoritenin toplumsal temelini oluşturmaktadır. Meşruiyet, Weber'in sınıflandırmasına göre geleneksel, karizmatik ve yasal-ussal otoriteye dayanmaktadır. Modern toplumlarda meşruiyetin temel dayanağı, anayasal düzen ve seçim demokrasisi yoluyla sağlanan yasal ve rasyonel (ussal) otoritedir (Heywood, 2010: 277-278). Weber'in iktidarı güce dönüştürmede kullandığı kavramlar, meşruiyeti yönetme hakkına olan inanç üzerinden ele almasından kaynaklanmaktadır. Modern devletin güç kullanımını tekeline alma iddiası, yasal yargı ve süreklilik ilkeleri açısından büyük önem taşımaktadır (Weber, 2017: 27). 1871 yılında Alman Birliği'nin kurulması ve 19. yüzyılın sonlarına yön veren önemli siyasi gelişmeler, Weber'in devlet ve bürokrasi kavramlarına dair görüşleriyle doğrudan ilişkilidir. Onun eserleri, Bismarck döneminin güçlü devlet idealini yansıtmaktadır. Güç kullanımının sadece Almanya'da değil, birçok toplumda nasıl uygulandığı

gözlemlenmektedir. “Demokratsız Cumhuriyet” kavramı da bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Fransız Devrimi’nin yaşandığı dönemde, Almanya’da üç yüzü aşkın devlet bulunmaktaydı. Prusya ve Avusturya bu devletler arasında en güçlü olanlardı; ancak Napolyon açısından bu güçler ciddi bir tehdit teşkil etmemiştir. Ülkelerinin geri kalmışlığından ve parçalanmışlığından bıkan Alman liberaller, başlangıçta Fransızları özgürleştirici ve modernleştirici bir güç olarak görmüşlerdir. Napolyon’un Rhein Konfederasyonu’nu kurmasıyla birlikte, toplumu ve ekonomiyi eski yasalardan kurtarmaya yönelik yeni kanunları uygulamaya koyması, Alman topraklarında milliyetçilik fikirlerinin etkili olmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum, Alman milliyetçiliğine büyük bir enerji kazandırmıştır. Dışarıdan ödünç alınan fikirlerin farklı bir ülkeye uygulandığında çarpıtılabildiği, abartılabildiği veya bozulmalara uğrayabildiği gözlemlenmiştir. Nitekim 19. yüzyılın milliyetçi Alman entelektüelleri, Cermen halkının diğer uluslardan üstün olduğunu ima eden bir söylem geliştirmiştir. Alman halkı için “halk” (*Volk*) ve “ruh” (*Geist*) kelimelerinin birleşimiyle oluşan “halk ruhu” (*Volksgeist*) kavramı ön plana çıkmıştır (Roskin, 2014: 203-204). “Ulusun Ruhu” anlayışı, dönemin Alman entelektüelleri arasında özellikle Herder ve Hegel tarafından geliştirilmiş ve Alman halkının kültürel kimliğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Herder’in şiirlerinde, Hegel’in ise felsefesinde bu kavramın etkileri açıkça görülmektedir (Aytaç, 2005: 129). Hegel’in siyaset felsefesinin en belirgin özelliği, ulus-devlete verdiği merkezi konum olmuştur. Tarih felsefesinin temel amacı, diyalektik yöntemi kullanarak her ulusun başarılarını, gelişmekte olan dünya uygarlığının bir parçası olarak ortaya koymaktır. Hegel’e göre, bir ulusun dehası ya da ruhu (*Volksgeist*), bireyler aracılığıyla işler; ancak bireylerin bilinçli iradesi ve niyetlerinden bağımsızdır. Sanat, hukuk, ahlak ve din gibi temel unsurlar, bu ulusal ruhun yaratıcı gücünden beslenmektedir. Uygarlık tarihi, ulusal kültürlerin birbirini takip ettiği bir süreç olarak görülmelidir. Hegel, Batı Avrupa’nın yakın tarihindeki ulus-devlet gelişimini, bilinçli ve ussal bir anlatıma ulaşan bir yaratım süreci olarak değerlendirmiş, devleti ulusal gelişimin yöneticisi ve nihai amacı olarak görmüştür. Devlet, ulusun meydana getirdiği ve uygarlık açısından ahlaki ve manevi yönden önemli olan her unsuru kapsayan bir yapıdır. Hegel 19. yüzyılda ulusçuluğu, onu etkileyen köktencilik, bireycilik ve eşitlik düşüncelerinden ayrı bir konumda ele almıştır. Almanya’da gelişmekte olan ulusçuluk ile Alman ulusal birliğini şekillendiren muhafazakâr güçleri analiz ederek, ulus-devlet inşasının felsefi temellerini oluşturmuştur.

Nitekim 19. yüzyılda sadece Almanya’da değil, diğer ülkelerde de ulusçuluk, uzun bir süre boyunca imparatorluk karşıtı bir hareket olarak şekillenmiş ve liberalizmin temel özelliklerinden uzaklaşmıştır (Sabine, 2000: 11-12). Hegel, var olanı akla uygun bir şekilde yorumlayarak anlamaya çalışması nedeniyle tutucu; ancak diyalektik düşünce yapısı nedeniyle ilerici olarak eleştirilmiştir. Onun diyalektik hareket anlayışı, çelişkilerden kaynaklanan bir ilerleme sürecine dayanmaktadır. Bu çelişkiler hem sosyal sınıflar arasında hem de devletler arasında ortaya çıkabilir ve nihayetinde devrimlere ve savaşlara yol açabilir. Hegel’in, güçlü bir Prusya devleti ve savaş kavramlarını savunması, onun kuvvetten yana olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Göze, 2013: 265). Bu durum, Alman ideolojisinin zirveye ulaşmasının felsefi temellerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Bu dönemde etkili olan bir diğer düşünür Johann Gottlieb Fichte’dir. Fichte’nin felsefesi, özellikle ekonomi ve eğitim alanlarında geliştirdiği fikirlerle Alman milliyetçiliğinin güçlenmesine katkı sağlamıştır. *Kapalı Ticaret Devleti* adlı eserinde (1800), ekonomik düzen ile devlet arasındaki ilişkiyi ele alarak, devletin ekonomik bağımsızlığını sağlaması gerektiğini savunmuştur. Fichte’ye göre devlet, kendi kendine yetmeli, dış ticarete bağımlılığı en aza indirerek ulusal ekonomiyi korumalıdır. Devletin ihtiyaç duyduğu hammaddeyi temin edebilmesi için gerekirse sınırlarını genişletmesi ve bu doğrultuda savaşmaktan çekinmemesi gerektiğini öne sürmüştür. Fichte’nin ekonomi anlayışı, otarşik bir ekonomik sistemin gerekliliğini vurgulamaktadır. Ona göre, kapalı ticaret devleti modelinde ülke içinde üretilen kaynaklarla yetinilmeli, aşırı harcamadan ve lüksten kaçınılmalıdır. Sistemin benimsenmesiyle birlikte, devletin refaha ulaşacağı, toplumsal düzenin sağlanacağı ve iç çatışmaların önüne geçileceği öngörülmüştür. Fichte’ye göre, işsizliğin ortadan kalkmasıyla birlikte herkes emeğinin karşılığını alacak ve yoksulluğun yok edilmesi toplumsal huzuru güçlendirecektir. Bunun yanı sıra, Fichte eğitim alanında da devletin aktif bir rol üstlenmesi gerektiğini savunmuştur. Eğitimin, ulusal kimliği güçlendiren bir araç olarak kullanılması gerektiğini ileri sürerek, yalnızca Alman ırkının mükemmel devleti kurabileceğini iddia etmiştir. Dil birliğini, ulusal kimliğin en önemli unsuru olarak değerlendirmiş ve eğitimin bu doğrultuda şekillendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Onun milliyetçilik anlayışı ekonomik bağımsızlık ve kültürel homojenliği esas alarak Pangermanizm fikrinin öncülerinden biri olmasına zemin hazırlamıştır (Göze, 2013: 261).

Sosyalist düşünceler, 17. yüzyılda İngiltere'deki *Levellers* ve *Diggers* hareketlerine, Thomas More'un *Ütopya*'sına (1516) veya hatta Platon'un *Devlet*'ine kadar geriye götürülebilse de sosyalizm, 19. yüzyılın başlarına kadar siyasi bir inanç olarak sistematik bir şekilde şekillenememiştir. İlk biçimiyle sosyalizm, köktenci, ütopyacı ve devrimci bir karakter taşımış, temel hedefi kapitalist ekonomiyi ortadan kaldırarak ortak mülkiyet ilkesi üzerine inşa edilen bir sosyalist toplum kurmak olmuştur. Bu kuramın en önemli mensubu Karl Marx'tır (Heywood, 2010: 80). Teorik bir sistem olarak Marksizm, modern dönemde Batı kültürüne hâkim olan ve entelektüel ilgiyi yönlendiren liberal rasyonalizme karşı en önemli alternatiflerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Marx'a göre, "komünist bir toplum, zenginliğin ortak mülkiyet konusu hâline getirilmesi ve 'meta üretimi'nin yerine, gerçek beşerî ihtiyaçların karşılanmasına uyarlanmış 'kullanım için üretim'in konulması anlamında sınıfsız bir yapıya sahip olacaktır" (Heywood, 2010: 84).

Sanayileşmenin hız kazanmasıyla birlikte kapitalist değerlerin toplumsal etkisi artarken, Marx'ın sınıfsız toplum ideali bu değerlerin sorgulanmasına neden olmuştur. 19. yüzyılda siyaset felsefesi alanında öne çıkan düşünürler, farklı ideolojik yaklaşımlarla toplumları etkilemiş ve siyasi gerçeklik anlayışlarını şekillendirmişlerdir. Almanya'da yaşanan köklü dönüşümler ve siyasi temellerin sarsılması, anayasal gelişim sürecini doğrudan etkilemiş, sosyal, siyasal ve kültürel yapılanmaların evrimini hızlandırmıştır.

5. WEİMAR DÖNEMİ SİYASAL YAPI VE ANAYASAL DÜZENİN İŞLEYİŞİ

Weimar Anayasası'nın öngördüğü anayasal düzenin sadece somut normlar üzerinden değil, ülkenin içinde bulunduğu siyasi sistemi oluşturan yapılar üzerinden karakterize edilmesi daha sağlam çıktılar elde edilmesine olanak sunabilir. Bu bağlamda öncelikle Alman siyasi sisteminin önemli aktörleri olarak siyasi partilerin oluşumu, faaliyetleri, devamında devletin yapısı ve işleyişi, ayrıca temel hak ve özgürlükleri ele alarak varılan sonuçlar Weimar Anayasası'

5.1. Weimar Dönemi Siyasal Yaşam

Weimar döneminin siyasi yaşamı ve siyasi partileri, Alman toplum yapısında geleneksel siyasal kültür ile modern toplum yapısının çatışmasını görünür kılmıştır. 16. yüzyıldan itibaren devlet, toplum ve birey üzerine geliştirilen görüşler, modern siyaset felsefesinin temelini oluşturmuştur. Bu süreçte siyasal yapı gelişmiş, toplumlarda önemli değişimlere neden olmuş ve farklı ideolojik yönelimlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Siyasi partiler, toplum ile devlet arasındaki ilişkiyi düzenleyen aracı kurumlardan biridir.

Almanya'da siyasi partilerin kökeni, 1848 yılına kadar uzanmaktadır. "Parti" kavramı, parlamentoda aynı siyasi görüşleri paylaşan gruplar olarak algılanmaktaydı. Ancak organize bir siyasi parti ya da dernekten ilk kez 1860'lardan itibaren söz edilmeye başlanmıştır. 1860'lardan Weimar Cumhuriyeti'nin çöküşüne kadar, Almanya'daki siyasal yapı, belirli ideolojik akımlar etrafında şekillenen partiler tarafından belirlenmiştir.

Bu süreçte siyasal yapıya etki eden başlıca ideolojik gruplar muhafazakâr, Katolik, liberal ve sosyalist eğilimli partiler olmuştur. Almanya'nın güney ve güneybatısında Katolikler, Prusya'da çoğunlukta bulunan Protestanlara karşı kilisenin devletten ayrılmasını savunan bir siyasi hareket oluşturmuştur. Endüstri bölgelerinde ise işçi dernekleri, artan işçi hareketleri doğrultusunda farklı bir siyasi parti etrafında toplanmıştır. Farklı toplumsal ve ekonomik meseleler, farklı çözüm önerileri etrafında şekillenen siyasi partilerin doğuşuna zemin hazırlamış ve yaşanan çatışma ve kutuplaşmalar, Almanya'daki siyasal yapıyı uzun vadeli olarak etkilemiştir.

Bu kutuplaşmalar, şu karşıtlıklar çerçevesinde belirginleşmiştir:

- Protestanlar / Katolikler,
- Meşru milliyetçi gruplar / Bölgesel gayrimeşru siyasal hareketler,
- İşçi sınıfı / Burjuvazi,
- Büyük tarım toplumu / Endüstri toplumu,
- Göçmenler / Yerli halk (Beyme, 2010: 147).

Weimar Cumhuriyeti döneminde bu siyasal bölünmeler, partiler arasındaki ideolojik kutuplaşmayı derinleştirmiş ve siyasal istikrarsızlığı artırmıştır. Almanya'daki siyasi partilerin toplumsal ve ekonomik dinamiklere bağlı olarak şekillenmesi, Weimar Cumhuriyeti'nin kırılğan siyasal yapısını anlamak açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Weimar dönemi siyasal yapısı değerlendirildiğinde, Alman toplumunun parçalanmış bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Farklı sınıflar, ideolojiler ve mezheplerin egemen olduğu, birbirleriyle çatışan birçok alt kültürün bir arada bulunduğu bir toplum düzeni mevcuttu. Toplumsal birlik fikri sıkça dile getirilse de birden fazla hizbin geleneksel bağlılıklarını aşarak Halk Partisi (*Volkspartei*) haline gelme çabaları büyük ölçüde başarısız olmuştur. Her parti, kendi devlet ve toplum anlayışına sıkı sıkıya bağlı kalmış, yerleşik olduğu toplumsal çevresinden aldığı desteği sürdürmüş ve seçmen kitlesini genişletme konusunda sınırlı bir çaba göstermiştir. Bunun yanı sıra, Weimar dönemindeki siyasi partilerin çoğu, Cumhuriyet'i kalıcı bir yönetim biçimi olarak görmemiştir. Aksine, partiler devletin nasıl olması gerektiğine ilişkin kendi ideolojik perspektiflerine dayalı yeni bir siyasal sistemin kurulacağı geçici bir dönem olarak Weimar Cumhuriyeti'ni değerlendirmiştir (Storer, 2015: 84).

Alman siyasi partilerinin büyük bir kısmı, 1918 sonu ve 1919 başlarında yeniden örgütlenmiş olmasına rağmen, İmparatorluk dönemi ile Weimar dönemi arasında parti sistemi açısından önemli bir devamlılık söz konusu olmuştur. Weimar Cumhuriyeti'nde yer alan ana siyasi partilerden birçoğu, İmparatorluk Reichstag'ndaki siyasi partilerle doğrudan bağlantılı olmuş ya da bu partilerin dönüşümüyle ortaya çıkmıştır. Örneğin, F. Ebert uzun süre Bremen'de yerel siyaset yapmış ve 1912'de Reichstag'a girmiş, Scheidemann 1883'ten itibaren siyasette aktif rol oynamış ve 1903'te Matthias Erzberger'le birlikte Reichstag'a seçilmiştir, G. Stresemann ise 1907'de Ulusal Liberal

Parti'nin temsilcisi olarak seçilmiştir. Bununla birlikte, savaş ve devrim süreci Alman siyasetinde dönüştürücü bir etki yaratmış, geleneksel siyasi bağları kopararak yeni oluşumlara zemin hazırlamıştır. Emek hareketinde yaşanan bölünmeler, Sosyal Demokrat Parti'yi (SPD) Alman işçi sınıfının tek siyasi temsilcisi olmaktan çıkarmış ve Sosyal Demokrat ve Marksist ideolojileri savunan üç farklı siyasi partinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öte yandan, 1918'deki siyasi düzenlemeler, Alman liberalizminin 19. yüzyılda iki ana kanadı arasında birleşik bir liberal parti oluşturması için bir fırsat sunsa da farklı devlet anlayışları ve Ulusal Liberallerin liderinin ilhak yanlısı tutumu nedeniyle bu birlik sağlanamamıştır. Sonuç olarak, “burjuva merkez” olarak adlandırılan siyasi blok, İmparatorluk dönemine kıyasla daha parçalı bir yapı ile Weimar Cumhuriyeti'ne giriş yapmıştır. Wilhelm dönemi mirasını taşıyan çeşitli partiler, farklılıklarına rağmen tek bir siyasi grup altında birleşmeye çalışmış olsalar da eski düzenin çöküşü ve ardından gelen devrim süreci, savaş sırasında başlayan radikalleşme eğilimlerini daha da derinleştirmiştir (Storer, 2015: 85).

Siyasi partiler, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Almanya'da etkili olmaya başlamıştır. Weimar Cumhuriyeti döneminde, NSDAP siyasal gelişimi geçici olarak sekteye uğratmadan önce, Katolikler, Sosyal Demokratlar, Liberaller ve Muhafazakarlardan oluşan dört temel akım etrafında birçok büyük ve küçük parti ortaya çıkmıştır. Almanya'daki ilk demokratik devrim olan 1848'de, henüz tam anlamıyla örgütlenmiş siyasi partiler mevcut değildi. O dönemde siyasi atmosferi ve kısa ömürlü Frankfurt Paulskirche Parlamentosu'nu, gayri resmi kulüpler ve öne çıkan siyasi şahsiyetler şekillendirmiştir. Ancak, 19. yüzyılın son üçte birlik diliminde, bu gevşek siyasi hareketler kurumsallaşarak parti kimliğine bürünmüştür. Siyasi partiler, aktif yurttaşlığın siyasal örgütlenmeleri olarak, her zaman bir ülke içindeki toplumsal anlaşmazlıklardan doğmuştur. Toplumsal kutuplaşmalardan beslenen bu oluşumlar, ilgili ulusal parti sisteminin temel karakterini belirlemiştir. Bu nedenle, İngiltere, Almanya ve Fransa'daki siyasi partiler ve parti sistemleri farklılık göstermektedir. Almanya'da siyasal çatışmaların temel belirleyicisi, özellikle sermaye ile emek arasındaki gerilimi şekillendiren işçi hareketi, sendikal hareket ve sosyal demokrat partinin oluşumu olmuştur. Bunun yanı sıra, Katoliklik ile Protestan “Prusyacılık” arasındaki ikinci büyük çatışma, Katolik Merkez Partisi'nin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Her iki taraf da önce Prusya'nın, ardından Alman İmparatorluğu'nun baskılarına karşı mücadele etmek zorunda kalmıştır. Almanya'daki diğer iki büyük erken dönem siyasi eğilim ise parlamentolarda, özellikle de Alman

Reichstag’ında hizipleşme eğilimi göstermiştir. Bir tarafta, devlet ile toplum ya da iş dünyası arasındaki gerilimleri siyaset sahnesine taşıyan liberaller bulunurken, diğer tarafta yeni fikirlere karşı otoriter devletin geleneksel ideallerini savunan muhafazakârlar yer almıştır (Alemann, 2018: 1).

Sosyal Demokratlar, Katolikler, Liberaller ve Muhafazakârlardan oluşan bu dört siyasi akım, İmparatorluğun (Kaiserreich) kuruluşundan 1918’in sonuna kadar partilerin temel yapısını şekillendirmiştir. Liberaller ve muhafazakârlar hükûmet te etkili bir konumdayken, Katolikler ve sosyalistler muhalefette kalmış ve “Reich’in düşmanları” olarak damgalanmıştır. Buna rağmen, demokratik gelişim sürecinden tamamen kopmamışlardır (Alemann, 2018: 2). Weimar Cumhuriyeti döneminde birkaç yeni siyasi parti kurulmasına rağmen, parti sistemi büyük ölçüde emperyal dönemin yapısını korumuştur. Kökleri emekçi sınıflara dayanan Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD), 1919’dan 1932’ye kadar en güçlü siyasi parti olarak kalmış, İmparatorluğun (Reich’in) ilk Başkanı Friedrich Ebert’in yanı sıra 1919-1925 yılları arasında birkaç Şansölye çıkarmıştır. Ancak, zaman zaman muhalefette de yer almıştır. Katolik nüfusun çıkarlarını temsil eden Merkez Partisi (*Zentrum*), siyasette önemli bir rol üstlenmiş, birçok Şansölye çıkarmış ve 1932’ye kadar her hükûmet koalisyonunda yer almıştır. 1930’dan itibaren Alman Devlet Partisi (DStP) olarak bilinen, Merkez Sol’un liberal partisi Alman Demokrat Partisi (DDP), Weimar Anayasası’nın şekillenmesinde büyük etki sahibi olmuş ve 1932’ye kadar birçok hükûmet te temsil edilmiştir. Cumhuriyetin en sert muhaliflerinden biri, muhafazakâr monarşist kanadı temsil eden Alman Ulusal Halk Partisi (DNVP) başından itibaren demokratik sistemle mücadele etmiş, benzer şekilde Almanya Komünist Partisi (KPD) de SSCB’yi örnek alan bir Sosyalist Sovyet diktatörlüğü kurmayı amaçlamıştır. 1930’ların başında, milliyetçi, ırkçı ve anti-Semitik bir ideolojiye sahip olan Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP), Büyük Buhran sırasında toplumsal güvensizlik ve ekonomik sıkıntılardan yararlanarak güç kazanmış, Parlamento’nun en büyük partisi haline gelmiştir. Ancak, 1932’ye kadar genel çoğunluğu sağlayamamıştır (URL-3, 2023). Aşağıda, Weimar döneminde Alman toplumunun siyasi dinamiklerinden biri olan siyasi partiler ele alınacaktır.

5.2. Weimar Dönemi Siyasi Partiler

Alman siyasi sisteminde partilerin oluşumu ve gelişimi 19. yüzyılın sonlarından başlayarak devam eden bir süreçti. Bu partiler dönemin siyasi ve sınıfsal zümrelerini temsil eden ve onlara öncüllük eden örgütler olarak sağ, sol, muhafazakâr, sosyalist, komünist vd. kesimlerin temsil ediyorlardı.

5.2.1. Genel Hatlarıyla Partileşme Süreci

Weimar Cumhuriyeti'nin siyasi sistemi, büyük ölçüde partiler üzerine inşa edilmiştir. Aşağıda, Tablo 5.1'de Reichstag'da en az bir sandalyeye sahip olan partiler yer almaktadır (Aleskerov vd., 2014). Almanya'daki siyasi parti yapısı, farklı toplumsal sorunlara yönelik çeşitli çözüm önerileri sonucunda şekillenmiş ve uzun süre devam eden sorunlar, siyasal çatışmalar ve kutuplaşmalar, siyasal yaşam üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. Reichstag'da temsil edilen partiler, Weimar Cumhuriyeti'nin siyasi dinamiklerinin önemli bir parçasını oluşturmuştur.

Tablo 5.1: Reichstag'da en az bir koltuğa sahip olan partiler (Reichswahlgesetz, 1920; Aleskerov vd., 2014'ten).⁵

No	Partinin Türkçe Adı	Partinin Orijinal Adı
1.	Bavyera Çiftçiler Birliği (BBB)	Bayerischer Bauernbund
2.	Bavyera Halk Partisi (BVP)	Bayrische Volkspartei
3.	Hristiyan Halk Partisi (CVP)	Christliche Volkspartei
4.	Hristiyan Federalist Reich Seçim Listesi (CFR)	Christlich-Föderalistische Reichswahlliste
5.	Hristiyan Ulusal Çiftçiler ve Kırsal Halk Partisi (CNBLVP)	Christlich-Nationale Bauern und Landvolkpartei
6.	Hristiyan Sosyal Halk Servisi (CVP)	Christlich-Sozialer Volksdienst
7.	Alman Çiftçi Partisi (DBP)	Deutsche Bauernpartei
8.	Alman Demokrat Partisi (DDP)	Deutsche Demokratische Partei
9.	Alman Ulusal Halk Partisi (DNVP)	Deutsche Nationale Volkspartei (DNVP)
10.	Alman Sosyal Partisi (DSP)	Deutsche Soziale Partei
11.	Taraf Alman Devleti (DStP)	Deutsche Staatspartei
12.	Alman Halkının Özgürlük Partisi (DVFP)	Deutsche Volkischen Freiheits-Partei
13.	Alman Halk Partisi (DVP)	Deutsche Volkspartei
14.	Alman Merkez Partisi (Merkez/ZP)	Deutsche Zentrumsparlei
15.	Alman -Hannover Partisi (DHP)	Deutsch-Hannoversche Partei
16.	Blok DVP-CZVD-DBP-DHP	DVP-CZVD-DBP-DHP
17.	Kampffront Schwarz-Weiss-Rot (KFSWR)	Kampffront Schwarz-Weiss-Rot
Tablo 5.1: (devam ediyor)		
18.	Almanya Komünist Partisi (KPD)	Kommunistische Partei Deutschlands
19.	Kırsal Birlik	Landbund

⁵ Bkz. Reichswahlgesetz. Vom 27. April 1920, http://www.documentarchiv.de/wr/1920/reichswahlgesetz_1920.html.

20.	Kırsal Liste	Landliste
21.	Kırsal Halk Partisi	Landvolkpartei
22.	Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP)	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
23.	Nasyonal Sosyalist Özgürlük Hareketi (NSFB)/Nazi Partisi	Nationalsozialistische Freiheitsbewegung
24.	Alman Orta Sınıfların Reich Partisi (İş Partisi)	Reichspartei des deutschen Mittelstandes (Wirtschaftspartei)
25.	Sakson Ülke Halkı (SLV)	Sächsisches Landvolk
26.	Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD)	Sozialdemokratische Partei Deutschlands
27.	Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Parti (USPD)	Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands
28.	Halk Parti (VP)	Volksrechtspartei
29.	Orta sınıf Almanların İşçi Partisi (WPDM)	Wirtschaftspartei des Deutschen Mittelstandes

1919 Weimar İmparatorluk Anayasası, Almanya'daki ilk parlamenter demokraside partilere tamamen yeni eylem biçimleri sunmuş ve partileşme açısından önemli fırsatlar yaratmıştır. Aynı zamanda, temel siyasi ve sosyal haklar güvence altına alınmış, tüm vatandaşların partilere ve çıkar gruplarına ücretsiz katılımı sağlanmış, kadınlara da oy hakkı tanınmıştır. Parlamenter hükûmet sisteminin etkin bir şekilde işlemesi için, seçimleri organize eden ve parlamento içinde yasama faaliyetlerini koordine eden siyasi partilere ihtiyaç duyulmuştur. Buna rağmen, 1919 tarihli Weimar Cumhuriyeti Anayasası'nda siyasi partilere özel bir statü tanınmamış, partilere ilişkin pratik düzenlemelere yer verilmemiş ve muhafazakâr devlet doktrini tarafından fiilen kabul edilmemiştir. Eski İmparatorluk döneminde bürokraside, orduda, sanayide ve akademide görev almış olan seçkinlerin büyük ölçüde yerinde kalması, genç demokratik cumhuriyet için ağır bir yük haline gelmiştir. Eski elit kesim, demokratik cumhuriyete yönelik karıştıllıklarını gizleme gereği bile duymamıştır. Weimar Cumhuriyeti'nin nihayetinde başarısız olmasının en önemli nedenlerinden birinin, gerçek anlamda demokratik liderlerin eksikliği olduğu konusunda tarihçiler büyük ölçüde hemfikirdir. Parti sistemindeki bölünmeler de bu sürece katkıda bulunmuştur. Almanya Komünist Partisi (KPD), Sosyal Demokrat Parti'den (SPD) ayrılmış, liberal partiler kendi içlerinde anlaşmazlığa düşerek giderek marjinalleşmiştir. Muhafazakârlar ise, Alman milliyetçileriyle birlikte güçlü bir demokrasi karşıtı blok oluşturmuştur (Alemann, 2018: 4).

5.2.1. Merkez Parti (ZP/*Deutsche Zentrums Partei*)

Merkez Partisi (ZP/Zentrum), 1871 yılında Almanya’da bir Katolik siyasi partisi olarak kurulmuştur. İmparatorluk döneminde, Katolik Merkez Partisi, toplam nüfusun azınlığını oluşturan Katoliklerin yanı sıra Polonyalılar ve Alsaslılar gibi ulusal azınlıkların haklarını savunmuştur. Weimar Cumhuriyeti döneminde ise, Merkez Partisi Weimar koalisyonunun bir üyesi olmuş ve SPD’nin hükûmetten ayrılmasının ardından önemli bir rol üstlenmiştir. Radikaller dışında hem liberallerle hem de milliyetçilerle iş birliği yapan Merkez Partisi, farklı siyasi eğilimlere sahip hükûmet koalisyonlarında yer almıştır. 1928 yılında Roma Katolik rahibi Ludwig Kaas, partinin başkanlığına getirilmiş ve NSDAP’nin parlamento aracılığıyla siyasi sisteme entegre edilmesini savunmuştur. Partinin ideolojisindeki muhafazakâr unsurlar daha da güçlenmiştir. 1932 yılında Merkez Partisi, Paul von Hindenburg’un Reich Başkanı olarak yeniden seçilmesini desteklemiş, ancak bu destek, ana rakibi Adolf Hitler’le birlikte hareket edilmesi nedeniyle Nazi Partisi (NSDAP) ile gerilime yol açmıştır. Hitler’in İmparatorluk Şansölyesi olarak atanmasının ardından, Merkez Partisi, onun hükûmetine ortak olma ve din temelli bir politika izleme konusunda istekli bir tutum sergilemiştir. Ancak, Hindenburg, Hitler’in önerisi doğrultusunda Reichstag’ı feshetmiştir. 5 Mart 1933 seçimlerinde NSDAP, parlamentodaki sandalyelerin yalnızca %44’ünü kazanmış olup, çoğunluğu elde edebilmek için Kampffront Schwarz-Weiß-Rot (Siyah-Beyaz-Kırmızı Mücadele Cephesi) ile bir koalisyon kurması gerekmiştir. Merkez Partisi, 23 Mart 1933’te Yetkilendirme Yasası’na destek verilip verilmeyeceği konusunda ikiye bölünmüş, ancak parti üyeleri yasanın Reichstag tarafından kabul edilmesi için gerekli olan üçte iki çoğunluğu sağlamıştır. Nihayetinde, 5 Temmuz 1933’te Nazi baskıları sonucunda Merkez Partisi kendini feshetmiştir (Aleskerov vd., 2014).

İmparatorluk döneminde kurulan Merkez Partisi, Alman toplumundaki dini ve mezhepsel çatışmaların somut bir yansıması olmuştur. Katolik nüfus, imparatorluk içerisindeki Prusya-Protestan hakimiyetinden yalnızca ayrışmakla kalmamış, aynı zamanda “Kulturkampf” (Kültür Savaşı) olarak adlandırılan süreçte ciddi baskı ve zulme maruz kalmıştır. Bu dış baskılar, toplumun farklı sınıf ve tabakalarına mensup Katolikleri bir araya getirerek Merkez Partisi’nin örgütsel yapısını güçlendirmiştir. Özellikle, geniş bir kulüp ve dernek ağı sayesinde parti içi dayanışma artırılmış ve parti, sosyal ve siyasal açıdan daha da bütünleşmiştir. Weimar Cumhuriyeti’ne kadar Merkez Partisi,

Almanya'daki parti sisteminin en istikrarlı unsurlarından biri olmayı sürdürmüştür. Ancak, yalnızca Katolik nüfusla sınırlı bir tabana hitap ettiği için, halkın tüm kesimlerini kapsayan bir "halk partisi" (*Volkspartei*) olarak nitelendirilememiştir (Alemann, 2018: 2).

Katolik Merkez Partisi, Alman İmparatorluğu'ndan ilk Alman demokrasisine geçiş sürecinde önemli bir istikrar unsuru olmuştur. Weimar Cumhuriyeti döneminde de SPD ve başlangıçta DDP ile birlikte devlet destekli bir koalisyonun çekirdeğini oluşturarak parti sisteminde istikrarlı bir yapı sağlamıştır. Cumhuriyetin sonuna kadar yaklaşık %15'lik seçmen desteğini koruyarak siyasi istikrarını sürdürmüştür. Ancak, olağanüstü hâl kararnameleri altında ve parlamento çoğunluğunun desteği olmaksızın ülkeyi yöneten son Reich Şansölyesi Heinrich Brüning'in dönemi, demokratik parlamentarizmden bir sapma olarak değerlendirilmiştir. Demokratik kurumların zayıflamasıyla birlikte Katolik Merkez Partisi de giderek parlamenter sistemden uzaklaşmıştır (Alemann, 2018: 5).

5.2.2. Bavyera Halk Partisi (*BVP/Bayerische Volkspartei*)

Prusya'da ve daha sonra Alman İmparatorluğu genelinde, Muhafazakârlar çoğunlukla bölünmüş bir siyasi yapı sergilemiştir. Bununla birlikte, devletin ve burjuva toplumunun yanı sıra, saray ve ordu gibi güç odaklarını—yani imparatorluğun yönetici seçkinlerini—temsil etmişlerdir. Aslında, kendi değerlerini ve çıkarlarını savunmak amacıyla, liberallere ve diğer siyasi akımlara tepki olarak gönülsüzce siyasi partiler kurmuşlardır. Muhafazakâr hareketin ilk kurumsal yapılarından biri, 1866 yılında büyük sanayi çevreleri ile yüksek bürokrasi temsilcilerinin bir araya gelmesiyle oluşturulan Hür Muhafazakâr Parti olmuştur. 1876'da kurulan Alman Muhafazakâr Partisi ise, büyük tarım sahipleri, Protestan toprak aristokrasisi (devlet başkanı aynı zamanda Evanjelik kiliselerin lideriydi), sosyal gerici unsurlar ve anti-Semitik akımları içinde barındırmıştır (Alemann, 2018: 2). Bavyera Halk Partisi (BVP), esas olarak Katolik Bavyeralılardan oluşan bir seçmen tabanına sahipti. Başlangıçta, Merkez Partisi'nin bölgesel bir yan örgütlenmesi olarak faaliyet göstermiş, ancak Merkez Partisi'nin merkezi hükûmete yönelik desteğine tepki olarak ondan ayrılmıştır. İlk etapta Merkez Partisi'nin Bavyera'daki kolu olarak varlığını sürdürmüş, ancak Bavyera Landtag'ında SPD ile iş birliği yapmayı reddettiği için sağdaki demokrasi karşıtı partilerle ittifak kurmuştur (Storer, 2015: 245).

5.2.3. Alman Halk Partisi (DVP/ *Deutsche Volkspartei*)

Alman Halk Partisi (DVP), Ulusal Liberal Partinin yeniden örgütlenmesinin ardından, 22 Kasım 1918'de Gustav Stresemann tarafından kurulmuştur. Parti, büyük sanayi sermayesi ve şirketlerin çıkarlarını temsil etmiş, ulusal liberalizme bağlılığını ilan etmiş ve her zaman Kaiserreich'in eski ihtişamını yeniden tesis etme arzusunu korumuştur. DVP, radikal milliyetçilerle iş birliği yapmamış ve anti-Semitik unsurları suçlamıştır. Bununla birlikte, 1918 Kasım Devrimi'nden Sosyal Demokratları sorumlu tutarak onları ana rakibi olarak görmüştür. Weimar koalisyonuna başlangıçta karşı çıkmış olsa da daha sonra merkez ve merkez sol partilerle iş birliği yapmıştır. Gustav Stresemann'ın 1929'daki ölümünün ardından, parti giderek daha sağa kaymış ve hedefleri arasında parlamenter demokrasiye karşı mücadele ile milliyetçi propaganda yer almaya başlamıştır. Nihayetinde, 27 Haziran 1933'te parti kendini feshetmiştir (Aleskerov vd., 2014).

Alman Halk Partisi (DVP), Ulusal Liberallerin mirasını sürdürerek büyük sanayi çıkarlarını temsil etmiş, aynı zamanda eski ve yeni orta sınıfın desteğini almıştır. Partinin lideri ve aynı zamanda dışişleri bakanı olan Gustav Stresemann, parti içindeki demokratik unsurlar ile parlamento karşıtı güçler arasında arabuluculuk yapmaya çalışmış, ancak bu çabası başarısız olmuştur. Stresemann'ın 1929'daki ölümünün ardından, parlamento karşıtı unsurlar DVP içinde yeniden güç kazanmış ve parti, cumhuriyetin son yıllarında marjinalleşerek %1'lik bir oy oranına gerilemiştir (Alemann, 2018: 4). Alman Halkçı Partisi'nin (DVP) ana seçmen tabanını üst orta sınıflar oluştururken, 1930 yılı itibarıyla Reichstag'daki temsilcilerinin üçte biri önde gelen iş insanlarından oluşmaktaydı. Parti, ilhakçı (Anschluss yanlısı) görüşleri nedeniyle Alman Demokrat Partisi'nden (DDP) dışlandıklarını düşünen ulusal liberaller tarafından kurulmuştur. Liberalizm ile milliyetçilik arasında bir denge kurma çabasında olan DVP, daha fazla merkezileşmeyi ve güçlü bir cumhurbaşkanlığı modelini desteklemiştir. Açıkça cumhuriyet karşıtı bir tutum sergilememekle birlikte, Weimar sistemine ilişkin ciddi çekinceler taşımıştır (Storer, 2015: 245).

5.2.4. Alman Ulusal Halk Partisi (DNVP/ *Deutschnationale Volkspartei*)

Alman Ulusal Halk Partisi (DNVP), 24 Kasım 1918’de kurulmuştur. Parti, monarşik hükûmet biçiminin yeniden tesis edilmesini ve Almanya’nın sömürgelerinin iade edilmesini savunmuş, sanayiciler ile büyük toprak sahiplerinden oluşan ayrıcalıklı kesimlerin çıkarlarını temsil etmiştir. Zamanla, DNVP anti-Semitik ve yabancı düşmanı bir tutum benimsemiş, Weimar Cumhuriyeti’nin anayasasına karşı çıkarak muhalefetini sürdürmüştür. 1925-1928 yılları arasında DNVP, radikal çizgisini kısmen dizginlemiş ve iktidar koalisyonuna katılmaya çalışmıştır. Ancak, 1928’de Alfred Hugenberg’in parti başkanlığına gelmesiyle birlikte DNVP, yeniden aşırı milliyetçi bir yönelime girmiştir. Kısa bir süre sonra, daha ılımlı bir çizgiye sahip olan eski Başkan Magnus Freiherr von Braun’un liderliğindeki bir grup partiden ayrılmıştır. 1933 yılında DNVP, Nazi Partisi’nin (NSDAP) parlamentoda mutlak çoğunluğu elde etmesine yardımcı olmak amacıyla Stahlhelm ile birleşerek “Siyah-Beyaz-Kırmızı Cephe”yi oluşturmuştur. Ancak, aynı yıl içinde Nazi rejiminin baskıları sonucunda parti kendini feshetmek zorunda kalmıştır (Aleskerov vd., 2014).

Muhafazakârlar başlangıçta, monarşinin yeniden kurulmasını açıkça savunan “Alman Ulusal Halk Partisinde” (DNVP) toplanmışlardır. Sosyal temellerinin daha çok Elbe’nin doğusundaki büyük toprak sahiplerine ve büyük ölçekli sanayinin bazı bölgelerine dayandığı görülmüştür. Bununla birlikte, her ikisi de sosyal gerileme tehdidi altında olan, artan sayıda çalışanı ve akademisyeni arasında barındırmıştır. 1920’lerde DNVP, Reichstag’daki sandalyelerin yaklaşık yüzde 20’sini kazanmış, ancak cumhuriyetin sonlarına doğru payı yüzde 8’e düşmüştür (Aleman, 2018: 4).

Alman Ulusal Halk Partisi (DNVP), 1919’dan 1933’e kadar Weimar Cumhuriyeti’nde aktif olan sağcı bir siyasi parti olarak Almanya’nın Reichstag’ında temsil edilmiştir. Parti, cumhuriyet rejimine ve I. Dünya Savaşı sonrasında Müttefiklerin dayattığı tazminat taleplerine şiddetle karşı çıkmış, şovenist bir ideoloji benimsemiş ve monarşinin, birleşik bir Almanya’nın ve özel girişim ekonomisinin yeniden tesis edilmesini savunmuştur. 1920 seçimlerinde 66 Reichstag sandalyesi kazanarak güçlenen DNVP, 1924’teki iki seçimde sırasıyla 106 ve 111 sandalyeye ulaşarak zirve noktasına ulaşmıştır. 1923-1928 yılları arasında milliyetçilerin daha ılımlı kanadının temsilcileri hükûmet kabinelerine dahil edilmiş, ancak Alfred Hugenberg’in liderliğe gelmesiyle birlikte parti içindeki muhalif

kesimler tasfiye edilmiştir. 1929-1930 yıllarında, savaş tazminatlarının ödenmesi konusunda yaşanan iç tartışmalar sırasında, DNVP, Nazi Partisi (NSDAP) ile müttefiklik ilişkisi geliştirerek tazminat ödemelerinin durdurulması lehine bir halk oylaması düzenlemiştir. Bu süreç, Naziler ile DNVP'yi destekleyen büyük sanayiciler arasında güçlü bir mali bağ kurulmasına yol açmıştır. Weimar Cumhuriyeti'nin son yıllarında, DNVP, Heinrich Brüning hükûmetine karşı çıkmış ve rejimin çöküş sürecine katkıda bulunmuştur. Adolf Hitler, 30 Ocak 1933'te şansölye olduğunda, DNVP'yi de içeren bir koalisyon hükûmeti kurulmuştur. 5 Mart 1933 seçimlerinden sonra, parti milletvekilleri, Hitler'e Reichstag'da dar bir çoğunluk sağlamasına yardımcı olmuştur. 23 Mart 1933 tarihli "Yetkilendirme Yasası" için Merkez Partisi ve Nazi Partisi milletvekilleriyle birlikte oy kullanarak Hitler'in diktatörlük yetkilerini üstlenmesine olanak tanımışlardır. DNVP, 1933 yazında, Nazi Partisi dışındaki diğer tüm Alman siyasi partileriyle birlikte feshedilmiş ve Alfred Hugenberg kabineden istifa etmek zorunda kalmıştır (URL-4, 2023).

Alman Ulusal Halk Partisi (DNVP), muhafazakâr aristokratlar, sanayiciler, devlet memurları ve alt orta sınıflardan oluşan bir seçmen tabanına sahipti. Parti, muhafazakâr cumhuriyet karşıtlarının siyasi odağı haline gelmiş ve 1918 Kasım Devrimi'nin ardından eski Alman Muhafazakâr Partisi ile Hür Muhafazakârların, diğer sağcı çıkar gruplarıyla birleşmesi sonucu kurulmuştur. DNVP, büyük sanayi şirketleri ve toprak sahipleri arasındaki çıkar ittifakını temsil etmiş, monarşist ve muhafazakâr bir çizgide konumlanmıştır. Bununla birlikte, 1920'lerin ortalarında merkez partileriyle koalisyonlarda yer alarak zaman zaman hükûmet te rol almıştır. Ancak, 1920'lerin sonlarına doğru "Yeni Sağın" artan baskıları nedeniyle daha radikal bir yönelime kaymış ve Adolf Hitler'i desteklemeye başlamıştır (Storer, 2015: 246).

5.2.5. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP/*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartie*)

Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'ni (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei - NSDAP*)'in kökenleri, 1919 yılının Ocak ayında Bavyera'da bir tesisatçı olan Anton Drexler (1884-1942) tarafından kurulan Alman İşçi Partisi'ne (DAP) dayanmaktadır. Marcowitz, Weimar Cumhuriyeti'nin geleceğe en iyi şekilde uyum sağlayan ve büyük vaatler sunan partisi olarak tanımlamıştır. Aşırı sağcı ve parçalanmış bir yapıya sahip olan bu parti, başlangıçta sınırlı sayıda üyeye sahip olmuştur (Marcowitz, 2012: 86).

NSDAP, 1919'da küçük ölçekli, anti-Semitik, ırkçı ve aşırı milliyetçi grupların bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Parti, sosyal demokrasiye, komünizme ve I. Dünya Savaşı sonrası teslimiyet politikası izleyen “Kasım Suçluları”na (Arkadan Bıçaklama Efsanesi) karşı derin bir nefret duyan kesimlerin desteğini kazanmıştır. Ancak, Weimar Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında NSDAP, seçmenlerin %3'ünden daha azına hitap eden marjinal bir parti olarak kalmıştır. 29 Temmuz 1921'de Adolf Hitler, parti başkanlığını Anton Drexler'den devralmıştır. Parti üyesi olduğu ilk dönemlerden itibaren kendi görüşlerini kabul ettiren Hitler, Alman İşçi Partisi'nin 1919'da benimsediği milliyetçi ve sosyalist ilkeleri daha ileri bir boyuta taşımış ve nasyonal sosyalizmi partinin resmî ideolojisi haline getirmiştir. Nasyonal sosyalistler, siyasi rakipleri olan komünistler ve sosyal demokratlar tarafından kısaca “Nazi” olarak adlandırılmıştır. Hitler, partinin ideolojik temelini oluşturan ve siyasi programını belirleyen 25 maddelik bir manifesto hazırlamıştır. Programda, Almanya'nın Versay Antlaşması'nı reddetmesi gerektiği vurgulanmış ve Alman topraklarının genişletilmesi çağrısında bulunulmuştur. Ulusal genişleme politikası, keskin bir anti-Semitik söylem ile desteklenmiş ve Yahudi karşıtı ideoloji, parti politikalarının merkezine yerleşmiştir (URL-4, 2023).

1923 Kasım ayında Hitler ve destekçileri, Bavyera eyalet hükûmetini ele geçirerek bir ülke çapında ayaklanma başlatmayı amaçlayan ve Birahane Darbesi olarak bilinen başarısız bir darbe girişiminde bulunmuştur. Ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmış, Hitler hapse mahkûm edilmiş ve Nazi Partisi geçici olarak yasaklanmıştır. Hitler'in hapisten çıkmasının ardından, parti 1925 yılında yeniden örgütlenmiş ve bu kez yasal yollarla iktidarı ele geçirme stratejisini benimsemiştir. Serbest bırakıldıktan sonra Hitler, partisini hızla yeniden inşa etmeye başlamış ve bundan sonra iktidarı yalnızca yasal siyasi yollarla ele geçirme sözü vermiştir. Nazi Partisi'nin üye sayısı, 1925'te 25.000 iken, 1929'a gelindiğinde yaklaşık 180.000'e ulaşmıştır (URL-4, 2023).

1929 Büyük Buhran'ın ardından NSDAP hızla güç kazanmış ve 1932 yılına gelindiğinde oy oranını %37'ye çıkarmıştır. Parti, yalnızca işsizler ve alt sınıflar tarafından değil, aynı zamanda eski ve yeni orta sınıf, küçük burjuvazi ve büyük sermaye sahipleri tarafından da desteklenen geniş tabanlı bir kitle partisine dönüşmüştür (Alemann, 2018: 5). Sonuç olarak, Almanya 1933 yılından itibaren NSDAP yönetimi altında totaliter bir rejime geçiş yapmış ve bu yönetim 1945 yılına kadar sürmüştür.

5.2.6. Alman Demokrat Partisi (DDP/*Deutsche Demokratische Partei*)

Alman Demokrat Partisi (DDP), 20 Kasım 1918’de eski İlerici Halk Partisi’nin önde gelen liderleri Max Weber ve Hugo Preuss tarafından kurulmuştur. Parti, bireysel özgürlüğe, özel mülkiyete ve sosyal sorumluluğa bağlı kalmış, Weimar koalisyonunun bir üyesi olarak özellikle 1932 Mayıs’ına kadar tüm hükûmet koalisyonlarında yer almıştır. Ancak, Almanya’nın 1927’de yaşadığı ekonomik büyüme döneminde oy kaybetmeye başlamıştır. 1930’da Demokratlar, partilerini Alman Devlet Partisi’ne (DStP) dönüştürmeye çalışmış, ancak bu girişim başarısız olmuş ve parti hızla etkisini kaybetmiştir. Weimar Cumhuriyeti’nin gerilemesiyle birlikte siyasi yaşamda giderek önemsiz hale gelen DDP, 28 Haziran 1933’te Nazi hükûmetinin baskısıyla kendini feshetmiştir (Aleskerov vd., 2014).

Liberal hareketler, Almanya’da ilk örgütlü siyasi varlıklarını 1861’de Alman İlerleme Partisi’nin kurulmasıyla göstermiştir. Liberaller, Prusya’da Bismarck tarafından temsil edilen otoriter devlet modeline ve daha sonra Alman İmparatorluğu’nun merkeziyetçi yapısına karşı çıkmıştır. Ancak, birkaç yıl içinde Almanya’daki liberal hareket kendi içinde bölünmeye uğramıştır. Sağ kanat, 1866/67’de kurulan ve Bismarck’ın politikalarını destekleyen, daha çok mülk sahiplerine hitap eden Ulusal Liberal Parti tarafından temsil edilmiştir. Öte yandan, Alman Liberal/İlerleme Partisi ise daha çok demokratik sivil haklara odaklanmış, ancak aynı zamanda endüstri ve büyük işletmelerin güçlü bir destekçisi olarak varlığını sürdürmüştür (Alemann, 2018: 2)

Liberaller, Almanya’daki ilk örgütlü siyasi hareketlerini 1861 yılında Alman İlerleme Partisi’nin kurulmasıyla gerçekleştirmiştir. Prusya’da, Otto von Bismarck tarafından temsil edilen otoriter devlet modeline ve daha sonra Alman İmparatorluğu’nun merkeziyetçi yapısına karşı çıkmışlardır. Ancak birkaç yıl içinde Almanya’daki liberal hareket kendi içinde bölünmüştür. Sağ kanat, 1866/67’de kurulan ve Bismarck’ın politikalarını destekleyen, daha çok mülk sahiplerine hitap eden Ulusal Liberal Parti tarafından temsil edilmiştir. Öte yandan, Alman Liberal/İlerleme Partisi, demokratik sivil haklara odaklanmış, ancak aynı zamanda sanayi ve büyük işletmelerin kalesi olarak varlığını sürdürmüştür (Alemann, 2018: 2).

Weimar Cumhuriyeti toplumu içinde, kitle partisi niteliğindeki SPD'nin karşısında, burjuvaziye dayanan liberal ve muhafazakâr partiler öne çıkmıştır. Ancak bu partiler, bağlayıcı ve ortak bir programa sahip olmamış; ücretli memurlar veya profesyonel parti çalışanları yerine, ekonominin önde gelen isimleri, büyük toprak sahipleri ve yerel düzeyde saygın kabul edilen profesörler gibi bireyler etrafında şekillenmiştir. Katolik Merkez Partisi ise geniş bir üye tabanına sahip olmakla birlikte, burjuva partileri kadar belirgin bir program partisi niteliği taşımamış, bunun yerine Katolik Kilisesi ve yetkilileriyle yakın bağlantıları olan bir siyasi oluşum olarak konumlanmıştır (Alemann, 2018: 3). Alman Demokrat Partisi (DDP), sol-liberal ve ilerici gelenekleri temsil eden bir parti olarak ortaya çıkmıştır. Kurucuları arasında ünlü sosyolog Max Weber, Weimar Anayasası'nın mimarı Hugo Preuss ve eski liberal lider Friedrich Naumann yer almıştır. Weimar Cumhuriyeti'nin ilk döneminde DDP, Ulusal Meclis'teki sandalyelerin yaklaşık %18'ini kazanmayı başarmış, ancak yıllar içinde oy oranı giderek azalmış ve 1930'ların başındaki seçimlerde neredeyse %1'e düşmüştür (Alemann, 2018: 4).

5.2.7. Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD/Sozialdemokratische Partei Deutschlands)

SPD'nin kökenleri, 23 Mayıs 1863 yılında Genel Alman İşçi Derneği (*Allgemeine Deutsche Arbeiterverein/ ADAV*) Ferdinand Lassalle tarafından kurulmuştur. Altı yıl sonra 1869'da Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi (SDAP), Wilhelm Liebknecht ve August Bebel tarafından kurulmuştur. 1875'te her iki öncünün (ADAV ve SDAP) birliği olan Almanya Sosyalist İşçi Partisi (SAPD), Sosyalist bir parti olarak Kaiserreich'e yasal muhalefet olarak kurulmuş ve bugüne kadar Avrupa'nın en eski partisi olarak varlığını sürdürmüştür. Nihai ve halen geçerli olan Almanya Sosyal-Demokrat Partisi (SPD), 1890'da adını SPD olarak değiştirmiştir (Aleskerov vd., 2014). İşte bu nedenle SPD, Almanya'nın en eski ve köklü partisi olarak kabul edilmektedir. Başlangıçta sosyalist bir işçi partisi olarak yola çıkan SPD, Federal Almanya Cumhuriyeti'nde sendikalara yakın bir "sol kitle partisi" olmuştur. Parti, kendini sosyal adalet hedefine adanmış güçlü bir sosyal refah devleti istemiştir. Bir "halk partisi" olarak SPD, belirli bir grubun çıkarlarını temsil etmek istememiş, aksine tüm toplumsal gruplara ve nesillere açık bir parti olmayı hedeflemiştir (URL-5, 2023).

I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar ilk Alman partilerinin örgütlenmesi hâlâ çok şekilsiz ve çeşitli iken, SPD, modern kitlesel üyelik partisinin prototipini somutlaştırmıştır. 1913'te, I.

Dünya Savaşı'nın arifesinde, 175.000'i kadın olan bir milyondan fazla kayıtlı ve maaşlı üyesi bulunmaktadır. Ayrıca, Partinin 4.000'den fazla ücretli görevlisi ve 11.000'den fazla parti çalışanı vardır. SPD, yalnızca birkaç on yılda bir reforme edilen tutarlı bir politika programına büyük önem veren tipik bir program partisi olmuştur. Reform programları, parti içerisindeki sol kanat ile geleneksel Marksist çizgiyi yenilemeyi amaçlayan “revizyonistler” arasında sıklıkla tartışmalara neden olmuştur (Alemann, 2018: 3).

Parti, Nisan 1917'de Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht ve Hugo Hasse'nin de aralarında bulunduğu “bağımsız” Almanya Sosyal Demokrat Partisi (USPD) ve “çoğulcu” SPD'sinden (*MSPD/ Mehrheit Sozialdemokratische Partei*) olarak ayrılmıştır (Aleskerov vd., 2014). Weimar Cumhuriyeti dönemi boyunca SPD'nin temel hedefi, devlet bürokrasisini, orduyu ve yargı mekanizmasını Cumhuriyet idealleri doğrultusunda yeniden şekillendirerek bu kurumları “cumhuriyetçi” bir yapıya kavuşturmak olmuştur (Abadan, 1962). Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD), ana seçmen kitlesini emek aristokrasisi, vasıflı işçi sınıfı ve sendikacılar oluşturmuştur. SPD seçmenleri genellikle yaşça büyük, iş ve mülk sahibi bireylerden oluşmaktaydı. Parti, destekçilerinin büyük çoğunluğunu işçi sınıfı mensupları arasından kazanmış, ancak bu ana tabanın ötesine ulaşmak için önemli bir çaba sarf etmemiştir. İlmli bir sosyalist parti olarak SPD, parlamenter demokrasiyi güçlü bir şekilde desteklemiş ve Weimar koalisyonunun temel dayanaklarından biri olmuştur. İlmli burjuva partileriyle birlikte hareket ederek cumhuriyeti hem sol hem de sağ muhalefete karşı savunmayı amaçlamıştır. 1919 yılına gelindiğinde, parti 1 milyonu aşan güçlü bir üye tabanına sahipti ve 1912 ile 1932 yılları arasında Reichstag'daki en büyük parti konumunda olmuştur (Storer, 2015: 247).

5.2.8. Bağımsız Alman Sosyal Demokrat Parti (USPD/Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands)

Bağımsız Alman Sosyal Demokrat Parti (USPD), 1917'de Almanya'nın savaş teşebbüsüne yönelik sürekli destek meselesi sebebiyle SPD'den ayrılmıştır. İçinde Alman emek hareketinin unsurlarını barındırmıştır. Kasım Devrimi sırasında radikal toplumsal ve ekonomik değişimi savunmuş ve 1920'de bölünmüştür. Üyelerinin çoğunluğu KPD'ye geçmiştir. Kalan Üyeler ise 1922'de tekrardan SPD'ye katılmıştır (Storer, 2015: 247).

5.2.9. Almanya Komünist Partisi (KPD/ *Kommunistische Partei Deutschlands*)

Almanya Komünist Partisi (KPD), 1 Ocak 1919'da Spartaküs Birliği temelinde kurulmuştur. Partiyeye, Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'nden (USPD) ayrılan Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht başkanlık etmiştir. KPD, işçilerin oyları için mücadele etmiş, bunun yanında Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'ne (USPD) ve Almanya'nın Sosyal Demokrat Partisine (SPD) karşı çıkmıştır. Komünistler, konseyler (veya Sovyetler) Cumhuriyetini savunmuşlardır. 19 Ocak 1919'daki Ulusal Meclis seçimlerini hiçe sayarak Almanya'da şiddetli bir devrime girişmişlerdir. Radikalizme böylesine bağlılığına rağmen, 1920'de KPD, Reichstag'da iki parti üyesi tarafından temsil edilmiştir. 1920 Aralığında Berlin'de düzenlenen altıncı kongrede KPD, USPD'nin önemli (çoğunluk) bir bölümüyle birleşmiştir. Başarısız darbe girişiminden sonra KPD, 1924 baharına kadar yer altına çekilmiştir. 1924'te Ernst Thaelman liderliğinde acil devrim hedefini ertelemiş ve parti, genellikle daha fazla oy kullanarak Reichstag seçimlerine katılmaya başlamıştır. KPD, 1920'lerin ortalarından itibaren Komünist Enternasyonalin talimatlarını izlemiş, SPD'yi "sosyal faşizm" ile suçlamıştır. Sosyalist ve komünist partiler arasındaki gerilimler yükselen Nazi partisine karşı birleşik bir muhalefet oluşturmayı engellemiştir. KPD'nin etkisi Weimar Cumhuriyeti tarihi boyunca istikrarlı bir şekilde artmış ve parti 6 Kasım 1932'deki Reichstag seçimlerinde 6 milyon oy almıştır. 28 Şubat 1933'te, Reichstag binasının bir gün önce kundaklanması gerekçe gösterilerek Reich Başkanlığı tarafından ilan edilen olağanüstü hâl yetkisiyle, KPD'nin (Almanya Komünist Partisi) tüm kamu faaliyetleri yasaklanmıştır. 5 Mart 1933'teki Reichstag seçimlerinin ardından, partinin kazandığı 81 milletvekilliği iptal edilmiş ve komünist milletvekilleri tutuklanarak hapse atılmıştır. Böylece KPD yasal varlığını durdurmuştur (Aleskerov vd., 2014).

Almanya Komünist Partisi'nin (KPD) ana seçmen kitlesi, her zaman radikal işçi sınıfı, işsizler ve genç işçiler olmuştur. KPD, Batı tarzı demokrasiye karşı çıkmış, cumhuriyetin devrim yoluyla devrilmesini ve SSCB modeline dayalı bir işçi devleti kurulmasını savunmuştur. 1920'den itibaren, KPD giderek Moskova'nın etkisi altına girmiş ve devlete karşı bir dizi silahlı ayaklanmaya katılmıştır. Aynı yıl USPD'nin bazı üyelerinin partiye katılımıyla KPD'nin tabanı genişlemiş, ancak işçi sınıfı içinde asla kitlesel bir destek kazanamamıştır. 1929'dan sonra yaşanan ekonomik krizle birlikte KPD'nin desteği artmış, ancak siyasi etkisi büyük ölçüde sınırlı kalmıştır (Storer, 2015: 246). Weimar Dönemi'nin

siyasi parti yapısı incelendiğinde, radikal sol ile radikal sağ arasındaki keskin kutuplaşma dikkat çekmektedir. Şekil 5.1’de Weimar dönemine egemen olan parti eğilimlerinin ideolojik yelpazedeki konumları gösterilmiştir (Storer, 2015: 247).

Şekil 5.1. Weimar dönemindeki partilerin ideolojik yelpazedeki konumları.

5.3. Weimar Dönemi Öncesi Almanya’da Seçimler (1871-1918)

İmparatorluk döneminde Almanya’nın seçim sistemi büyük eşitsizlikler barındıran, erkek egemen ve tarımsal güce dayalı bir yapıya sahip olmuştur. Sanayileşme göz ardı edilerek nüfus yoğunluğu dikkate alınmadan yürütülen bu sistem, toplumsal eşitsizlikleri daha da derinleştirmiştir.

Reichstag seçimlerine ilişkin oy kullanma hakkını düzenleyen anayasal hükümler, 12 Nisan 1849’da Frankfurt’taki St. Paul Kilisesi’nde Ulusal Meclis tarafından kabul edilen Seçim Yasası’na dayanmaktaydı. Yasa, Kuzey Almanya Konfederasyonu için de geçerli kabul edilmiş ve daha sonra 31 Mayıs 1869 tarihli Seçim Yasası ile Reichstag seçimlerini düzenleyen bir imparatorluk yasası olarak onaylanmıştır. Yasa, 1918’de monarşinin sona ermesine kadar büyük değişiklikler olmadan yürürlükte kalmıştır. O dönemde Avrupa’nın en ileri seçim sistemlerinden biri olan “bir adam, bir oy” ilkesine dayanan genel erkeklik oyuyla Reichstag doğrudan seçilmiştir. Ancak belirli kısıtlamalar mevcuttu ve yalnızca federal eyaletlerden birinde yaşayan 25 yaş ve üzeri Alman erkekleri oy kullanabilmiştir. Kadınlar ise 1918 yılına kadar oy hakkına sahip olamamıştır. Reichstag üyeleri, delegeler aracılığıyla değil, doğrudan halk tarafından seçilmiş ve görevlerine başlayabilmek için kullanılan oyların mutlak çoğunluğunu elde etmek zorunda kalmıştır. 1871’de İmparatorluk toprakları 382 seçim bölgesine ayrılmış, bu bölgelere 1873’te Alsace-Lorraine’de 15 seçim bölgesi daha eklenmiştir. Seçim bölgelerinin belirlenmesinde 1864 nüfus sayımı temel alınmış, her seçim bölgesi yaklaşık 100.000 kişiyi temsil edecek şekilde düzenlenmiştir. Ancak, bu harita 1918’e kadar değişmeden kalmıştır. Statik yapı,

Doğu-Batı göçü, kırsal alanların boşalması, sanayileşme ve kentleşme gibi dinamik demografik değişimlerin seçim sistemine yansımamasına neden olmuştur. Sonuç olarak, seçim bölgeleri arasında ciddi eşitsizlikler ortaya çıkmıştır. Örneğin, Berlin'e bağlı Teltow seçim bölgesi 338.900 kayıtlı seçmene sahipken yalnızca bir milletvekili seçebilmiş, buna karşın sadece 10.700 kayıtlı seçmeni bulunan Schaumburg-Lippe de aynı temsile sahip olmuştur. Genel olarak şehirler ve sanayi merkezleri, kırsal tarım alanlarına kıyasla büyük bir dezavantajla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, İmparatorluk dönemindeki seçim sisteminin adaletsiz yapısını ve Weimar Cumhuriyeti'ne geçişte neden reform ihtiyacının ortaya çıktığını açıkça göstermektedir. İmparatorluk döneminde, 1871 ile 1918 yılları arasında toplam 12 genel seçim gerçekleştirilmiştir. Bu seçimler sırasıyla 1871, 1874, 1877, 1878, 1881, 1884, 1890, 1893, 1898, 1903, 1907 ve 1912 yıllarında yapılmıştır. Ancak, 1912'den sonra savaşın etkisi nedeniyle 1918'e kadar başka bir seçim düzenlenmemiştir (URL-6, 2005).

Bu süreçte, beş temel siyasi güç olan Muhafazakârlar, Liberal Sol, Ulusal Liberaller, Sosyal Demokratlar ve Merkez Parti arasındaki güç dengesi önemli ölçüde değişim göstermiştir. Başlangıçta güçlü bir konumda bulunan liberalizm, zaman içinde zayıflamış ve siyasi etkinliğini büyük ölçüde kaybetmiştir. Muhafazakârlar ise belirli dönemlerde avantaj elde etseler de genel olarak güç kaybına uğramışlardır. Buna karşın, İmparatorluk döneminin en istikrarlı gücü, her zaman seçmenlerin dörtte biri ila beşte birinin desteğini almayı başaran Merkez Parti olmuştur. Sosyal Demokratlar, başlangıçta siyasi sahnede görece önemsiz bir konumda yer almış olsalar da 1912 seçimlerinde parlamentodaki en büyük grup haline gelerek siyasi arenada belirleyici bir aktör hâline gelmişlerdir. Seçimlere katılım oranı da dikkat çekici bir artış göstermiştir. 1871 seçimlerinde %50,7 olan katılım oranı, 1912'ye gelindiğinde %84,5'e yükselmiştir. Bu durum, partilerin seçmenleri harekete geçirme konusundaki başarılarını ve Alman toplumunun giderek daha fazla siyasallaştığını ortaya koymaktadır (URL-6, 2005).

Kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse, Weimar öncesi Almanya'da uygulanan seçim sisteminin, eşitsizlikleri derinleştiren ve toplumsal yapıda kalıcı etkiler bırakan bir mekanizma olarak öne çıktığı söylenebilir. Erkek egemen, tarımsal ağırlıklı ve sanayileşmenin gereklerini göz ardı eden bu sistem, nüfus yoğunluğunun dikkate alınmaması nedeniyle şehirleşen bölgeleri dezavantajlı duruma düşürmüş, siyasal temsilde

dengesizlikler yaratmıştır. Yaşanan gelişmeler, Almanya’da toplumsal ve siyasal yapının köklü şekilde dönüşmesine zemin hazırlamıştır.

5.4. Weimar Döneminde Almanya’da Seçimler (1918-1933)

19 Ocak 1919’da gerçekleştirilen Kurucu Millet Meclisi seçimleri, monarşinin yıkılmasının ardından düzenlenen ilk özgür ve demokratik ulusal seçimler olarak kayda geçmiştir. Seçimlerde kadınlar, ilk kez oy kullanma ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır. MSPD ve Merkez Parti, Liberal Sol’a ait Alman Demokrat Partisi’yle birlikte Reichstag’da mutlak çoğunluğu elde ederek, SPD’li Philipp Scheidemann’ın başkanlığında “Weimar Koalisyonu” olarak bilinen hükûmeti kurmuşlardır. Buna karşın, kapsamlı kolektifleştirme ve radikal ekonomik değişiklikler için kampanya yürüten sol kanat Sosyalist USPD, Kasım Devrimi’nden beri süregelen huzursuzluktan faydalanamamış ve MSPD ile diğer ana akım partiler karşısında ağır bir yenilgiye uğramıştır. 6 Haziran 1920’de Weimar demokrasisinin ilk Reichstag seçimleri gerçekleştirilmiş ve bu seçimlerde Weimar Koalisyonu, 124 sandalye kaybederek parlamento çoğunluğunu yitirmiştir. Sonuç olarak hükûmeti devretmek zorunda kalmıştır. Merkez Parti’nin oyları %2,3 düşerken, Alman Demokrat Partisi’nin oy oranı %10,3 azalmıştır. Ancak, Liberal Sağ’ın gençleşmiş Alman Halk Partisi (DVP) oylarını %9,5 oranında artırarak güç kazanmış ve Konstantin Fehrenbach başkanlığında bir azınlık hükûmeti kurmuştur. MSPD’nin oy oranı %16,2 düşmüş ve hükûmet teki performansına duyulan hayal kırıklığı nedeniyle, birçok eski MSPD seçmeni USPD veya KPD’ye yönelmiştir. Seçimlerin en büyük kazananı, oy oranını %10,3 artırarak %17,9’a çıkaran USPD olmuş ve 84 milletvekili ile Reichstag’daki en büyük ikinci grup haline gelmiştir. Bunun yanında, mevcut siyasi sisteme karşı çıkan aşırı sağcı Alman Ulusal Halk Partisi (DNVP) de oylarını %4,8 artırarak 71 sandalye kazanmış ve parlamentodaki üçüncü en güçlü parti konumuna yükselmiştir (URL-7, 2006).

Weimar döneminde Almanya’da seçimler 19 Ocak 1919’da gerçekleştirilen Kurucu Millet Meclisi seçimleriyle başlamış ve monarşinin yıkılmasının ardından düzenlenen ilk özgür ve demokratik ulusal seçimler olarak tarihe geçmiştir. Seçimler, kadınların ilk kez oy kullanma ve seçilme hakkına sahip olmaları açısından da önemli bir dönüm noktası olmuştur. Weimar döneminde yapılan seçimler Almanya’nın demokratikleşme sürecinde atılmış kritik bir adım olarak öne çıkmıştır. Seçimler toplumun daha geniş kesimlerinin siyasi katılımını sağlayarak, dönemin siyasi yapısını dönüştüren önemli bir gelişme olarak kabul edilmiştir.

5.5. Weimar Anayasasının Sistematiği

Anayasa, iki kısımdan oluşmuş olup, ilk kısım devletin temel organlarının yapısını ve işleyişini ele alırken, ikinci kısım bireylerin temel hakları ve ödevlerine odaklanmıştır. Her kısım belli sayıda bölümlerden oluşmaktadır.

İmparatorluğun yapısı ve görevlerini düzenleyen Birinci Kısım'da yasama, yürütme ve yargı erklerinin işleyişi detaylandırılmıştır. Bu kısım yedi bölümden oluşmaktadır:

İmparatorluk ve Eyaletler (md. 1- 20)

Reichstag (md.20-40)

Reich Başkanı ve Reich Hükûmeti (md. 41-59)

Reichsrat (md. 60-67)

Reich Mevzuatı (md. 68-77)

Reich Yönetimi (md. 78-101)

Adaletin Yönetimi (md. 102-108) (Frühwald, 2016: 1).

Anayasanın İkinci Kısımı Alman yurttaşlarının temel hak ve ödevlerine ilişkindir. Bu kısımda, bireylerin temel hakları ve topluma karşı sorumlulukları ele alınmıştır. Söz konusu haklar ve ödevler, mümkün olduğunca 1848/1849 İmparatorluk Anayasası'ndan devralınmış ve yeniden düzenlenmiştir. Bu kısım beş bölümden oluşmaktadır:

Kişi (Birey Hakları) (md.108-118)

Toplum Yaşamı (md. 119-136)

Din ve Kilise (md. 135-141)

Eğitim ve Okullar (md. 142-150)

Ekonomik Yaşam (md. 151-165)

Anayasanın sonunda ise geçiş ve nihai hükümlere yer verilmiştir:

Geçici ve Nihai Hükümler (md.166-181)

Kapanış (Frühwald, 2016: 1).

Anayasa, halkın en temel yaşamsal haklarını göz önünde bulundurarak, o dönemde Alman toplumunun parlamenter, liberal ve demokratik haklarını düzenlemiş, bireyleri devlete karşı koruyacak hukuki güvenceler getirmiştir. Anayasa, Almanya'nın temel hukuki belgesi olarak devletin yapısını, vatandaşların hak ve özgürlüklerini, devlet organlarının

yetki ve sorumluluklarını açık bir biçimde tanımlamıştır. Ancak, değişikliklere kapalı ve sınırlı bir yapıda hazırlanması, anayasanın esnekliğini azaltmış ve ilerleyen yıllarda karşılaşılan siyasal krizlerin çözümünde yetersiz kalmasına neden olmuştur.

5.6. Devletin Temel Esasları ve Kuvvetler Ayrımı

Kuvvetler ayrılığı ilkesi modern demokrasilerde devletin vazgeçilmez ilkelerinden biridir. Bu başlık altında devletin, yasama, yürütme ve yargı organlarının yapısı, işleyişi ve karşılıklı etkileşimi konuları ele alınacaktır.

5.6.1. Devletin Yapısına İlişkin Temel Hükümler

Anayasanın ilk bölümü, devletin yapısını ve işleyişini düzenleyen hükümleri içermektedir. Yedi alt başlık altında düzenlenen bu bölüm, toplam 108 maddeden oluşmaktadır. Bu bölümde imparatorluğun, devletin (Reich) ve eyaletlerin yönetimi ile idaresine ilişkin esaslara yer verilmiştir.

Anayasanın ilk maddesinde, “*Alman Reich’i bir cumhuriyettir. Devlet gücünü halktan alır*” ifadesi yer almaktadır (WRV, madde 1). Maddede yönetim biçiminin cumhuriyet olduğu açıkça belirtilmiş ve egemenliğin halka ait olduğu vurgulanmıştır. 2.maddede, “Reich’in toprakları, Alman eyaletlerinin topraklarından oluşur. Diğer bölgeler, kendi kaderini tayin hakkı uyarınca, nüfusları istediği takdirde, Reich yasası ile Reich’a dahil edilebilir” denilmektedir (WRV, madde 2). Yapılan düzenlemeyle bağımsız küçük devletler merkezi bir devlet yapısı altında birleştirilmiş ve eyalet sistemi (Bundesstaaten) oluşturulmuştur. Bu düzenlemelerle sınırlar kaldırılmış, eyaletlere yerel özerklik tanınmıştır. Ancak, eyaletlerin yetki alanı belirli bir çerçevede tutulmuş ve merkezi yönetimin yetki sahası genişletilmiştir. Eyaletlerin yasama sürecine katılımını sağlayan Federal Temsilciler Meclisi (Reichsrat)’ın etkisi sınırlı bırakılmış, bu durum merkezi yönetimin yetkisini artırarak federal yapıyı güçlendirmiştir (Bayraktarlı, 2016: 54).

Erkler ayrılığı, siyasal rejimleri yasama ve yürütme arasındaki ilişki bakımından farklılaştıran temel bir ilke olup, yargının bu ilişkinin dışında tutulmasını ve tam anlamıyla bağımsız olmasını gerektirir. Erkler ayrılığından söz edebilmek için, yargının her koşulda ayrı bir yapı olarak korunması ve bağımsız olması zorunludur (Kaboğlu, 2005: 120). Bu

ilkenin temelleri, John Locke tarafından atılmıştır. Locke, devletin temel işlevlerini farklı organlar arasında paylaştırarak iktidarı sınırlandırmayı amaçlamıştır (Kaboğlu, 2005: 102). Böylece, yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirinden bağımsız olması, birey hak ve özgürlüklerinin korunmasını sağlamayı hedeflemektedir. Anayasa, halkın kurucu iktidarının bir ifadesi olmasına rağmen, bizzat halk tarafından yapılmamış olsa da devlet iktidarının demokratik olarak meşrulaştırılması gerektiğini ancak bu yetkinin halk tarafından sürekli olarak kullanılmaması gerektiğini öngörmektedir. Cumhuriyet, en iyi şekilde plebisit unsurlarını içeren temsili demokrasi olarak tanımlanabilir.

Weimar Anayasası, Reich düzeyinde devlet iktidarına halkın katılımının üç biçimini öngörmüştür: Vatandaşların doğrudan önemli kararlar almaya çağrıldığı referandumlar ve halk girişimleri. Weimar Anayasası'nın 41. maddesine göre Reich Başkanının halk tarafından seçilmesi. Reichstag seçimleri (WRV, madde 22). Bunun yanı sıra, 17. madde eyaletlerde ve belediyelerde halkın temsiline yönelik düzenlemeler içermektedir. Eyaletlerdeki plebisitler ise eyalet anayasalarının konusu olarak ele alınmıştır (Gusy, 1997: 92).

5.6.2. Yasama Erki: Yapısı ve İşleyişi

Tarihsel olarak yasama organı ilk olarak İngiltere'de ortaya çıkmış ve zaman içinde gelişmiştir. Parlamento, uzun bir evrim sürecinin ardından yasama yetkisini kazanmıştır. 1400'lü yıllara kadar parlamentonun kanun yapma yetkisi bulunmamış, temel yetkisi yalnızca vergi toplanmasına izin vermekle sınırlı kalmıştır. Ancak, 1400'lerden itibaren yasama yetkisini giderek genişletmiş ve 1689 tarihli "Bill of Rights" ile 1701 tarihli "Act of Settlement" sayesinde yasama yetkisini pekiştirmiştir. Yapılan düzenlemeler, parlamentonun bağımsızlığını ve çalışma özgürlüğünü garanti altına alarak modern yasama organlarının temelini oluşturmuştur (Gözler, 2018a: 336).

Yasama organı kavramı, yasama yetkisini kullanan kurumun kuruluşu, yapısı ve oluşum süreçlerini incelerken, yasama fonksiyonu kavramı, yasama organının görev, yetki ve faaliyetlerini kapsamlı bir şekilde ele alır ve değerlendirir (Gözler, 2018a: 328). Hukuk terminolojisinde, "yasama organı" yerine "yasama meclisi", "meclis", "parlamento" ve "yasa koyucu" terimleri de kullanılmaktadır (Gözler, 2018a: 329).

Türkçede ve Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde “yasama” kelimesi, “yasa yapma, yasa koyma; teşri” anlamına gelmekte olup, hukuk terminolojisinde ise “genel, soyut, objektif ve sürekli nitelikte kurallar koyma” olarak tanımlanan Türkçe bir kelimedir (TDK Sözlük). Türkiye’de yasama yetkisi, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından kullanılmakta olup, diğer ülkelerde bu yetkiyi kullanan organlar farklı isimlerle anılmaktadır. Bazı ülkelerde yasama organı iki meclisten veya kamaradan oluşmaktadır. İngiltere’de “Lordlar Kamarası” ve “Avam Kamarası”, Amerika Birleşik Devletleri’nde “Temsilciler Meclisi” (*House of Representatives*) ve “Senato” (*Senate*), Fransa’da “Milli Meclis” (*Assemblée nationale*) ve “Senato” (*Sénat*), İtalya’da “Milletvekilleri Kamarası” (*Camera Deputati*) ve “Cumhuriyet Senatosu” (*Senato della Repubblica*) olarak adlandırılmaktadır. Türkiye’de ise 1960 yılında yasama organı “Millet Meclisi” ve “Senato” olarak ikiye ayrılmıştır. 1919 Weimar Anayasası’nda ise bu kuruma “Reichstag” ve “Reichsrat” denilmiştir (Gözler, 2018a: 337).

Federal devlet sistemlerinde birinci meclis (genellikle alt meclis), nüfus esasına göre belirlenen üyelerden oluşur ve ülkenin tamamını temsil eder. İkinci meclis (genellikle üst meclis), federe devletlerin eşit temsiline dayalı olarak yapılandırılır ve seçmen sayısına bakılmaksızın federal birimlerin temsilini sağlar (Kaboğlu, 2005: 108).

Weimar Cumhuriyeti’nde Reichstag, birinci meclis olarak konumlandırılmış, Reichsrat ise ikinci meclis olmuştur. Birinci meclis “alt meclis”, ikinci meclis ise “üst meclis” olarak da adlandırılmıştır. Ancak bu sınıflandırma, günümüzdeki meclislerin yetki düzeyine dayanmayıp, tarihsel olarak aristokratik yönetim geleneklerinden kaynaklanan bir miras niteliğindedir (Kaboğlu, 2005: 107). Weimar Anayasası’nda ise bu terimler, imparatorluk mirasını taşıyan Alman Weimar İmparatorluğu’nun izlerini yansıtmıştır. İki meclisli yapı, federal devletlerde katılım ilkesinin vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilmektedir.

Reichstag’ın yapısı, Anayasanın 20. maddesinden 40. maddesine kadar ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde Reichstag’ın işleyişi, milletvekillerinin nitelikleri, yönetim biçimi ve çalışma esasları gibi konular düzenlenmiştir. Anayasa’nın 20. maddesi, Reichstag üyelerinin Alman halkı tarafından seçilen temsilcilerden oluştuğunu belirtmiştir. 21. madde, milletvekillerinin yalnızca seçildikleri seçim bölgelerini değil, tüm Alman ulusunu temsil ettiğini ve talimatla hareket etmek yerine vicdani kanaatlerine göre karar vermeleri gerektiğini ifade etmiştir. Bu düzenleme, sınırsız temsil ilkesinin uygulandığını

göstermektedir (Zippelius, 1994: 127). Yaygın görüşe göre Reich, Prusya'nın orijinal anayasal konseptinde planladığı gibi merkezi olmayan üniter bir devlet değil, federal bir devlettir. Ancak, merkezi imparatorluk gücü, İkinci İmparatorluk dönemine kıyasla çok daha güçlüydü. İkinci İmparatorluk, egemen haklarını koruma kaygısı taşıyan bağımsız bireysel devletlerin bir federasyonu olarak kurulmuşken, Weimar Anayasası, tüm halk tarafından seçilen bir meclisin eseri idi (Schmitt, 2017: 126).

Anayasanın 22. maddesi, milletvekili seçimlerinin nispi temsil prensibine göre yapılacağını ve 20 yaşını aşan tüm erkek ve kadınların oy hakkına sahip olduğunu belirtmiştir. Literatürde, nispi temsil sistemi, Weimar Cumhuriyeti'nin sonunu getiren bir uygulama olarak değerlendirilmiştir.

Bu madde ayrıca şu hususları vurgulamaktadır:

- Milletvekili seçimlerinin genel, eşit, tek dereceli ve gizli oy esaslarına dayanması gerektiğini,
- Seçimlerin nispi temsil ilkelerine uygun olarak yapılmasını,
- Seçimlerin pazar günü veya resmî tatil günlerinde gerçekleştirilmesi gerektiğini.
- Genel olarak bu madde, milletvekilliği seçimlerinde seçme (oy verme) yeterliliğini ve seçim ilke ve esaslarını düzenlemiştir (Dareste, 1939a: 59). Weimar Anayasası, tüm halk tarafından seçilen bir meclisin eseridir (Zippelius, 1994: 126).

Anayasanın 23. maddesi, Reichstag üyelerinin dört yıl süreyle seçileceğini ve bir sonraki milletvekili seçimlerinin dört yılın sonunda en geç altmış gün içinde yapılması gerektiğini düzenlemiştir. Ayrıca, seçimlerin ardından Reichstag'ın ilk toplantısının en geç otuz gün içinde gerçekleştirilmesi gerektiği hükme bağlanmıştır (WRV, madde 23).

Anayasanın 24. maddesi, Reichstag'ın toplantı tarihlerini ve olağanüstü toplantı koşullarını düzenlemiştir. Bu düzenleme gereği Reichstag her yıl kasım ayının ilk çarşamba günü hükûmetin katılımıyla toplanacaktır. Ayrıca, Reich Başkanı veya milletvekillerinin üçte biri tarafından talep edilmesi durumunda, Reichstag Başkanı meclisi en kısa sürede toplantıya çağırmakla yükümlüdür. Madde, aynı zamanda Reichstag'ın kendi toplanma süresini ve yeniden toplanma zamanını düzenleme yetkisine sahip olduğunu da vurgulamaktadır (WRV, madde 24).

Reich Başkanının yasama ile ilgili yetkilerini, özellikle parlamentoyu feshetme yetkisi Anayasanın 25. maddesiyle düzenlemiştir. Maddeye göre, Reich Başkanı belirli bir sebep nedeniyle yalnızca bir kez Reichstag'ı feshetme hakkına sahiptir. Ancak, fesih kararının ardından en geç altmış gün içinde yeni seçimlerin yapılması zorunludur (WRV, madde 25).

Hukuki açıdan, Reichstag tarafından reddedilmiş bir yasa tasarısının kanuni düzenlemeye dönüştürülmesi anayasaya aykırıydı; çünkü anayasa, Reichstag'ın yasamada belirleyici söz hakkına sahip olduğuna dair hiçbir şüpheye yer bırakmamaktadır. Hindenburg'un olağanüstü hâl kararnamelerinin yürürlükten kaldırılmasını öngören 18 Temmuz tarihli önergesi parlamentoda kabul edilince, Reich Başkanı, Anayasanın 25. maddesi uyarınca Reichstag'ı feshetmiştir. Olağanüstü hâl kararnameleri değiştirilmiş ve daha katı bir biçimde yeniden yürürlüğe konulmuştur. 60 gün sonra yapılması planlanan yeni seçime kadar, hükûmet, Reichstag'ın feshedilmesi nedeniyle artık var olmaması sebebiyle, kararnamelerle engellenmeden yönetilebilecektir (Fabio, 2018: 192).

Bu düzenleme, Reich Başkanına yasama sürecini doğrudan etkileyen önemli bir yetki vermiş, ancak bu yetkinin sınırlı bir şekilde kullanılmasını öngörerek olası istismarları önlemeye çalışmıştır. Weimar Anayasası'nın ilgili maddeleri, Reichstag'ın yönetim yapısı ve işleyişine ilişkin önemli düzenlemeler içermektedir:

- 26. madde: Reichstag'ın kendi başkanını, başkan yardımcılarını ve üyelerini seçme yetkisine sahip olduğunu, ayrıca iç tüzüğünü belirleyebileceğini düzenlemiştir (WRV, madde 26).
- 27. madde: Seçim sürecinde veya iki seçim dönemi arasında görev süresi sona eren başkan ve başkan yardımcılarının, yeni seçimler yapılana kadar görevlerini sürdürmeye devam edeceğini belirtmiştir (WRV, madde 27).
- 28. madde: Reich Başkanının, Reichstag'ın iç işleyişini yöneteceğini ve Reichstag binasında güvenlik yetkisine sahip olacağını ifade etmiştir. Ayrıca, federal bütçe ile uyumlu olarak Reichstag'ın gelir ve giderleri konusunda karar yetkisinin Reich Başkanına ait olduğu belirtilmiştir. Reich Başkanının Reichstag ile ilgili uyuşmazlıklarda ve hukuki işlerde meclisi temsil etme yetkisine sahip olduğu vurgulanmıştır (WRV, madde 28).

Bu düzenlemeler, Reichstag'ın yönetsel yapısını güçlendirmeyi amaçlamakla birlikte, Reich Başkanının yetkilerini artırarak yasama üzerindeki etkisini genişleten bir sistem oluşturmuştur (Dursun, 2006).

Weimar Anayasası, Reichstag'ın yasama faaliyetlerinin şeffaf ve erişilebilir olmasını temel bir ilke olarak benimsemiştir. Bu ilke, 29. maddede açıkça belirtilmiş olup, Reichstag oturumlarının halka açık olması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak, elli milletvekilinin talebi üzerine ve Reichstag üyelerinin üçte ikisinin onayıyla, oturumların kapalı olarak gerçekleştirilmesi mümkün kılınmıştır (WRV, madde 29).

Anayasanın 30. maddesi, Reichstag ve Landtag'da yapılan halka açık genel kurul ve komisyon görüşmelerine ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Maddeye göre, bu görüşmelerin kamuoyuna duyurulması herhangi bir hukuki sorumluluk doğurmayacaktır (WRV, madde 30).

Anayasanın 31. maddesi, “Seçim İnceleme ve Soruşturma Mahkemesi” (*Wahlprüfungsgericht*) adıyla özel bir mahkemenin kurulmasını öngörmektedir. Mahkemenin temel görevi, Reichstag üyelerinin meclisten düşürülüp düşürülmeyeceğine karar vermektir. Mahkeme, beş kişilik bir heyetten oluşmakta olup, üyeler şu şekilde belirlenmektedir:

- Üç üye Reichstag üyeleri arasından seçilmektedir,
- İki üye ise “Almanya Yönetim Mahkemesi Kurulu” tarafından önerilmekte ve Reich Başkanı tarafından atanmaktadır.
- Mahkeme, kararlarını halka açık ve sözlü duruşmalar neticesinde açıklamakla yükümlüdür. Bununla birlikte, Seçim İnceleme ve Soruşturma Mahkemesi'nin Reichstag dışında uygulayacağı prosedürler, Reich Başkanı tarafından atanan Almanya Hükûmet Komiseri tarafından belirlenmektedir (Dursun, 2006).

Anayasanın 32. maddesi, Reichstag'ın karar yeter sayısına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Maddeye göre, Anayasanın başka bir hükmü bulunmadıkça, Reichstag'ın karar alabilmesi için basit çoğunluk yeterli kabul edilmiştir. Bununla birlikte, Reichstag seçimleri sırasında iç tüzük, bu kuraldan saparak farklı düzenlemeler öngörebilir ve toplantı yeter sayısını belirleyebilir (WRV, madde 32). Reichstag'daki toplantılara hükûmet dışındaki unsurların katılımına ilişkin düzenlemeler Anayasanın 33. maddesiyle

düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, Reichstag ve ilgili kurullar, başbakanın yanı sıra bakanlar ve bakanlık yetkililerinin parlamento oturumlarında hazır bulunmalarını talep edebilir. Ayrıca, başbakan, bakanlar ve bakanlık çalışanları, Reichstag ve kurullarındaki oturumlara katılma hakkına sahiptir. Eyaletler ise, gündemdeki konulara ilişkin görüş bildirmek amacıyla kendi temsilcilerini bu toplantılara gönderebilir. Reichstag ve kurullarının gündeminde yer almayan konular hakkında dahi, eyalet ve yerel yönetim temsilcilerinin dinlenmesi mümkündür. Uygulamanın yürütülmesinden Reichstag Başkanı veya ilgili kurul başkanı sorumlu tutulmaktadır (Dursun, 2006).

Anayasanın 34. maddesi, Reichstag'ın soruşturma kurulları oluşturma yetkisini düzenlemektedir. Reichstag, milletvekillerinin beşte birinin talebi üzerine soruşturma kurulları kurmakla yükümlüdür. Kurullar, kamuya açık oturumlarda gerekli delilleri toplamakla görevlendirilmiştir. Ancak, kurul üyelerinin üçte iki çoğunluğunun kararıyla, çalışmaların kamuya kapatılması mümkündür. Soruşturma kurulları, yürüttükleri incelemeler kapsamında yönetim organları ve mahkemelerden bilgi talep etme hakkına sahiptir. Ayrıca, bu kurulların işleyişinin ve soruşturma süreçlerinin Ceza Usulü Kanunu'na uygun olması gerektiği belirtilmiştir. Soruşturma sürecinde basın özgürlüğü ve iletişim gizliliği (telefon, telgraf ve mektup gibi haberleşme araçları) korunmalı; aksi yönde hareket edilmesi yasaklanmıştır (WRV, madde 34). Anayasanın 35. maddesi, Reichstag içinde sürekli kurulların oluşturulmasını öngörmektedir. Reichstag'ın tatilde olduğu, süresinin sona erdiği veya feshedildiği dönemlerde, yeni parlamento toplanana kadar faaliyet gösterecek bir sürekli kurulun oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca, kurul üyelerinin üçte ikisinin onayıyla bu toplantıların halka açık yapılabileceği hükme bağlanmıştır. Bunun yanı sıra, parlamentonun haklarını korumak ve hükûmete karşı gerekli denetimi sağlamak amacıyla ayrı bir sürekli kurul daha öngörülmüştür. Kurul, özellikle dış ilişkilerle ilgili olarak oluşturulan sürekli kurullarla benzer bir statüye sahip olacak şekilde yapılandırılmıştır (WRV, madde 35). Milletvekillerinin yasama sorumsuzluğu ilkesi Anayasanın 36. Maddesiyle düzenlenmiştir. Milletvekilleri, görevlerini yerine getirirken, parlamento içi ve dışındaki faaliyetleri kapsamında verdikleri oylar, yaptıkları konuşmalar ve ifade ettikleri görüşler nedeniyle adli veya idari soruşturmalara tabi tutulamazlar. Söz konusu düzenleme, milletvekillerinin yasama faaliyetlerini güvence altına almayı ve bağımsız bir şekilde görev yapmalarını sağlamayı amaçlamaktadır (WRV, madde 36).

Anayasanın 37. maddesi, yasama dokunulmazlığına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Hiçbir Reichstag veya Landtag üyesi, yasama dönemi boyunca görevini yerine getirirken, ceza gerektiren bir fiil nedeniyle suçüstü yakalanmadıkça veya suçun işlenmesinden itibaren bir gün içinde gözaltına alınmadıkça, Reichstag'ın izni olmadan sorgulanamaz ve tutuklanamaz. Aynı ilke, milletvekilinin görevini yerine getirmesine engel olabilecek nitelikteki kişisel özgürlük kısıtlamaları için de geçerlidir. Ayrıca, Reichstag ve Landtag üyeleri hakkında başlatılan cezai soruşturma, kovuşturma veya tutuklama gibi işlemler, Reichstag'ın talebi üzerine yasama dönemi sonuna kadar ertelenebilir (WRV, madde 37). Anayasanın 38. maddesi, milletvekillerinin gizlilik yükümlülüğüne ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Reichstag ve Landtag üyeleri, milletvekilliği görevleri sırasında edindikleri bilgiler ile kendilerine şahsen bildirilen gizli konular hakkında açıklama yapma zorunluluğuna sahip değildir. Bunun yanı sıra, Reichstag üyelerinin kişisel bilgilerine yönelik her türlü arama ve el koyma işlemi, yalnızca Reichstag Başkanı'nın izniyle gerçekleştirilebilir; Başkanın onayı olmaksızın bu tür işlemler yapılamaz (WRV, madde 38).

Anayasanın 39. maddesi, üst kademedeki yüksek rütbeli memurlar ve ordu mensuplarının milletvekili seçilmeleri durumunda görevlerinden istifa etmelerini zorunlu kılmamaktadır. Aksine, bu kişilere görevlerine devam etme hakkı tanınmış ve istedikleri takdirde izin alma imkânı sağlanmıştır. Bu düzenleme, Weimar dönemi bağlamında dikkat çeken bir özellik olarak değerlendirilmiştir, zira bu tür bir esneklik, devlet yönetiminde yer alan üst düzey bürokratlar ve ordu mensuplarının siyasi alanda etkin rol almalarına olanak tanımaktadır (WRV, madde 39). Milletvekillerine tanınan bazı ayrıcalıklar Anayasanın 40. maddesiyle düzenlenmiştir. Reichstag üyeleri, Alman demiryollarında ücretsiz seyahat etme hakkına sahiptir. Bunun yanı sıra, diğer ulaşım giderlerinin ilgili yasa çerçevesinde karşılanacağı hükme bağlanmıştır. Bu düzenleme, milletvekillerinin yasama görevlerini yerine getirirken ulaşım kaynaklı aksaklıklardan etkilenmemelerini sağlamak amacıyla getirilmiş bir ayrıcalık olarak öne çıkmaktadır (WRV, madde 40).

Birinci Kısımın dördüncü bölümü, Reichsrat ile ilgili düzenlemeleri içermektedir. Daha önce, Weimar devletinin birinci meclisi olan Reichstag'a ilişkin hükümler ele alınmışken, bu bölümde ikinci meclis olan Reichsrat'a yönelik düzenlemelere yer verilmiştir. Anayasanın 60. maddesinden itibaren, Reichsrat'ın işleyişi ve fonksiyonları 68. maddeye kadar ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. 60. maddede, Alman eyaletlerini temsilen hem

yasama hem de yürütme işlevlerini yerine getiren bir Reichsrat kurulması öngörülmüştür. Meclis, eyaletlerin idari ve temsili görevlerini üstlenerek merkezi yönetimle ilişkilerinde önemli bir rol oynamıştır (WRV, madde 60). Weimar Anayasası'nın 61. maddesi, Reichsrat'taki temsil düzenine ilişkin hükümler içermektedir. Buna göre, her eyaletin en az bir oy hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Temsilci sayısının belirlenmesinde, her eyaletin nüfusu esas alınmış ve 700.000'in katları üzerinden bir düzenleme yapılmıştır. Her eyaletin en az 350.000 nüfusla temsil edilmesi sağlanmış, ancak nüfusun artması durumunda, temsilci sayısının 700.000 nüfusa kadar artırılabilceği ifade edilmiştir. Ayrıca, hiçbir eyaletin Reichsrat'taki toplam sandalye sayısının beşte ikisinden fazla oy hakkına sahip olamayacağı hükme bağlanmıştır. Bunun yanı sıra, oy dağılımının her genel nüfus sayımından sonra yeniden belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır (WRV, madde 61).

Anayasanın 62. maddesi, Reichsrat'ın iç yapılanmasına ilişkin düzenlemeler içermektedir. Her eyaletin Reichsrat içerisindeki kurullarda yalnızca bir temsilciye sahip olacağı hükme bağlanmıştır. 63. maddede ise, Reichsrat içindeki eyaletlerin kendi hükûmet üyeleri tarafından temsil edileceği vurgulanmıştır. Ayrıca, Prusya eyaletini temsil edecek üyelerin yarısının, Prusya eyaletindeki yerel kuruluşlar tarafından atanacağı belirtilmiştir. Bu düzenlemenin, Prusya'nın nüfus bakımından diğer eyaletlere kıyasla daha büyük olması nedeniyle getirildiği ifade edilmiştir (Dursun, 2006). Weimar Anayasası, Reichsrat ile Weimar hükûmeti arasında belirli görevsel bağımlılıkların bulunduğunu ortaya koymaktadır. 64. maddeye göre, Reichsrat üyelerinin üçte birinin talebi üzerine, Weimar hükûmetinin Reichsrat'ı toplantıya çağırma yetkisi bulunmaktadır. 65. maddede ise, Reichsrat ve kurullarının başkanlık görevlerinin hükûmet üyelerinden herhangi biri tarafından yerine getirileceği belirtilmiş, ayrıca hükûmet üyelerinin, Reichsrat ve kurullarının toplantılarına katılma zorunluluğu vurgulanmıştır. Düzenleme, hükûmetin Reichsrat'ın işleyişi üzerindeki etkisini ve hükûmet üyelerinin Reichsrat'taki katılım haklarını tanımlamaktadır (WRV, madde 64-65). Anayasanın 66. maddesi, Reich hükûmeti ve Reichsrat üyelerinin her birine, Reichsrat'ta yasa teklifinde bulunma hakkı tanımaktadır. Ayrıca, Reichsrat'ın çalışma usul ve esaslarının, kendi iç tüzük kuralları çerçevesinde belirleneceği vurgulanmıştır. Genel kurul toplantılarının, özel bir durum söz konusu olmadıkça halka açık olacağı ve toplantıların şeffaflık ilkesine uygun şekilde düzenleneceği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, karar yeter sayısının basit çoğunluk esasına dayandığı, yani bir kararın kabul edilebilmesi için yalnızca mevcut üyelerin çoğunluğunun desteğinin yeterli olduğu açıklanmıştır (WRV, madde 66).

Anayasanın 67. maddesi, Reichsrat'ın Weimar toplumunun yönetimindeki rolünü düzenlemektedir. Buna göre, Reich hükûmetindeki bakanların, Weimar yönetimiyle ilgili önemli konularda Reichsrat'ı bilgilendirme yükümlülüğü bulunmaktadır. Ayrıca, kritik meseleler gündeme geldiğinde, bakanların ilgili Reichsrat kurullarının görüş ve önerilerini almak zorunda oldukları belirtilmiştir. Düzenleme, Reichsrat'ın yasama sürecindeki danışmanlık ve denetim işlevini vurgulamakta ve hükûmetin karar alma sürecinde Reichsrat'ın etkisini ortaya koymaktadır (WRV, madde 67). Weimar Anayasası'nın ilk kısmının beşinci bölümü, 68. madde ile başlamaktadır ve bu bölümde yasama sürecine ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Kanun tasarıları, hükûmet üyeleri veya milletvekilleri tarafından önerilebilir. Ayrıca, Reich kanunlarının kabul sürecinin Reichstag tarafından yürütüleceği ifade edilmiştir (WRV, madde 68).

Anayasanın 69. maddesi, Reichsrat'ın yasama sürecindeki rolünü düzenlemektedir. Buna göre, hükûmetin kanun tasarısı sunabilmesi için Reichsrat'ın mutlak onayı gerekmektedir. Ancak, hükûmet ile Reichsrat arasında bir uyuşmazlık oluşması durumunda, hükûmet kanun tasarısını sunabilir, ancak Reichsrat'ın farklı görüşünü de tasarıyla birlikte sunmak zorundadır. Aksi takdirde, Reichsrat, hükûmetin sunduğu kanun tasarısını kabul ederse, söz konusu tasarı Reichstag'a iletilirken hükûmetin karşıt görüşü de tasarıya eklenmelidir. Düzenleme, yasama sürecinde hükûmet ile Reichsrat arasındaki etkileşimi ve bu etkileşimin Reichstag'a yansıma biçimini açıklamaktadır (WRV, madde 69). Weimar Anayasası'nın 70. maddesi, Reich Başkanı'nın görev ve sorumluluklarını düzenlemektedir. Buna göre, Esas Teşkilat Kanunu uyarınca kabul edilen kanunları onaylama, bu kanunları bir ay içinde resmî gazetede yayımlama ve ilan etme yükümlülüğü Reich Başkanı'na aittir. (WRV, madde 70).

Reich kanunlarının yürürlüğe girmesine ilişkin düzenlemeler Anayasanın 71. maddesinde yer almıştır. Bu düzenlemeye göre Reich kanunları, aksi yönde bir hüküm bulunmadığı takdirde, Reich Kanunları Gazetesi'nde yayımlandıktan sonra, yayımlandığı günün bitiminden itibaren 14 gün sonra yürürlüğe girecektir. Bu süre, kanunların kamuoyuna duyurulması ve uygulanabilir hale gelmesi için belirlenen yasal bir geçiş süresini ifade etmektedir (WRV, madde 71). Anayasanın 72. maddesi ise Reich kanunlarının ertelenmesi ve acil kabul edilmesine ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Buna göre, bir Reich kanunu, Reichstag üyelerinin üçte biri tarafından talep edilmesi halinde, iki ay süreyle ertelenebilir.

Ancak, Reichstag ve Reichsrat tarafından ivedilikle kabul edilen ve bu talebe rağmen gerekli görülen kanunlar, Reich Başkanı tarafından yayımlanarak yürürlüğe konulabilir. Düzenleme, acil ve kritik öneme sahip yasaların gecikmeksizin yürürlüğe girmesini sağlamaktadır (WRV, madde 72).

Anayasanın 73. maddesi, kanunların halk oylamasına (referandum) sunulmasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Buna göre, Reichstag tarafından kabul edilen bir kanun, Reich Başkanı'nın talebi üzerine bir ay içinde halk oylamasına (*Volksentscheid*) sunulabilir. Ayrıca, Reichstag üyelerinin en az üçte biri tarafından talep edilmesi ve seçmenlerin yirmide birinin bu talebi desteklemesi halinde, ilgili kanun referanduma götürülebilir. Benzer şekilde, kayıtlı seçmenlerin onda birinin bir kanun tasarısının halk oylamasına sunulmasını istemesi durumunda, bu talebin yerine getirilmesi gerekmektedir. Madde aynı zamanda halk girişimini de düzenlemektedir. Halk girişimiyle hazırlanan bir kanun tasarısı, Reichstag tarafından herhangi bir değişiklik yapılmadan kabul edilirse, referandum düzenlenmesine gerek kalmaz. Ancak hükûmet, halk girişimiyle ortaya çıkan kanun tasarısını incelemek ve değerlendirmesinin ardından Reichstag'a bildirmekle yükümlüdür. Bunun yanı sıra, bütçe, vergi ve maaşlarla ilgili kanunların yalnızca Reich Başkanı'nın talebi doğrultusunda referanduma sunulabileceği hüküm altına alınmıştır. Referandum ve halk teşebbüsü usullerine ilişkin ayrıntılar ise ayrı bir Reich kanunu ile düzenlenebilir. (WRV, madde 73).

Anayasanın 74. maddesi, Reichsrat'a, Reichstag tarafından kabul edilen kanunlara karşı itiraz etme hakkı tanımaktadır. Reichsrat, Reichstag tarafından nihai olarak kabul edilen bir kanuna karşı temyiz başvurusunda bulunabilir. Söz konusu itiraz, kanunun Reichstag'da kabul edilmesini takip eden iki hafta içinde Reich hükûmetine iletmeli ve gerekçeleri en geç iki hafta içinde sunulmalıdır. İtiraz başvurusu yapıldığında, ilgili kanun yeniden Reichstag'a sunulacak ve ikinci kez oylamaya tabi tutulacaktır. Reichstag ile Reichsrat arasında bir anlaşmazlık ortaya çıkması durumunda, anlaşmazlığın çözümü için üç ay içinde Reich Başkanı tarafından referanduma gidilmesi talep edilebilir. Reich Başkanı, Reichsrat'ın itirazına karşı herhangi bir işlem başlatmazsa, ilgili kanun kabul edilmemiş sayılacaktır. Ancak, Reichstag, Reichsrat'ın itirazına karşı üçte iki çoğunluk ile karar alırsa, Reich Başkanı, kanunu üç ay içinde Reichstag tarafından kabul edilen haliyle yayımlamak zorunda kalabilir. Ayrıca, Reich Başkanı, ilgili kanunu referanduma sunma yetkisine de sahiptir. Yasama sürecinde bir denetim mekanizması işlevi gören bu

düzenlemeyle Reichstag ile Reichsrat arasındaki anlaşmazlıkların, gerektiğinde halkın onayına sunularak çözülmesini sağlayan bir mekanizma getirilmiştir (WRV, madde 74).

Anayasanın 75. maddesi, Reichstag'ın bir kararının geçerliliği için, oy kullanma hakkına sahip olanların çoğunluğunun oylamaya katılmasını şart koşmaktadır. Düzenleme, yasama süreçlerinde katılımın önemine vurgu yaparak kararların etkinliği ve meşruiyetini sağlamak amacı taşımaktadır. Dolayısıyla, oy kullanma hakkına sahip olanların çoğunluğu oylamaya katılmadığı takdirde, Reichstag'ın kararları geçersiz sayılacaktır. Bu hüküm, demokratik temsilin sağlanması ve yasama süreçlerinin şeffaflığı açısından önemli bir denetim mekanizması öngörmektedir (WRV, madde 75). Weimar Anayasası'nın 76. maddesi, anayasa değişiklikleriyle ilgili ayrıntılı düzenlemeler içermektedir. Anayasa değişiklikleri yalnızca yasa yoluyla gerçekleştirilebilir. Anayasa değişikliği tekliflerinin Reichstag'da görüşülebilmesi için milletvekillerinin en az üçte ikisinin hazır bulunması gerekmektedir. Teklifin kabul edilebilmesi için ise hazır bulunan milletvekillerinin üçte ikisinin onayı şarttır. Aynı koşullar Reichsrat için de geçerlidir. Ayrıca, anayasa değişikliklerinin halkoyuna sunulması durumunda, kabul edilmesi için seçime katılanların çoğunluğunun değişiklik yönünde oy kullanması gerekmektedir. Maddenin son fıkrası, anayasa değişikliklerine ilişkin bir denetim mekanizması içermektedir. Buna göre, Reichsrat'ın itirazına rağmen Reichstag anayasa değişikliğini kabul etse bile, Reich Başkanının bu değişikliği yürürlüğe koyma yetkisi bulunmamaktadır. Eğer Reichsrat, Reichstag'ın kararından itibaren iki hafta içinde halkoyuna gitmeye karar verirse, anayasa değişikliği ancak referandum sonucunda kabul edilebilir. Reich Başkanının anayasa değişikliklerini yürürlüğe koyma yetkisini sınırlandıran bu norm, denetim mekanizmasını güçlendirmektedir (WRV, madde 76). Anayasanın 77. maddesi, Weimar İmparatorluğu'nun yasalarının uygulanmasına ilişkin genel idari düzenlemeleri içermektedir. Reich hükûmeti kanunlarda aksi belirtilmediği sürece, Reich kanunlarının uygulanmasına yönelik genel idari düzenlemeleri yapma yetkisine sahiptir. Ancak, Reich kanunlarının uygulanması için eyaletler tarafından yapılacak idari düzenlemelerin, Reichsrat'ın onayını alması gerekmektedir. Madde, federal yapının güçlendirilmesi ve eyaletler ile merkezi yönetim arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi açısından önemli bir denetim mekanizması oluşturmaktadır (Dareste, 1939a: 75).

Weimar Anayasası, halkın iradesinin belirlenmesi ve uygulanması için iki temel mekanizma öngörmüştü: Seçimler ve referandum. Bazen halkın devlet iktidarına doğrudan

katılımı istenmekteydi. Bu husus, vatandaşların esaslı kararları kendilerinin alma hakkına sahip olduğu, ancak bu kararları alan kişileri seçme veya görevden alma hakkına sahip olmadığı durumlarda geçerliydi. Doğrudan halk katılımının söz konusu olduğu bu tür durumlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Eyaletlerin yeniden düzenlenmesi (WRV, madde 18, paragraf 3-6). Söz konusu hükümler ancak 1921’de yürürlüğe girmiştir (WRV, madde 167).
- Reichstag’ın, Reich Başkanı’nın talebi üzerine çıkardığı bir kanun hakkında referandum (WRV, madde 73, 1. fıkra).
- Reichstag tarafından, seçmenlerin yirmide birinin talebi üzerine çıkarılan bir yasa hakkında referandum (WRV, madde 73, 2. fıkra).
- Reichstag ile Reich Konseyi arasında görüş ayrılığı olması halinde, Reich Başkanı’nın talebi üzerine referandum (WRV, madde 74, 3. fıkra).
- Reich Konseyi’nin talebi üzerine, Reichstag tarafından kararlaştırılan Weimar Anayasası’nda bir değişikliğe ilişkin referandum (WRV, madde 76, 2. fıkra).
- Oy kullanma hakkına sahip olanların onda birinin talebi üzerine yapılan halk oylaması (WRV, madde 73, 3. fıkra).

Bu maddelere ek olarak, hemen hemen tüm eyalet anayasaları referanduma yönelik hükümler içermekteydi (Gusy, 1997: 93).

5.6.3. Yürütme Erki

Yürütme erki kuvvetler ayrımı gereği devlet erkini oluşturan üç önemli koldan biridir. Yürütme erkinin oluşumu, yapısı ve işleyişi, ayrıca diğer erklerle etkileşimi demokratik hukuk devletinin karakteristiğini belirleyen önemli unsurlardır.

5.6.3.1. Yürütme Erkinin Genel Karakteristiği

“Yürütme” kavramı genellikle iki temel anlamda kullanılmıştır. Fonksiyonel anlamda yürütme, devletin yasa ve politikaları uygulama sürecini, yani alınan kararların hayata geçirilmesini ifade etmektedir. Organik anlamda yürütme ise yürütme yetkisini elinde bulunduran devlet organlarının yapısı ve organizasyonu ile ilgilidir. İki anlam arasındaki fark, yürütme işlevinin uygulanması ile bu işlevi yerine getiren organların yapısını ayırt etmeyi sağlamaktadır (Gözler, 2018b: 359). Başka bir ifadeyle, yürütme maddi anlamda,

yasaların uygulanması ve icra edilmesi sürecini kapsarken; organik anlamda, bu yasaların uygulanmasından sorumlu olan yürütme organlarını ifade etmektedir. Yürütme, yalnızca yasaların uygulanmasıyla sınırlı olmayıp, devletin yönetimine ilişkin stratejik kararların alınması, kamu politikalarının belirlenmesi ve uygulanması gibi daha geniş bir işlevi de kapsamaktadır (Kaboğlu, 2005: 114). Yürütme organlarının yapısı, devlet başkanı ve hükûmet ekseninde şekillenmektedir. Çoğu ülkede, yürütme yetkisi hükûmet başkanında yoğunlaşırken, devlet başkanı daha çok sembolik bir rol üstlenmektedir. Parlamenter sistemlerde, devlet başkanı parlamentoya karşı sorumsuz olup, yürütmenin esas sorumluluğu hükûmet başkanına aittir (Kaboğlu, 2005: 115).

Batı Avrupa'nın tarihsel deneyimlerinde, yürütmenin zayıflığı sıkça karşılaşılan bir sorun olmuştur. Britanya sistemi, hükûmetin etkinliğini artırmayı hedeflerken, bireysel özgürlükleri ve demokratik nitelikleri tehlikeye atmadan bu dengeyi sağlamaya çalışmıştır. Devlet başkanına hükûmeti denetleme yetkisi tanınmış ve parlamentonun güvenoyunu almış bakanları görevden alma yetkisi verilmiştir. Aynı zamanda, meclisi feshetme yetkisi, devlet başkanının yürütme üzerindeki kontrolünü güçlendiren bir araç olarak öne çıkmıştır. Bu sistem, Fransa'da Temmuz Monarşisi döneminde ve İngiltere'de 18. yüzyılda hükümdarın gücünü tamamen kaybetmediği süreçlerde uygulanmıştır. Weimar Anayasası da benzer bir yapıyı benimsemiş, ancak pratikte ortaya çıkan sonuçlar beklenenden farklı olmuştur. Reich Başkanına verilen geniş yetkiler, hükûmetin güçlenmesini değil, aksine zayıflamasını beraberinde getirmiştir. Devlet başkanının yetkilerini artırarak parlamenter rejimin sorunlarını çözmeye çalışmak, aslında bu rejimin temel yapısının yanlış anlaşılması sonucunu doğurmuştur (Duverger, 1986: 90).

Türkçede terminolojik ve kavramsal bakımdan “devlet başkanı” ve “cumhurbaşkanı” kavramları birbirinden ayrılmaktadır. Halk tarafından seçilen devlet başkanına “cumhurbaşkanı”, bu yönetim biçimine ise “cumhuriyet” adı verilmiştir (örneğin, Türkiye Cumhuriyeti ve Weimar Cumhuriyeti). Buna karşın, devlet başkanlığı unvanı soydan gelen bir hak yoluyla devrediliyorsa, bu yöneticiler “monark” olarak anılmış ve devlete “krallık” ya da “imparatorluk” gibi terimler uygun görülmüştür (örneğin, Birleşik Krallık). Günlük dilde “devlet başkanı” ifadesi kullanılsa da anayasal metinlerde bu makam “cumhurbaşkanı” veya “kral” gibi terimlerle tanımlanmıştır. Devlet başkanı, hukuki olarak devlette üstün hakemlik görevini yerine getiren bir otoriteyi ifade etmektedir. Devlet başkanlığı, modern devletin oluşumuyla birlikte ortaya çıkan bir temsil makamı olup,

devletin sürekliliğini sembolize etmektedir. Hiyerarşi, daha çok yapısal bir unsur olarak, siyasal bağlamda monarşinin mutlak iktidardan anayasal yetkilerle sınırlı bir otoriteye evrilmesini yansıtmaktadır. (Kaboğlu, 2005: 115-116).

Hükûmet kavramı, devlet başkanına kıyasla daha geniş ve çok boyutlu anlamlar içermektedir. Geniş anlamda hükûmet, bir ülkenin tüm kurumlarını, özellikle siyasal kurumlarının bütünlüğünü ifade etmektedir. “Hükûmet sistemi” kavramı, “siyasal rejim” kavramıyla eş anlamlı bir kullanım kazanmış ve siyasal rejimin yapısını tanımlamak için kullanılmaktadır. Dar anlamda hükûmet, yasama organına karşı yürütme erkini ifade etmektedir. Bu tanımlama, başkanlık rejimlerinde yürütme organı ile örtüşmektedir, çünkü başkanlık rejiminde hükûmet, yasamadan bağımsızdır ve yürütme yetkisini doğrudan halk tarafından seçilen başkan kullanmaktadır. Parlamenter sistemlerde ise hükûmet, yasama organına karşı sorumlu bir yürütme organını ifade eder ve genellikle devlet başkanından ziyade başbakan ve bakanlar kurulundan oluşur. Hükûmet, yasama organı karşısında hesap verme yükümlülüğü taşıırken, aynı zamanda siyasal iktidarın asıl sahibi olarak yürütme gücünü elinde bulunduran bir organdır. Bu farklılık, hükûmetin siyasal sistem içerisindeki konumunun ve işlevinin, uygulanan rejimin türüne bağlı olarak değiştiğini ortaya koymaktadır (Kaboğlu, 2005: 116).

Hükûmet, kolektif bir yapı olarak işlev görmek ve kolektif bir organ niteliği taşımaktadır. Bu organ, bakanlar kurulundan oluşmakta ve genellikle yürütme erkinin zirvesini temsil etmektedir. Parlamenter sistemlerde, hükûmet başkanı (başbakan) ile bakanlar arasındaki yetki ve sorumluluk ayrımı net bir şekilde yapılmaktadır. Günümüz anlayışında, hükûmet kavramı iki temel özelliği bir arada barındırmaktadır: 1) Devlet içinde aktif bir yürütme organı olarak işlev görmesi ve bu etkinliğin sorumluluk mekanizmasıyla dengelenmesi 2) Hükûmetin etkin ve sorumlu yapısına karşılık, devlet başkanının sorumsuz bir makam olarak konumlanması. Bu sorumsuzluk, devlet başkanının yetkilerinin sınırlanmış olmasını ve buna karşılık hükûmetin yetkilerinin genişlemesini ifade etmektedir. Dolayısıyla, devlet başkanı ile hükûmet arasındaki yetki dağılımında ters orantılı bir ilişki bulunmaktadır; devlet başkanının yetkilerindeki azalma, hükûmetin yetkilerindeki artışla sonuçlanmaktadır. Bu durum, özellikle parlamenter rejimlerde, hükûmetin yürütme erkinin merkezinde yer aldığı bir sistematik oluşturduğunu göstermektedir (Kaboğlu, 2005: 116).

Geleneksel anlamda yürütme organı, esas olarak yönetsel işlevleri yerine getiren bir mekanizma olarak tanımlanmakta ve yasama faaliyetlerine belirli ölçüde katılım sağlamaktadır. Özellikle yasaların uygulanması ve yürürlüğe konulması gibi görevler, yürütmenin yasama ile olan etkileşiminin bir parçası olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra, modern yönetim anlayışında yürütme organında kişiselleşme ve iktidar yoğunlaşması gibi yeni eğilimler gözlemlenmektedir (Kaboğlu, 2005: 117).

5.6.3.2. Devlet Başkanı/ (Reichspräsident)

Anayasa bağlamında yürütme organı incelendiğinde, Reichspräsident/İmparatorluk Başkanı/ Reich Başkanının yetkilerinin oldukça geniş olduğu açıktır. Hasan Dursun, bu durumun Almanya'nın tarihsel dinamiklerinden kaynaklandığını belirtmektedir. 1918 yılına kadar imparatorluk rejimiyle yönetilen Almanya, 1919 yılında demokratik bir rejime geçiş yapmıştır. Ancak imparatorluk döneminden miras kalan birçok yasa ve yetkinin yeni sistemde de korunmuş olması, yürütme erkinde belirli bir süreklilik yaratmıştır. Yetki boşluğunun oluşmasını engellemek amacıyla yürütme yetkilerinin büyük bir kısmı Reich Başkanında (*Reichspräsident*) toplanmıştır. Weimar Anayasası'nda Reich Başkanına tanınan geniş yetkiler, Almanya'nın otoriter yönetim geleneğinin bir yansıması olarak değerlendirilmiş ve bu gelenek, demokratik rejime geçişte belirleyici bir etken olmuştur. (Dursun, 2006).

Anayasada Reich Başkanının konumunu sağlıklı bir şekilde analiz edebilmek için öncelikle seçim süreci, görev süresi, görevden alınma koşulları ve başkana vekalet mekanizmaları gibi temel unsurların incelenmesi gerekmektedir. Bu unsurların değerlendirilmesi, Weimar dönemi bağlamında Reich Başkanlığı makamının anayasal çerçevesini ve uygulamada ortaya çıkan sonuçlarını daha iyi anlamaya olanak tanımaktadır. Weimar Anayasası uyarınca Reich Başkanı, halk tarafından doğrudan genel oyla seçilmekte olup, bu durum kendisine geniş bir demokratik meşruiyet kazandırmaktadır. Görev süresi yedi yıl olarak belirlenmiş ve yeniden seçilme imkânı tanınmıştır. Reich Başkanının görevden alınması ise oldukça karmaşık bir prosedüre bağlanmış, bu da makamın siyasi sorumluluk açısından güçlü bir konumda olduğunu göstermektedir. Öte yandan, Reich Başkanının görevini yerine getiremediği durumlarda devreye giren vekalet mekanizmaları, yürütme erkine ilişkin yapıyı ve işleyişi anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. Özellikle Reich Başkanına tanınan geniş yetkiler ve bu yetkilerin nasıl uygulandığı, Weimar

Cumhuriyeti'nin siyasal ve kurumsal yapısına ilişkin tartışmalara zemin hazırlamış ve olası sistemsel sorunların analizini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda, anayasal düzenlemeler ile pratik uygulamalar arasındaki ilişki, Reich Başkanının yetkileri ve sorumluluklarının değerlendirilmesi açısından önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.

Reich Başkanı'nın yetkileri, klasik güçler ayrılığı şeması çerçevesinde kesin sınırlarla sınıflandırılmaz. Reich Başkanı makamı yasama yetkisi alanında, parlamentoya karşı bir denge unsuru olarak konumlandırılmıştır. Bu kapsamda, seçim gününü belirleme yetkisine sahiptir (WRV, madde 66). Ayrıca, Reichstag'ın toplanmasını talep etme (WRV, madde 24) ve parlamento feshetme hakkı (WRV, madde 25) gibi yetkileri bulunmaktadır. Parlamantonun feshedilmesi durumunda ise Reich yürütme organı, iki ay boyunca parlamento denetiminden ve güvensizlik oylamasından muaf tutulmuştur (WRV, madde 54, 2. fıkra). Bu durum, yürütme organının belirli bir süre boyunca yasama organının kontrolü dışında hareket edebilmesine imkân tanımaktadır (Gusy, 1997: 102-103).

Anayasa, Reich Başkanına tanıdığı geniş yetkiler anayasanın çeşitli maddelerinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Anayasanın 41. maddesi, Reich Başkanının halk tarafından seçilmesini öngörerek, bu makamın demokratik meşruiyetine vurgu yapmaktadır. Aynı maddede, Alman Reich Başkanlığına aday olabilmek için asgari yaş sınırı 35 olarak belirlenmiştir. Bu düzenleme, Reich Başkanının seçim sürecinin demokratik katılıma dayalı olduğunu ve belirli niteliksel ölçütlere bağlı olduğunu göstermektedir. Anayasanın 42. maddesi, Reich Başkanının göreve başlamadan önce yemin etmesini zorunlu kılmıştır. Söz konusu maddede yer alan yemin metni, başkanın anayasal düzeni koruma ve görevlerini yerine getirme sorumluluğunu açıkça ifade etmektedir. Ayrıca, Reich Başkanının talebi halinde bu yemine dini bir ifade eklenebileceği belirtilmiştir. Bu hüküm, yemin prosedürünün anayasal bir gereklilik olduğunu ve başkanın hem laik hem de dini inançlara hitap edebilecek bir yemin seçeneğine sahip olduğunu göstermektedir. İlgili yemin metni, anayasal olarak şu şekilde belirlenmiştir: *“Görevimi Alman halkının refahına ve çıkarlarına sadakatle yerine getireceğime, Anayasaya ve yasalara uygun davranacağıma, görevlerimi vicdanla yerine getireceğime yemin ederim.”* (Dareste, 1939a: 65). Bu ifadeler Reich Başkanının görev anlayışını ve anayasal sadakati teminat altına alan bir yasal çerçeve oluşturmaktadır.

Yalnızca demokratik egemenlik tarafından doğrudan meşrulaştırılan bir Reich Başkanı, parlamentoya karşı etkili bir denge unsuru oluşturabilecektir. Weimar Cumhuriyeti'nde halk tarafından yapılan seçimler ancak 1925 yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihe kadar, Weimar Anayasası'nın 180. maddesinin ikinci cümlesinde öngörülen uzlaşma uygulanmıştır. Ulusal Meclis, Friedrich Ebert'i Reich'ın geçici başkanı olarak seçmiş ve anayasanın yürürlüğe girmesinin ardından, halk tarafından seçilen ilk başkan göreve başlayana kadar bu makamda kalmasını öngörmüştür (WRV, madde 180). Ebert, Haziran 1920'den itibaren defalarca yeni seçimlerin düzenlenmesi yönünde baskı yapmış, ancak seçim tarihi sürekli ertelenmiştir. Bunun temel nedeni, Anayasanın 48. maddesi uyarınca Reich Başkanının merkezi bir sorumluluğa sahip olması ve devam eden siyasal kriz ortamında başkanlık seçim kampanyasının yaratacağı risklerdir. Reich hükûmeti, mevcut kriz koşullarında böyle bir seçim sürecine girmek istememiştir. Bunun yanı sıra, halk seçimlerinin gerçekleştirilmesine ilişkin yapısal kaygılar da gündeme gelmiştir. Halkın güçlü bir devlet başkanı isteyip istemediğine dair süregelen tartışmalara ek olarak, seçmen kitlesinin sorumlu bir tercih yapabilecek olgunluğa sahip olup olmadığı konusunda da endişeler dile getirilmiştir. Hükûmet, dış faktörleri gerekçe göstererek seçim sürecinin ertelenmesini savunmuştur. Özellikle, Yukarı Silezya'da referandum henüz tamamlanmadığı için seçmen kitlesinin kesin olarak belirlenmediği öne sürülmüştür. Ancak, 1922 yılında Walther Rathenau'nun suikast sonucu öldürülmesinin ardından bu engel ortadan kalkmış ve Ebert'in görev süresi, Anayasanın 180. maddesinin ikinci fıkrasına yapılan yeni düzenleme ile 30 Haziran 1925'e kadar uzatılmıştır (Gusy, 1997: 99).

Anayasa, Reich Başkanının geniş yetkilerinin kötüye kullanılmasını önleyecek etkili mekanizmalardan yoksundu. Reichstag'daki parti bölünmeleri, 43. ve 59. maddelerde öngörülen denetim mekanizmalarının işlevselliğini engellemiş ve bu önlemlerin uygulanmasını imkânsız hale getirmiştir (Duygun, 2019: 274).

Weimar Anayasası'nın 43. maddesi, Reich Başkanının görev süresinin yedi yıl olduğunu ve bu sürenin sona ermesinin ardından tekrar seçilme imkânına sahip olduğunu düzenlemektedir. Bu madde uyarınca, Reich Başkanlığına yeniden aday olma konusunda herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bir Reich Başkanı, arka arkaya ya da aralıklı olarak halkın desteğini alarak bu görevi sürdürebilmiştir (WRV, madde 43). Söz konusu düzenleme, Reich Başkanının halk tarafından doğrudan seçilmesiyle birlikte, görev

süresinin devamlılığını halkın iradesine dayalı bir mekanizmaya bağlamaktadır. Nitekim, bu durum Paul von Hindenburg'un arka arkaya iki dönem Reich Başkanlığı yapmasıyla somut bir örnek teşkil etmektedir. Bu uygulama, Reich Başkanının anayasal çerçevede geniş bir demokratik meşruiyetle yetkilendirildiğini ve yeniden seçilme imkânının anayasal olarak güvence altına alındığını göstermektedir. Bununla birlikte, ilgili madde, Weimar döneminde Reich Başkanının yetki alanının yanı sıra görevde süreklilik açısından da dikkate değer bir esneklik sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, anayasal düzenleme, yürütme erkinin istikrarını sağlama amacı taşıırken, aynı zamanda Reich Başkanının halk desteğine dayalı meşruiyetini güçlendiren bir unsur olarak değerlendirilmelidir.

Weimar Anayasası, Reich Başkanının geniş yetkilerini denetlemek ve yasama ile yürütme arasındaki dengeyi sağlamak amacıyla bir azil mekanizması öngörmüştür. Bu düzenleme, Reich Başkanının yetkilerini sınırlayan ve onun anayasal sorumluluklarını denetleyen bir mekanizma olarak işlev görmüştür. Anayasa, Reich Başkanının görevini kötüye kullanması veya anayasal düzeni ihlal etmesi durumunda azil sürecinin devreye girebileceğini öngörmüştür. Reich Başkanının görevden alınması belirli bir prosedüre tabi tutulmuş olup, bu süreç hem yasama organının hem de yargı organının katılımını gerektiren bir mekanizma çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Başkanın görevden alınabilmesi için Federal Meclis ve Federal Konsey'in ortak kararına dayalı bir süreç izlenmesi zorunlu tutulmuştur. Reich Başkanının yetkilerinin aşırı yoğunlaşmasını önlemeyi amaçlayan bu düzenleme, aynı zamanda demokratik denetimi sağlama işlevi görmüştür (Aldıkaçtı, 1960: 101). Azil süreci iki farklı biçimde düzenlenmiştir. İlk olarak, 43. maddede belirtilen mekanizma aracılığıyla, It kanadı olan Reichstag'ın üçte iki çoğunluğu ile bir referandum süreci başlatılabilmekteydi. Böyle bir durumda, başkanın yetkileri referandum tamamlanana kadar askıya alınırdı. Eğer referandum sonucunda başkanın azli reddedilirse, Reichstag feshedilir ve başkan yeniden seçilmiş sayılırdı. Ancak Weimar Cumhuriyeti'nin tarihsel pratiği, bu azil mekanizmasının hiçbir zaman fiilen uygulanmadığını göstermektedir. Hasan Dursun'a göre, eğer bu prosedür işletilmiş olsaydı ve Reich Başkanı referandum yoluyla görevden alınmaktan kurtulmuş olsaydı, Weimar Cumhuriyeti'nin çöküşü çok daha erken gerçekleşebilirdi. Zira başkanın azil sürecinden başarıyla çıkması, Reichstag'ın feshedilmesiyle sonuçlanacağı için rejimin hızla otoriter bir yönetim biçimine evrilme olasılığı artardı. Bu dinamik, Weimar Anayasası'nın öngördüğü güç dengesinin bozulmasına ve yürütme erkinin aşırı güçlenmesine neden olabilirdi. Nitekim anayasal

denetim mekanizmalarının işlevsiz hâle gelmesi durumunda, Weimar Cumhuriyeti'nin kırılğan demokratik yapısının hızla otoriter bir sisteme dönüşme riski taşıdığı görülmektedir (Dursun, 2006). Maddenin en dikkat çekici yönlerinden biri, Reich Başkanının meclisin güvenini kaybetmesi hâlinde Reichstag'ın, başkanın görev süresi dolmadan önce çekilmesini sağlamak amacıyla bir referandum düzenleyebilmesidir. Bu sürecin başlatılabilmesi için Reichstag'ın üçte iki çoğunlukla bir güvensizlik oyu vermesi gerekmektedir. Düzenleme, meclisin güvenini kaybeden bir başkanın görevden alınmasını mümkün kılarak anayasal denetimi ve güçler ayrılığının işlerliğini güvence altına almayı amaçlamaktadır. Bu düzenleme, yürütme yetkisinin belirli ölçüde denetim altında tutulmasını sağlarken, aynı zamanda başkanın görevden alınması için meclisin geniş bir çoğunluk desteğine ihtiyaç duymasını öngörerek sistemin istikrarını koruma amacı da taşımaktadır. Weimar Anayasası'ndaki bu düzenleme, yürütme erkinin yasama organına karşı sorumluluğunu ve demokratik denetimini sağlamak amacıyla kritik bir denetim mekanizması olarak tasarlanmıştır (Storer, 2015: 81).

Azil süreciyle ilgili bir diğer önemli anayasal düzenleme, başkanın cezai sorumluluğuna (*impeachment*) ilişkin esasları içermektedir. Anayasanın 43. maddesi, Reichstag'ın izni olmaksızın Reich Başkanına karşı herhangi bir cezai kovuşturma veya soruşturma başlatılamayacağını belirtmiştir. Bu hüküm, Reich Başkanının cezai sorumluluğunun ancak parlamento tarafından onaylanan bir süreçle işlemeye başlayabileceğini ifade ederken, Reich Başkanının anayasal görevlerinin ifası sırasında tam anlamıyla sorumsuz olmadığını, ancak cezai sorumluluğunun belirli bir prosedüre bağlı olarak işlerlik kazanabileceğini göstermektedir. Reichstag'ın izni, başkanın anayasal rolünü ve görevlerini yerine getirirken, keyfi veya siyasi bir şekilde cezai bir soruşturma ile karşılaşmasını engellemeyi amaçlamıştır. Bu mekanizma, başkanın görevini güvence altına alırken, aynı zamanda meclisin denetleyici rolünü pekiştiren bir denge unsuru olarak işlev görmüştür (WRV, madde 43).

Anayasanın 59. maddesi, Reich Başkanının yanı sıra başbakan ve bakanlar gibi hükûmet üyelerinin azil süreçlerini düzenlemektedir. Reichstag, Reich Başkanını, Başbakanı ve bakanları, Anayasa veya federal yasa ihlali durumunda temyiz mahkemesinde yargılanmak üzere suçlayabilir. Ancak, bu kişilerin temyiz mahkemesinde yargılanabilmesi için en az yüz milletvekilinin öneriyi imzalaması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, anayasa değişikliği gibi önemli bir kararın alınabilmesi için, Reichstag'ın büyük bir çoğunluğunun (anayasa

değişikliğine yönelik bir çoğunluğun) onayı zorunlu tutulmuştur. Söz konusu düzenleme, devlet başkanı ve hükûmet üyelerinin yetkilerini kötüye kullanmalarını önlemek için getirilen anayasal güvencelerden biri olarak değerlendirilmiştir (Dursun, 2006).

Bu düzenleme, yürütme erkinin üyelerinin cezai sorumluluğunun parlamenter denetim altında olmasını sağlarken, aynı zamanda yargı sürecinin başlatılabilmesi için yüksek bir çoğunluğun gerekliliği, siyasi istikrarı koruma amacı taşımaktadır. Başka bir deyişle, devlet başkanının ve hükûmet üyelerinin cezai sorumluluğunun işlevsel hale gelmesi, anayasal denetim mekanizmalarının etkinliğini sağlamak amacıyla sıkı prosedürlere bağlanmıştır. Bu düzenleme, devletin başındaki kişilerin sorumsuz olmamalarını garanti altına almakla birlikte, aynı zamanda demokratik denetimi ve güçler ayrılığını pekiştiren bir güvence olarak öne çıkmaktadır (Dursun, 2006). Anlaşıldığı üzere, devlet başkanının, başbakanın ve bakanların cezai sorumluluğunun uygulanmasının son derece zor olduğu görülmektedir. Öte yandan, maddede, yargılama sonucunda hüküm giyen devlet başkanının görevde kalıp kalamayacağına dair herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu eksiklik, anayasanın yargı kararlarının yürütme makamı üzerindeki etkisini açık bir şekilde tanımlamada yetersiz kaldığını göstermektedir.

Anayasanın 44. maddesi, Reich Başkanının aynı zamanda Reichstag üyesi olamayacağını açıkça belirtmiştir (WRV, madde 44). Düzenleme, yürütme ve yasama erkleri arasındaki güçler ayrılığını pekiştirmeyi amaçlamıştır. Reich Başkanının, yasama organı olan Reichstag'a üye olmaması, bu iki erkin bağımsızlığını ve denetim mekanizmalarının etkinliğini sağlamaktadır. Yasama ve yürütme arasındaki bu ayrım, her iki organın da kendi yetki alanlarında hareket etmelerini ve birbirlerini denetlemelerini mümkün kılmaktadır. Söz konusu düzenlemeyle Reich Başkanının yasama sürecine doğrudan müdahalesi engellenirken yürütme ve yasama arasındaki denge kurulmaktadır.

Anayasanın 45. maddesi, Reich Başkanının dış ilişkilerdeki rolünü ve yetkilerini belirlemiştir. Reich Başkanı, Alman Devleti'ni uluslararası alanda temsil etme yetkisine sahip olup, yabancı devletlerle ittifaklar ve diğer antlaşmaları yapma hakkını haizdir. Ayrıca, diplomatik temsilcileri (elçileri) gönderme ve kabul etme yetkisi de kendisine tanınmıştır. Bununla birlikte, savaş ilanı ve barış antlaşmalarının yapılması hususunda Reich Başkanının yetkileri sınırlı tutulmuş, bu süreçlerin yalnızca Reich Kanunu çerçevesinde gerçekleştirilebileceği ve Reichstag'ın onayına tabi olduğu vurgulanmıştır.

(Dareste, 1939a: 66). Bu bağlamda, Reich Başkanı savaş ilanı ve barış antlaşmaları gibi kritik dış politika kararlarını tek başına alma yetkisine sahip değildir; bu tür kararların uygulanabilmesi için yasama organının onayı gerekmektedir. Söz konusu düzenleme, yürütme ve yasama erkleri arasında dış politika alanında iş birliği sağlamayı amaçlamaktadır. Reich Başkanının uluslararası ilişkilerde sahip olduğu geniş temsil yetkileri, Reichstag ile uyum içinde kullanılmak zorundadır. Bu hüküm, yürütme erkinin aşırı güçlenmesini önlemek ve parlamentonun dış politika üzerindeki denetimini sürdürmesini sağlamak amacıyla oluşturulmuş bir denetim mekanizması niteliğindedir.

Anayasanın 46. maddesi, Reich Başkanının memurlar ve diğer kamu görevlileri üzerindeki atama ve görevden alma yetkisini düzenlemektedir. Kanunda aksine bir hüküm bulunmadığı sürece, Reich Başkanı bu atamaları gerçekleştirme ve ilgili görevlileri görevden alma yetkisine sahiptir. Ayrıca, Reich Başkanına bu yetkileri devretme veya belirli makamlar aracılığıyla kullandırma hakkı da tanınmıştır (WRV, madde 46). Bu düzenleme, Reich Başkanının yönetim yetkilerini genişletmekle birlikte, belirli durumlarda bu yetkilerin başka organlara devredilebilmesine de imkân tanımaktadır. Böylece, yürütme erkinin etkin bir şekilde işlemesi için gerekli idari işlevlerin paylaşılması sağlanmakta ve yönetsel sorumluluklar esneklik kazanmaktadır. Söz konusu mekanizma, hükûmetin verimli çalışmasını desteklerken, Reich Başkanının idari kontrol yetkisinin belirli sınırlar içinde denetim altında tutulmasını da amaçlamaktadır.

Anayasanın 47. maddesi, Reich Başkanının silahlı kuvvetler üzerindeki en yüksek komutanlık yetkisini elinde bulundurduğunu düzenlemektedir. Reich Başkanı askerî konularda nihai karar yetkisine sahip olup, silahlı kuvvetlerin yüksek komutanı olarak hareket etmektedir. Reich Başkanına, askerî harekâtların yönetimi, stratejik kararların alınması ve silahlı kuvvetlerin genel idaresi konularında en yüksek otorite tanınmıştır. Silahlı kuvvetlerin başkomutanlığının Reich Başkanına verilmesi, devletin güvenliğini sağlama ve dış tehditlere karşı ülkenin savunmasını yönetme sorumluluğunu kendisine yüklemektedir. Bununla birlikte, bu yetkinin yalnızca askerî yönetimle sınırlı olmadığı, aynı zamanda hükûmetin ve yasama organlarının denetimine tabi olabileceği de vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, silahlı kuvvetlerin yönetimi yürütme erkinin önemli bir parçasını oluştururken, anayasal sınırlar çerçevesinde hareket edilmesi gerektiği açıkça ifade edilmektedir (WRV, madde 47).

Anayasanın 48. maddesi, Weimar Cumhuriyeti'nin son dönemlerinde kritik bir öneme sahip olmuştur. Reich Başkanına olağanüstü durumlarda geniş yetkiler tanıyan bu madde, anayasal düzenin korunması ve cumhuriyetin güvenliğini tehdit eden durumlara karşı alınacak tedbirler açısından belirleyici bir düzenleme niteliği taşımaktadır. Maddenin ilk fıkrası, eyaletlerin Weimar Anayasası'na veya yasalara aykırı hareket ederek kendilerine düşen görevleri yerine getirmemesi hâlinde, Reich Başkanına silahlı kuvvetleri kullanarak bu eyaletleri hukuki yükümlülüklerini yerine getirmeye zorlama yetkisi vermektedir. Anayasal düzeni sağlamak amacıyla askerî müdahale yetkisi tanıyan bu hükmün ikinci fıkrasında ise, kamu güvenliği ve düzeninin ciddi şekilde bozulması veya tehdit altına girmesi durumunda, Reich Başkanına kamu düzenini yeniden tesis etmek için gerekli önlemleri alma ve gerektiğinde silahlı kuvvetleri kullanma yetkisi verilmiştir. Nitekim bu çerçevede, 114, 115, 117, 118, 123, 124 ve 153. maddelerde düzenlenen temel haklar kısmen veya tamamen askıya alınabilmektedir (WRV, madde 48). Bu düzenleme, olağanüstü durumlarla ve devletin iç güvenliğini tehdit eden olaylarla başa çıkmak amacıyla tasarlanmış olmakla birlikte, aynı zamanda yürütme erkine aşırı yetkiler tanıyarak demokratik denetimin zayıflaması riskini de beraberinde getirmiştir. 48. maddenin Reich Başkanına tanıdığı geniş yetkiler, Weimar Cumhuriyeti'nin son dönemlerinde demokratik istikrarsızlığı derinleştirmiş ve otoriter eğilimlerin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Carl Schmitt, anayasal ihlalin istisnai durumlarda anayasa hükümlerinin belirli bireysel olaylar çerçevesinde uygulanmaması veya anayasa değişiklikleri için öngörülen usulün izlenmesiyle gerçekleşebileceğini belirtmiş ve 48. maddeyi bu bağlamda örnek olarak göstermiştir (Schmitt, 2017: 100).

Anayasanın 48. maddesinin 3. fıkrasında, Reich Başkanına verilen olağanüstü yetkilerin denetimi ve şeffaflığına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. 1. ve 2. fıkralar çerçevesinde alınan tüm tedbirler hakkında Reichstag'a derhal bilgilendirme zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca, bu tedbirlerin Reichstag'ın talebi üzerine yürürlükten kaldırılabileceği belirtilmiş ve yürütme yetkisinin aşırı güçlenmesini önlemek amacıyla yasama organına alınan kararlar üzerinde denetim ve kontrol sağlama yetkisi tanınmıştır. Böylece, Reich Başkanının keyfî ve denetimsiz hareket etmesi engellenmeye çalışılmıştır. Maddenin 4. fıkrasında, yakın bir tehlike durumunda eyalet hükûmetlerinin de kendi bölgelerinde 2. fıkroda belirtilen türde geçici tedbirler alabilme yetkisine sahip olduğu ifade edilmiştir. Ancak, bu tedbirler Reich Başkanının veya Reichstag'ın talebi üzerine askıya alınabilir. Bu düzenleme, yerel yönetimlere olağanüstü durumlarla başa çıkabilme özerkliği tanırken,

merkezi yönetimle uyum içinde hareket etmelerini ve denetim altına alınmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Son olarak, 48. maddenin son fıkrasında, bu düzenlemelerin ayrıntılarının bir kanunla belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu hüküm, anayasal yetkilerin somut bir yasal çerçeveye oturtulması gerektiğini ve uygulamada keyfi yorumların önüne geçilmesi amacıyla ayrıntılı yasal düzenlemelere duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır (WRV, madde 48). Bu maddenin en çarpıcı özelliği, Reich Başkanına olağanüstü durumlar karşısında geniş yetkiler tanınmasıdır. Özellikle kamu düzeni ve güvenliğinin ciddi şekilde bozulması veya tehlikeye girmesi durumunda, Reich Başkanına sivil hakları askıya alma ve ülkeyi kararname ile yönetme yetkisi verilmiştir. Reich Başkanı, anayasal ve yasal yükümlülüklerini yerine getirmeyen eyalet yönetimlerine karşı güç kullanarak gerekli tedbirleri alma hakkına sahiptir (Storer, 2015: 81). Reich Başkanına, yürütme yetkisinin yanı sıra, yasama ve anayasal düzenin korunması adına merkezi bir otorite kurma yetkisi de sağlanmıştır. Ancak, bu tür müdahaleler, anayasal denetimin zayıfladığı ve otoriter eğilimlerin güç kazandığı dönemlerde, demokratik istikrar açısından ciddi riskler doğurmuştur. Dolayısıyla, 48. madde, devletin güvenliğini sağlama amacıyla esneklik sunarken, aynı zamanda geniş yetkilerin keyfi ve aşırı kullanımı ihtimali nedeniyle tartışmalara yol açmıştır.

Anayasa, Reich Başkanına devlet adına af çıkarma yetkisi tanımaktadır. Madde, “*Devlet adına af yetkisini Reich Başkanı kullanır*” şeklinde düzenlenmiştir (WRV, madde 49). Bu yetki, Reich Başkanına ceza hukukunda belirli suçluların cezalarını affetme, hafifletme veya iptal etme yetkisini vermektedir. Reich Başkanına cezai politikalarda önemli bir etki alanı sağlayan bu düzenleme, adaletin uygulanmasında inisiyatif alma olanağı da sunmuştur. Ancak, bu tür af yetkilerinin keyfi ve tek kişilik bir karar süreci riski taşıması nedeniyle, dikkatli ve denetimli bir şekilde kullanılması gerektiği tartışmalara yol açmıştır.

Anayasanın 50. maddesi, Reich Başkanının karşı imza sorumluluğunu düzenlemektedir. Maddeye göre: “*Reich Başkanının bütün emir ve kararnameleri, silahlı kuvvetlerle ilgili olanlar da dâhil olmak üzere, yalnızca Şansölye veya yetkili bir Bakanın karşı imzası ile geçerli olabilir*” (WRV, madde 50). Bu düzenleme, Reich Başkanının tek başına karar alma yetkisini sınırlandırarak, yürütme yetkisinin paylaşılmasını sağlamaktadır. Karşı imza gerekliliği, Reich Başkanı tarafından alınan kararların hukuki sorumluluğunu Şansölye veya ilgili Bakan’a yüklemektedir. Reich Başkanının icra yetkilerini doğrudan değil, hükûmetle birlikte kullanmasını zorunlu kılmakta, böylece yürütme organının kolektif

sorumluluğunu pekiştirmektedir. Bu düzenleme, yürütme yetkisinin denetlenebilir olmasını ve mutlak bir yetki kullanımının önüne geçilmesini amaçlamaktadır. Güçler ayrılığı ilkesine uygun olarak, yürütme erkinde bir denge mekanizması kurmayı hedefleyen bu madde, Reich Başkanının yetkilerini tek başına kullanmasını sınırlandırarak demokratik yönetim anlayışını güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anayasanın 51. maddesi, Reich Başkanının görevini yerine getiremeyecek durumda olması halinde izlenecek prosedürü düzenlemektedir. Maddeye göre, eğer Reich Başkanı görevini geçici olarak yerine getiremeyecek durumda olursa, Şansölye (Başbakan) tarafından temsil edilecektir. Ancak, bu durum uzun süre devam ederse, temsilin süresi ve şekli kanunla düzenlenecektir. Ayrıca, Reich Başkanlığı makamının süresinden önce boşalması (örneğin, ölüm, hastalık veya başka bir nedenle) durumunda, yeni seçimler yapılana kadar başkanlık yetkileri vekâleten yürütülecektir (WRV, madde 51). Bu düzenleme, yürütme erkinde bir boşluk oluşmasını önleyerek, siyasi istikrarı ve devlet yönetiminin sürekliliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Reich Başkanının yetkilerinin doğrudan bir temsil mekanizmasıyla devredilmesi, yönetimde kesinti yaşanmasını engellemek için oluşturulmuş bir güvence olarak değerlendirilmektedir.

5.6.3.3. Hükûmetin Yapısı, Şansölye ve Bakanlar

Anayasanın 52. maddesi, Alman hükûmetinin yapısını ve yürütme organının işleyişini düzenlemektedir. Söz konusu maddeye göre: “*Alman hükûmeti, Reich Başkanı ve bakanlardan oluşur.*” (WRV, madde 52). Reich Başkanı yürütme yetkisinin en üst makamı olarak tanımlarken, bakanları ise hükûmetin icra organları olarak belirlemiştir. Reich Başkanı devletin başı olarak yürütme yetkisinin merkezinde yer alırken, bakanlar yasama, yürütme ve idari işlevleri yerine getiren icra mekanizmasını oluşturur. Yürütme gücü bir yandan Reich Başkanının liderliği altında toplamıştır. Diğer yandan ise bakanların kolektif bir yönetim anlayışıyla görev yapmasını öngörmektedir. Reich Başkanı hükûmetin genel denetimini ve koordinasyonunu sağlamakla yükümlüdür, ancak bakanlar da belirli ölçüde bağımsız karar alma yetkisine sahiptir. Sistem, hem güçler ayrılığı ilkesine uygun bir yönetim biçimi hem de hükûmetin kolektif sorumluluğunu pekiştiren bir yapı oluşturmayı amaçlamıştır. Ancak, Reich Başkanının yetkilerinin genişliği, hükûmetin bağımsız hareket etmesini zorlaştırmış ve yürütme erki içinde bir denge sorunu yaratmıştır.

Anayasanın 53. maddesi, yürütme organının kurulumu ve işleyişine dair düzenlemeler içermektedir. Söz konusu madde, Reich Başkanının yetkileri ile Şansölye arasındaki sorumluluk ve yetki dengesini tanımlamaktadır. İlgili düzenlemeye göre “*Şansölye ve onun teklifi üzerine bakanlar, Reich Başkanı tarafından atanır ve görevden alınır.*” (WRV, madde 53). Düzenleme, Reich Başkanının hükûmetin oluşumundaki belirleyici rolünü vurgulamaktadır. Reich Başkanı, yalnızca Şansölye’yi atamakla kalmaz, aynı zamanda onun önerdiği bakanları da atama ve görevden alma yetkisine sahiptir. Yetki dağılımı, hükûmetin yapısal olarak Reich Başkanına bağımlı bir şekilde şekillendirilmesine yol açmıştır. Buna rağmen, Şansölye yürütme yetkisini elinde bulunduran önemli bir figür olarak belirlenmiş, ancak nihai karar mekanizması Reich Başkanının elinde kalmıştır. Bu durum, yürütme erki içinde bir güç paylaşımı ve denetim mekanizması oluşturmayı amaçlamakla birlikte, pratikte Reich Başkanının etkisini artırarak hükûmetin zayıflamasına neden olmuştur. Weimar Anayasası’nın yürütme sisteminde Reich Başkanı güçlü bir devlet başkanı olarak konumlanırken, Şansölye ise Reich Başkanının desteğine bağımlı bir yürütme lideri olarak şekillenmiştir. Böylece yürütme erkinde net bir güç paylaşımı yerine, Reich Başkanının yürütme üzerindeki otoritesini güçlendiren bir mekanizma oluşturulmuştur.

Anayasanın 54. maddesi, parlamenter demokrasilerde yaygın olarak görülmeyen hükûmetin yasama organına karşı doğrudan sorumlu olduğu ilkesini benimsemiştir. Madde, yürütme organının yasama ile ilişkisini açıkça tanımlayarak, hükûmetin meşruiyetini parlamentonun güvenine dayalı bir sistem olarak düzenlemiştir (WRV, madde 54). Söz konusu maddeye göre “*Şansölye ve bakanlar, görevlerini yerine getirirken parlamentonun güvenini sağlamak zorundadır. Parlamento, şansölye veya bakanlardan biriyle ilgili güven sorunu yaşarsa, ilgili kişi görevinden istifa etmek zorundadır.*” Bu düzenleme, hükûmetin yürütme yetkisinin Reichstag’ın güvenine bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Eğer bir bakan veya şansölye, parlamentonun güvenini kaybederse, görevini terk etmek zorundadır. Böyle bir düzenleme yürütme ve yasama arasındaki denetim mekanizmasını güçlendiren bir unsur olarak işlev görmektedir. Hükûmetin yasama organına doğrudan hesap verme yükümlülüğü öngörülürken, yürütme gücünün yasamanın kontrolü altında tutulması amaçlanmıştır. Ancak, hükûmetin istikrarını tehlikeye atabilecek sık güvenoyu krizlerine yol açabilecek bir mekanizma oluşturması nedeniyle eleştirilmiştir. (Dursun, 2006).

Weimar Anayasası'nın 54. maddesi, hükûmetin hem devlet başkanına hem de parlamentoya karşı sorumluluğunu düzenleyen önemli bir hükümdür. Bu madde, yürütme organının parlamentoya karşı denetimini güçlendiren ve hükûmetin meşruiyetini güvence altına alan bir mekanizma öngörmektedir (WRV, madde 54). Başbakan ve bakanların görevlerine başlayabilmeleri için Reichstag'ın (parlamentonun) güvenoyuna sahip olmaları gerekmektedir. Parlamenter sistemin temel unsurlarından biri olarak, hükûmetin halkın temsilcileri tarafından desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak, Reichstag tarafından verilen açık bir güvensizlik oyu, başbakan veya bakanın istifasını zorunlu kılmaktadır. Hükûmetin parlamentonun denetimine tabi olması, yasama ile yürütme arasındaki güç dengesinin korunmasına çalışıldığı anlamına gelmektedir. Weimar Anayasası'ndaki bu düzenleme, parlamenter sistemin denetleyici yönünü vurgularken, aynı zamanda hükûmetin güvene dayalı bir yapıya sahip olmasını sağlamaktadır. Hükûmetin parlamentoya karşı hesap verebilirliği, demokratik denetimin işlerliğini artıran bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Dursun, 2006).

Anayasanın 55. maddesi, Bakanlar Kurulu'nun çalışma usul ve esaslarını düzenleyen önemli bir hükümdür. Bakanlar Kurulu toplantılarına başbakan başkanlık edecek ve toplantıların yönetimi başbakanın sorumluluğunda olacaktır (WRV, madde 55). Ayrıca, Bakanlar Kurulu'nun iç işleyişi ve usul esasları, hükûmet tarafından belirlenip Reich Başkanı tarafından onaylanarak yürürlüğe konulacaktır. Söz konusu madde, hükûmetin iç işleyişinin sistematik ve düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlamakta ve anayasal çerçevede belirsizlikleri ortadan kaldırmaktadır. Böyle bir düzenleme anayasal hüküm, yönetim mekanizmasının şeffaf ve etkin çalışmasını güvence altına almak açısından önem taşımaktadır. Nitekim, günümüzde bazı devletlerde hükûmetin iç işleyişine dair açık ve detaylı kuralların eksikliği, yönetimde düzensizliklere neden olabilmektedir. Weimar Anayasası'ndaki bu hüküm, yürütme organının disiplinli ve öngörülebilir bir yapıda işlemesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Anayasanın 56. maddesi, başbakan ve bakanların görev ve sorumluluklarını açıkça tanımlamaktadır. Başbakan, devletin temel politikalarını belirlemekle yükümlüdür ve bu siyasetin oluşturulmasından dolayı Reichstag'a karşı sorumludur (WRV, madde 56). Meclis, başbakanın belirlediği politikaları denetleyebilir. Bu siyaset çerçevesinde, her bakan, kendi bakanlığıyla ilgili konuları belirli bir özerklikle yönetebilir. Ancak bu özerklik, bakanların nihayetinde Reichstag'a karşı hesap verme yükümlülüğü ile sınırlıdır.

Başbakan, genel politikaların çizilmesinde üst düzey bir liderlik rolü üstlenirken, her bakan, belirlenen siyaseti uygulamak için kendi bakanlığını bağımsız bir şekilde yönetebilir. Ancak bu bağımsızlık, yürütme erkinin demokratik denetimini sağlamak amacıyla meclis gözetimi altında işlemektedir.

Anayasanın 57. maddesi, Alman Devlet Bakanları'nın yasama sürecindeki rol ve sorumluluklarını belirlemektedir. Bu madde kapsamında, bakanlar, anayasa veya yasalarla belirlenen alanlarda ve birden fazla bakanlığın yetki alanına giren konularda hazırlanan tüm kanun tasarılarını Bakanlar Kurulu'na sunmakla yükümlüdür (WRV, madde 57). Söz konusu düzenleme, yürütme organının işleyişinde bakanlar arasında koordinasyonu sağlamak ve karar alma süreçlerini ortak bir zemine oturtmak amacı taşımaktadır. Aynı zamanda, hükûmetin bütüncül bir yaklaşımla yasama süreçlerini yönetmesine olanak tanırken, bakanlıklar arasındaki olası görüş ayrılıklarının giderilmesine de katkı sunmaktadır. Bu yapı, hükûmetin kolektif sorumluluk anlayışıyla hareket ettiğini ve tüm önemli kararların ortak değerlendirme sonucunda alındığını ortaya koymaktadır.

Weimar Anayasası'nın 58. maddesi, hükûmetin karar alma süreçlerine yönelik önemli bir düzenleme içermektedir. Bakanlar Kurulu'nun oy çokluğuyla karar alacağı belirtilmekle birlikte, görüş birliği sağlanamaması durumunda nihai kararın Reich Başkanı tarafından verileceği hükme bağlanmıştır (WRV, madde 58). Söz konusu düzenleme, yürütme organının kolektif işleyişini vurgulamakla birlikte, güçlü bir merkezi yönetimin eksikliğini de ortaya koymaktadır. Bakanlar Kurulu'nun karar alma sürecindeki bağımsızlığı sınırlanmış ve nihai yetki Reich Başkanı'na verilmiştir. Bu durum, yürütme erkinin fiilen zayıf olduğunu ve yürütme yetkisinin büyük ölçüde Reich Başkanı'nın elinde toplandığını göstermektedir.

Yukarıdaki değerlendirmelerden de görüldüğü üzere, Weimar Cumhuriyeti'nin anayasal düzeninde Reich Başkanı'nın yetkileri, günlük siyasette belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Özellikle muhafazakâr sağ partilerin talepleri doğrultusunda şekillenen bu durum, yürütme erkinin güçlenmesine yol açmıştır (Duygun, 2019: 274). Yürütme erkine tanınan geniş yetkiler, Weimar toplumu üzerinde hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Ancak bu süreç, aynı zamanda demokrasinin kırılganlığını artırmış, hukukun araçsallaştırılmasına ve hukuk devleti ilkelerinin zayıflamasına neden olmuştur. Sonuç olarak, Weimar Cumhuriyeti'nin başarısızlıkla sonuçlanmasına zemin hazırlanmış ve

“cumhuriyetçilerden yoksun bir cumhuriyet” anlayışından otoriter bir yönetim modeline geçiş süreci hızlanmıştır.

5.6.4. Yargı Erki

Weimar Anayasası’nın yargı organına ilişkin hükümleri, Anayasanın yedinci bölümünde “Adalet” (*Rechtspflege*) başlığı altında düzenlenmiştir. Bu bölümde, yargı organının yapısı, işleyişi ve temel ilkeleri, anayasal çerçevede ele alınmıştır. Söz konusu başlık kapsamında aşağıdaki hususlar ayrıntılı olarak düzenlenmiştir:

5.6.4.1. Hâkimlerin Bağımsızlığı

Bu bölümde ilk olarak hâkimlerin bağımsızlığına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Weimar Anayasası’na göre yargı, gücü yalnızca yasalardan alan bağımsız hâkimler tarafından kullanılır. Yargı bağımsızlığı ilkesi, Anayasanın 102. maddesinde açıkça vurgulanan temel prensiplerden biridir. Madde şu şekilde ifade edilmiştir: “*Hâkimler bağımsızdır ve yalnızca kanuna tabidir.*” Görüldüğü üzere yargı yetkisinin bağımsız hâkimler eliyle kullanılacağı ve yargılamanın tarafsız bir şekilde gerçekleştirileceği anayasal bir ilke olarak düzenlenmiştir (WRV, madde 102).

5.6.4.2. Yargı Yetkisinin Yapılandırılması

Anayasanın 103. maddesi, olağan yargı yetkisine ilişkin düzenlemeleri içermekte olup bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunmasını ve adil yargılanma hakkını güvence altına almaktadır. Olağan yargı yetkisi Devlet Adalet Divanı (*Staatsgerichtshof*) ve eyalet mahkemeleri tarafından kullanılacaktır. Söz konusu hüküm, federal ve eyalet düzeyindeki yargı organlarının yetki paylaşımını ve görev alanlarını anayasal bir çerçeveye oturtarak, yargı yetkisinin yapılandırılmasında hukuki bir temel oluşturmuştur. Alman İmparatorluğu’nda, 18. yüzyıldan itibaren derebeylerin mahkeme kararlarını değiştirme veya tamamen yürürlükten kaldırma uygulamalarına son verilmiş ve bu durum, yargının nesnel bağımsızlığının başlangıcı olarak değerlendirilmiştir. Ancak, 19. yüzyılın ortalarına kadar Prusya’da mahkemeler tarafından verilen bazı ağır cezaların infazı için yürütme organının onayı gerekli görülmüştür. Hâkimlerin görevden alınmalarını engelleyen yasal

bir düzenlemenin bulunmaması, serbest ve bağımsız karar verebilmelerinin önünde önemli bir engel teşkil etmiştir.

Hâkimlerin bireysel bağımsızlığına ilişkin ilk önemli adım, 26 Mayıs 1818 tarihli Bavyera Anayasası ile atılmıştır. Anayasanın kabulünden sonra, Baden, Württemberg ve Hessen gibi diğer eyaletlerde de hâkimlerin yasal güvencesini içeren anayasal düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. Ancak, yargının nesnel bağımsızlığı, hâkimlerin bireysel bağımsızlığını içermediği sürece eksik kabul edilmiştir. Prusya İmparatorluğu Anayasası, “Yargı yetkisi bağımsızdır ve yalnızca yasaların egemenliği altında bulunan mahkemeler tarafından kullanılır” ilkesini benimsemiştir. Bu ilke, ilk kez 1848 Frankfurt İmparatorluk Anayasası’nda düzenlenmiş, ardından 1850 tarihli Prusya Anayasası’nın 85. maddesi olarak yer almıştır. Weimar Anayasası ise hâkimlerin bireysel bağımsızlığını yalnızca düzenli mahkeme hâkimleri ile sınırlı tutmuştur (Schmidt-Räntsch & Schmid-Räntsch, 1995: 48).

5.6.4.3. Hâkimlerin Bağımsızlığı ve Güvencesi/ Kanuni Hâkim Güvencesi

Anayasada, hâkimlerin görevlerini yerine getirirken bağımsız olmaları ve kararlarını yalnızca kanuna dayanarak vermeleri ilkesi açıkça vurgulanmıştır. Kanuni hâkim güvencesi, Anayasanın 105. maddesinde ele alınmış olup, yargı bağımsızlığı ve hâkimlerin atanmasına ilişkin hükümler içerirken, yargı organlarının bağımsızlığını ve hâkimlerin görev güvencesini sağlamayı amaçlamıştır.

105. maddeye göre, yargı organları yasama ve yürütme organlarından bağımsızdır ve hâkimler, yargı yetkilerini kullanırken yalnızca kanuna ve hukuka bağlıdır. Maddenin ilk cümlesinde, “*Hâkimler görevlerinde bağımsızdır ve yalnızca kanunlara tabidir*” ifadesine yer verilmiştir. İkinci cümlede, “*Hâkimler ancak kanunun öngördüğü usuller çerçevesinde görevden alınabilir veya başka bir göreve atanabilir*” denilerek hâkim güvencesi vurgulanmıştır. Maddenin son cümlesinde ise, “*Hâkimlerin görev süreleri kanunla belirlenir ve bu süre boyunca keyfi olarak görevden alınamazlar*” hükmü yer almaktadır. Söz konusu düzenleme, hâkimlerin bağımsızlığını güvence altına alarak yargının tarafsız ve adil işleyişini korumayı hedeflemektedir (WRV, madde 105).

Maddede, adli yargı hâkimlerinin ömür boyu atanacağı hükme bağlanmıştır. Ancak, hâkimlerin sürekli veya geçici olarak görevden alınmaları, başka bir göreve atanmaları ya da kendi istekleri dışında emekliye sevk edilmeleri yalnızca yargı kararıyla ve yasada öngörülen nedenler ile usuller çerçevesinde mümkün kılınmıştır. Ayrıca, kanunların hâkimlerin emekliliğe ayrılacağı yaş sınırlarını belirleyebileceği ifade edilmiştir.

Bu düzenleme, kanunun öngördüğü geçici görevden alma durumlarını kapsam dışı bırakmaktadır. Mahkemelerin veya yargı bölgelerinin teşkilat yapısında bir değişiklik olması halinde, hâkimler, maaşlarının tam olarak korunması şartıyla başka bir mahkemeye atanabilir veya görevden alınmasına karar verebilir (WRV, madde 104).

5.6.4.4. Hâkimlerin Güvence Altına Alınması

Hâkimlerin azledilemezliği, mesleki teminatları ve çalışma koşulları anayasal güvence altına alınmıştır. Anayasanın 106. maddesi, yargı bağımsızlığını güçlendiren temel düzenlemeleri içermektedir. Barış zamanında askerî yargı yetkisi kaldırılmış, yalnızca savaş hâlinde ve savaş gemileriyle sınırlı olmak üzere istisnai durumlarda uygulanabileceği belirtilmiştir. Ayrıca, bu konudaki ayrıntıların bir devlet yasası ile düzenleneceği öngörülmüştür. Askerî mahkemelerin, yalnızca savaş dönemlerinde ve kanunların belirlediği sınırlar çerçevesinde sivil kişilere karşı yargı yetkisini kullanabileceği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, hâkimlerin disiplin soruşturması ve kovuşturma süreçleri sonucunda görevden uzaklaştırılması veya görev yerlerinin değiştirilmesi hususlarının, yalnızca yasal çerçevede ve belli prosedürler doğrultusunda gerçekleştirilebileceği vurgulanmıştır. Bu düzenleme, hâkimlerin keyfi olarak görevden alınmasını engellemekte ve yargının bağımsızlığını güvence altına almaktadır (WRV, madde 106).

5.6.4.5. Hâkimlerin Mesleki Sorumlulukları

Anayasanın 107. maddesi, hâkimlerin görevdeki sorumluluklarını ve yükümlülüklerini düzenlemektedir. Söz konusu düzenleme hâkimlerin bağımsızlığını korurken, onlar görev sırasında uymaları gereken etik ve mesleki kuralları da belirlemiştir. Hâkimlerin mesleki davranışları ve görevleriyle ilgili disiplin hükümlerinin kanunla düzenleneceği belirtilmiş, mahkemelerin işleyişi ve yargının bağımsızlığı çerçevesinde hâkimlerin hukukun

üstünlüğü ilkesine uygun hareket etmek zorunda olduğu vurgulanmıştır (WRV, madde 107).

5.6.4.6. Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargı Yetkisi

Anayasanın 108. maddesi, mahkemelerin işleyişi ve yargının bağımsızlığı ile ilgili temel hükümleri düzenlemektedir. Maddeye göre, mahkemelerin kuruluşu, yargı yetkisinin kullanımı ve yargı organlarının görev alanları anayasal çerçevede belirlenmiştir. Yüksek mahkemelerin görev ve yetkileri, bu mahkemelerin kurulması ve işleyişine ilişkin detaylar federal kanunlarla düzenlenecektir. Ayrıca, bir Devlet Adalet Divanı kurulacağı ve bu kurumun özel bir devlet kanununa uygun olarak oluşturulacağı belirtilmiştir (WRV, madde 108). Bu hüküm, yargı bağımsızlığını güvence altına almayı amaçlamakla birlikte, mahkemelerin işleyişine ilişkin detayların yasama organının düzenleyici yetkisine bırakıldığını göstermektedir.

5.6.5. Hükûmet Modeli: Yarı Başkanlık mı, Süper Başkanlık mı?

Bilindiği üzere, 1919'da yürürlüğe giren Weimar Cumhuriyeti Anayasası, I. Dünya Savaşı'nda mağlup olan bir devletin anayasası olarak ortaya çıkmıştır. Doğal olarak, bu durum devletin yapısı ve işleyişi ile insan hak ve özgürlükleri açısından etkisini göstermiştir. Anayasayı hazırlayanlar, Reich Başkanlığı makamını geniş yetkilerle donatarak cumhuriyetçiler ile monarşistler arasında bir denge kurmayı amaçlamışlardır. Bu düzenleme ayrıca parti egemenliğini sınırlamakta, siyasi istikrarı sağlamayı hedefleyen bir güvence mekanizması sunarak güçlü bir başkanlık sistemi aracılığıyla gerçek bir parlamenter demokrasinin inşa edilebileceği öngörmektedir (Duygun, 2019: 274).

Weimar Cumhuriyeti döneminde, başkanlık ve parlamenter sistem unsurlarını birleştiren karma bir hükûmet modeli uygulanmıştır. Model, Weimar Anayasası tarafından belirlenen hükûmet yapısını oluşturmuş ve parlamenter demokrasi ile başkanlık sisteminin çeşitli özelliklerini bir araya getirmiştir. Dolayısıyla, Weimar döneminde benimsenen hükûmet modelinin yapısını açıklayabilmek için hükûmet sistemlerinin genel özelliklerine kısaca değinilmesi önem arz etmektedir. Söz konusu dönemde uygulanan hükûmet modelinin kavramsal çerçevesi ele alınacaktır.

Hükûmet sistemleri, kuvvetler ayrılığı ve kuvvetler birliği prensiplerine göre sınıflandırılmaktadır. Kuvvetler ayrılığı teorisi klasik anayasa hukukunun temel konularındandır. Bu teori, devlet iktidarını sınırlandırarak vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini korumayı amaçlamakta; bu doğrultuda, devlet yetkisini yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üçe ayırarak her birinin birbirinden bağımsız organlara verilmesi gerektiğini savunmaktadır (Gözler, 2018a: 218-219).

Hükûmet sistemlerinin sınıflandırılmasında, yasama ve yürütme kuvvetleri arasındaki ilişki temel alınmıştır. Genellikle yargı kuvveti bu ayrımın dışında tutulmuş; yargının, her sistemde yasama ve yürütme kuvvetlerinden ayrı olduğu veya olması gerektiği varsayılmıştır. Hükûmet sistemleri öncelikle “kuvvetler birliği” ve “kuvvetler ayrılığı” sistemleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Kuvvetler birliği sistemleri ise, kuvvetlerin yürütmede veya yasamada birleştiği sistemler şeklinde iki alt kategoriye ayrılmaktadır. Kuvvetlerin yürütme organında birleşmesi durumunda “diktatörlük sistemi” veya “mutlak monarşi sistemi” ortaya çıkmaktadır. Kuvvetlerin yasama organında birleştiği sistem ise “meclis hükûmeti sistemi” olarak adlandırılmaktadır. Öte yandan, kuvvetler ayrılığı sistemleri de “sert kuvvetler ayrılığı” ve “yumuşak kuvvetler ayrılığı” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sert kuvvetler ayrılığı sistemine “başkanlık sistemi”, yumuşak kuvvetler ayrılığı sistemine ise “parlamenter sistem” denilmektedir (Gözler, 2018a: 223). Bunların yanı sıra, “yarı başkanlık sistemi” de mevcuttur. Her ne kadar farklı tanımlamalar bulunsa da yarı başkanlık sistemi, “Cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği bir parlamenter sistem” olarak tanımlanmaktadır (Gözler, 2018a: 241).

Başkanlık sistemi ile parlamenter sistem, iki uç noktayı temsil etmekte olup, bu iki sistem arasında bazı özellikleri bünyesinde barındıran karma bir yönetim modeli olarak “yarı başkanlık sistemi” tartışmalara konu olmuştur. Yarı başkanlık sistemi hem başkanlık hem de parlamenter sistemlerden belli unsurları alarak bir ara form oluşturmuştur. Weimar Cumhuriyeti’nde uygulanan karma hükûmet sistemi, genellikle başkanlık sistemi perspektifinden daha iyi anlaşılabilir ve açıklanabilir bir model olarak değerlendirilmiştir. Hükûmet sistemine ilişkin tartışmaların, parlamenter sistemden hareketle yukarıya doğru değil, daha tutarlı bir biçimde başkanlık makamından aşağıya doğru yürütüldüğü varsayılmıştır (Sartori, 1997: 161).

Başkanlık sistemi ile yarı başkanlık sisteminin ortak noktası, her ikisinin de halk tarafından doğrudan seçilen veya parlamento içinden seçilmeyen bir başkana sahip olmasıdır. Ancak, bu temel ortak özelliğe rağmen, her iki sistem arasında köklü farklılıklar bulunmaktadır. Yarı başkanlık sistemi, tek merkezli bir otorite yapısının yerine ikili bir otorite yapısı öngörmüş ve böylece başkanlık sistemi belirli bir ölçüde bölünerek “yarı” niteliğini kazanmıştır. Başkanlık sisteminde, kuvvetler ayrılığı ilkesi gereği başkan, parlamentonun müdahalesinden korunmuş ve bağımsız bir konumda bulunurken, yarı başkanlık sisteminde iktidar bölünerek yürütme organı çift başlı bir yapıya bürünmüştür. Bu sistemde başkan, yürütme yetkisini başbakan ile paylaşmakta; başbakan ise hükûmetin devamlılığını sağlamak adına parlamentonun desteğini almak zorunda kalıyor (Sartori, 1997: 162).

Her tür yarı başkanlık sisteminin sahip olması gereken temel özellik, ikili bir otorite yapısı ve iki başlı bir yönetim modeline dayanmasıdır. Yarı başkanlık sistemleri, devletin başı olarak görev yapan bir başkan ile hükûmetin başı konumundaki başbakan arasında belirli bir “diyarşi” (*dyarchy- çift başlı yönetim*) oluşturmuştur. Bu konuda en bilinen örnekler arasında Beşinci Fransız Cumhuriyeti yer almakta olup, tarihsel bağlamda ilk uygulamalarından biri ise Weimar Cumhuriyeti olarak kabul edilmektedir (Sartori, 1997: 169).

1919 yılında “yarı başkanlık sistemi” kavramı henüz ortaya konulmamıştı. O dönemde Weimar sistemi, güçlü bir başkanlık makamı ile dengelenmiş bir parlamenter sistem olarak değerlendirilebilir. Anayasa yapıcılarının Üçüncü Fransız Cumhuriyeti’ne duydukları endişe nedeniyle meclis hükûmeti sistemini önlemeye çalışmışlardır.

Anayasa Reich Başkanına başkana geniş yetkiler tanınmıştır. Reich Başkanı:

- Kararnamelerle yönetme yetkisine sahip olmuş, yani Şansölye’nin katılımıyla olağanüstü hallerde kanun gücünde kararnameler çıkarabilmiştir (Weimar Anayasası’nın kötü şöhretli 48. maddesi).
- Başbakanı kendi takdiriyle atama ve görevden alma yetkisine sahip olmuş, tek bir bakanı görevden alabilmiş ve parlamentonun güvenoyuna tabi olmayan hükûmetler kurabilmiştir.
- Neredeyse sınırsız bir şekilde parlamentoyu feshetme yetkisini elinde bulundurmuştur. Reichstag tarafından kabul edilen herhangi bir kanunu halkoyuna sunma yetkisine sahip olmuş, böylece doğrudan veto yetkisi yerine

referandum yolunu kullanabilmiştir.

- Parlamentoya gelince, hükûmetleri güvenoyuyla kurma yetkisine sahip olmamakla birlikte, güvensizlik oyu ile düşürebilmiş ve tek tek bakanları istifaya zorlayabilmiştir. Normal zamanlarda yasama faaliyetlerinin büyük bir kısmının Reichstag'a verilmiş olduğu da söylenebilir (Sartori, 1997: 169-170).

Weimar Cumhuriyeti'nde gözlemlenen yönetim yapısı, devlet başkanının belirli bir süre için doğrudan halk tarafından seçilmesi, yasamanın güvenine dayanma zorunluluğunun bulunmaması ve yasama karşısında sorumsuz olması vd. özellikleriyle, yarı başkanlık sisteminin temel unsurlarını barındırmaktadır. Weimar Cumhuriyeti, ikili otorite yapısıyla yarı başkanlık sistemine benzeyen bir yönetim modeli sergilemiştir. Kurulan hükûmetler, yalnızca güvensizlik oyu yoluyla görevden alınabilmiştir (Sartori, 1997: 170).

Giovanni Sartori'ye göre, Weimar Cumhuriyeti'nin yıkılışı, anayasal kusurlardan ziyade, aşırı derecede kutuplaşmış ve parçalanmış bir parti sisteminin varlığıyla doğrudan ilişkilidir. Parçalanmış yapıyı besleyen temel unsur ise, ülkenin tek bir ulusal seçim çevresi çerçevesinde uyguladığı "saf" nispi temsil sistemidir. Sartori'ye göre, Weimar Cumhuriyeti'nin çöküşüne neden olan en önemli etken, nispi temsil sistemidir (Fransa'da bu sistem, iki turlu çoğunluk yöntemiyle güçlendirilerek uygulanmıştır). Weimar sisteminin bir diğer zayıf noktası ise, devlet başkanının basit çoğunluk sistemiyle seçilmesi olmuştur. Reich Başkanı seçimlerinin ikinci turunda, iki taraflı ve dolayısıyla iki kutuplu bir rekabeti teşvik etmek yerine, üç adayın yarıştığı bir yapı oluşturarak istikrarsızlığı artırmıştır. Ancak, bu sorunlar büyük ölçüde anayasa dışı unsurlarla ilişkilidir. Anayasal açıdan bakıldığında en önemli eleştiriler, 48. maddede düzenlenen olağanüstü hâl yetkileri, meclisin feshi ve referandum gibi mekanizmaların kötüye kullanılması üzerine yoğunlaşmaktadır. Benzer düzenlemeler diğer anayasalarda da yer almasına rağmen, Weimar Anayasası'ndaki uygulamalar, demokratik sürece zarar verecek şekilde işlemiştir.

Kusurlarına rağmen, Anayasa akılcı ve yenilikçi bir yapı olarak tasarlanmıştır. Sartori'ye göre, Almanya 1919'da tamamen parlamenter bir sistem benimsemiş olsaydı, Weimar Cumhuriyeti muhtemelen 1923'te, enflasyonist kriz ortamında çökmüş olacaktı. Ancak, Weimar Cumhuriyeti'nin nihai çöküşünde belirleyici faktör, 1929'daki Büyük Buhran'ın Almanya üzerinde yarattığı derin ve yıkıcı etkiler olmuştur (Sartori, 1997: 171). Weimar Anayasası, Reich Başkanının yetkilerini genişletmiş, ancak hükûmetin oluşum sürecinde

parlamentonun rolünü zayıflatmıştır. Weimar Cumhuriyeti'nde parlamento, hükûmeti kurma yetkisine sahip olmamakla birlikte, yalnızca hükûmeti düşürebilme yetkisine sahipti. Ayrıca, Reich Başkanı, parlamento tarafından onaylanmayan yasaları doğrudan halkoyuna sunma yetkisini kullanarak yasama sürecine tek taraflı müdahalede bulunabilmiştir (Sartori, 1997: 171-172).

Weimar Cumhuriyeti döneminde siyasi sistemin karmaşıklığı, siyasi istikrarsızlığa ve hükûmet krizlerine yol açarak cumhuriyetin çöküşüne zemin hazırlamıştır. Hitler'in iktidara gelmesiyle birlikte, Nazi Partisi Weimar Anayasası'nı fiilen yürürlükten kaldırarak otoriter bir rejim tesis etmiştir. Dolayısıyla, Weimar Cumhuriyeti'nin hükûmet modeli, yapısal zorluklarla karşı karşıya kalmış ve nihayetinde cumhuriyetin çöküşünde belirleyici faktörlerden biri olmuştur.

5.7. Temel Haklar ve Ödevlere İlişkin Düzenlemeler

Weimar Anayasası temel hak ve ödevlerle ilgili geniş yelpazede zengin içerikli normlar kataloğu sunmaktadır. Bu hak ve ödevler demokratik ve sosyal devlet ilkesi gereğince önceki dönemlere nispeten ileri seviyeli düzenlemeler olarak karakterize edilebilir.

5.7.1. Temel Hak ve Ödevlerin Genel Görünümü

20. yüzyılda, I. Dünya Savaşı'nın ardından insan hakları konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Savaşta yenilgi, sert ve dayatılan Versay Antlaşması, toprak kayıpları, Ren Bölgesi'nin işgali, silahlanma kısıtlamaları ve tazminat yükümlülükleri, Reich'ın iç politikasına ağır bir yük getirmiştir. Dış dinamiklerin iç politikaya etkisi ve iç dengelerin dış politikaya yansımaları, Weimar Cumhuriyeti'nin gelişiminde belirleyici bir unsur olmuştur. Bu durum, aynı zamanda liberal bir anayasanın kendini gösterme fırsatını değerlendirmek için bir ölçüt olarak kabul edilebilir (Fabio, 2018: 7). Weimar Anayasası, çarpıcı bir şekilde sosyal, demokratik ve anayasal bir yapıdadır (Roellecke, 1996).

Weimar Anayasası'nda yer alan temel haklar listesi, büyük ölçüde 1848 Paulskirche Anayasası'ndan ilham almıştır. Ancak, monarşinin çökmesiyle birlikte 1848 Anayasası'nın ana meşruluk kaynağı da ortadan kalktığından, Kurucu Meclis sırasında çağdaş yeni anayasaların temel haklar listelerinin de dikkate alınması gerektiği düşünülmüştür. 1918

Sovyetler Birliği Anayasası geniş yelpazeli temel haklar listesine yer vermiş olup ilerici ve devrimci bir metin olarak değerlendirilmiştir. Weimar Anayasası'nın temel haklar bölümünün, yurttaşların günlük ihtiyaçlarına yanıt veren ve Batı ile Doğu arasındaki bir sosyal anayasa hukuku oluşturmayı amaçlayan bir sistem inşa etmesi hedeflenmiştir (Wiederin, 2018: 56).

Weimar Anayasası, yargı bağımsızlığı ve olağanüstü mahkemelerin kurulmasının yasaklanması gibi hukuk devleti ilkeleri açısından önemli düzenlemeler içermiş, bunun yanı sıra temel haklara da geniş yer vermiştir. Yasa önünde eşitlik, kişi özgürlüğü, suç ve cezada kanunilik ilkesi, konut dokunulmazlığı, basın ve tiyatrodaki sansür yasağı gibi haklar bu kategori kapsamındadır (Doğan, 1996: 47).

Carl Schmitt'e göre Weimar Anayasası'nın İkinci Kısımının çekirdeği, iç çelişkilerinden ve uzlaşma eksikliklerinden arındırılırsa, kendi iç mantığına göre geliştirilmeyi hak etmektedir. Eğer bu başarılamazsa, Alman anayasa düşüncesi de yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Schmitt'e göre, *“Aksi halde bu düşünce, değer ve hakikat karşısında tarafsız kalan bir çoğunluk işlevselliğine dair faraziyeler altında pek yakında nihayet bulacaktır. Sonrasında hakikat intikamını alacaktır”* (Schmitt, 2016: 120-121).

Weimar Anayasasının İkinci Kısmı Almanların temel hak ve ödevlerini düzenlemektedir. Bu başlık altında yer alan kişi hakları, sosyal hayata ilişkin düzenlemeler, din ve devlet ilişkileri, eğitim ve okul, ayrıca ekonomik yaşama ilişkin düzenlemeler cumhuriyetin demokratik, laik ve sosyal, niteliğini karakterize eden önemli hükümler içermektedir. Söz konusu maddelerde kenar başlıklar bulunmamakla birlikte sosyal, ekonomik ve kültürel haklar, memurların hak ve ödevleri arasında salt mantıksal bir geçişin olmadığını ve mutlak anlamda bir tasnifin yapılmadığını söyleyebiliriz. İkinci kısmın ilk bölümü olan Kişi/Birey (*Die Einzelperson*) tüm vatandaşların kanun önünde eşitliğini ilan etmektedir. Özellikle, kadın ve erkeklerin hak ve yükümlülükler bakımından eşit oldukları vurgulanmıştır (WRV, madde 109). Devamında yer alan meslek seçme özgürlüğü ve seyahat özgürlüğü, yurtdışına göç etme hakkı ile desteklenmiş, bu hakkın yalnızca merkezi hükûmet tarafından çıkarılacak bir yasa ile sınırlandırılabilmesi belirtilmiştir (WRV, madde 111-112). *Eşitlik ilkesi*, İmparatorluk içindeki farklı diller konuşan nüfus gruplarını da kapsamış, bu grupların serbestçe gelişmelerinin herhangi bir yasama veya idari tedbirle engellenemeyeceği ifade edilmiştir (WRV, madde 113, 119). İkinci kısmın ikinci bölümü

olan “Sosyal Yaşam”, temel yurttaş haklarından olan toplantı özgürlüğü (WRV, madde 123) ve dernek kurma özgürlüğünü (WRV, madde 124) içermektedir. Anayasa, devlet ve kilisenin birbirinden ayrı olduğunu belirtmekle birlikte kiliseye kamu hukuku çerçevesinde tüzel kişi statüsü tanımıştır. İkinci kısmın dördüncü bölümünde ele alınan “Eğitim ve Okul” konusunun içeriği zorunlu eğitimin temel kural olarak halk okullarında verilmesini, eğitim sisteminin tüm bireylere açık olması gerektiğini, okul seçiminde ailelerin ekonomik durumu ve sosyal statülerinin değil, çocuğun yetenekleri ve eğilimlerinin esas alınması gerektiğini öngörmüştür (WRV, madde 145/1). Anayasa ayrıca imkânları kısıtlı olan öğrenciler için orta ve yükseköğretimde eğitim alabilmesi için kamu destekli bursların sağlanmasını öngörmüştür (WRV, madde 146/3).

İkinci Kısımın “Ekonomik Hayat” adlandırılan Beşinci Bölümü özellikle ücretli emek, işçi-işveren ilişkileri ve ekonomi politikaları ile ilgili düzenlemeleri içermektedir. Bu bölümde, devletin girişimciliği destekleme yükümlülüğü vurgulamakla beraber orta sınıfın korunması esas alınmıştır. Devlet tarım, sanayi ve ticarete orta ölçekli işletmeleri teşvik edecek yasal düzenlemeler yaparak, ekonomik özgürlüğü güvence altına almakla yükümlü kılınmıştır (WRV, madde 151, 152, 164). Toprak mülkiyeti, her Alman vatandaşına sağlıklı bir konut sağlanması, işçilere sendikalar kurma hakkı, işçilerin toplu pazarlık hakkı, çalışma koşullarının korunması, devletin sosyal sigorta sistemini oluşturma yükümlülüğü vd. diğer önemli konular da bu bölümde yer almıştır. Zengin bir yelpaze sosyal içerikli haklar sunan Weimar Anayasası uygulama sürecinde ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Zira 1920’lerin sonlarından itibaren Almanya’nın içine girdiği ekonomik kriz, Anayasanın öngördüğü birçok sosyal hakkın uygulanmasını fiilen imkânsız kılarak bu hakları büyük ölçüde sembolik hale getirmiştir. Anayasaların temel amacı, bireyi devlete karşı korumak ve devletin, uzun yıllar önce ortadan kaldırılmış olan monarşilerin yerine geçmesini engellemektir. İdeal bir toplumun ve bu ideale yaklaşabilen çağdaş toplumların belirleyici özelliği, bireyin mutlak özgürlüğe sahip olmasıdır. Bu ideale ulaşmada sadece siyasi alanlar değil, bireysel özgürlükle dolaylı olarak bağlantılı olan eğitim, sanat ve din gibi tüm alanların da bireyin mutlak özgürlüğünü mümkün kılacak şekilde yapılandırılması, düzenlenmesi ve işleyişinin sağlanması gibi önemli hedefler yer almaktadır (Savaş, 1989: 175).

5.7.2. Kişi/Birey (*Die Einzelperson*) Hakları

Liberal devlet anlayışının temelinde, temel haklar yer almaktadır. Devletin temel amacı, kamu otoritesinin bireylerin haklarına müdahale etmesi karşısında, bireylerin korunmasını sağlamaktır. Anayasa mahkemelerinin kurulmasında bu düşünce etkili olmuş ve birey haklarının daha güçlü ve etkili bir şekilde korunması amaçlanmıştır. Literatürde, yüksek kişilik hakları; bireyin yaşama hakkı ve bireyin özgürlüğü olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 1996: 145).

Anayasanın İkinci Kısımında temel hak ve görevleri bağlamında önemli bir yer işgal eden “Kişi/Birey (*Die Einzelperson*)” başlıklı Birinci Bölümde kişi hakları detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. Burada bireylerin yaşam, özgürlük ve güvenlik gibi en temel insan hakları güvence altına alınarak anayasal düzenin birey odaklı bir anlayışla inşa edilmesine katkı sağlamıştır. Kişi haklarının vurgulanması, bireyin onurunun korunması ve haklarının tanınması açısından kritik bir anayasal ilke olarak değerlendirilmektedir.

Anayasanın 109. maddesi, bireylerin eşitlik haklarını düzenleyen ve temel haklar bağlamında kritik bir öneme sahip olan bir anayasal düzenleme içermektedir. Söz konusu maddenin ilk fıkrasında, “*Tüm Almanlar yasa önünde eşittir*” ifadesiyle, yasal eşitlik ilkesi ortaya konulmuştur. İlerleyen hükümlerde kadın ve erkeklerin eşit medeni hak ve görevlerine sahip oldukları, toplumsal cinsiyet eşitliği, soy, doğum, sınıf, mezhep, din veya siyasi görüş gibi farklılıkların, medeni ve kamusal hakların kullanılmasında herhangi bir ayrıcalık veya ayrımcılık yaratamayacağını ifade edilmiş, kamu hukuku çerçevesinde tanınan ayrıcalıklar ile doğum veya statüye dayalı dezavantajların kaldırılması öngörülmüştür. Devamında, unvanların yalnızca bir makamı veya mesleği tanımlamak amacıyla kullanılabileceği, akademik derecelerine ise bu kuraldan etkilenmeyeceği açıklanmıştır. Soylu unvanlarının yalnızca isimlerin bir parçası olarak kabul edilmesi ve devlet tarafından nişan veya rütbe verilmesinin sona erdirilmesi, eşitlik ilkesinin güçlendirilmesi açısından dikkat çekici bir yeniliktir. Bunun yanı sıra, herhangi bir Alman vatandaşının yabancı bir hükûmetten unvan veya nişan kabul etmesi de açıkça yasaklanmıştır (WRV, madde 109). Söz konusu düzenleme anayasal eşitlik ilkesini güvence altına alarak, Almanya’daki bireylerin hukuki ve kamusal alanda eşit muamele görmelerini amaçlamıştır.

Anayasanın 110. maddesi *vatandaşlıkla ilgili düzenlemeleri* içermektedir. Bu madde, Alman vatandaşlığı ile eyalet vatandaşlığı arasındaki ilişkiyi tanımlamakta ve bu statüyü federal devlet yapısı düzeyinde bütünleştirmektedir. Maddenin amacı, eyaletlerin kendi iç hukukuna sahip olmalarına rağmen, tüm vatandaşların federal düzeyde ortak hak ve yükümlülüklerle sahip olduğunu vurgulamaktır. Vatandaşların *serbest dolaşımı ve iskân hakkı* ile ilgili düzenlemeleri içeren 111. maddede, vatandaşların ülke sınırları içinde dolaşım ve ikamet serbestliğinin yanı sıra mülk edinme ve meslek icra edebilme haklarına sahip oldukları, bu hakların sadece bir Reich yasası doğrultusunda sınırlandırılabilceği belirtilmiştir. Anayasa Alman vatandaşlarına yurt dışına göç etme hakkı tanımakta, bu hakkında yalnızca bir Reich yasası ile sınırlandırılabilceğini belirtmektedir. Almanya, yurt dışında bulunan vatandaşlarını korumakla yükümlüdür; herhangi bir Alman vatandaşı takibat veya cezalandırmak amacıyla yabancı bir devlete teslim edilemez.

Ülkede yaşayan *farklı etnik grupların ve dil topluluklarının haklarını koruma* altına 113. maddede bu kesimlere kendi anadillerinde eğitim görme, iç yönetim (merkezi idarede) ve yargı işlerinde anadillerini kullanma hakkı tanımlamakta, bu hakların haklarının engellenemeyeceğini belirtmektedir. Kişisel özgürlüğün korunması ve özgürlüğün kısıtlanması durumunda uygulanacak prosedürler 114. maddede belirtilmiştir. Anayasaya göre kişisel özgürlük dokunulmazdır, bu özgürlük kamu otoritesi tarafından ancak yasalar çerçevesinde sınırlandırılabilir. Özgürlüğü sınırlandırılan kişilere bu durumun sebepleri ve hangi makam tarafından yapıldığının en geç ertesi gün bildirilmesi gerekir. Söz konusu şahıslara özgürlüklerinin sınırlandırılmasına karşı derhal itirazda bulunma olanakları sunulacaktır.

Anayasanın 115. maddesinde her bir Alman vatandaşı konut dokunulmazlığı hakkına sahiptir, bu hak ancak yasalar çerçevesinde sınırlandırılabilir. Söz konusu düzenleme, bireylerin konut haklarının hukuka aykırı müdahalelere karşı güvence altına almayı amaçlamıştır.

Ceza hukuku açısından temel bir ilke olan “kanunilik” ilkesine Anayasanın 116. maddesinde yer verilmiştir: “*Bir fiil, ancak o fiilin işlenmesinden önce yasalar tarafından suç olarak belirlenmişse cezalandırılabilir*” (WRV, madde 116). Söz konusu madde gereğince ceza kanunlarının geriye yönelik uygulanması (*ex post facto*) engellemiştir. Anayasanın 117. maddesi *haberleşmenin gizliliği (mektup, posta, telgraf ve telefon)*, 118.

maddesi ifade özgürlüğünü güvence altına almıştır. Bu hakkın kullanılması herhangi bir çalışma veya hizmet sözleşmesiyle engellenemez (WRV, madde 118).

Weimar Anayasası, sosyal yaşama ilişkin birçok toplumsal ve siyasi hak getirmiştir. Bu haklar, toplumsal ve siyasi alanda Alman halkının uyması gereken kurallar ve sahip olduğu hakları ayrıntılı bir şekilde ele almıştır.

5.7.3. Sosyal Yaşama İlişkin Düzenlemeler (*Das Gemeinschaftsleben*)

Weimar Anayasası, Bismarck'ın 1871 Anayasası'na kıyasla daha liberal ve demokratik bir yapıya sahipti ve Anayasanın İkinci Kısımında (WRV, madde 109-165) temel sosyal hakların geniş bir kataloğunu standart hale getirmiştir. Temel haklar kataloğu, öncelikle SPD (Almanya Sosyal Demokrat Partisi) ve Özgür Sendikalar'ın girişimiyle anayasa metnine dahil edilmiş olup, 1849 Paulskirche Anayasası'na dayanarak Almanya'daki demokratik hareketin sürekliliğini belgelemektedir. İkinci Kısımın somut tasarımı, sosyal demokrat işçi avukatı Hugo Sinzheimer ve bir sosyal liberal milletvekili Friedrich Neumann tarafından gerçekleştirilmiştir. Anayasaya temel hakların eklenmesinin amacı, başta işçi sınıfının sosyal durumunun devlet güvencesi altında iyileştirilmesi ve 1918 Kasım Devrimi'nin kazanımlarının güvence altına alınmasıydı (Çiftçi, 2019).

Sosyal devlet, “toplumu oluşturan bireylerin maddi ve manevi esenliğiyle yakından ilgilenmenin bir hukuksal ödev olduğu devlet” olarak tanımlanmaktadır. Sosyal devletin gerçekleşmesi için yapılan etkinliklerin ve uygulamaların devlet tarafından hukuksal bir ödev olarak yerine getirilmesi gerekmektedir (Aybay, 2020: 316). Sosyal devlet “zekât” ya da “sadaka” dağıtan bir devlet niteliğinde değildir. Sosyal haklar, siyasal iktidarların lütfuna ve hayır kurumlarının hayırseverliğine bağlı bir bağış veya ihsan değil, insanın kişiliğine ve onuruna bağlı çağdaş bir anayasal hak türünü oluşturur (Aybay, 2020: 317).

Weimar Anayasası'nda sosyal haklar oldukça ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Ancak, bu Anayasanın yürürlükte olduğu dönemde tanınan ekonomik ve sosyal haklar büyük ölçüde kâğıt üzerinde kalmış, çok yüksek enflasyon ve yaygın sefalet gibi olgular sonucunda rejim, Hitler önderliğinde Nazi (faşist) yönetimine geçiş yapmıştır (Aybay, 2020: 315). Sosyal yaşama ilişkin düzenlemeler 119-134. maddelerde ayrıntılı bir şekilde

düzenlenmiştir. Aile yaşamının ve neslin korunması, ayrıca devletin bu alandaki sorumlulukları anayasal düzeyde güvence altına alınmıştır.

Anayasanın 119. maddesi *evlilik, aile yaşamının ve toplumun korunması ve gelişimini*, devletin ve komünlerin bu alandaki sorumluluğunu hükme bağlamaktadır. Evlilik ve aile yaşamı cinsiyet eşitliğine dayanır. Çocuklu ailelerin dengeleyici bakım hizmetinden yararlanma ve anneliğin devlet tarafından korunma hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir (WRV, madde 119). Anayasaya göre çocukların bedensel, ruhsal ve toplumsal yeterliliğe sahip bir düzeyde eğitilmesi ebeveynlerin en yüce görevi ve doğal hakkıdır (WRV, madde 120). Anayasada evlilik dışı doğan çocuklar meşru çocukların gelişiminde aynı koşulların sağlanması gerektiği hükme bağlanmıştır (WRV, madde 121). Önceki hükümlerin mantığı devamı olarak Anayasanın 122. maddesinde, gençlerin sömürüye, ahlaki, zihinsel veya bedensel ihmale karşı korunması, devlet ile yerel yönetimlerin bu amaçla gerekli önlemleri alması gerektiği belirtilmiştir. Zorunlu bakım önlemleri sadece yasal bir dayanak üzerine uygulanabilecektir (WRV, madde 122).

Toplanma ve gösteri serbestliği ile ilgili hüküm tüm Almanların kayıt veya özel izin almadan toplanma hakkına sahip olduklarını öngörmektedir. Ancak, açık havada yapılan toplantılar, halkın güvenliği için doğrudan bir tehdit oluşturduğunda Reich yasasıyla sınırlandırılabilir. Söz konusu düzenleme toplanma serbestliğinin yanı sıra kamu güvenliğinin sağlanmasını da öngörmektedir (WRV, madde 123). Alman vatandaşları ceza kanunlarına aykırı olmayan amaçlarla dernek veya cemiyet kurma hakkına sahiptirler. Tüzel kişilik kazanma hakkının ise her derneğe, medeni hukuk hükümlerine göre her bir derneğin tüzel kişilik edinme hakkı vardır ve bu hak derneğin siyasi, sosyal veya dini faaliyetlerden dolayı reddedilmez (WRV, madde 124). Bireylerin demokratik bir toplumda siyasal sürece katılımını sağlayan temel bir hak ve özgürlük olarak seçme ve seçilme hakkı Anayasanın 125. maddesinde düzenlenerek, seçme ve seçim gizliliğinin güvence altına alındığı ve detaylarının seçim yasaları tarafından belirleneceği ifade edilmiştir. Söz konusu hakkın kullanımına ilişkin detaylar seçim yasaları tarafından belirlenir (WRV, madde 125).

Anayasanın 126. maddesi, Alman vatandaşlarının yetkili makamlara veya halk temsilcilerine yazılı olarak dilekçe ya da şikâyetle bulunma hakkını düzenlemektedir. Söz konusu hüküm, 126. maddede şu şekilde ifade edilmiştir: “*Her Alman vatandaşının, ilgili makamlara veya halk temsilcilerine yazılı olarak dilekçe veya şikâyetle bulunma hakkı*

vardır. Bu hak hem bireyler hem de toplu olarak kullanılabilir.” (WRV, madde 126). Söz konusu düzenleme vatandaşların yetkili makamlara veya halk temsilcilerine dilekçe ya da şikâyet yoluyla başvurma hakkına sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu hakkın hem bireysel hem de kolektif olarak kullanılabileceği vurgulanmıştır. Vatandaşların kamu hizmetlerinden memnuniyetsizliklerini veya taleplerini doğrudan yetkili makamlara iletmelerine olanak tanırken, demokratik katılım ve ifade özgürlüğünün bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Dilekçe ve şikâyetle bulunma hakkı, bireylerin kamusal süreçlerde seslerini duyurmalarına imkân tanıyan temel bir demokratik haktır. Demokratik hakkın etkin bir şekilde kullanılabilmesi için vatandaşların bilinçlendirilmesi, başvuruların şeffaf bir şekilde işleme alınması ve yetkililerin hesap verebilir olması gerekmektedir. Bu süreç, bireylerin adalet ve eşitlik duygusunu güçlendirmekte, aynı zamanda yönetimlerin halkın ihtiyaçlarına daha duyarlı hale gelmesine katkı sağlamaktadır.

Bu bölümde belediyelerin ve belediye birliklerinin kendi kendilerini yönetme hakkı (WRV, madde 127), vatandaşların kamu görevlerine kabul edilmesi gibi hükümler de yer almaktadır. Anayasanın 129-132. maddelerinde memurların istihdamına, emekli maaşı ve dul ve yetimlerin bakımına ilişkin hükümler düzenlemiştir. Anayasa göre memurlar toplumun hizmetkarlarıdır, bir partiye değil, topluluğa hizmet etmeleri gerekir. Memurlara siyasi düşüncelerinde ve sendikal örgütlenmelerinde özgürdürler.

Anayasanın 131. maddesi memurun, kamu gücünü kullanırken adaletin sağlanması ve halkın korunmasına yöneliktir. Bir memur kendisine emanet edilen kamu gücünü kullanırken, üçüncü bir şahsa karşı olan resmi görevini ihlal etmesi durumunda sorumluluk, genellikle devlete veya memurun hizmetinde bulunduğu kuruma aittir (WRV, madde 131). Anayasaya göre vatandaşlar “fahri memuriyetleri” kabul etmekle mükelleftir (WRV, madde 132). Tüm vatandaşlar kanunen devlet ve toplum yararına kişisel görevlerini yerine getirmekle yükümlüdür. Askerlik hizmeti, İmparatorluk Askeri Kanunu’nun düzenlemeleriyle belirlenir. Kanun aynı zamanda silahlı kuvvetler mensuplarının görevlerini yerine getirebilmeleri ve disiplini koruyabilmeleri için bazı temel haklarının ne ölçüde kısıtlanması gerektiğini de belirler (WRV, madde 133). Tüm vatandaşlar, ayırım gözetmeksizin devletin yükünü imkanları ölçüsünde ve yasalara uygun olarak paylaşırlar. Söz konusu madde Weimar Anayasası’nın toplumsal adalet ve adil vergilendirme konusunda yapılan önemli düzenlemelerden biridir (WRV, madde 134).

5.7.4. Din-Devlet İlişkilerinin Düzenlenmesi: Din ve Kilise (*Religion und Religionsgesellschaften*)

Dinler, yalnızca bireyin ve toplumun sosyal yaşamında değil, aynı zamanda devlet erkinin uygulamalarıyla devletlerin siyasal yaşamında da yer edinmektedir. Siyasal iradeler, toplumun dini değerlerine ve anlayışına uygun olarak şekillendiği sürece meşruluk kazanırlar. Toplum, kendi dini değerlerine göre hareket eden yönetim erkini meşru görerek onaylar ve ona koşulsuz itaat eder. Yönetim erki ise, yaptığı her iş ve eylemi dini ritüellere göre düzenler veya en azından dini normlara uygun göstererek konumunu muhafaza eder (Bolat ve Ayaz, 2021).

Devlet, kiliselerle ilişkilerini düzenlemeyi uygun görse de anayasanın hukuki normları ve siyasi anlayışın yazılı olmayan emirleri, devleti en katı tarafsızlığı uygulamaya ve tüm kiliselere istisnasız eşit davranmaya zorlamaktadır (Giese, 1924). İkinci Bölümün 135-141. maddeleri din-devlet ilişkileri ve inanç ve vicdan özgürlüğüne ilişkindir. Anayasanın 135. madde, ülkede yaşayan herkesin din ve vicdan özgürlüğüne sahip olduğunu, dini uygulamaların serbestçe yapılabileceğini ve bu uygulamaların anayasa tarafından korunduğunu belirtmiştir. Bu hükümler şöyle ifade edilmektedir: “*İmparatorluğun tüm sakinleri tam bir inanç ve vicdan özgürlüğüne sahiptir. Engelsiz ibadet anayasa tarafından güvence altına alınmış ve devlet tarafından korunmuştur. Devletin genel yasaları bundan etkilenmez*” (WRV, madde 135). Bilindiği üzere laik devlet, resmi bir dini olmayan, hukuk kurallarını din kurallarına uydurmak zorunda bulunmayan ve toplumun değişen ve gelişen ihtiyaçlarının ürünü olan hukuk kurallarını, değişmez din kurallarına üstün tutan bir devlet olarak tanımlanmaktadır. Laik devlet, toplumu değişmeyen din kurallarına göre değil, değişen ihtiyaçlara göre yöneten bir yapıya sahiptir.

Laik devlet, dinler, mezhepler ve farklı inançlar arasında hiçbir şekilde ayrım gözetmez. Aynı zamanda, dinin bireylerin vicdanına bırakılmasını sağlamak amacıyla gerekli hukuki önlemleri alan, vatandaşların her türlü inanç ve ibadet özgürlüğünü güvence altına alan bir hukuk devleti niteliğindedir (Demir, 2019). Görüldüğü üzere, bu anayasal düzenlemelerle, bireylerin vatandaşlık görevlerini yerine getirdikleri sürece dinî inançlarını özgürce yaşayabilecekleri ve hiç kimsenin dinini açıklamakla yükümlü tutulamayacağı açıkça belirtilmiştir. Anayasaya göre Weimar Cumhuriyeti laik bir devlettir; din işleri devlet işlerinden ayrılmıştır. Bu ilke gereğince vatandaşlara herhangi bir dine inanma veya

inanmama özgürlüğü tanınmıştır. 136. maddeye göre, özel ve kamusal medeni haklardan yararlanma ve kamu görevlerine kabul edilme, dine bağlı değildir. Hiç kimse dini inançlarını açıklamak zorunda değildir. Yetkili makamlar, yalnızca hak ve yükümlülüklerin buna bağlı olması ya da yasayla öngörülen istatistiksel bir araştırmanın gerektirmesi halinde bir dini topluluğa üyelik hakkında bilgi talep edebilir. Ayrıca, hiç kimse bir kilise ayinine ya da kutlamasına katılmaya, dini törenlerde yer almaya veya dini bir yemin etmeye zorlanamaz (WRV, madde 136).

Anayasanın 137. maddesine göre, *“Devlet kilisesi yoktur. Dini topluluklar kurma özgürlüğü güvence altına alınmıştır. Dini toplulukların Almanya sınırları içinde birleşmeleri herhangi bir sınırlamaya tabi değildir.”* Bu maddeye göre, her dini topluluk, genel yasalara uygun olarak kendi işlerini bağımsız bir şekilde düzenleyip yönetme hakkına sahiptir. Birden fazla kamu hukuku tüzel kişisi olan dini topluluklar, bir federasyon oluşturduklarında, bu federasyon da kamu hukuku tüzel kişisi statüsü kazanır. Dünya görüşünün ortak korunmasını amaçlayan topluluklar, dini topluluklarla eşit muamele görür. Söz konusu hükümlerin uygulanmasıyla ilgili ihtiyaç duyulan diğer düzenlemeler, eyalet yasama organları tarafından yapılacaktır (WRV, madde 137). Anayasanın 137. maddesinin 3. fıkrasının 2. cümlesi, doğrudan dini cemaatlere (Kilise) yönelik olup şu ifadeyi içermektedir: *“Devletin veya sivil toplumun katılımı olmaksızın görevlerini yerine getirir.”* Weimar Anayasası’nın devlet-kilise hukuku hakkındaki maddeleri, kiliselerin kamu hukuku kapsamında tüzel kişi statüsünü korumasına izin vermektedir. Bu durum, Alman Lutherci Protestanlığı için devletle olan yakınlıklarını resmen sürdürebilmelerine olanak sağlamış, ancak aynı zamanda egemene karşı geleneksel paternalist bağı kaybetmelerine yol açmıştır (Fabio, 2018: 60).

Protestan Almanya’da egemenliğin kaybı, yalnızca yüzeysel örgütlenme veya kuramsal avantajlarla ilgili bir mesele değil, aynı zamanda Kilise ile devlet arasındaki daha derin teolojik ilişkiye, yani gayrimeşru bir düzene karşı koyma hakkına da bağlı bir meseleydi. Weimar Anayasası, Luther’in Köylü Savaşı hakkındaki görüşlerini göz önünde bulundurduğunda, gayrimeşru sayılabilecek ve dolayısıyla Tanrı’nın iradesine aykırı olduğu düşünülebilecek bir devrim sonucunda ortaya çıktığı için meşru bir düzen miydi? Bu soru, devletten kopan ve toplumdaki sekülerleşme eğilimiyle karşı karşıya kalan Protestan dindarlığının giderek yersizleşmesine ve seküler-ulusal tamamlayıcı kimlikler aramasına yol açmıştır. Öte yandan, siyasal Katoliklik de Roma yöneliminden belirgin bir

şekilde uzaklaşmış, ancak bağların kopması nedeniyle ulusal ama aşırı sağcı olmayan bir söyleme daha açık hale gelmiştir (Fabio, 2018: 60).

Alman din tarihi ve mezhepler arası iç savaş, tarafların tutumlarında derin izler bırakmıştır. Kuzey Alman Protestanlığı, düzen ve değer-rasyonelliğe olan güçlü saplantısıyla ulusalcı kampta daha fazla yer almaya eğilimli olmuş, dolayısıyla sol liberal kampa nazaran güçlü siyasi topluluklar oluşturma çabasına girmiştir. Siyasal Katoliklik, kültürel olarak koruyucu bir yapıya sahip olduğu için devlete karşı savunmacı bir tavır alarak liberal pozisyonlarla örtüşmüştür. Ancak, toplumsal öğretisi ve *sübsidiarite* anlayışı nedeniyle demokratik ve toplumsal programlarla da uyumlu olduğu halde, bu yönelimlerin hiçbirine tam anlamıyla dahil olmamıştır. Bu durum, Merkez Partisi'nin siyasal Katolikliğinin, DNVP'nin (Alman Ulusal Halk Partisi) parçası olan Kuzey Alman Protestanlığından çok daha fazla koalisyon kurabilme kapasitesine sahip olduğu anlamına gelmektedir (Fabio, 2018: 61).

Anayasa, Almanya'da devletin dini topluluklara yaptığı ödemeler ve dini kuruluşların mülkiyet haklarına ilişkin düzenlemeleri de içermektedir. Anayasanın 138. maddesi, devlet tarafından dini topluluklara yapılan ödemelerin sona erdirilmesi gerektiğini belirtmekte olup, bu ödemelerin eyalet yasaları çerçevesinde kaldırılacağını öngörmektedir. Ancak, bu sürecin ilkeleri merkezi hükûmet (Reich) tarafından belirlenecektir. Bu düzenleme, dini topluluklara sağlanan devlet desteğinin kaldırılması veya yeniden yapılandırılması gerekliliğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, aynı madde dini kuruluşların mülkiyet haklarını da ele almaktadır. Dini topluluklar ve dernekler tarafından ibadet, eğitim ve hayır faaliyetleri amacıyla kullanılan kurumlar, vakıflar ve diğer mülkler üzerindeki mülkiyet ve diğer haklar güvence altına alınmıştır. Özetle, bu madde dini topluluklara yönelik devlet desteğinin yeniden düzenlenmesini ve dini kuruluşların mülkiyet haklarının korunmasını amaçlamaktadır. Sürecin yürütülmesi eyalet yasama organlarına bırakılmış olmakla birlikte, merkezi hükûmet genel ilkeleri belirleyerek devlet desteği konusunda yönlendirici bir çerçeve sunmuştur (WRV, madde 138).

Üçüncü Bölüm'de yer alan diğer maddelerde, resmî tatiller ve dinlenme günleri, Alman Silahlı Kuvvetleri (*Wehrmacht*) mensuplarının dini görevlerini yerine getirebilmeleri ve çeşitli kamu kurumlarında dini hizmet ile ruhsal bakım ihtiyacının karşılanmasına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Bu kapsamda, pazar günü ve devlet tarafından tanınan resmî

tatiller, dinlenme ve ruhsal gelişim günleri olarak yasal koruma altına alınmıştır (WRV, madde 139). Söz konusu madde, pazar gününün önemine vurgu yaparak bireylerin dinlenme ve ruhsal gelişim için zaman ayırmalarını sağlamayı amaçlamaktadır.

Devlet tarafından tanınan resmî tatiller, bireylerin çalışma yükünden uzaklaşıp dinlenmeleri ve kişisel, ailevi ya da ruhsal gelişimlerine vakit ayırabilmeleri için korunmuştur. Özetle, bu düzenleme toplumun genel refahını desteklemeyi, sosyal ve kültürel hayatın sürekliliğini sağlamayı ve dengeli bir çalışma yaşamını teşvik etmeyi amaçlamıştır. Ayrıca, ordu mensuplarına dini vecibelerini yerine getirebilmeleri için serbest zaman tanınmıştır (WRV, madde 141).

Anayasanın, çeşitli kamu kurumlarında dini hizmetlerin ve ruhsal bakım ihtiyacının karşılanmasını düzenleyen 141. maddesine göre “*orduda, hastanelerde, cezaevlerinde veya diğer kamu kurumlarında dini hizmet ve ruhsal bakım ihtiyacı olduğu sürece, dini toplulukların dini faaliyetlerde bulunmalarına izin verilir; bu esnada her türlü zorlama önlenmelidir.*” (WRV, madde 141). Dini hizmet ve ruhsal bakım ihtiyacı, dini toplulukların kamu kurumlarına erişimi ve zorlama yasağı gibi konulara odaklanmıştır. Öncelikle, orduda, hastanelerde, cezaevlerinde ve diğer kamu kurumlarında bulunan kişilerin dini hizmet ve ruhsal bakım ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği vurgulanmıştır. Böylece, bu tür kurumlarda bulunan bireylerin dini gereksinimlerinin dikkate alınması güvence altına alınmıştır. Ayrıca, dini toplulukların kamu kurumlarında dini hizmet sunmalarına izin verilmiştir. Rahipler, imamlar, rahibeler ve diğer dini liderler, dini törenleri gerçekleştirme ve ruhsal destek sağlama amacıyla kamu kurumlarına erişim hakkına sahiptirler. Son olarak, dini hizmetlerin sunulması esnasında herhangi bir zorlama yapılmaması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Böylelikle, bireylerin dini hizmetlere katılım konusunda tamamen serbest olacakları ve herhangi bir baskıya maruz kalmayacakları hükme bağlanmıştır. Kişilerin, dini törenlere veya ruhsal bakım hizmetlerine katılıp katılmama konusunda özgür iradeleriyle karar vermeleri gerektiği vurgulanmıştır.

5.7.5. Eğitim ve Okul (*Bildung und Schule*)

Anayasanın İkinci Kısımının Dördüncü Bölümünde eğitim ve okulla ilgili hükümler yer almakta olup 142-151. maddeleri kapsamaktadır. 142. maddede öncelikle sanat, bilim ve eğitim özgürlüğü ve devletin bu alanlardaki rolünün düzenlemesi anayasal olarak koruma

altına alınmıştır (WRV, madde 142). Anayasayla, öncelikli olarak sanat ve bilim özgürlüğünü teminat altına alınarak sanatçıların, bilim insanlarının ve eğitimcilerin çalışmalarını dış müdahalelerden bağımsız biçimde sürdürebilmeleri amaçlamıştır. Gençlerin eğitimi ve öğretmenlerin eğitim sistemi içindeki rolüne ilişkin düzenlemeler, Anayasanın 143. maddesinde yer almaktadır. Söz konusu madde şu şekilde düzenlenmiştir: *“Gençlerin eğitimi kamu kurumları aracılığıyla sağlanmalıdır. Bu kurumların kurulmasında Reich, eyaletler ve belediyeler birlikte çalışırlar. Öğretmen eğitimi, yüksek öğretim için geçerli olan ilkelere göre Reich genelinde tek tip olarak düzenlenir. Kamu okullarındaki öğretmenler, devlet memurlarının hak ve yükümlülüklerine sahiptir.”* (WRV, madde 143). Madde, gençlerin eğitimi, yönetim birimleri arasındaki iş birliği, öğretmen eğitimi ve öğretmenlerin hak ve yükümlülükleri gibi temel unsurları içerirken, eğitim ve öğretimin tek tipli hale gelmesini amaçlamıştır. Kamu okullarında çalışan öğretmenlerin, devlet memurlarına tanınan hak ve yükümlülüklerle sahip olabileceğine dair hüküm bu kesimin belirli yasal güvencelere sahip olması lüzumunu ortaya koymaktadır.

Anayasanın 144. maddesi, eğitim sisteminin devlet denetimi altında olduğunu ve bu denetimin belirli yöntemlerle gerçekleştirileceğini düzenlemektedir. (WRV, madde 144). Maddenin ilk bölümünde, eğitim sisteminin devlet denetimi altında olduğu açıkça belirtilmiştir. Böylece, eğitimle ilgili politikaların geliştirilmesi, standartların belirlenmesi ve uygulanmasının merkezi bir otorite tarafından yürütülmesi sağlanmıştır. Söz konusu madde belediyeleri eğitim denetimi sürecine dahil edilmesi, yerel yönetimlerin eğitim politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasında rol oynamasına fırsat vermekte, fakat her bir durumda genel denetim yetkisinin devletin kontrolü altında devam edeceğini vurgulamaktadır. Görüldüğü gibi eğitim sisteminin merkezi bir otorite tarafından denetlenmesi anayasal düzlemde devletin eğitim süreci üzerindeki yetkisini pekiştirmektedir. Eğitim denetiminin, uzmanlaşmış memurlar tarafından yürütülmesi, eğitim kalitesinin korunması ve iyileştirilmesi için etkili bir mekanizma oluşturulmasını öngörmektedir. Söz konusu düzenlemeler eğitim politikasında sürekliliği ve kalite güvencesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Anayasa, genel ve zorunlu eğitimi en temel haklardan biri olarak tanımlamaktadır. Bireylerin toplumsal hayata etkin katılımını sağlayan ve eşitlik ile adalet ilkelerini güçlendiren bu hak, devletin güvencesi altındadır. Devletin eğitim hakkını sağlama yükümlülüğü, yalnızca bireylerin kişisel gelişimini değil, aynı zamanda toplumun refah ve

kalkınma düzeyini de doğrudan etkilemektedir. Eğitim yalnızca bireysel bir kazanım değil, aynı zamanda toplumsal ilerlemenin de temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Anayasanın 145. maddesi, bu zorunluluğun en az sekiz yıllık ilköğretim eğitimi (*Volksschule*) ile 18 yaşına kadar devam eden yetiştirme okulları (*Fortbildungsschule*) aracılığıyla yerine getirilmesini hükme bağlamaktadır. İlköğretim ve yetiştirme okullarında eğitim ücretsiz olup, ders materyalleri de devlet tarafından karşılanmaktadır. (WRV, madde 145). Eğitim materyallerinin ücretsiz olması, kitaplar, defterler ve diğer öğrenim araçlarının ailelere bir maliyet getirmeyeceğini göstermiştir. Bu düzenleme, eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak ve bireylerin eğitim hakkından ayırım gözetilmeksizin yararlanmasını güvence altına almaya yöneliktir.

Anayasanın 146. maddesi, kamu eğitim sisteminin yapılandırılmasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Bu madde, tüm öğrencilerin ortak bir temel eğitimden (ilkokul) geçmesini ve bu temelin üzerine orta ve yükseköğretim sisteminin inşa edilmesini öngörmektedir. Bu düzenlemeyle eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve eğitim sisteminin öğrencilerin mesleki yönelimleri ile yaşam boyu öğrenme ihtiyaçlarına uygun şekilde yapılandırılması amaçlanmıştır. Öğrencilerin belirli bir okula kabulü yalnızca yetenekleri ve eğilimleri doğrultusunda belirlenirken, ekonomik durumları, toplumsal statüleri veya ebeveynlerinin dini inançları gibi dışsal faktörlerin belirleyici olmayacağı açıkça ifade edilmiştir. Velilerin talepleri doğrultusunda, çocukların dini inançlarına veya dünya görüşlerine uygun okulların kurulmasına olanak tanınmıştır. Bu tür eğitim kurumlarının genel eğitim sisteminin düzenli işleyişini bozmayacak şekilde açılması ve velilerin taleplerinin mümkün olduğunca dikkate alınması gerekir. Düşük gelirli öğrencilerin orta ve yükseköğretime erişimini desteklemek amacıyla devlet (merkezi hükûmet), eyaletler ve belediyeler tarafından kamu kaynakları sağlanacaktır. Orta ve yükseköğretime uygun görülen öğrencilerin ailelerine eğitim yardımları verilmesi ve bu yardımların, öğrencilerin eğitim süreçleri tamamlanana kadar devam etmesi öngörülmüştür. Özetle, bu anayasal düzenleme, eğitimde fırsat eşitliğini güvence altına alarak her öğrencinin yeteneklerine uygun bir eğitim almasını sağlamayı hedeflemektedir. Aynı zamanda, eğitim sisteminin her kademesinde mali engelleri ortadan kaldırarak, eğitim hakkına erişimin genişletilmesine yönelik bir çerçeve sunmaktadır (WRV, madde 146).

Anayasanın 147. maddesi özel okulların düzenlenmesine ve eğitimde eşitlik ve standardizasyonun sağlanmasına ilişkindir. Özel okullar, devletin kontrolünde ve belli

standartlara uygun bir şekilde faaliyet gösterecek olup, tamamı devlet kanunlarına tabi olacaktır. Özel okulların faaliyetine eğitim amaçları, organizasyon yapıları ve öğretim kadrosunun bilimsel yeterliliği açısından devlet okullarıyla eşdeğer bir seviyede olmaları ve öğrencilerin ebeveynlerinin ekonomik durumuna göre ayrıştırılmaması koşuluyla müsaade edilecektir. Bu tür okulların öğretim kadrosunun ekonomik ve hukuki güvencelerinin yeterli düzeyde sağlanması şartıyla faaliyet göstermelerine izin verilecektir (WRV, madde 147).

Anayasanın 148. maddesi, tüm okullarda öğrencilere ahlaki değerlerin kazandırılması, vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi ve Alman ulusal kimliğinin korunarak uluslararası uzlaşmanın teşvik edilmesi amacıyla ahlaki eğitim ve vatandaşlık bilinci derslerinin verilmesini öngörmektedir. Kamu okullarındaki eğitimin, farklı görüşlere sahip bireylerin duygularına saygı göstermesi gerektiği vurgulanmakta, derslerin düzenlenmesi ve içeriğin oluşturulmasında öğrencilerin farklı düşüncelerine karşı saygılı bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği ifade edilirken, vatandaşlık bilgisinin (*Staatsbürgerkunde*) ve iş eğitiminin (*Arbeitsunterricht*) okul müfredatında yer alması gerekli görülmüştür. Söz konusu düzenleme, öğrencilere vatandaşlık hakları ve sorumlulukları hakkında bilgi vererek onları bilinçli bireyler haline getirmeyi ve iş hayatına hazırlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, zorunlu eğitimini tamamlayan her öğrencinin Anayasanın bir kopyasını almasını öngören hüküm, Anayasanın temel ilkelerinin öğretilmesi ve vatandaşlık bilincinin pekiştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Maddede ayrıca, halk eğitim sistemi (*Volksbildungswesen*) kapsamında yükseköğretim halk okulları (*Volkshochschulen*) da dahil olmak üzere, devlet (*Reich*), eyaletler ve belediyeler tarafından eğitim kurumlarının desteklenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu anayasal düzenleme eğitim sisteminin temel amaçlarını belirlemekte ve öğrencilere sunulan eğitimin niteliğini şekillendirmektedir. Ahlaki değerlerin ve vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi, toplumsal uyumun sağlanması ve demokratik bir toplumun inşası açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, öğrencilere iş hayatı ve vatandaşlık hakları konusunda bilgi verilmesi ile anayasanın temel ilkelerinin öğretilmesi, demokratik bir toplumun sağlam temeller üzerine kurulmasına katkı sağlamaktadır.

Anayasanın 149. maddesi, din eğitiminin okullardaki statüsü ve uygulanmasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Bu düzenlemeye göre, din dersleri, dünya görüşünden bağımsız olarak yapılandırılmış okullar haricinde tüm okullarda düzenli bir ders olarak

kabul edilmiştir. Ancak, seküler okullarda din derslerinin müfredatta yer almadığı açıkça belirtilmiştir. Din eğitimi, okul yasaları çerçevesinde düzenlenmiş olup, ilgili dini toplulukların prensiplerine uygun şekilde verilmesi esası benimsenmiştir. Bununla birlikte, devletin denetleme hakkı saklı tutulmuştur. Ayrıca, din derslerinin uygulanmasının öğretmenlerin, öğrencilerin veya öğrencinin dini eğitimi konusunda karar verme yetkisine sahip kişilerin iradesine bağlı olduğu ifade edilmiştir. Maddede ayrıca, üniversitelerde teoloji fakültelerinin korunacağı ve faaliyetlerine devam edeceği hükme bağlanmıştır (WRV, madde 149).

Anayasanın 150. maddesi, Almanya'nın kültürel, tarihi ve doğal mirasının korunmasını devletin temel sorumluluklarından biri olarak belirlemektedir (WRV, madde 150). Bu hüküm, sanat, tarih ve doğa anıtları ile peyzajın devlet tarafından korunması ve bakımının sağlanmasını öngörmekte, kültürel ve doğal mirasın gelecek nesillere aktarılmasını güvence altına almaktadır. Devlet, tarihi ve sanatsal mirası koruma altına alarak, bu değerlerin zarar görmesini veya yok olmasını önleme yükümlülüğüne sahiptir. Dolayısıyla, söz konusu düzenleme ulusal mirasın ülkede kalmasını sağlayarak Almanya'nın kültürel ve tarihi zenginliklerinin başka ülkelere taşınarak kaybolmasını engellemeyi amaçlanmıştır. Anayasa, Almanya'nın kültürel ve doğal mirasının korunmasını devletin görevleri arasına dahil etmekte ve bu mirasın sürdürülebilirliğini sağlamak adına koruma ve bakım süreçlerinin devlet güvencesi altında yürütülmesini öngörmektedir.

5.7.6. Ekonomik Yaşamın Düzenlenmesi (*Das Wirtschaftsleben*)

20. yüzyılın başlarında, 1.Dünya Savaşı'nın ardından ekonomik yaşamın düzenlenmesine büyük önem verilmiş ve bu alanda pek çok yenilik getirilmiştir. Ekonomik yaşamın düzenlenmesi, sosyal, ekonomik ve kültürel haklar bağlamında değerlendirilmiş ve bu alanda son derece önemli bir hak düzenlemesi yapıldığı gözlemlenmiştir. Ekonomik hak ve özgürlükler, siyasi hak ve özgürlükler gibi bireylerin doğuştan itibaren sahip oldukları, vazgeçilemez, devredilemez ve hiçbir nedenle özüne dokunulamaz nitelikteki hak ve özgürlükler arasında yer almıştır (Savaş, 1989: 201).

Ekonomik haklar, modern anayasalarda farklı biçimlerde düzenlenmiştir. Bazı anayasalar, söz konusu haklara yalnızca giriş bölümünde genel ifadelerle yer verirken, bazıları açıkça tanımlamamakta, ancak siyasal haklarla birlikte ele almaktadır. Bir kısım anayasada ise

ekonomik, siyasi ve sosyal haklar ayrı kategoriler olarak düzenlenmiştir (Savaş, 1989: 187). Weimar Anayasası'nın ekonomik yaşama ilişkin düzenlemeleri İkinci Kısmını Beşinci Bölümünde, "Ekonomik Yaşam (*Das Wirtschaftsleben*)" başlığı altında, 151-166. maddelerinde ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Anayasanın 151. maddesi ekonomik düzenlemeye yönelik anayasal korumayı öngörmektedir. Bu düzenleme gereği ekonomik yaşamın adalet ilkelerine uygun şekilde yapılandırılması ve herkes için insan onuruna yakışır bir yaşam sağlayan bir ekonomik sistemin oluşturulması öngörülmüştür. Söz konusu hükme göre, ekonomik faaliyetler bireylerin temel haklarını ve onurunu gözeterek yürütülecek, bireylerin ekonomik özgürlüğü adil bir ekonomik sistem içinde güvence altına alınacaktır. Ancak, kamu yararının üstün gereklilikleri veya tehdit altındaki hakların korunması amacıyla yasal düzenlemelerin uygulanabileceğine müsaade edilirken yasaların adaleti sağlamak ve toplumun refahını korumak amacıyla belirli durumlarda sınırlamalar getirebileceği ifade edilmiştir. Maddede ayrıca, ticaret ve sanayi özgürlüğünün Alman Devleti (Reich) yasaları çerçevesinde güvence altına alınacağı hükme bağlanmıştır. Bu düzenleme, ekonomik faaliyetlerin serbestçe yürütülmesini sağlarken, hukuki çerçevede düzenlenmesini de amaç edinmiştir. Belirli koşullar altında yasal zorlamaların kabul edilebileceği ve ekonomik faaliyetlerin devletin hukuki düzenlemeleri doğrultusunda yürütüleceği belirtilmiştir. Özetle, bu hüküm, ekonomik yaşamın adil, sürdürülebilir ve hukuka uygun bir biçimde yönetilmesini öngörerek, bireylerin ekonomik özgürlüğüne güvence vermekte, toplumun genel refahını koruma altına almaktadır.

Anayasanın 152. maddesi, ekonomik ilişkilerde sözleşme özgürlüğünü ve bu özgürlüğün sınırlarını şu şekilde düzenlemektedir: "*Ticarette, yasalara uygun olarak serbestçe sözleşme yapma özgürlüğü geçerlidir. Aşırı fiyat uygulaması yasaktır. İyi ahlaka aykırı işlemler geçersizdir*" (WRV, madde 152). Bu hüküm, ticaret ve ticari ilişkilerde sözleşme özgürlüğünün esas olduğunu belirtmekle birlikte, bu özgürlüğün yasalar çerçevesinde belirli sınırlarla düzenlendiğini vurgulamaktadır. Anayasa *Wucher* olarak adlandırılan ve aşırı yüksek faizle kredi verme veya fahiş fiyatlarla mal satma gibi uygulamaları yasaklamış, iyi niyet ve ahlaki değerlere aykırı işlemlerin hukuken geçersiz sayılacağı ifade edilmiştir. Adalet, dürüstlük ve ahlaki değerlere aykırı ticari işlemler hukuki geçerlilik taşımamaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, bu anayasal düzenleme, ekonomik ilişkilerde sözleşme özgürlüğünü güvence altına alırken, aynı zamanda adalet ve ahlaki değerlere uygunluğu sağlamayı hedeflemektedir.

Bilindiği gibi mülkiyet hakkı, bireylerin yaşamlarını güvence altına alan temel bir haktır. Bu hakkın korunması, toplumsal refahın artırılması ve bireylerin özgürlüklerinin sağlanması açısından hayati öneme sahiptir. Ancak bu hakkın kullanımında kamu yararı ile bireysel haklar arasındaki dengenin korunması, hukukun temel bir sorumluluğu olarak öne çıkar. Anayasanın 153. maddesi, mülkiyet hakkını güvence altına alırken mülkiyetin sınırlarını ve koşullarını da belirlemiştir. Anayasal bir hak olan mülkiyet hakkının içeriği ve sınırları yasalarla belirlenir. Mülkiyete bir Reich yasası aksi belirlemedikçe yalnızca kamu yararı doğrultusunda ve yasal temele dayanarak, uygun bir tazminat karşılığında el konulabilir. Reich yasaları aksi belirlemedikçe uyuşmazlık hâlinde tazminatın miktarı ile ilgili olarak mahkemelerde dava açılabilir. Devlet, yerel yönetimler ve kamu yararına çalışan kuruluşlara el koyma işlemi yalnızca tazminat karşılığında yapılabilir. Mülkiyet yükümlülük getirmekte olup sadece kamu yararı doğrultusunda kullanılır (WRV, madde 153).

Görüldüğü üzere, mülkiyet hakkını güvence altına alan bu düzenleme, bireylerin sahip oldukları malların korunmasını ve kullanılmasını sağlamaktadır. Ancak bu hakkın sınırları ve kullanım koşulları yasalar çerçevesinde belirlenmiş olup, mülkiyetin, genel kamu yararı ve toplumun çıkarları doğrultusunda sınırlandırılabilceği açıkça ifade edilmiştir. Kamulaştırma (*Enteignung*) işlemi yalnızca genel kamu yararı gözetilerek ve yasal bir temele dayanarak yapılabilir. Mülkiyet hakkının kullanılmasında genel kamu yararının gözetilmesi toplumun sürdürülebilir kalkınmasına da katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anayasanın 154. maddesinde mirasın adil ve düzenli bir şekilde dağıtılması/miras hukukuna ilişkin düzenlemeler de yer almaktadır: “*Miras hakkı, medeni hukuk hükümlerine göre güvence altına alınır. Devletin miras üzerindeki payı yasalara göre belirlenir*” (WRV, madde 154). Söz konusu maddede, Almanya’daki miras hukuku düzenlemeleriyle ilgili iki temel unsur belirtilmiştir. İlk olarak, miras hakkının medeni hukuk (*Bürgerliches Gesetzbuch - BGB*) hükümlerine göre korunacağı ve düzenleneceği açıklanırken mirasın nasıl dağıtılacağına ilişkin kurallar medeni hukuk kapsamında belirlenmiştir. Medeni hukuk, mirasın kimler arasında ve hangi koşullarda paylaşılacağını, mirasçıların hak ve yükümlülüklerini tanımlamaktadır. Miras hakkının güvence altına alındığı bu maddede bireylerin mal varlıklarını ölümden sonra nasıl dağıtacakları belirlenmiştir. Bu koruma, kişilerin vasiyetname yapma hakkını ve yasal mirasçılarının haklarını da içermektedir. Ayrıca, devletin miras üzerindeki payı ilgili yasalarla öngörülen

oran ve koşullara göre belirlenecektir. Dolayısıyla belirli koşullar altında devletin mirasın bir kısmını alma hakkına sahip olabileceği belirtilmiştir. Örneğin, bir kişi vasiyetname bırakmadan ve yasal mirasçısı olmadan ölürse, mirasın devlete devredilebilir. Bu tür durumlar, miras hukuku çerçevesinde belirlenmiş olup ilgili yasalarla düzenlenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, bu madde miras hukukunun düzenlenmesinde medeni hukukun temel rolünü ve devletin miras üzerindeki yasal haklarını belirlemektedir.

Anayasa, Cumhuriyetin izleyeceği ekonomik politikaları ve bu politikalar doğrultusunda gerçekleştirilecek kamulaştırma, toprak reformu, işletmeler ve statüleri, işçi hakları, istihdam politikaları, sosyal güvenlik sisteminin işleyişi, işçi ve memurların ekonomik süreçlere katılımı, çalışanların temsil hakkı vd. konulara anayasal düzeyde düzenlerken pek çok bakımdan bu alandaki hak ve özgürlükleri de güvence altına almaktadır.

Anayasanın 155. maddesi *toprağın dağılımı* ve doğal kaynakların kullanımına ilişkindir. Anayasa, söz konusu maddede toprağın dağılımı ve kullanımında devletin gözetim ve denetim yetkisine sahip olduğunu öngörerek bu konudaki suistimalleri önlemeyi amaçlamıştır. Ayrıca, toprağın işlenmesi ve kullanılmasını, toprak sahiplerinin topluma karşı bir görevi olarak tanımlamıştır. Madde kapsamında, özellikle çok çocuklu ailelerin konut ve yaşam alanı ihtiyaçlarının karşılanması öngörülmüş, devletin vatandaşların konut ihtiyacını karşılamak ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla aktif bir rol üstlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte, konut ihtiyacını karşılamak, yerleşim ve tarımsal kalkınmayı teşvik etmek veya tarımı geliştirmek amacıyla gerekli görülen gayrimenkullerin kamulaştırılabileceği belirtilmiştir (WRV, madde 155). Bu düzenlemeyle devletin toplumsal ihtiyaçları karşılamak için özel mülkiyete müdahale edebileceği hükme bağlanmıştır. Devredilmeyen mülklerin (*Fideikommislerin*)⁶ feshedilmesi, mülklerin serbest piyasada daha verimli kullanılmasını sağlamıştır. “Devredilemeyen mülkler” kavramı ile mülklerin serbestçe devredilmesini teşvik ederken, toplumun genel çıkarlarına

⁶ “Fideikommiss” terimi, Almanca kökenlidir ve hukuki bağlamda belirli mülklerin, özellikle büyük aile mülklerinin, aile içinde belirli bir hat boyunca devredilmesini sağlayan bir düzenlemeyi ifade eder. Söz konusumülkler, genellikle babadan oğula geçer ve satılamaz, devredilemez veya bölünemez. Fideikommiss, aile servetinin korunmasını ve belirli bir aile içinde kalmasını amaçlayan bir mülkiyet şeklidir. Fideikommiss sistemi, özellikle soylu aileler arasında yaygınlaşmış ve ailenin mal varlığını bir arada tutarak, aile itibarının ve ekonomik gücünün korunmasını amaçlamıştır (Bruckner, 1893: 52). Fideikommiss kapsamında olan mülkler, genellikle bir vakıf veya benzeri bir yapıya devredilir ve bu mülklerin yönetimi ve devri belirli kurallara bağlanır. Mülklerin sadece belirli aile üyelerine devredilmesini ve başka birine satılması veya devredilmesi yasaklanmıştır. Yürürlükteki sistemin ortadan kaldırılması, mülklerin daha serbestçe alınıp satılabilmesini ve ekonomik verimliliğin artırılmasını amaçlar (Söğüt, 2020).

uygun şekilde kullanılmasını amaçlamıştır. Böylece, mülkiyetin daha esnek ve verimli bir biçimde değerlendirilmesi sağlanarak ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmuştur. Bu maddede toprak sahiplerinin sahip oldukları toprakları işlemek ve kullanmakla yükümlü olduğu belirtilmiştir. Toprak sahiplerinin topluma karşı sorumluluklarına vurgu yapan bu düzenlemenin yanı sıra, emek veya sermaye yatırımı olmaksızın bir arsanın değer kazanması durumunda, bu artışın toplum yararına kullanılmasının gerekliliği ifade edilmiştir. Arsa spekülasyonunu önlemek ve haksız kazançları engellemek amacıyla Anayasada yer alan bu düzenleme, yer altı zenginlikler ve doğal kaynakların devlet denetimine alınmıştır. Bundan amaç doğal kaynakların ulusal çıkarlar doğrultusunda yönetilmesini sağlamak, özel imtiyazların yasalar yoluyla devlete devredilmesini ve doğal kaynakların kamu yararına kullanılmasını güvence altına almaktır.

Ekonomik alandaki toplumsallaştırma (*Vergesellschaftung*) politikası Anayasanın 156. maddesinde yer almaktadır. Ekonomik alandaki toplumsallaştırma yoluyla adil ve dengeli bir ekonomik yapı oluşturmayı amaçlayan Anayasa Almanya'daki özel ekonomik işletmelerin kamu mülkiyetine geçirilmesini ve ekonomik düzenlemelerin kamu yararına göre şekillendirilmesini düzenlemiştir. Devletin acil bir ihtiyaç halinde, toplumun genel ekonomik çıkarlarını gözeterek özel ekonomik işletmeleri ve kuruluşları kendi kendini yönetme ilkesi doğrultusunda birleştirebileceği belirtilmiştir. Birleşme ile üretimin, dağıtımın, fiyatlandırmanın, ithalat ve ihracatın toplumsal olarak yönetilmesi amaçlanmıştır. Son olarak, bu madde kooperatiflerin toplumsallaştırılmasını da düzenlemektedir. İş ve ekonomi kooperatiflerinin, kendi yapıları ve özellikleri göz önünde bulundurularak ve kendi istekleri doğrultusunda, toplumun ekonomik yaşamına entegre edileceği ifade edilmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, bu madde özel ekonomik işletmelerin belirli koşullar altında kamulaştırılmasını ve toplumsal ekonominin güçlendirilmesini sağlamak amacıyla ekonomik birleşme ve yönetim prensiplerini belirlemektedir. Bu durum, Weimar Cumhuriyeti'nin ekonomik alanda devlet müdahalesini artırarak toplumsal refahı geliştirmeyi hedefleyen politikasını yansıtmaktadır. Bu düzenleme devletin ekonomik düzenlemeler üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmasını ve kamu yararına yönelik politikalar geliştirmesini öngörmektedir. Bunun yanı sıra, ekonomik süreçlere daha geniş bir katılım teşvik edilerek, daha adil ve dengeli bir ekonomik yapı oluşturulması amaçlanmıştır.

Anayasanın 157-179. maddeleri, işçi hakları, iş ilişkilerinin düzenlenmesi, emeğin korunması ve çalışma ile ekonomik koşulların düzenlenmesine ilişkindir. Söz konusu maddeler incelendiğinde, Anayasanın işçi haklarını güvence altına almayı ve iş ilişkilerini düzenleyerek işçi sınıfının refahını artırmayı, işçi haklarının korunmasını ve iş ilişkilerinin düzenlenmesini amaçlayarak işçi sınıfının refahını artırmayı hedeflemiştir. 157. maddeye göre, “*İş gücü, Reich’in özel koruması altındadır. Reich, birleştirilmiş bir iş hukuku oluşturur*” (WRV, madde 157). İş gücünün devletin (Reich) özel koruması altında olduğu açıkça belirtilirken işçilerin sağlık, güvenlik ve refahını koruma alanındaki sorumluluğu da devlet tarafından üstlenmiştir. Bu madde, tüm işçileri kapsayan ve işçi-işveren ilişkilerini düzenleyen birleşik bir iş hukukunun oluşturulmasını hükme bağlayarak, iş gücüne yönelik tek tip ve kapsamlı yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesine olanak sağlamıştır. İş hukuku, çalışma saatleri, ücretler, çalışma koşulları, işçi hakları ve iş güvenliği gibi temel konuları kapsayan ayrıntılı düzenlemeler içermektedir. Birleşik iş hukuku, işçi ve işveren arasındaki ilişkileri düzenleyen standart kurallar getirerek işçilerin haklarını koruma konusunda tutarlılık ve adalet sağlamıştır. Aynı zamanda, işverenlerin belirli kurallar çerçevesinde hareket etmelerini zorunlu kılarak keyfi uygulamaların önüne geçmiştir. İş hukuku düzenlemeleri işçi ve işveren arasındaki ilişkilerin daha düzenli ve barışçıl bir şekilde yürütülmesini sağlamış, endüstriyel anlaşmazlıkların ve çatışmaların azalmasına yardımcı olmuştur.

Anayasanın 158. maddesi bilim sanat ve teknik alanında devlet korumasına yer vererek entelektüel emeği ve yaratıcı faaliyetleri de güvence altına almıştır. “*Alman bilim, sanat ve teknik alanındaki eserlerin yurtdışında da geçerlilik ve koruma kazanması, devletlerarası anlaşmalar yoluyla sağlanmalıdır*” (WRV, madde 158). Weimar toplumu ve Alman yaratıcı bireyleri üzerinde önemli etkiler yaratan bu düzenlemeye göre:

- Zihinsel emek ve yaratıcı hakların korunması, yazarların, mucitlerin ve sanatçıların çalışmalarını sürdürebilmeleri ve yenilik yapmaları için teşvik edici olmuştur.
- Yaratıcı bireylerin haklarının devlet koruması altına alınması, eserlerinin tanınmasını ve haksız kullanımlara karşı korunmasını sağlamıştır. Böylece, emeklerinin karşılığını alabilmeleri mümkün olmuştur.
- Alman yaratıcı eserlerinin uluslararası alanda korunması, Alman bilim, sanat ve teknik alanındaki başarıların dünya çapında tanınmasına olanak tanımıştır.
- Uluslararası koruma, Alman yaratıcı bireylerin eserlerinin diğer ülkelerde de

haksız kullanımlara karşı korunmasını sağlamış ve devletlerarası anlaşmalar aracılığıyla haklarının güvence altına alınmasına yardımcı olmuştur.

- Yaratıcı faaliyetlerin teşviki ve korunması, Alman toplumunda kültürel ve bilimsel gelişmeyi desteklemiş, dolayısıyla toplumun genel refahına ve ilerlemesine katkıda bulunmuştur.

Özetle, Anayasa, işçi haklarını korurken yaratıcı emeğin ve bilimsel gelişmelerin teşvik edilmesine yönelik düzenlemeleri de yapmıştır.

Sendika özgürlüğünü ve toplu pazarlık hakkını güvence altına alan önemli bir hüküm, Weimar Anayasası'nın 159. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir: “*Çalışma ve ekonomik koşulların korunması ve geliştirilmesi amacıyla birleşme özgürlüğü herkes ve her meslek için garanti altına alınmıştır. Bu özgürlüğü kısıtlamaya veya engellemeye yönelik tüm anlaşmalar ve tedbirler yasadışıdır*” (WRV, madde 159). Çalışma ve ekonomik koşulların korunması ve geliştirilmesi amacıyla bireylerin ve meslek gruplarının birleşme özgürlüğü bu düzenlemeyle anayasal güvence altına almıştır. Bireylerin sendikalar, meslek birlikleri ve diğer örgütler kurma veya bunlara katılma hakkı açıkça ifade edilmiştir. Sendikalar aracılığıyla işçilerin çalışma koşullarını iyileştirmeleri, ücretlerini artırmaları ve iş güvenliğini sağlamaları mümkün hale gelmiştir. Ayrıca, bu özgürlüğü kısıtlamaya veya engellemeye yönelik tüm anlaşmaların ve tedbirlerin yasadışı olduğu kabul edilmiştir. Böylece, bu özgürlüğü ihlal eden ya da kısıtlayan her türlü sözleşme, düzenleme veya eylemin hukuka aykırı olduğu açıkça belirtilmiş ve örgütlenme haklarını kısıtlamaya yönelik girişimlerin önüne geçilmiştir. Söz konusu düzenleme, Weimar toplumunda sendikal hakların güçlenmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Birleşme özgürlüğünün anayasal güvence altına alınması, işçilerin sendikalar kurmasını ve sendikalara katılımını teşvik etmiş; böylece, işçilerin kolektif olarak haklarını savunmalarını ve çalışma koşullarını iyileştirmelerini mümkün kılmıştır. Sendikaların ve meslek birliklerinin güçlenmesi, işçi-işveren ilişkilerinin daha düzenli ve adil bir zeminde yürütülmesine olanak tanımış ve toplu iş sözleşmeleri gibi müzakere yöntemleri ile işçilerin haklarının korunmasını sağlamış olup, işverenlerle işçiler arasındaki ilişkilerin daha dengeli hale gelmesi amaçlanmıştır.

Weimar Anayasası, vatandaşlık haklarının kullanımı ve kamu görevlerine katılım konusunda ayrıntılı düzenlemeler getirmiştir. Ekonomik hayatın düzenlenmesinde

demokratik katılımı ve sosyal sorumluluğu teşvik ederek vatandaşlara yasal koruma sağlamayı amaçlayan 160. madde çalışanların vatandaşlık haklarını kullanma ve kamu görevlerini yerine getirme haklarını güvence altına almaktadır. Maddeye göre, hizmet veya iş ilişkisi içindeki bireylerin, vatandaşlık haklarını kullanabilmesi ve kendilerine verilen kamu görevlerini yerine getirebilmesi için gerekli serbest zamana sahip olmaları gerekmektedir. Çalışanlara oy kullanma, siyasi faaliyetlerde bulunma veya jüri vd. kamu hizmetlerine katılma gibi görevlerini yerine getirebilmeleri için işyerlerinden izin alabilmelerine olanak tanınmıştır. İşverenlerin, işyerine önemli zarar vermediği sürece bu hakların kullanımını engelleyemeyeceği açıkça belirtilmiştir. Ayrıca, çalışanların kamu görevleri nedeniyle izinli oldukları süre boyunca ücret alıp almayacakları hususunun yasalar tarafından belirleneceği hükme bağlanmıştır. Bu husus çalışanların vatandaşlık haklarını aktif bir şekilde kullanabilmesini teşvik ederek demokratik katılıma fırsat sunmaktadır. Özellikle seçimlerde oy kullanma ve kamu görevlerine katılma gibi faaliyetlerin desteklenmesi, demokratik sürecin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Aynı zamanda, bireylerin toplumsal sorumluluk bilincini pekiştirerek kamu hizmetlerine katılımını yaygınlaştırmıştır. Çalışanların kamu görevleri için izin alabilmesi, iş hayatı ile toplumsal sorumlulukları arasında bir denge kurulmasını sağlamış ve bireylerin hem mesleki yaşamlarını sürdürebilmelerine hem de kamu hizmetine katkıda bulunmalarına imkân tanımıştır. İşverenlerin bu tür izin taleplerine makul ölçüde uyması, çalışanların kamu görevlerini yerine getirirken iş güvenliğinin ve istihdam ilişkilerinin korunmasına yardımcı olmuştur. Sonuç olarak, Weimar Anayasası'nın 160. maddesi, çalışanların vatandaşlık haklarını güvence altına alarak demokratik katılımı teşvik etmiş ve sosyal sorumluluğun yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur.

Anayasanın sağladığı güvencelerden biri de sosyal güvenlik sisteminin kurulması ve işleyişine ilişkindir. Anayasanın, sosyal güvenlik sisteminin oluşturulmasını ve işleyişini düzenleyen 161. maddesi şu şekilde ifade edilmiştir: *“Sağlığın ve çalışma yeteneğinin korunması, anneliğin korunması ve yaşlılık, zayıflık ve hayatın değişen koşullarının ekonomik sonuçlarına karşı önlem alınması amacıyla, Reich, sigortalıların önemli katılımıyla kapsamlı bir sigorta sistemi oluşturur.”* (WRV, madde 161). Weimar Anayasası'nın 161. maddesi, bireylerin sağlığını ve çalışma yeteneğini korumaya yönelik tedbirleri içermektedir. İş kazaları, hastalıklar ve diğer sağlık sorunlarına karşı önlemlerin öngörüldüğü bu maddede anneliğin korunmasına yönelik düzenlemeler de yer almıştır. Hamile kadınların ve annelerin sağlık ve refahını güvence altına almak için doğum öncesi

ve sonrası sağlık hizmetleri, doğum izni ve iş yerinde annelerin korunmasına ilişkin düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bunun yanı sıra, yaşlılık, iş gücü kaybı ve hayatın değişen koşullarının ekonomik etkilerine karşı bireyleri koruyacak sosyal güvenlik tedbirleri  ng r lm ştir. Emeklilik, maluliyet ve işsizlik sigortalarının devreye sokulmasıyla bireylerin yaşlılık veya iş gücü kaybı durumunda ekonomik güvenceye sahip olmaları amaçlanmıştır. Sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaşması, iş kazaları ve hastalık durumlarında ekonomik güvencenin sağlanması, emeklilik ve maluliyet sigortaları aracılığıyla yaşam standartlarının korunması toplumsal dayanışmayı güçlendirmiştir.

Anayasa, ekonomik yaşamda işçilerin hukuki statülerini uluslararası düzeyde güvence altına alan düzenlemeler getirmiştir. Böylece, genel asgari sosyal haklar anayasal koruma altına alınmıştır. Iş ilerin hukuki statülerinin uluslararası düzeyde düzenlenmesi ve asgari sosyal hakların sağlanması, Weimar Anayasası'nın 162. maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir: *‐Devlet/Reich, tüm çalışan insan sınıfı için genel bir asgari sosyal haklar düzeyi sağlamayı amaçlayan işçilerin hukuki statülerinin uluslararası düzenlemesini destekler.‑* (WRV, madde 162). Madde, farklı ülkelerdeki işçilerin haklarının uluslararası anlaşmalar ve düzenlemeler yoluyla korunmasını, ayrıca, işçilerin çalışma koşulları, iş güvenliği, ücretler ve diğer temel haklarının uluslararası standartlara uygun hale getirilmesini hedeflemektedir. Söz konusu düzenleme, işçilerin temel sosyal haklara sahip olmasını ve bu hakların evrensel düzeyde tanınmasını güvence altına alarak insan onuruna yakışır yaşam ve çalışma koşullarını korumayı amaçlamaktadır. Söz konusu düzenlemenin Alman toplumu üzerindeki etkileri değerlendirildiğinde, devletin işçi haklarının uluslararası düzeyde düzenlenmesini desteklemesi, küresel çapta işçilerin haklarının korunmasına katkı sağladığı söylenebilir. Bu yaklaşım, farklı ülkelerdeki işçilerin benzer haklara sahip olmasını teşvik ederek uluslararası iş birliğini güçlendirmiştir. Genel asgari sosyal hakların sağlanması, çalışma koşullarının iyileştirilmesine, adil ücret sistemlerinin benimsenmesine ve iş güvenliğinin artırılmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Sosyal hakların g  enmesi, işçilerin yaşam standartlarını yükseltmiş ve sosyal adaletin sağlanmasına destek olmuştur.

Anayasanın 163. maddesi, vatandaşların sosyal sorumluluklarını ve devletin sosyal yardım yükümlülüklerini düzenlemektedir. Madde, toplumun iyiliği için bireylerin zihinsel ve bedensel güçlerini kullanma ahlaki sorumluluğuna vurgu yaparak, hiçbir Almanın kişisel özgürlüğüne zarar vermeden toplumun ortak yararı için çalışması gerektiğini

belirtmektedir. Ancak, uygun iş imkanlarının sağlanamadığı durumlarda, bireylerin temel geçimini sürdürebilmesi için sosyal yardım mekanizmalarının devreye gireceği öngörülmüştür. Bu düzenleme, bireylerin insanca yaşama hakkını ve temel ihtiyaçlarının sosyal güvenlik ağı ile desteklenmesini anayasal güvence altına almış, toplum içinde sosyal adaletin ve fırsat eşitliğinin sağlanmasına katkıda bulunmuş, her bireyin eşit şekilde geçimini sağlama ve gerektiğinde sosyal yardım alma hakkına sahip olduğunu vurgulamıştır. İnsan haklarının korunmasına yönelik önemli bir adım olarak kabul edilen bu düzenleme işsizlik veya ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalan bireylerin sosyal yardım alabilmeleri bakımından insan hakları ve sosyal adalet ilkeleri çerçevesinde değerlendirilebilir.

Weimar Anayasası, yerel ekonomilerin güçlenmesi için anayasal güvence sağlamış ve bu kapsamda küçük işletmelerin korunması ve desteklenmesine yönelik düzenlemelere yer vermiştir. Ekonomik yaşamla ilgili düzenlemeler arasında yer alan 164. madde, bu hususu şu şekilde ifade etmektedir: *“Tarım, sanayi ve ticarete bağımsız küçük işletmeler, yasama ve idare tarafından teşvik edilmeli ve aşırı yüklenme ile büyük işletmeler tarafından emilme karşısında korunmalıdır.”* (WRV, madde 164). Bu düzenleme, küçük işletmelerin aşırı yük altında kalmasını ve büyük işletmeler tarafından yok edilmesini önlemeyi amaçlamıştır. Küçük işletmelerin korunması ve desteklenmesi, piyasadaki tekelleşmeyi önleyerek tüketicilere daha fazla seçenek sunulmasını ve fiyatların rekabetçi düzeyde kalmasını hedeflemiştir.

165. madde, işçi ve memurların ekonomik süreçlere katılımını ve dolayısıyla çalışanların temsil hakkını düzenlemektedir (WRV, madde 165). Söz konusu madde, işçi ve memurların işverenlerle birlikte çalışarak ücretlerin ve çalışma koşullarının belirlenmesine katkıda bulunmalarını, ayrıca üretim gücünün genel ekonomik gelişimine destek olmalarını öngörmektedir. Çalışanların sosyal ve ekonomik çıkarlarını koruyabilmeleri amacıyla, işçi konseyleri ile ekonomik bölgeler temelinde oluşturulan bölgesel işçi konseylerinde yasal olarak temsil edilmeleri gerektiği belirtilmiştir. Bu düzenleme, çalışma koşullarını etkileyen kararlara işçilerin de katılımını sağlayarak, demokratik işleyişi teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Maddenin temel amacı, işçi ve memurların iş ve maaş koşullarının belirlenmesinde işverenlerle eşit haklara sahip olmasını güvence altına almaktır.

İşçi temsiliyet mekanizmaları, işyeri işçi konseyleri, bölgesel işçi konseyleri ve ulusal işçi konseyleri gibi yapılar aracılığıyla sağlanmış olup, bu konseyler, işçi ve işveren temsilcilerinin katılımıyla ekonomik sorunların çözümüne katkıda bulunmayı hedeflemiştir. Ekonomik politikaların şekillendirilmesinde bu konseylerin etkin rol oynaması sağlanmış ve Alman Devleti Ekonomi Konseyi'ne (*Reichswirtschaftsrat*) yasal düzenlemeleri değerlendirme yetkisi verilmiştir. Alman hükûmeti tarafından önerilen yasalar, öncelikle Ekonomi Konseyi'nde tartışılmış, burada onaylanmaması durumunda Parlamento'ya sunulmuş ve Konsey'den bir üye tarafından savunulabilmiştir. Böyle bir prosedür, demokratik katılımı artırarak işçilerin karar alma mekanizmalarında daha fazla söz sahibi olmasını sağlamıştır. Bu düzenlemeyle işçi ve ekonomi konseylerine belirli alanlarda denetim ve yönetim yetkileri verilmesi öngörülmüş, çalışanların çalışma koşullarını ve ekonomik refahlarını doğrudan etkileyen kararlarda aktif rol almasına imkân tanınmıştır. Özyönetim ve ortak yönetim mekanizmaları geliştirilerek işçi haklarının korunması ve işyerinde demokratik yönetim anlayışının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu düzenleme, Weimar Anayasası'nın işçi haklarını koruma ve ekonomik-sosyal katılımı güçlendirme amacını yansıtmaktadır. İşçi ve memurların ekonomik süreçlere daha yoğun katılımı, toplumsal adaleti sağlama ve demokratik süreci destekleme hedeflerine hizmet etmiştir. İşçi konseylerinin varlığı, işçi haklarının korunmasını, çalışma koşullarının iyileştirilmesini ve ekonomik-sosyal çıkarların daha etkin bir şekilde savunulmasını mümkün kılmış, demokratik yönetim yapısının güçlenmesine, toplumsal denge ve adaletin pekişmesine önemli katkı sunmuştur. I. Dünya Savaşı döneminin reform talepleri, anayasa müzakerelerinde etkili olmuş, özyönetimin anayasal güvence altına alınması (WRV madde 127), aristokratik ayrıcalıkların kaldırılması (WRV madde 109, paragraf 2-5) ve kamu hizmetine erişimin düzenlenmesi (WRV madde 128) gibi önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir (Gusy, 1994).

5.8. Geçici ve Son Hükümler: Anayasanın Son Bölümü/Geçiş Hükümleri

Weimar Anayasası'nda Temel Hak ve Yükümlülükler bölümünden sonra, Anayasanın son kısmını oluşturan “Geçici ve Son Hükümler” (*Übergangs- und Schlussbestimmungen*) düzenlenmiştir. Bu bölüm, Anayasanın yürürlüğe girmesi sürecine ilişkin geçici düzenlemeleri ve anayasal sistemin sonlandırılmasıyla ilgili hükümleri içermektedir. Anayasanın 166-181. maddeleri Anayasanın yürürlüğe girişi, eski sistemle bağlantılı düzenlemeler ve anayasal hükümlerin uygulanma sürecine ilişkin esasları belirlemiştir. Bu

hükümler, Anayasanın yürürlüğe girmesiyle ilgili geçiş süreçlerini ve eski düzenlemelerin yeni anayasa ile uyumlu hale getirilmesini kapsar. Bu bölümde, Anayasanın kabul edilmesinden itibaren belirli bir tarihte yürürlüğe gireceği ifade edilmiş, yeni anayasal düzenlemelerin uygulanmaya başlaması için belirli geçiş süreleri öngörülmüş, yeni anayasanın kabul edilmesinden önce yürürlükte olan yasaların, yeni anayasa ile çelişmedikleri sürece geçerli olmaya devam edeceği belirtilmiştir.

Çelişkili yasaların uyarlanması veya yürürlükten kaldırılması için belirli geçiş süreleri öngörülmüştür. Yeni anayasal düzenlemelerin tam olarak yerleşmesini sağlamak amacıyla, geçici kurumlar veya yapılar oluşturulabileceği belirtilmiş, eski yönetim yapılarına ise yeni anayasa ile uyum sürecinde görevlerine devam etmesine karar verilmiştir. Bu bölümde ayrıca, yeni anayasa doğrultusunda yapılacak ilk seçimlerin tarihleri ve prosedürleri belirlenmiş, mevcut temsil organlarının geçiş sürecinde nasıl işleyeceği düzenlenmiştir. Böylece, anayasal değişikliklerin uygulanması sırasında hukuki istikrarın korunması ve yasal boşlukların önlenmesi amaçlanmıştır. Eski yönetim yapılarına tanınan uyum süreci, yönetsel sürekliliği güvence altına alarak kamu hizmetlerinde aksama yaşanmasını önlemiştir. Yeni seçim düzenlemeleri ve demokratik temsil mekanizmalarının hayata geçirilmesi, vatandaşların yeni anayasal sisteme katılımını artırarak demokratik geçiş sürecini desteklemiştir. Böylece, anayasanın öngördüğü reformların toplumsal yapıya entegrasyonu sağlanmış ve hukuki dönüşüm süreci düzenli bir şekilde ilerlemiştir.

Geçici ve son hükümler anayasanın yürürlüğe girmesi ve uygulanması sırasında karşılaşılan geçiş dönemi zorluklarını ele alarak, hukuki ve yönetsel sürekliliği sağlamıştır. Bu hükümler, eski düzenlemelerin yeni anayasa ile uyumlu hale getirilmesini kolaylaştırmış ve topluma demokratik katılım ve temsil mekanizmalarının etkin bir şekilde yerleşmesini sağlamıştır. Ancak, Weimar Cumhuriyeti'nin karşılaştığı siyasi ve ekonomik zorluklar, bu geçiş hükümlerinin etkinliğini sınırlamış ve uzun vadede Anayasanın başarılı olmasını engellemiştir.

5.9. Anayasanın Değiştirilmesi Sorunu

Weimar Anayasası'nın değiştirilmesiyle ilgili sorunlar, çeşitli faktörlerden kaynaklanmış ve bu süreç hem zorluklar hem de bazı kolaylıkları bünyesinde barındırmıştır. Weimar toplumunda anayasal sürecin yerleşmesi birçok engelle karşılaşmıştır. Öncelikle, Anayasa

değişiklikleri için gereken çoğunluk önemli sonuçlar doğurmuştur. Anayasanın 76. maddesi, değişikliklerin parlamentoda üçte iki çoğunluk sağlanmasını zorunlu kılmıştır. Ancak, parlamentonun parçalanmış yapısı nedeniyle bu kadar yüksek çoğunluğun sağlanması, genellikle mümkün olmamış ve anayasal değişiklik süreçlerini yavaşlatmıştır. Bunun yanı sıra, siyasi istikrarsızlık anayasal sürecin işlemlerini daha da zorlaştırmıştır. Weimar Cumhuriyeti dönemi, sık sık hükûmet değişikliklerine sahne olmuş, koalisyon hükûmetlerinin kırılgan yapısı ve farklı siyasi gruplar arasındaki derin anlaşmazlıklar, anayasa değişikliklerini gerçekleştirmeyi güçleştirmiştir. Özellikle radikal sağ ve sol grupların etkisi ile hükûmet üzerinde baskı kurma girişimleri, anayasal reform süreçlerini daha da karmaşık hale getirmiştir. Ekonomik ve sosyal zorluklar da anayasal düzenin yerleşmesini zorlaştıran bir diğer önemli faktör olmuştur. Weimar Cumhuriyeti, ağır ekonomik krizler ve toplumsal huzursuzluklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1923 hiperenflasyonu ve 1929 Büyük Buhran gibi ekonomik felaketler, hükûmeti dikkatini ve kaynaklarını iç sorunlara yöneltmeye zorlamış, böylelikle anayasa değişikliklerinin uygulanması daha da güçleştirmiştir. Sonuç olarak, Weimar Anayasası'nın değiştirilmesi süreci, yüksek oranlı çoğunluk, siyasi istikrarsızlık, radikal grupların baskısı ve ekonomik krizler gibi faktörler yüzünden büyük zorluklarla karşılaşmıştır.

Anayasanın değiştirilmesi bazı zorluklar içermekle birlikte, bu süreç değişiklikleri kolaylaştıran çeşitli mekanizmalar da barındırmıştır. Özellikle ilk kez demokratik bir yapı oluşturulmaya çalışılmış ve Weimar Anayasası, demokratik bir sistem ve uygulamaları içeren bir çerçeve sunarak anayasa değişikliklerinin teorik olarak demokratik yollarla gerçekleştirilmesini mümkün kılmıştır. Ancak, bu demokratik mekanizmaların etkin kullanımı, dönemin siyasi ve ekonomik zorlukları nedeniyle sınırlı kalmıştır. Bunun yanı sıra, anayasanın esnek oluşu, değişiklik süreçlerini kolaylaştıran unsurlar arasında yer almıştır. Anayasanın bazı bölümleri, özellikle yürütme yetkileri ve olağanüstü hâllerle ilgili düzenlemeler, daha esnek bir yapıya sahip olmuş ve Reich Başkanına geniş yetkiler tanımıştır. Bu sayede anayasa değişiklikleri yerine mevcut yetkileri genişletilerek belirli reformların uygulanması kolaylaştırılmıştır.

Weimar Anayasası'nın 48. maddesi, Reich Başkanına olağanüstü yetkiler tanıyarak anayasal düzeni koruma amacıyla geniş kapsamlı yetkiler sağlamıştır. Bu madde belirli durumlarda anayasayı kısmen askıya alma ve temel hakları sınırlama yetkisini içermiştir. Anayasa değişikliklerine duyulan ihtiyacı azaltmak için kullanılan bu yetkiler,

demokrasiye zarar verebilecek bir güç birikimine neden olmuştur. Anayasanın değiştirilmesi süreci, yüksek oranda çoğunluk ve siyasi istikrarsızlık gibi etkenler yüzünden son derece zorlayıcı olmuştur. Bu durum, anayasal değişikliklerin demokratik yollarla gerçekleştirilmesini ciddi şekilde sınırlandırmış ve Weimar Cumhuriyeti'nde yürütme yetkilerinin olağanüstü düzeyde merkezileşmesine yol açmıştır. Anayasanın demokratik yapısı ve esnekliği, teorik olarak değişiklikleri mümkün kılsa da pratikte bu süreçlerde ciddi zorluklarla karşılaşmıştır. Weimar Cumhuriyeti'nin değişim sürecinde yaşadığı bu zorluklar, nihayetinde Nazi Partisi'nin iktidara gelmesiyle sonuçlanan siyasi krizleri tetiklemiştir.

5.10. Alman Devlet Geleneği ve Weimar Anayasasında Sosyal Devlet Niteliği

Sosyal devlet, vatandaşlarının refahını güvence altına almak, temel ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumsal eşitsizlikleri azaltmak amacıyla aktif rol üstlenen bir devlet modelidir. Devlet, yalnızca güvenlik ve düzeni sağlamakla kalmaz; aynı zamanda eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve işsizlik sigortası gibi hizmetler sunarak toplumsal refahı artırmayı hedefler. Sosyal devlet, özellikle dezavantajlı kesimleri koruyarak adaletsizlikleri gidermeyi amaçlar. Sosyal yardımlar ve kamu hizmetleri aracılığıyla bireylerin yaşam standartlarının yükseltilmesi ve toplum içindeki fırsat eşitliğinin güçlendirilmesi sağlanır.

Sosyal devlet, geleneksel devlet anlayışı ile endüstriyel sınıf toplumu arasındaki karşıtlığı sosyal uyum yoluyla gidermeye çalışan ve modern endüstri çağının bir ürünü olan devlet modelidir (Huber ve Ansay, 1970). Düşünsel kökeni geçmişe uzanan, 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında uygulanmaya başlayan sosyal devlet anlayışı, insan haklarını ön plana çıkararak devleti hukuka bağlı kılmada başarılı olmuş, ancak kurulan yeni düzen sosyal ve ekonomik haklara yer vermemiş ve bireyleri ekonomik alanda serbest bırakmıştır. 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin ilan edilmesinden hemen sonra, bu ilkelerin sosyal ve ekonomik haklarla tamamlanması gerektiğini savunan görüşler ortaya çıkmış, ancak bu talepler dönemin siyasal ve ekonomik koşulları içinde yeterli karşılığı bulamamıştır (Bulut, 2001). Anayasal düzlemde sosyal devlet anlayışının kendini gösterdiği ilk siyasal belge, 1848 Fransız Anayasası olmuştur. 1848'de başlayan işçi hareketlerinin, işçi-işveren uzlaşması ile sona ermesinden sonra hazırlanan bu Anayasa, 19. yüzyılda ilk kez klasik hakların yanı sıra sosyal ve ekonomik haklara da yer vermiştir (Kapani, 2017: 54).

Sosyal devlet, geleneksel devlet anlayışı ile endüstriyel sınıf toplumu arasındaki karşılıklı sosyal uyum yoluyla gidermeyi amaçlayan, modern endüstri çağının bir devlet modelidir (Huber ve Ansay, 1970). Düşünsel kökenleri daha eskiye dayanmakla birlikte, 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında uygulanmaya başlayan bu anlayış, insan haklarını ön plana çıkararak hukukun üstünlüğünü sağlamada başarılı olmuştur. Ancak, bu yeni düzen sosyal ve ekonomik haklara yer vermemiş ve bireyleri ekonomik alanda serbest bırakmıştır. 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin ilan edilmesinden hemen sonra, bazı düşünürler bu hakların sosyal ve ekonomik haklarla tamamlanması gerektiğini savunmuş, ancak bu görüşler dönemin siyasal ve ekonomik koşulları nedeniyle yeterli karşılık bulamamıştır (Bulut, 2001). Anayasal düzeyde sosyal devlet anlayışının ilk kez kendini gösterdiği siyasal belge, 1848 Fransız Anayasası olmuştur. 1848'de başlayan işçi hareketlerinin işçi-işveren uzlaşmasıyla sona ermesinin ardından hazırlanan bu anayasa, klasik hakların yanı sıra ilk kez sosyal ve ekonomik hakları da anayasal düzeyde güvence altına almıştır (Kapani, 2017: 54). Bu gelişme, sosyal devlet anlayışının kurumsallaşmasında önemli bir adım olarak kabul edilmektedir.

Bismarck'ın devlet sosyalizmi anlayışı, 19. yüzyılda sanayi devriminin toplumsal ve ekonomik yapılar üzerinde yarattığı dönüşümle şekillenmiştir. Bismarck, devlete yalnızca güvenliği sağlama değil, aynı zamanda toplumsal refahı temin etme görevini yükleyen bir yaklaşım benimsemiştir. Sosyal devlet anlayışı, tüm bireylerin iyiliğini ve toplumsal bütünlüğün sağlanmasını hedefleyen bir devlet modelini ifade etmektedir. Sanayi Devrimi'nin getirdiği toplumsal değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan sosyal devlet anlayışı, geleneksel devlet anlayışından ayrılmakta ve daha kapsamlı bir toplumsal sorumluluk perspektifini benimsemektedir. Sosyal devlet yalnızca güvenlik ve düzeni sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri gidermeyi, gelir dağılımını düzenlemeyi ve halkın genel refahını artırmayı amaçlamaktadır. Bu anlayış, toplumun bireyleri arasında fırsat eşitliğini ve adaleti sağlamaya yönelik aktif bir devlet müdahalesini öngörmektedir. Bismarck'ın uyguladığı sosyal devlet politikaları, devletin ekonomik ve sosyal hayat üzerindeki rolünü genişleterek, endüstriyel toplumda devletin sosyal refahı düzenleyen bir aktör olarak konumlanmasını sağlamış, sosyal devletin teorik temellerini oluşturan ilk somut adımlardan biri olarak değerlendirilmiştir (Huber ve Ansay, 1970).

19. yüzyılda, sosyal haklar alanında çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. 1871 yılında Almanya’da, demiryolu, maden ocakları ve fabrikalar gibi işyerlerinde meydana gelebilecek kaza ve ölümler karşısında işverenlerin tazminat ödemesine ilişkin bir yasa çıkarılmıştır. Avusturya’da iş kazaları ve hastalık sigortası ile ilgili düzenlemeler yapılırken, İngiltere ve Fransa’da da benzer yönde gelişmeler yaşanmıştır (Akad vd., 2018: 18). 20. yüzyılda ise sosyal devlet düşüncesinin ağırlığını artırdığı görülmektedir. Weimar Anayasası, bu alandaki en önemli örneklerden biri olmuştur. Anayasa, bir yandan sağlık, çalışma, aile, meslek grupları ve eğitim hakkını güvence altına alarak sosyal hakları genişletirken, diğer yandan çalışma koşullarının işçi ve işverenler tarafından ortak bir şekilde değerlendirilmesini teşvik etmiş ve çalışanların işletme içindeki komitelerde yer almasına olanak sağlamıştır. Ayrıca, orta sınıfın korunmasına özen gösterilmiş ve mülkiyet hakkı mutlak bir hak olmaktan çıkarılarak, ona toplumsal bir sorumluluk yüklenmiştir (Akad vd., 2018: 175). Weimar Anayasası, ekonomik hayatın adalet esaslarına uygun ve insan onuruna yakışır şekilde düzenlenmesini öngören bir hükmü kabul ederek, sosyal devlet anlayışını açıkça ortaya koymuştur (Kapani, 2017: 55). Weimar Cumhuriyeti dönemi, Alman siyasal hayatında sosyal demokratların en etkin olduğu dönemdir. Sosyal demokrasi, emeği savunan ve liberalizmin getirdiği kazanımları göz ardı etmeyen bir siyasal ideoloji olarak öne çıkmıştır. Bu ideolojinin gelişmesinde Alman deneyimi önemli bir yer tutmaktadır ve Almanya’daki sosyal demokrasi hareketi, ilk olarak Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) ile başlamıştır (Yılmaz, 2013).

Weimar Anayasası, sosyal piyasa ekonomisini benimsemiş olsa da klasik temel hakların yanı sıra birden fazla sosyal hakka yer vermiştir. Bu yüzden Anayasanın temel nitelikleri arasında açıkça belirtilmemesine rağmen, Weimar Cumhuriyeti “sosyal hukuk devleti” olarak tanımlanmaktadır. Sosyal hakların bu şekilde yer almasında Friedrich Neumann’ın önemli katkıları olmuştur. Neumann, Almanya’nın emperyal bir devlet olmasını savunmuş ve bunun ancak endüstri devleti olarak yükselmesiyle mümkün olacağını ileri sürmüştür. Bunun gerçekleşmesi için işçi sınıfının haklarının dengelenmesi gerektiğini düşünmüş, özel mülkiyetin, iş gücünün ilerlemesine hizmet ettiği sürece sınırsız olabileceğini savunmuş ve bir “sosyal anayasa hukukunun” varlığının zorunlu olduğunu vurgulamıştır. Almanya’da yükselen sosyalist harekete karşı milliyetçi sağ ve muhafazakâr merkez sağın, Anayasada sosyal unsurların yer almasını desteklediği gözlemlenirken, anayasa azami çalışma süresi, kadın hakları, ücretli izin ve grev hakkı gibi birçok önemli düzenlemeye yer vererek, sosyal haklar anayasacılığı anlayışının önde gelen örneklerinden biri haline

gelmiştir (Duygun, 2024: 20). Sosyal haklarla ilgili düzenlemelerin bir diğer önemli yönü ise, 1871 Bismarck Anayasası döneminde yoksullar, evsizler ve kimsesiz çocuklar gibi dezavantajlı grupların sorunlarının yerel yönetim birimlerine bırakılmış olmasına karşın, Weimar Anayasası ile bu kesimlerin durumlarının iyileştirilmesinin federal düzeyde devletin sorumluluğu haline getirilmiş olmasıdır (Duygun, 2024: 21).

Weimar Anayasası'nın, işçilerin ve diğer çalışanların ücret belirleme süreçlerine katılımını düzenleyen 165. maddesi, işçi ve ekonomik konseyleri gibi kazanımlar, devrimlerin etkisiyle Anayasaya dâhil edilen düzenlemeler arasında yer almaktadır. Ayrıca, çok çocuklu aileler ve annelere yönelik bakım ve gözetim yükümlülüğünü öngören 119. madde, Anayasanın 109. maddesinde belirtilen eşitlik ilkesini mutlak bir eşitlikten ziyade nispi bir eşitlik anlayışı doğrultusunda somutlaştırmaktadır. Benzer şekilde, 145. madde, en azından halk okulları ve daha ileri düzeyde eğitim veren okullar için eğitimin parasız olması gerektiğini hükme bağlamaktadır. Bununla birlikte, bugün dahi birçok anayasada yer almayan barınma hakkına ilişkin düzenlemeler, Weimar Anayasası'nın sosyal devlet anlayışını vurgulayan önemli hükümlerindendir. 155. maddeye göre, devletin her Alman vatandaşı için "sağlıklı bir konut" sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Anayasa, dezavantajlı grupları koruma amacı doğrultusunda, toplumsal dayanışma anlayışı çerçevesinde ekonomik olarak güçlü kesimlere de belirli sınırlamalar getirmiştir. 156. madde, sözleşme özgürlüğü ve mülkiyet hakkını sınırlandırırken, 151. madde ekonomik hayatın, adaletin temel unsurlarına dayanacak ve bireyin insan onuruna uygun biçimde var olmasını güvence altına alacak şekilde düzenleneceğini öngörmektedir (Stollies, 2018: 203-206). Weimar Anayasası'nda yer alan diğer sosyal hayata ilişkin düzenlemeler, Anayasanın temel hak ve ödevler başlığı altında, sosyal hayata ilişkin düzenlemeler alt başlığı içinde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

5.11. Anayasanın Güçlü Yönleri

Weimar Anayasası'nın güçlü yönleri, modern anayasal sistemler açısından önemli ilerlemeler sağlayan çeşitli unsurlar barındırmaktadır. Güçlü yönlerin başında, demokratik temsil ve seçim sistemi yer almaktadır.

Weimar Anayasası, Almanya'nın I. Dünya Savaşı sonrasında kabul ettiği yeni anayasa olup, monarşinin yıkılmasının ardından devletin yeniden yapılandırılmasını amaçlamıştır.

Liberal fikirlerle şekillenen anayasa, sosyalist etkilerden uzak kalmıştır (Kaiser, 1998: 21-22). Kolb'e göre, Weimar Anayasası belirli bir yönde kesin bir karar içermemekte ve gelecekteki değişimlere açık bir yapıya sahip bulunmaktadır. Anayasa, birçok siyasi ve sosyal uzlaşmanın bir ürünü olarak şekillenmiş, ancak belirli bir ideolojik doğrultuda kesin bir yön tayin etmemiştir. (Kolb ve Schuman, 2013: 20). Esneklik, Anayasanın değişen koşullara uyum sağlama potansiyelini artırmış ve farklı toplumsal kesimlerin uzlaşmasını kolaylaştırmıştır (Kaiser, 1998: 22). Karl Polak'a göre, *"Weimar Anayasası, Almanya'nın birleşik bir demokratik cumhuriyet olma yolunda önemli bir adımı temsil etmiştir. Demokratik bir devlet yapısının geliştirilmesine yönelik temel unsurları içinde barındırmıştır. İlerici yaklaşımlar, Alman Anayasası'nın yeniden oluşturulmasında daha da geliştirilip sağlamlaştırılması gerekmektedir"* (Polak, 1948: 69).

Weimar Cumhuriyeti Anayasası, literatürde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilirken, içerdiği yenilikçi düzenlemelerle sonraki anayasal gelişmelere kaynaklık etmiştir. Anayasanın en dikkat çekici yönlerinden biri, devlet teşkilatlanması bağlamında dünyada ilk örneklerden biri olarak kabul edilen yarı başkanlık sistemine yer vermesidir. Ayrıca, Kıta Avrupası'nda bir ilk olma özelliği taşıyan ve sosyal devlet ilkesinin temellerini atan sosyal haklar kataloğunu içermesi, Anayasanın ilerici niteliğini ortaya koymaktadır (Duygun, 2024: 40). Weimar Anayasası'nın temel güçlü yönlerinden biri, Anayasanın birinci maddesinde açıkça ifade edilmiştir. *"Alman İmparatorluğu bir cumhuriyettir"* (WRV, ifadesiyle, o zamana kadar monarşik bir yapıya sahip olan Alman İmparatorluğu, parlamenter demokratik bir cumhuriyete dönüştürülmüştür (Deutscher Bundestag, 2012: 6). Söz konusu düzenleme, Almanya'nın monarşik yapısının sona erdiğini ve yerine halkın temsilcileri tarafından yönetilen bir cumhuriyetin kurulduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Böylelikle Weimar Anayasası, anayasal bir değişikliklerle monarşiden parlamenter demokrasiye geçişi resmileştiren önemli bir belge olmuştur.

Weimar Anayasası, geniş kapsamlı bir demokratik temsil sistemi kurarak, genel, eşit, gizli ve doğrudan seçimler yoluyla vatandaşların temsil edilmesini öngörmüştür. Anayasanın öngördüğü yapı Avrupa'sındaki en ileri demokrasi modellerinden biri olarak kabul edilmiştir. Oy kullanma hakkı konusunda Weimar Cumhuriyeti, çağdaşlarından daha ileri bir düzenleme getirmiştir. İngiltere'de erkekler için 21, kadınlar için 30 yaş olarak belirlenen oy kullanma yaşı, Weimar'da hem erkekler hem de kadınlar için 20 yaş olarak belirlenmiştir. Böylece Weimar Anayasası kadınlara eşit oy hakkının tanınması

bakımından önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Genel seçim hakkının tanınması, geniş katılımı teşvik etmiş ve temsiliyetin adil olmasını sağlamıştır. Kadınlara oy hakkı verilmesi, Weimar Anayasası'nın toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunduğunu göstermektedir. Bu adım, yalnızca seçme hakkı açısından değil, aynı zamanda kadınların siyasi yaşama katılımını artırma açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Parlamento, yasa değişikliklerini onaylama veya reddetme yetkisine sahip olmuştur. Parlamento üyeleri, her dört yılda bir nispi temsil sistemi ile seçilmiş, böylece kullanılan oylar ile kazanılan sandalyeler arasında güçlü bir orantı sağlanmıştır. Ayrıca, açık bir denge ve denetleme sistemi kurulmuş, böylece tek bir kişi veya grubun aşırı güç kazanması engellenmiştir. Başkanın, şansölyeyi seçme yetkisi bulunurken, aynı zamanda parlamentoyu feshetme yetkisine de sahip olması, yürütme ile yasama arasındaki dengeyi koruma amacı taşımıştır. Seçmenler ise Başkanı değiştirme yetkisine sahip olarak, doğrudan yürütme organı üzerinde etkili bir denetim mekanizması oluşturmuştur (Polak, 1948: 68).

Demokratik temsil ve seçim sisteminin yanı sıra, geniş ve ayrıntılı bir temel hak ve özgürlükler kataloğu sunması, Weimar Anayasası'nın günümüzde de önemini koruyan en değerli yönlerinden biri olmuştur. Anayasa, ifade özgürlüğü ve dini inanç özgürlüğünü tesis etmiş ve vatandaşların temel haklarını anayasal güvence altına almıştır. Weimar Anayasası'nda ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, din özgürlüğü, toplanma özgürlüğü ve mülkiyet hakkı gibi temel haklar açık bir şekilde tanımlanmış ve anayasal güvenceye alınmıştır. Geniş kapsamlı temel hakların tanınması, vatandaşların bireysel özgürlüklerini koruyarak demokratik toplumun temellerini güçlendirmiştir. Dönemin diğer anayasal düzenlemelerine kıyasla, Weimar Anayasası'nın bu hakları açıkça tanımlayıp güvence altına alması, hükûmetin bu hakları keyfi olarak sınırlamasını zorlaştırmıştır. Bu yönüyle, Weimar Anayasası yalnızca kendi döneminde değil, sonraki anayasal gelişmeler üzerinde de önemli bir etki bırakmıştır.

Anayasanın sosyal hakları ve refah devleti uygulamalarını benimsemesi, dönemi açısından önemli bir yenilik olmuştur. Weimar Anayasası, sosyal adaleti ve refah devletini destekleyen hükümler getirerek işçilerin haklarını, çalışma koşullarını, sosyal sigorta sistemlerini ve ekonomik fırsat eşitliğini anayasal düzeyde güvence altına almıştır. Sosyal adalet çerçevesinde, işçi haklarının tanınması toplumun daha adil ve dengeli bir yapıya kavuşmasını sağlamış, işçi ve çalışan haklarına yönelik reformlar 20. yüzyılın en modern

uygulamaları arasında yer almıştır. Bu düzenlemeler, işçi sınıfının yaşam standartlarını iyileştirmiş ve sosyal devlet anlayışının gelişimine katkıda bulunmuştur. Weimar Anayasası, federal sistem ve yerel yönetimler açısından Almanya'nın bugünkü anayasal yapısının temelini oluşturmuştur. Anayasa, Almanya'da federal bir yapı öngörerek eyaletlerin (*Länder*) belirli bir özerkliğe sahip olmasını sağlamıştır. Yerel yönetimlerin kendi politikalarını belirleyebilmesi, bölgesel yönetimlerin etkinliğini artırmış ve yerel ihtiyaçlara daha hızlı yanıt verilmesine olanak tanımıştır. Güçler ayrılığı ilkesine dayanan federal yapı, merkezi hükûmetin gücünü dengeleyerek daha istikrarlı bir yönetim sisteminin oluşmasını sağlamıştır (Polak, 1948: 69).

Weimar Anayasası'nın getirdiği bir diğer önemli unsur, yargı bağımsızlığını ve anayasal denetimi sağlayan mekanizmalar içermesidir. Bağımsız yargı, hukukun üstünlüğünü ve adaletin sağlanmasını güvence altına alarak anayasal düzenin korunmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, Weimar Anayasası, güçlü bir yürütme organı öngörerek doğrudan halk tarafından seçilen bir devlet başkanlığı sistemini benimsemiştir. Reich Başkanı, yürütme yetkisini elinde bulundurmuş, hükûmeti atamış ve belirli yetkiler çerçevesinde yürütme mekanizmasını yönlendirmiştir. Doğrudan halk tarafından seçilmesi, Reich Başkanının meşruiyetini artırarak güçlü bir yürütme anlayışını desteklemiştir. Polak'a göre, "*Weimar Anayasası, Almanya'nın ulusal birliğinin sağlanması açısından önemli bir başarı getirmiştir. Almanya'nın ulusal birliği, Weimar Anayasası'na göre eyaletlere tanınan haklar temelinde yeniden tesis edilmesi gerekmektedir. Eyalet haklarının kısıtlanması, bu hakların Alman Cumhuriyeti'nin genel çıkarları için kullanılması gerektiğinde başlamaktadır*" (Polak, 1948: 69).

Weimar Anayasası, kamu hukuku, siyaset bilimi ve tarih disiplinlerinde hâlâ tartışılmakta ve farklı yönleriyle incelenmektedir. Bu tartışmaların büyük bir kısmı Anayasanın içerdiği özgün kurumlar veya siyasal rejim tercihindense ziyade, 1933'te Nasyonal Sosyalistlerin anayasal süreçleri kısmen ve görünürde yasal yollarla kullanarak iktidarı ele geçirmesi ve totaliter bir rejim inşa etmeleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Weimar Anayasası'nı yalnızca bu zaviyeden değerlendirmek yetersiz kalacaktır. Weimar Anayasası fiilen ve hukuken yürürlükten kalkmış olmasına rağmen, birçok anayasa üzerinde etkisini sürdürmüş ve ardılı olan 1949 Bonn Anayasası'nın yalnızca bir "tepki anayasası" olmasının ötesinde, anayasal istikrarı sağlamaya yönelik bir araç ve demokratik bir toplumun inşasında kilit bir unsur haline gelmesini olumlu anlamda şekillendirmiştir (Duygun, 2024: 5).

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Weimar Anayasası, dönemi için birçok ilerici ve güçlü yön içeren modern bir anayasa olarak kabul edilmiştir. Demokratik temsiliyet, temel hak ve özgürlükler, sosyal adalet, federal yapı, yargı bağımsızlığı ve güçlü yürütme gibi unsurlar, Anayasanın güçlü yönleri arasında yer almıştır. Ancak, bu güçlü yönler, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik zorluklar nedeniyle tam anlamıyla başarılı olamamış ve Weimar Cumhuriyeti'nin çöküşünü engelleyememiştir.

5.12. Anayasanın Zayıf Yönleri

Weimar Anayasası'nın güçsüz kaldığı noktalar, literatürde geniş çapta tartışılmıştır. Sartori'ye göre, Weimar Cumhuriyeti'nin çöküşü, doğrudan anayasal kusurlardan değil, daha çok sistemin içinde bulunduğu siyasal ve toplumsal dinamiklerden kaynaklanmıştır. Weimar sisteminin felce uğramasının başlıca nedeni, aşırı derecede bölünmüş ve kutuplaşmış bir parti sistemine sahip olmasıdır (Sartori, 1997: 170).

Bu durumu daha da kötüleştiren unsur ise “saf” nispi temsil sisteminin kullanılması olmuştur. Tek bir ulusal seçim bölgesine dayanan bu sistem, siyasal parçalanmayı derinleştirmiş ve istikrarlı bir hükûmetin kurulmasını zorlaştırmıştır. Sartori'ye göre, Weimar'ın çöküşündeki en büyük etken nispi temsil olmuştur. Fransa, benzer bir sorunu iki turlu çoğunluk sistemiyle çözerek siyasal istikrarı koruyabilmiştir. Sartori ayrıca, başkanın basit çoğunlukla seçilmesini de sistemin bir diğer zayıf noktası olarak değerlendirmiştir. Çünkü ikinci turda başkanlık yarışı iki kişi yerine üç kişi arasında gerçekleşmiş, bu da kesin bir sonuç alınmasını engellemiştir. Ancak Sartori, bu sorunların büyük ölçüde anayasa dışı unsurlarla ilgili olduğunu, yani yapısal faktörlerden ziyade siyasal ve toplumsal bölünmelerden kaynaklandığını savunmaktadır. Bununla birlikte, Sartori Anayasanın bazı maddelerine yönelik geleneksel eleştirileri de göz ardı etmemektedir. Özellikle 48. maddede düzenlenen olağanüstü hâl yetkileri, parlamento fesih mekanizması ve referandum araçlarının kötüye kullanıldığı yönündeki eleştirileri haklı bulmaktadır. Benzer yetkilere sahip birçok anayasa bulunmaktadır ve bu hükümlerin her zaman demokratik sistemleri zayıflattığı söylenemez. Dolayısıyla, Weimar Anayasası'nın tek başına Almanya'daki demokratik çöküşün veya 1933'te Hitler'in iktidara gelişinin doğrudan sorumlusu olduğu iddia edilemez (Sartori, 1997: 170).

Weimar Anayasası'nın eksiklikleri, Anayasanın uygulanmasındaki yetersizlikler ve siyasi istikrarı sağlamadaki başarısızlığı ile doğrudan ilişkilidir. Zayıf yönlerden en önemlisi, Reich Başkanına tanınan aşırı geniş yetkilerdir. 48. madde kapsamında Reich Başkanına olağanüstü yetkiler tanınmış, kamu güvenliği ve düzeni ciddi şekilde tehdit edildiğinde temel hakları askıya alma ve olağanüstü kararlar alma yetkisi verilmiştir. Bu yetkiler demokratik dengeyi bozabilecek bir güç birikimi yaratmış ve otoriter bir yönetimin kurulmasına olanak sağlamıştır. Özellikle Adolf Hitler, bu yetkileri kullanarak otoriter rejimini pekiştirmiş ve demokratik süreci ortadan kaldırmıştır. Bilindiği gibi 48. madde, acil durumlarda Reich Başkanına Reichstag'a danışmadan karar alma ve kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi tanımıştır. Böylece, yürütme yetkisi Reich Başkanı lehine aşırı derecede merkezileşmiştir. 1930'a gelindiğinde, Şansölye (Başbakan), kanunları geçirebilmek için düzenli olarak Reich Başkanının yetkilerine başvurmak zorunda kalmıştır. Bu süreç, parlamenter sistemin zayıflamasına ve yürütme organının demokratik denetimden uzaklaşmasına, parlamenter sistemden kayarak yarı başkanlık sisteminin benimsenmesine neden olmuştur.

Weimar Anayasası'nın yürütme erkinde oluşturduğu dengesizlik, anayasal sistemin kırılganlaşmasına ve demokrasinin giderek zayıflamasına yol açmıştır. Yapısal sorunlar, nihayetinde Cumhuriyetin çöküşünü hızlandırmış ve Almanya'nın totaliter bir rejime geçişini kolaylaştırmıştır. Weimar Anayasası'nın en ciddi zayıflıklarından biri, hükûmet istikrarsızlığıdır. Anayasa, parlamenter sistemde hükûmetin oluşumunu düzenlemiş olsa da koalisyon hükûmetleri döneminde ciddi siyasi istikrarsızlık yaşanmasına neden olmuştur. Koalisyon hükûmetleri arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle sık sık hükûmet değişiklikleri yaşanmış, bu da politikaların tutarsız ve istikrarsız olmasına yol açmıştır. Parlamento üyelerinin güvensizlik oylarıyla hükûmetleri kolayca düşürebilmesi, hükûmetlerin uzun süreli ve etkili bir şekilde görev yapmasını engellemiş, sürekli değişen yönetimler nedeniyle siyasi istikrar sağlanamamıştır. Bu durum, yürütme organının zayıflamasına ve Reich Başkanının yetkilerinin artmasına neden olmuş, dolayısıyla demokratik dengeyi daha da zedelemiştir. Hükûmetlerin kısa ömürlü olması, güçlü bir icra organı oluşmasını engelleyerek siyasi belirsizliği artırmış ve Weimar Cumhuriyeti'nin çöküşünü hızlandıran faktörlerden biri olmuştur.

Anayasa'nın 25. maddesi ve Reichstag'ın feshi ile siyasi belirsizlik ve güç boşluğu yaşanmıştır. Reich Başkanına, parlamentoyu (Reichstag) feshetme yetkisi verilmiştir. Fesih

yetkisi sık sık kullanılarak siyasi belirsizliği artırmıştır. Sık sık yapılan parlamento seçimleri, siyasi belirsizliği artırarak hükûmetin etkin çalışmasını zorlaştırmıştır. Ayrıca, Reichstag'ın feshi ile oluşan güç boşluğu, siyasi krizlere ve istikrarsızlığa yol açmıştır.

Weimar Anayasası küçük partilerin parlamentoda temsil edilmesine olanak tanıyarak geniş bir siyasi yelpazenin oluşmasını sağlamıştır. Nispi temsil sistemi, parlamentonun aşırı derecede parçalanmasına neden olmuştur. Çok sayıda küçük parti, hükûmetin kurulmasını ve istikrarlı bir şekilde yönetilmesini zorlaştırmıştır. Bu sistem, radikal ve aşırı uçtaki partilerin parlamentoya girmesini kolaylaştırarak siyasi istikrarsızlığı artırmıştır. Nispi temsil genellikle Naziler gibi aşırı gruplar da dahil olmak üzere birçok küçük partinin sandalye kazanmasına yol açmıştır. Hiçbir parti çoğunluğu elde edecek kadar büyük olamamış ve bu nedenle genellikle zayıf ve kısa ömürlü olan çok sayıda koalisyon hükûmeti kurulmuştur.

Sosyal ve ekonomik koşullar bağlamında, savaş sonrası kurulan Weimar Cumhuriyeti'nin dünya çapında benzersiz bir örnek teşkil ettiği daha önce tartışılmıştır. Dönemin en belirgin özellikleri arasında, ağır ekonomik krizler ve sosyal huzursuzluklar yer almaktadır. Bahsi geçen zorluklar, Anayasanın etkin bir şekilde uygulanmasını engellemiş ve demokratik sistemin işlerliğini zayıflatmıştır. Hiperenflasyon ve 1929 Büyük Buhran gibi ekonomik krizler, toplumun tüm kesimlerini etkileyerek hükûmete duyulan güveni ciddi şekilde sarsmıştır. Ekonomik çöküş, işsizliğin ve yoksulluğun artmasına neden olmuş, bu da toplumsal huzursuzlukları körükleyerek radikal grupların güç kazanmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle aşırı sağ ve sol gruplar, ekonomik sıkıntıları hükûmete karşı bir propaganda aracı olarak kullanılması siyasi istikrarsızlığı daha da derinleştirmiştir. Ekonomik krizlerin yarattığı olumsuz koşullar nedeniyle sistemin işlerliği zayıflamış ve halkın demokrasiye olan inancı giderek azalmıştır.

“Cumhuriyetçilerden yoksun bir cumhuriyet” olarak anılan Weimar Anayasası, dönemin monarşist ve otoriter eğilimlerinin yoğun eleştirilerine ve saldırılarına maruz kalmıştır. Asli kurucu iktidarın öngörülerine rağmen, anayasal düzende yürütmenin egemenliği giderek Reich Başkanının yetkileri üzerinden güçlenmiş ve bu durum anayasal pratiğe yerleşmiştir. Weimar Anayasası hukuki olarak tamamen ortadan kaldırılmamış, ancak fiilen etkisiz hale getirilmiştir. Yürütme yetkisinin aşırı merkezileşmesi ve anayasal

mekanizmaların kötüye kullanılması, demokratik sistemin çöküşünü hızlandıran en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Federal yapı ile merkezi otorite arasındaki çatışmalar, Weimar Anayasası'nın etkinliğinin azalmasına neden olmuştur. Her ne kadar Weimar Anayasası federal bir yapı öngörmüş olsa da merkezi hükûmetle eyaletler arasındaki yetki çatışmaları yönetimin verimliliğini zayıflatmıştır. Ayrıca, eyaletler arasındaki ekonomik, bölgesel ve sosyal farklılıklar, ulusal politikaların uygulanmasını zorlaştırarak federal yapıyı işlevsiz hale getirmiştir. Bu durumda federal yönetimin etkinliği azalırken merkezi otorite gittikçe zayıflamış, Weimar Cumhuriyeti'nin yönetim krizleri derinleşmiştir.

Weimar Anayasası, birçok yenilikçi ve demokratik unsur içermesine rağmen, çeşitli zayıf yönleri nedeniyle siyasi istikrarı sağlamada başarısız olmuştur. Reich Başkanına tanınan geniş yetkiler, hükûmetin zayıf ve istikrarsız yapısı, orantılı temsil sisteminin yarattığı aşırı parçalanma, sosyal ve ekonomik zorluklar ile federal yapıdaki yetki çatışmaları, anayasanın etkinliğini ve yaşanabilirliğini olumsuz etkilemiştir. Anayasa yapıcılarının parlamentarizmin taşıyıcı unsuru olan siyasi partileri anayasal düzenlemelere dâhil etmemesi, önemli bir eksiklik olarak görülmüştür. Partilerin devlete karşı sorumluluklarını açıkça tanımlamayan anayasal çerçeve parti sisteminin istikrarsız bir yapı içinde işlemesine neden olmuştur. Ayrıca, Reichstag'ın yasama ve yürütme yetkilerini etkili bir şekilde kullanamadığı kriz anlarında, devletin işleyişi büyük ölçüde Reich Başkanının şahsi kararlarına ve inisiyatifine bağımlı hale gelmiştir (Kaiser, 1998: 20).

Anayasanın demokratik süreci koruyacak güçlü denetim mekanizmalarına sahip olmaması, otoriter eğilimlerin yükselmesine zemin hazırlamıştır. Bu durum anayasal sistemin etkin bir savunma mekanizmasına sahip olmadığını göstermiş ve anti-demokratik grupların anayasal süreci kullanarak demokratik düzeni baltalamasına olanak tanımıştır. Referandumlar da Weimar Anayasası'nın zayıflıkları arasında yer almaktadır. Her ne kadar referandumlar halkın siyasi katılımını artırma açısından demokratik bir araç olarak görülse de bu süreçler parlamentonun gücünü zayıflatmıştır. Referandum mekanizmasının yürütme erkini doğrudan etkileme potansiyeli, hükûmetin otoritesini sarsmış ve yasama organını zayıf bir konuma düşürmüştür. Siyasi istikrarsızlığın derinleşmesi demokratik yönetimin sürdürülebilirliğini zorlaştırmıştır. Weimar Anayasası hem seçim sistemindeki yapısal eksiklikler hem de demokratik düzeni koruyacak yeterli önlemlerin yokluğu nedeniyle

istikrarsız bir yönetim yapısına zemin hazırlamıştır; bu da demokrasinin çöküşünü hızlandırmıştır.

6. SONUÇ

Çalışmada, 20. yüzyıl boyunca modern Alman toplumunun oluşum sürecini etkileyen ve Avrupa’da “sosyal demokrasi” kavramının güçlenmesine katkı sağlayarak demokratikleşme sürecine yön veren Weimar Cumhuriyeti ele alınmıştır. Çalışma, Alman İmparatorluğu’nun dağılma sürecini ve ardından bir devletin tarihsel, ekonomik, sosyolojik ve siyasal açıdan yeniden inşa edilerek demokrasiye geçiş sürecini kapsamaktadır. 1918’den 1933’e kadar Weimar Cumhuriyeti’nin siyaset, ekonomi, kültür ve toplumsal dinamikleri ile bunlar arasındaki bağlantılar ön plana çıkmıştır. Bu unsurlar, Almanya’da demokrasinin gelişimi ve demokrasiye geçiş sürecinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Çalışmada, Weimar Almanyası’nın, “cumhuriyetçilerden yoksun bir cumhuriyet” ve “demokratlardan yoksun bir demokrasi” şeklindeki bir değerlendirmenin, Marksist sosyalizmin teorik desteğiyle şekillenen ancak liberalizmin kazanımlarını da barındıran Weimar Anayasası’nın demokratik bir ulus-devlet modeli oluşturma potansiyeli incelenmiştir.

Almanya’nın tarihsel dönüşüm sürecinde, Junkerler sınıfının etkisi ve Prusya’nın asker-memur devleti modeli, otoriter yapının sürekliliğini sağlamış ve bu yapı, 1871-1918 döneminde değişmeden varlığını sürdürmüştür. Bu otoriter gelenek, Weimar Cumhuriyeti döneminde demokratik bir rejimin kökleşmesini engelleyen temel faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun büyük bir kesiminin otoriter devlet geleneğine olan bağlılığı, demokratik değerlerin içselleştirilmesini zorlaştırmış ve parlamenter sistemin etkin işleyişini sekteye uğratmıştır. Demokrasinin ortaya çıkışı ile devamlılığının sağlanması arasındaki farkı anlamak, demokratikleşme sürecinin çok boyutlu ve farklı koşullara bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Her ülkenin demokratikleşme süreci, kendine özgü tarihsel ve toplumsal dinamiklerle şekillenmiş; Batılı devletlerin I. Dünya Savaşı’ndaki zaferi gibi küresel dönüşümler vd. gelişmeler, bu süreci önemli ölçüde etkilemiştir.

Samuel Huntington’a göre, demokrasi tarihsel olarak farklı dalgalar hâlinde evrilmiş ve bu süreç yalnızca totaliter rejimlerden demokrasiye geçişi değil, aynı zamanda demokrasinin sürekli olarak yenilenmesini ve idealize edilmesini de içermektedir. Bu bakımdan

demokratikleşme dinamik bir olgu olarak şekillenmiştir. Demokrasinin gelişimi sadece bir rejim değişikliğini değil, aynı zamanda demokratik sistemin kendi içinde dönüşen, değişen ve zamanla farklılaşan bir süreç olduğunu da göstermektedir. Weimar Cumhuriyeti'nin karşı karşıya kaldığı en büyük zorluklardan biri, bu dönüşüm sürecini tamamlayamadan otoriter eğilimlerin yeniden güç kazanmasına tanıklık etmesidir.

Demokratikleşme süreci, her toplumun tarihsel, kültürel ve ekonomik koşullarına bağlı olarak farklı şekillerde evrilmiş ve anayasa yapımı, bu sürecin önemli bir parçası olarak farklı dalgalar halinde gerçekleşmiştir. Weimar Anayasası, I. Dünya Savaşı sonrası Almanya'nın yaşadığı dönüşümün bir sonucu olarak otoriter rejimden demokrasiye geçişi simgelese de bu geçişin derin yapısal dönüşümleri tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Özellikle, otoriter devlet geleneğinin izleri, demokratikleşme sürecinin istikrarsız bir zeminde ilerlemesine yol açmıştır. Bu durum, demokratikleşmenin yalnızca anayasal reformlarla veya seçim süreçleriyle sağlanamayacağını, aksine, toplumsal ve siyasal yapıda köklü değişimler gerektiren dinamik bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, demokrasinin yalnızca bir yönetim biçimi değil, aynı zamanda bir siyasal kültür meselesi olduğu gerçeği, Weimar Cumhuriyeti'nin karşılaştığı en büyük meselelerden biriydi. I. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da ortaya çıkan yeni devletler, demokratikleşme sürecini hızlandırarak bağımsızlıklarını pekiştirmek amacıyla parlamenter demokrasiler kurma yoluna gitmişlerdir. Ancak, savaşın yarattığı kaos, iç savaşlar, ekonomik kriz, yoksulluk vd. zorluklar, devletlerin demokratikleşme çabalarını doğrudan etkilemiştir. Kabul edilen yeni anayasalar, milliyetçilik ve kendi kaderini tayin etme ilkeleri doğrultusunda, bölgedeki anayasal ve yasal gelişmelere paralel olarak yürütülmüş ve güçlenen temsili hükûmetler aracılığıyla demokratik kurumların inşasına zemin hazırlamıştır. I. Dünya Savaşı'nın ardından Polonya, Finlandiya, Avusturya, Estonya, Çekoslovakya ve Weimar Cumhuriyeti gibi yeni kurulan devletlerde demokratik dönüşüm süreçleri yaşanmıştır. Savaşın sonunda imparatorlukların çöküşüyle birlikte Avrupa'nın siyasi haritası yeniden şekillenmiş, siyasi partiler ortaya çıkmış ve anayasa metinleri kabul edilmiştir. Anayasal düzenlemeler, yeni kurulan devletlerin bağımsızlıklarını pekiştirmek için hukuki bir teminat sağlamayı amaçlamış, aynı zamanda bu devletlerin uluslararası alanda tanınmasına katkıda bulunmuştur. Fakat savaş sonrası siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, bazı devletlerde demokratik kurumların güçlenmesini engelleyerek otoriter rejimlerin yükselmesine zemin hazırlamıştır.

Yeni devletler, imparatorlukların çöküşü ve iç savaşların etkisiyle şekillenen siyasi ortamda, milliyetçilik ve kendi kaderini tayin etme ilkeleri doğrultusunda anayasal sistemlerini şekillendirirken bölgedeki güç dengesini değiştiren önemli siyasi, ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin yaşandığı gözlemlenmiştir. Küresel ekonomik kriz ve artan yoksulluk dönüşüm süreçlerini zorlaştırsa da yeni kurulan devletler güçlü temsili hükûmetler aracılığıyla demokratik sistemlerini inşa etmeye çalışmış, böylece parlamenter demokrasilerin gelişimi yolunda önemli adımlar atmışlardır. Fakat devletlerin karşılaştığı ekonomik ve sosyal sorunlar, demokrasinin kurumsallaşmasını sekteye uğratmış ve siyasi istikrarsızlık ortamı yaratmıştır.

Weimar dönemi, Almanya'nın monarşinin yıkılmasının ardından, demokrasi ve kapitalizmin işçi sınıfıyla uyum içinde var olmaya çalıştığı, ancak çeşitli toplumsal ve siyasal gerilimlerin de ortaya çıktığı bir süreç olarak karakterize edilmektedir. Siyasal çalkantılarının temel nedenleri arasında, cumhuriyetin ilanıyla birlikte seçme ve seçilme haklarının tanınması, partiler arası rekabetin nispi seçim sistemine dayanması ve işçi sınıfının toplu iş sözleşmesi gibi kazanımlarının kapitalist üretim ilişkilerine karşı bir denetim aracı olarak kullanılması yer almıştır. Ayrıca, savaş sonrası ağır ekonomik yükler ve toplumsal huzursuzluklar, siyasal istikrarsızlığı artırmış ve aşırı görüşlerin güç kazanmasına zemin hazırlamıştır. Böyle bir ortamda Weimar Cumhuriyeti, toplumsal ve siyasal uyumu sağlamakta zorlanmış ve bu unsurların birleşimi, demokratik sistemin kalıcılığını tehdit etmiştir. Weimar deneyimi, demokratikleşme sürecinin yalnızca anayasal mekanizmalarla değil, ekonomik ve toplumsal istikrarla da doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

19. yüzyılda monarşik yürütme ile parlamenter yasama organları arasındaki çatışma, Almanya'nın anayasal gelişimi açısından önemli bir sorun haline gelmiştir. “Cumhuriyetçi bir yönetime sahip olmayan bir cumhuriyet” ve “demokratları olmayan bir demokrasi” anlayışının tartışılması, toplumsal bölünmeleri derinleştirmiştir. Weimar Cumhuriyeti'nde siyasal rejimin otoriter geçmişten tam anlamıyla kopamaması, demokratik değerlerin topluma nüfuz etmesini zorlaştırmış ve anayasal istikrarı tehdit eden gerilimleri beraberinde getirmiştir. Almanya'daki anayasal dönüşüm süreci, sadece hukuki düzenlemelerle değil, aynı zamanda tarihsel ve toplumsal faktörlerin etkisiyle şekillenmiştir. Ancak toplumsal uzlaşma eksikliği nedeniyle demokrasi tam anlamıyla kurumsallaşamamıştır.

Weimar Anayasası Almanya'nın I. Dünya Savaşı sonrası yaşadığı toplumsal, ekonomik ve siyasal krizlerin derin izlerini taşıyan bir dönemin ürünü idi. Anayasanın kalıcılığı savaşın yıkıcı etkileri, Versay Antlaşması'nın getirdiği ağır yükümlülükler ve ulus-devletlerin yeniden şekillenen yapısı göz önünde bulundurularak, Almanya'nın değişen siyasi rejimiyle uyumlu bir şekilde tasarlanmıştır. Anayasa yapım süreci, hukuki ve toplumsal açıdan köklü değişimleri yansıtmaya potansiyeline sahip olmuş, ancak bu değişimlerin toplumda kabul görmesi ve kökleşmesi açısından kritik bir dönemeç olmuştur. Özellikle, anayasal düzenin inşası sürecinde, demokratik değerlerin yerleşmesi ve siyasi istikrarın sağlanması hedeflenmiş olsa da savaşın bıraktığı derin ekonomik ve sosyal yaralar, demokratik sistemin kurumsallaşmasını zorlaştırmıştır.

Weimar dönemi, Alman siyasal kültüründeki geleneksel ve modern toplumsal yapılar arasındaki çatışmaların ve kutuplaşmaların belirginleştiği bir dönem olarak da karakterize edilebilir. Bu dönemde farklı ideolojik eğilimleri temsil eden siyasi partiler arasındaki keskin çatışmalar uzun süreli siyasal bölünmelere yol açmıştır. Muhafazakârlar, Katolikler, liberaller ve sosyalistler arasındaki güç mücadelesi, Weimar Cumhuriyeti'nin istikrarını tehdit ederken, Reichstag'daki kutuplaşma radikal sağ ve sol arasındaki gerginliği artırmıştır; bu durum siyasi partiler ve Almanya'nın istikbali üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. Siyasi aktörler arasındaki uzlaşmazlıklar, demokratik kurumların etkin bir şekilde işlemini engellemiş ve yürütme erkinin istikrarsızlığına neden olmuştur. Weimar döneminde yaşanan bölünmelerin toplumsal zeminde karşılık bulması, siyasi aşırılıkları besleyerek demokratik sistemin zayıflamasına ve otoriter eğilimlerin güçlenmesine zemin hazırlamıştır.

Weimar Cumhuriyeti ile ilgili “cumhuriyetçilerden yoksun cumhuriyet” ve “demokratlardan yoksun demokrasi” kavramları rejimin niteliğini karakterize etmek bakımından isabetli bir değerlendirme sayılabilir. Zira bu tespitlerle rejimin kurumsal çerçevesi ile toplumsal ve siyasal desteği arasındaki uyumsuzluğu vurgularken, dönemin en ileri demokratik ve cumhuriyetçi ilkelerini benimseyen bir belge olarak tasarlanmış olan Weimar Anayasasını benimseyen ve savunan güçlü bir siyasal ve toplumsal irade eksikliğine ve rejimin kırılganlığına vurgu yapılmıştır. Alman İmparatorluğu'nun yenilgisinin ardından cumhuriyetin ilan edilmesine rağmen, bu rejimi içselleştiren ve savunan yeterli toplumsal ve siyasal desteğin bulunmadığını söylemek mümkündür.

Nitekim monarşinin çöküşüyle kurulan cumhuriyet, Almanya’da geniş kesimler tarafından benimsenmemiş, muhafazakâr ve milliyetçi kesimler, eski rejimi desteklemeye devam ederken cumhuriyeti bir dayatma olarak görmüşlerdir. Weimar Cumhuriyeti, modern temsili demokrasinin birçok ilkesini içeren bir anayasal düzen kurmasına rağmen, bu demokratik yapıyı içselleştiren ve savunan bir demokrat kitlenin yetersizliği söz konusu idi. Halkın geniş kesimlerinde demokratik değerlere duyulan inanç sınırlıydı, dolayısıyla demokrasi Weimar dönemi Alman toplumu için bir siyasal kültür sorunuuydu. Demokratik sistem kapsamında faaliyet gösteren anti-demokratik hareketler cumhuriyetin sunduğu özgürlükçü ortamı suiistimal ederek içten yıpratmışlardır. Dolayısıyla demokratik kurallara dayalı bir yönetim biçiminin varlığına rağmen onu koruyacak ve istikrarlı bir şekilde sürdürecekt yeterli demokratik aktörler yoktu. Tüm bunlar Weimar rejiminin başarısızlığa uğramasının temel nedenleri idi.

Çalışmada siyasal kültürün dönüşümünü karşılaştırmak bakımından imparatorluk ve Weimar dönemlerinde yapılmış olan seçim süreçleri ele alınmıştır. İmparatorluk dönemi seçim sistemi, Almanya’daki toplumsal eşitsizlikleri derinleştirerek, siyasal yapıyı ve toplumun örgütlenişini radikal bir şekilde şekillendirmiştir. Tarımsal güce dayalı, eşitsiz ve erkek egemen seçim sistemi, sanayileşme ve nüfus yoğunluğu gibi önemli faktörleri göz ardı ederek toplumsal huzursuzluğa yol açmıştır. Sistem, sanayileşen ve hızla büyüyen kent nüfusunun siyasal temsiliyetini kısıtlamış, geleneksel aristokratik ve muhafazakâr güçlerin iktidar üzerindeki kontrolünü sürdürmesine olanak tanımıştır. Bununla birlikte, toplumsal adaletsizlikler karşısında geniş kitlelerin siyasete daha fazla ilgi göstermesi, sendikaların ve işçi hareketlerinin güç kazanmasını sağlamış ve demokratikleşme taleplerini artırmıştır. Weimar Anayasası ile getirilen demokratik seçim sistemine rağmen, geçmişten miras kalan toplumsal ve sınıfsal bölünmeler, siyasal kutuplaşmayı derinleştirmiş ve Cumhuriyetin istikrarsız bir zemin üzerinde inşa edilmesine yol açmıştır.

Weimar dönemindeki 1919 Kurucu Millet Meclisi seçimleri, Almanya’nın demokratikleşme sürecinde tarihi bir dönüm noktası olmuş ve monarşinin çöküşünün ardından halkın geniş kesimlerinin siyasal katılımına ivme kazandırmıştır. Özellikle kadınlara oy hakkı ve seçilme hakkı tanınması toplumsal eşitlik ve demokratik değerler açısından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Bahsi geçen seçimler Almanya’da gerçekleştirilen ilk özgür ve demokratik ulusal seçimlerdi ve siyasal yapıyı köklü şekilde dönüştürmüştür. Seçimlerin ardından oluşturulan Kurucu Meclis, yeni anayasanın temel

ilkelerini belirleyerek, Almanya’da demokratik bir yönetim modelinin inşasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte, seçimlerin getirdiği demokratik kazanımlar, Weimar Cumhuriyeti’nin siyasal istikrarını sağlamak için yeterli olmamış, siyasi kutuplaşma ve ekonomik krizler, demokratik sistemin sürdürülebilirliğini tehdit eden temel unsurlar olarak varlığını sürdürmüştür.

Anayasalar, kabul edildikleri dönemdeki toplumsal, siyasal ve ekonomik güç dengelerinin bir yansıması olarak, çatışan çıkarlar ve inançlar arasında bir uzlaşma sağlamayı hedefler ve mevcut değerleri yansıtır. Bunun yanı sıra, yalnızca siyasi ve hukuki gereklilikleri değil, aynı zamanda anayasayı hazırlayanların güvence altına almak istedikleri toplumsal ve ekonomik hedefleri de içerir. Anayasanın kabulü, dönemin güç dengelerinin ve toplumsal uzlaşmalarının bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. 19. yüzyılın başlarında Almanya’da yaşanan sosyal ve siyasal dönüşümler, Weimar Anayasası’nın şekillenmesi ve işleyişinde kritik bir rol oynamıştır. I. Dünya Savaşı’nın yarattığı ekonomik çöküş, toplumsal huzursuzluk ve siyasal istikrarsızlık, anayasanın tasarımını doğrudan etkileyen temel dinamikler arasında yer almıştır.

Weimar Anayasası, Almanya’nın monarşiden parlamenter demokrasiye geçiş sürecini kurumsallaştırmayı amaçlarken, sosyal adalet ve ekonomik düzeni tesis etmeye yönelik hükümlere yer vermiştir. Fakat anayasanın idealist ve kapsayıcı yapısına rağmen, uygulamada karşılaşılan ekonomik ve siyasal krizler, demokratik rejimin istikrarını tehdit etmiş, toplumun geniş kesimlerinde anayasal sisteme duyulan güvenin zayıflamasına neden olmuştur. Yeni durum, Weimar Anayasası’nın yürürlüğe girdiği dönemdeki toplumsal ve siyasal dengelerin uzun vadede sürdürülebilir olmadığını ve anayasal yapının karşı karşıya kaldığı zorlukların, dönemin geniş çaplı dönüşümleriyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Weimar Anayasası, Almanya’nın hukuk sistemine temel oluşturan ve bireyleri devlete karşı koruma amacı taşıyan önemli bir belgedir. Ancak, Anayasanın değişikliklere kapalı ve sınırlı bir çerçevede hazırlanmış olması, onun esnekliğini ve uygulanabilirliğini belli ölçüde sınırlandırmıştır. Böyle bir yapı, anayasal değişimlerin demokratik süreçler içinde gerçekleşmesini zorlaştırmış ve siyasi istikrarın korunmasını güçleştirmiştir. Anayasanın demokratik düzeni olumsuz etkileyen yapısal zaafları, rejimin çöküşüne zemin hazırlayan en önemli etkenlerdi. Anayasanın, parlamentonun üçte iki çoğunluğu ile değiştirilebilecek

maddeler içermesi, temel haklar ile özgürlüklerin olağanüstü hallerde yürürlükten kaldırılabilmesine imkân tanınması demokratik rejimin korunmasını zorlaştırmış, demokrasiyi güvence altına alan bir anayasal koruma mekanizmasının yetersizliğini ortaya çıkarmış, böylelikle otoriter yönetimlere karşı savunmasız bir hale getirmiştir.

Weimar Anayasası, Alman toplumunun liberal ve demokratik haklarını güvence altına alarak, devletin yapısını ve temel hakları düzenleyen önemli bir hukuk belgesi niteliğindedir. Anayasa, bireysel özgürlükleri ve demokratik temsil mekanizmalarını kurumsallaştırarak, parlamenter sistemin temel taşlarını oluşturmuştur. Anayasanın, demokratik bir hukuk devleti inşa etme çabasına rağmen, güçler ayrılığı ve yürütme yetkisinin sınırlandırılması konusunda yeterince sağlam mekanizmalara sahip olmadığı açıktı. Özellikle yürütme yetkisinin Reich Başkanına geniş yetkiler tanıyan 48. madde aracılığıyla merkeziyetçi bir yapıya evrilmesi, anayasal düzenin kötüye kullanılmasına fırsat sunmuştur. Weimar Anayasası, dönemin ihtiyaçlarına yanıt vermede önemli bir adım olmakla birlikte, gelecekteki siyasal gelişmelere uyum sağlama noktasında sınırlı bir esneklik sunmuştur. Anayasal düzenin istikrarsız yapısı, Weimar Cumhuriyeti'nin siyasi ve ekonomik krizler karşısında dirençsiz kalmasına ve nihayetinde otoriter bir rejimin yükselişine zemin hazırlamıştır.

Weimar Cumhuriyeti'nin yarı başkanlık sistemi, Almanya'nın siyasi yapısını belirleyen temel unsurlardan biriyken karmaşık yapısı siyasi istikrarsızlığa ve hükûmet krizlerine yol açarak Cumhuriyetin çöküşünü hızlandırmıştır. Sistemin zayıflıkları, Hitler'in iktidara gelmesiyle birlikte belirginleşmiş ve Nazi Partisi'nin anayasal düzeni fiilen ortadan kaldırarak otoriter bir rejim kurmasına zemin hazırlamıştır.

Weimar Anayasası, Reichstag ve Reichsrat'ın işleyişini ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir. Anayasada, her iki meclisin işlevleri ve üyelerinin seçilme esasları detaylı bir biçimde açıklanmış, bu sayede Weimar devleti için anayasal bir denetim ve denge mekanizması inşa edilmeye çalışılmıştır. Ancak, bu mekanizmanın işlemesi için gerekli olan siyasi istikrar ve partiler arası uzlaşma sağlanamamış, Anayasanın sunduğu çerçeve çoğu zaman kâğıt üzerinde kalarak uygulamada etkili bir denetim mekanizmasına dönüşmemiştir.

Almanya'nın otoriter geçmişinin etkisiyle Reich Başkanına tanınan geniş yetkiler, demokratik rejime geçiş sürecinde önemli bir zorluk yaratmıştır. Yürütme yetkilerinin

büyük ölçüde Reich Başkanında toplanması Almanya'nın demokrasiye geçiş sürecini istikrarsızlaştırarak, onu otoriter eğilimlere açık bir zemin oluşturmuştur. Weimar Anayasası, demokratik reformları gerçekleştirmeye çalışırken, eski yönetim yapısının izlerini taşıyan ve geçiş sürecini zorlaştıran bir hukuki çerçeve sunmuştur. Weimar Anayasası'nda Reich Başkanının yetkilerinin denetlenmesini sağlamak için yeterli mekanizmalar bulunmamaktaydı. Özellikle Reichstag'daki parti bölünmeleri ve koalisyonların kırılgan yapısı, Anayasanın 43. ve 59. maddelerinde öngörülen denetim mekanizmalarının etkili bir şekilde uygulanmasını engellemiştir. Reich Başkanının yürütme yetkisini tek başına kullanabilmesine imkân tanınırken demokratik denge mekanizmalarının işlevselliğini zayıflatmıştır.

Weimar Anayasası'nda yürütme erkinin güçlendirilmesi, yargı bağımsızlığının belirli ölçülerde sınırlandırılması ve siyasal iktidara demokratik yasama denetiminin dışında kalabilecek geniş yetkiler tanınması, keyfi uygulamalara zemin hazırlayan bir siyasal yapılanma sürecine işaret etmektedir. Böylelikle, Anayasa başlangıçta demokratik bir düzen kurmayı amaçlarken uygulamada otoriter eğilimlere kapı aralayabilecek bir yapıya evrilmiştir.

Weimar Anayasası Alman yurttaşlara geniş yelpazede ve ileri düzeyde bir haklar kataloğu sunarken onların ödevlerini de açık şekilde belirlemiştir. Anayasa, birey hak ve özgürlüklerini güvence altına alan ve sosyal devlet anlayışını benimseyen bir yapıya sahiptir. Temel haklar ve özgürlükler bölümü, bireyin onurunu koruma ve eşitlik ilkesini güçlendirme amacı taşımaktadır. Anayasa, kişi hakları, vatandaşlık statüsü, seyahat özgürlüğü, ifade özgürlüğü, konut dokunulmazlığı ve hukuki güvenceler gibi birçok alanda ayrıntılı düzenlemeler içermektedir. Weimar Anayasası, 1871 Anayasası'na kıyasla daha geniş kapsamlı sosyal haklar içeren bir metin olarak öne çıkmıştır. Anayasa sosyal yaşama ilişkin düzenlemeleriyle işçi haklarından aile yapısına kadar geniş bir çerçeve sunmuştur. Sosyal devlet anlayışının gelişimine katkıda bulunan bu düzenlemeler, bireyin ekonomik ve sosyal refahını artırmayı amaçlamıştır. Ancak, bu hakların uygulanması dönemin ekonomik ve siyasi koşulları nedeniyle sınırlı kalmış, yüksek enflasyon ve sosyal çalkantılar anayasal düzenlemelerin etkinliğini azaltmıştır. Weimar Anayasası'nın sosyal hakları anayasal güvence altına alması, dönemin toplumsal dönüşüm arayışlarını yansıtan önemli bir ilerleme olmakla birlikte, bu hakların uygulanabilirliği ve sürdürülebilirliği konusundaki belirsizlikler, hedeflenen toplumsal dönüşümün pratikte ne ölçüde

gerçekleşebileceği sorusunu gündeme getirmektedir. Sosyal hakların anayasal çerçevede yer alması, sosyal demokratların ekonomik ve toplumsal dönüşüm hedeflerini hukuk düzlemine taşıyarak işçi haklarını ve kolektif katılımı güçlendiren önemli bir katkı sağlamıştır. Ancak, Weimar Anayasası'nda tanınan hakların büyük ölçüde kâğıt üzerinde kalması ve uygulamada yaşanan eksiklikler, sosyal ve ekonomik krizlerin etkisiyle rejimin istikrarsızlaşmasına neden olmuştur. Özellikle 1920'lerin yüksek enflasyon dönemi ve toplumsal huzursuzluk, anayasal hakların hayata geçirilmesini zorlaştırmış, demokratik düzenin korunmasını sekteye uğratmıştır. Sosyal hakların kapsamlı şekilde düzenlenmesine rağmen, ekonomik sıkıntılar ve siyasal istikrarsızlık bu hakların etkin biçimde uygulanmasını engellemiştir.

Weimar Anayasası'nın din ve devlet ilişkilerine dair düzenlemeleri, modern laik devlet anlayışının önemli bir örneğini sunmaktadır. Anayasa, bireylerin din ve vicdan özgürlüğünü güvence altına alırken, devletin dini topluluklara karşı tarafsız ve eşit mesafede durmasını zorunlu kılmaktadır. Kilise ve devlet işlerinin ayrılması ilkesi doğrultusunda, dini toplulukların kendi iç işleyişlerini bağımsız bir şekilde düzenleme hakkı tanınmış, ancak devletin anayasal sınırları içinde kalmaları gerektiği vurgulanmıştır. Anayasanın dini topluluklara yönelik bazı finansal destekleri kaldırmayı öngörmesi, din-devlet ilişkilerinde reform ihtiyacını gözler önüne sermektedir. Almanya'daki Protestanlık ve Katoliklik ekseninde şekillenen siyasal ve sosyal ayrışmalar, uygulanma sırasında farklı yorumların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Özellikle, Protestan geleneğinin devletle olan tarihsel bağları, sekülerleşme sürecinde çeşitli tartışmalara neden olmuş; siyasal Katoliklik ise kendine özgü bir pozisyon geliştirerek farklı siyasi ittifaklara açık bir tutum sergilemiştir. Weimar Anayasası, dinî özgürlükleri ve laikliği dengelemeye çalışsa da dönemin siyasi ve toplumsal dinamikleri bu ilkelerin her zaman istikrarlı bir şekilde uygulanmasını engellemiştir. Weimar Cumhuriyeti'nin siyasal çalkantıları içinde, dinin toplumdaki yerini yeniden tanımlama çabaları, sadece hukuki değil, aynı zamanda ideolojik ve kültürel boyutları olan bir süreçti. Nihayetinde Weimar Anayasası, Almanya'da laikliğin temellerini atmış olsa da, tarihsel süreç içinde din-devlet ilişkilerinin dinamik bir yapıya sahip olduğunu ve siyasal gelişmelere bağlı olarak değişebileceğini ortaya koymuştur.

Anayasa, eğitim ve kültür alanlarında devletin sorumluluklarını ve bireylerin haklarını kapsamlı bir şekilde düzenlemiştir. Eğitim özgürlüğü ve devletin eğitim üzerindeki

denetimi, toplumun gelişimi ve bireylerin eşit fırsatlarla eğitim alabilmesi için temel taşları oluşturmuş, zorunlu eğitim, devletin sağlamakla yükümlü olduğu bir hak olarak vurgulanmıştır. Eğitim materyallerinin ücretsiz olması ve eğitimde fırsat eşitliği ilkesi, toplumun her kesimine ulaşmayı hedeflemiş, özel okulların devlet denetiminde ve belirli standartlara uygun olması gerektiği belirtilerek eğitimde kalite ve eşitlik sağlanmıştır. Ahlaki değerler, vatandaşlık bilinci ve iş eğitimi gibi derslerin müfredatta yer alması, demokratik bir toplumun inşasına katkı sağlamayı amaçlamıştır. Devletin kültürel ve tarihi mirası koruma yükümlülüğü ise ulusal değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması adına önemli bir adım olarak karakterize edilebilir. Bahsi geçen anayasal düzenlemeler, Almanya'nın eğitim ve kültür alanındaki sürdürülebilir gelişimini desteklemiş ve toplumsal barışı pekiştirmiştir.

Weimar Anayasası, ekonomik hakların düzenlenmesinde adalet ilkesine dayalı bir yaklaşım benimseyerek ekonomik faaliyetlerin bireylerin onuruna yakışacak bir şekilde yapılandırılmasını amaçlamıştır. Ekonomik özgürlükler, sözleşme özgürlüğü, mülkiyet hakkı ve miras düzenlemeleri gibi temel haklar güvence altına alınırken, bu hakların sınırlanabileceği durumlar da anayasal normlarla düzenlenmiştir. Kamulaştırma, toprak reformu, işçi hakları ve sosyal güvenlik gibi düzenlemeler toplumsal refah ile bireysel özgürlüklerin korunmasını hedeflemiştir. Bu düzenlemeler, ekonomik yaşamın adil ve sürdürülebilir bir şekilde yapılandırılmasına, toplumun kalkınmasına ve kişi özgürlüklerinin korunmasına önemli katkı sağlamıştır. Anayasada, ekonomik yaşamın düzenlenmesinde devletin rolü vurgulanmış ve bireylerin haklarını korumak için kapsamlı düzenlemeler getirilmiştir. Toplumsallaştırma politikaları, özel ekonomik işletmelerin kamulaştırılmasını ve kamu yararına yönelik düzenlemeleri içermekte olup, adil ve dengeli bir ekonomik yapı oluşturmayı hedeflemiştir. İşçi haklarının güvence altına alınması, iş gücünün korunması ve iş ilişkilerinin düzenlenmesi işçi sınıfının refahının artırılmasına yönelik düzenlemeler olarak değerlendirilebilir. Devletin ekonomik hayata müdahalesi sosyal devletin bir gereği olarak, işçi haklarının korunması ve yaratıcı faaliyetlerin desteklenmesi gibi unsurlar aracılığıyla toplumsal adaletin sağlanmasını ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir şekilde yönlendirilmesine yöneliktir. İşçilerin sağlık ve çalışma yeteneklerini korumaya yönelik tedbirlerin alınması, uluslararası düzeyde işçi haklarının korunması ve asgari sosyal hakların sağlanması işçilerin yaşam standartlarını yükseltmiştir. Küçük işletmelerin desteklenmesi ekonomik yaşamda dengeyi sağlamayı hedeflerken, işçi ve memurların ekonomik süreçlere katılımı, dolayısıyla temsil haklarının güvence altına

alınması işçi ve işverenler arasındaki ilişkiyi daha adil hale getirmiştir. Özellikle işçi konseyleri ve bölgesel işçi konseyleri gibi yapılar, işçilerin karar alma süreçlerine etkin katılımının sağlanması ve işçi haklarının korunmasına katkıda bulunulması bakımından önemlidir. Sosyal hak ve güvenceler bakımından son derece önemli sayılabilecek anayasal normlar savaş sonrası dönemdeki zorluklar ve siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle tam anlamıyla uygulanamamıştır. Buna rağmen, işçi haklarına yönelik düzenlemeler, özellikle sosyal güvenlik, sendikal haklar ve ekonomik katılım gibi alanlarda önemli bir ilerleme kaydedildiği söylenebilir.

Weimar Anayasası, modern Almanya'nın siyasi, sosyal ve kültürel sorunlarına çözüm arayışı olarak şekillendirilmiş ve Batı demokrasisinin değerleriyle yeni bir sentez oluşturma çabasını yansıtmıştır. Anayasa, gelenek ve modernlik, otorite ve özgürlük gibi kavramlar arasında bir denge kurmayı hedeflemiştir. Bu durum Anayasanın, kültürel ve ideolojik bir altyapı oluşturma çabasının hukuki bir yansıması olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Ancak, bu denge arayışı, uygulamada yaşanan zorluklar ve otoriter eğilimlerin devam etmesi nedeniyle, tam olarak demokratik sistemin kırılganlığını aşamamıştır. Demokrasinin kırılganlığı, demokratik sistemlerin otoriter veya totaliter rejimlere kayma riskine açık olmasını ve bu sistemlerin dış veya iç baskılar karşısında zayıflayabileceğini göstermektedir. Demokrasiler, özgürlükçü kurumları ve geniş katılım imkanları nedeniyle, özellikle siyasi veya ekonomik krizler, kutuplaşma, toplumsal eşitsizlikler ve yabancı müdahaleler karşısında daha kırılgan hale gelebilmektedir. Bu tür kırılganlıklar demokrasilerin her zaman istikrar ve kalıcılığını garanti edemeyeceğini ortaya koymaktadır. Weimar Cumhuriyeti örneği, demokratik sistemlerin kriz dönemlerinde ne kadar savunmasız olabileceğini ve güçlü kurumlar ile siyasi uzlaşma eksikliğinin, demokrasiyi otoriter rejimlere dönüşme riskine nasıl açık hale getirebileceğini somut bir şekilde göstermektedir. Anayasal zemininde var olan yapısal zaafılar ve dönemin siyasi dinamikleri, demokrasinin korunması için yalnızca anayasal çerçevenin yeterli olmayacağını ve güçlü demokratik kurumlar ile toplumsal uzlaşma mekanizmalarının hayati önem taşıdığını kanıtlamıştır.

Weimar Cumhuriyeti, Almanya'nın siyasal ve toplumsal dönüşüm sürecinde önemli bir deneyim olmasına rağmen, hukukun araçsallaştırılması ve demokratik sistemin istikrarsızlaşması, onun çöküşünü hazırlayan başlıca unsurlardı. Hukukun, adalet sağlama işlevinden saparak siyasi, ekonomik veya kişisel çıkarlar doğrultusunda kullanılması,

Weimar Anayasası'nın demokratik karakterini zayıflatmış ve hukukun üstünlüğüne olan güveni sarsıtmıştır. Yasaların iktidarın çıkarlarını koruma, muhalefeti bastırma ve toplumu kontrol altında tutma amacıyla manipüle edilmesi, hukuk devletinin işlevsizleşmesine neden olmuş ve otoriter rejimin yükselişine zemin hazırlamıştır. Bu durum, demokrasinin kırılganlığını daha da derinleştirmiştir.

Weimar Cumhuriyeti'nin çöküşü ve Nasyonal Sosyalizmin yükselişi, yalnızca anayasal zaafırlarla açıklanamayacak kadar karmaşık ve çok katmanlı bir tarihsel sürecin sonucudur. 1920'lerin sonlarından itibaren artan ekonomik kriz, işsizlik ve toplumsal huzursuzluk, aşırı sağın ve totaliter eğilimlerin güç kazanmasına yol açmış; neticede demokratik mekanizmalar, otoriter bir yönetimin yükselişini durdurmakta yetersiz kalmıştır.

Weimar Cumhuriyeti'nin getirdiği demokratikleşme sürecinin gelişimi ve çöküşü, tarihsel gerçekliğin çok daha karmaşık bir dinamiğe sahip olduğunu göstermektedir. Alman tarihi boyunca, savaşların ardından radikal ve ırkçı hareketlerin yükselişi her zaman farklı sonuçlar doğurmuş, toplumsal ve siyasal yapıyı derinden etkilemiştir.

Weimar Cumhuriyeti'nin on dört yıllık deneyimi, Almanya ve Avrupa'daki siyasi, toplumsal ve demokratik yapılanmalar üzerinde dönüştürücü bir etkiye sahip olup olmadığı sorusunu da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, Cumhuriyet'in tarihsel tecrübesi, modern demokratik devlet modellerinin oluşumu bakımından önemli bir referans noktası olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- Abadan, N. (1962). *Federal Batı Almanya'nın Siyasi Partileri*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Akad, M., Dinçkol, B.V., Bulut, N. (2018). *Genel Kamu Hukuku*. (14.Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Akgün, B. ve Özşahin, M. C. (2013). Türkiye’de Demokratik Konsolidasyon ve Liberal Siyasal Kültür: Teorik Bir İnceleme. M. Yılmaz (Ed.). *Yeni Anayasa, Demokratik Konsolidasyon, Siyasal Partiler ve Seçim Rejimi* içinde (1-30). Ankara: Başak Matbaacılık.
- Akşin, S. (2010). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası yayınları.
- Aktan, C.C. ve Özen, A. (2005). Dünyada Demokratikleşme Trendi. C. C. Aktan (Ed.). *Yeni Bir Siyasal Sistem Arayışı Demokrasi Poliarşi ve Demarşi* içinde (15-39). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aktaş, H. (2012). Kurtuluş Savaşı Dönemi 1919-1922 İngiltere ile İlişkiler. H. Çakmak (Ed.). *Türk Dış Politikası 1919-2012* içinde (79-86). (2.Baskı). Ankara: Barış Platin Kitap.
- Aktütün, İ. (2010). *Siyasi Tarih*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Kamu Yönetimi Lisans Programı, Ders Notları.
- Aldıkaçtı, O. (1960). *Modern Demokrasilerde ve Türkiye’de Devlet Başkanlığı*. Yayınlanmış Doçentlik Tezi. İstanbul:
- Alemann, U. von (2018). *Parteien in Deutschland: Die Entstehung und Entwicklung der Deutschen Parteien*, Wiesbaden: Springer VS, <https://www.bpb.de/themen/parteien/parteien-in-deutschland/202312/die-entstehung-und-entwicklung-der-deutschen-parteien/> (08.07.2023).
- Aleskerov, A. (2007). *Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişimleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aleskerov, F., Holler, M. J. ve Kamalova, R. (2014). Power distribution in the Weimar Reichstag in 1919–1933. *Annals of Operations Research*, 215, 25-37.
- Alganer, Y. ve Çetin, M. (2007). Avrupa'da birlik ve bütünleşme hareketleri, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23 (2): 285-309.
- Armaoğlu, F. (2004). *20'nci Yüzyıl Siyasal Tarihi 1914-1995*. (11.Baskı). Ayraç sanal yayın. | <http://ayrac.org> | ayrac.org@gmail.com. (18.12.2019).
- Ataöv, T. (1985). *İkinci Dünya Savaşı*. İstanbul: Birey ve Toplum Yayınları.

- Atar, Y. (2000). *Demokrasilerde Anayasal Değişmenin Dinamikleri ve Anayasa Yapımı*. Konya: Mimoza Yayınları.
- Aybay, R. (2020). *Genel Kamu Hukuku: 18.- 20. Yüzyıllarda Devlet Kurumlar ve Uygulamalar*. (3. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Aytaç, G. (2005). *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*. (5.Baskı). Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
- Bakırtaş, İ. ve Tekinşen, A. (2004). Dünya savaşları ve Büyük Buhran arasındaki etkileşimin ekonomi politiğı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12) : 83-100.
- Bayraktarlı, İ. Y. (2015). *Alman Siyasal Sisteminde Erklar Ayrılığı Bağlamında Yargı ve Siyasal Erkin Yakın İlişkisi*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Bayraktarlı, İ. Y. (2016). *Alman Siyasal Sistemi ve Devlet Erklarının İç İçeliğı*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Benediktsdóttir, M. (2013). Die Weimarer Republik eine junge demokratie (doctoral dissertation). *Haskoli Island*, 1-22.
- Beyme, K. (2010). *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Birdişli, F. (2019). Alman stratejik kültürü'nün dönüşümü ve Almanya'nın uluslararası politikaya proaktif katılımı. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8 (2): 359-379.
- Bleckmann, B. (2009). Die Germanien von Ariovist bis zu den Wikingern. München: Verlag C. H. Beck.
- Bolat, B., ve Ayaz, R. (2021). Din-devlet ilişkileri ekseninde siyasal meşrûiyetin dinsel kökeni. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25: 17-44.
- Boztaş, A. (2014). Wilson ilkeleri'nin Türk dış politikasına yansımaları: realist ve pragmatist bir perspektif. *Gazi Akademik Bakış*, (14): 163-176.
- Breuilly, J. (2019). *Avusrurya, Prusya ve Almanya'nın oluşumu 1806-1871*. A. Selman (Çev). (1.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Broue, P. (2021). *Almanya'da Devrim 1917-1923*. Ş. Deliktaş (Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bruckner, F. X. (1893). *Zur Geschichte des Fideicommisses: zugleich ein Beitrag zur Lehre von der sogenannten extraordinaria cognitio: rechtshistorische Studie*. Verlag nicht ermittelbar.
- Bulut, N. (2001). Sosyal devletin düşünsel temelleri ve çağdaş sosyal devlet anlayışı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını*, 321-335.

- Canbolat, İ. S. (2019). Dünya Siyasetinde Almanya Tarih ve Dış Politika. H. Bağcı, İ. Ermağan ve B. Gümüş (Ed.). *Dünya Siyasetinde Almanya içinde* (1-28). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Candan, K. (2022). *Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları*. (1.Baskı.). Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları.
- Carsten, F. L (1989). *A History of the Prussian Junkers*. Aldershot: Scolar Press.
- Casanova, J. (2015). *İspanya İç Savaşı'nın Kısa Tarihi*. U. Kocabaşoğlu (Çev). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cevizliler, E. ve Öncü, A. S. (2013). Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa barışı için önemli bir adım: Locarno Konferansı. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (9): 1-38.
- Clark, C. (2006). *Iron Kingdom The Rise and Downfall of Prussia, 1600-1947*. Cambridge Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Çakı, C. (2018). Weimar Cumhuriyetinde Bolşevizm'in korku çekiciliği bağlamında Alman propaganda posterlerinde kullanımı. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmalar Dergisi*, 5 (16): 83-101.
- Çakmak, H. (2012). *Türk Dış Politikası 1919-2012*. Ankara: Barış Platin Kitap.
- Çetin, H. (2002). Totaliterizm: ideolojik kökenleri ve toplumsal inşa araçları. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (1): 15-43.
- Çın, S. (2019). *Demokrasi ve Hukuk Devleti İkilemi*. (1.Baskı). Ankara: Astana Yayınları.
- Çiftçi, R. (2019). Die Weimarer Verfassung – verfassung ohne entscheidung oder verfassung als transformationsmodell. *Nomos Verlagsgesellschaft mbH*, 52 (3): 280-292.
- Dahrendorf, R. (1969). *Society and Democracyin Germany*. New York: Doubledeay.
- Dareste F. R. ve Dareste, P. (1939 c). *Avrupa Amerika Afrika Asya Okyanosya Devletlerinin esas Teşkilat kanunları Cilt III*. E. Menemencioğlu (Çev). Ankara: Hukuk İlmini Yayma Kurumu.
- Dareste, F. R. ve Dareste, P. (1939a). *Avrupa Amerika Afrika Asya Okyanosya Devletlerinin esas Teşkilat kanunları Cilt I*. E. Menemencioğlu (Çev). Ankara: Hukuk İlmini Yayma Kurumu.
- Dareste, F. R. ve Dareste, P. (1939 b). *Avrupa-Amerika-Afrika-Asya-Okyanosya Devletlerinin Esas Teşkilat Kanunları, Cilt II*. E. Menemencioğlu (Çev). Ankara: Hukuk İlmini Yayma Kurumu.

- Demir, F. (2019). T.C. Anayasasında laik devlet ilkesi ve din ve vicdan özgürlüğü. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*. 21, Özel S: 2837-2852.
- Demirci, H. A. (2017). 1921 Polonya Anayasasının 1924 Türkiye Anayasası Üzerinde Etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26): 1-11.
- Demirel, M. R. (2017). Weimar Cumhuriyeti kültür politikaları ve altın yirmili yıllar. *Akademik Sanat; Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 2 (4): 30-42.
- Demirel, T. ve Nedir, D. (2011). Demokrasi ve demokratikleşme üzerine. *Lider Ülke Türkiye*, 6. 1-152.
- Depenheuer, O. ve Grabenwarter, C. (2014). Anayasateorisi; Vefassungstheorie. İ. Doğan (Çev Ed.). Ankara: Astana Yayınları (Lale Yayıncılık).
- Dirlmeier, U., Gestrich, A., Herrmann, U., Hinrichs, E., Jarausch, K. H., Klessmann, C., Reulecke, J. (2007). *Kleine deutsche Geschichte*. Stuttgart: Philipp Reclam.
- Doğan, İ. (1996). *Anayasa Mahkemesince Yürürlüğün Durdurulmasında Almanya Modeli ve Türkiye*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dreyer, M. (2018). 100 Jahre Weimarer Republik, broschuere_weimarer_republik_e.v.pdf (18.09.2020).
- Dursun, H. (2006). Süper başkanlık ya da başkancı parlamenter sistem: Weimar Almanya'sı ile Rusya federasyonu örnekleri ve çıkartılacak dersler. *TBB Dergisi*, (67): 234-284.
- Duverger, M. (1965). *Diktatörlük Üstüne*. B. Tanör (Çev). İstanbul: Dönem Yayınevi.
- Duverger, M. (1986). *Siyasal Rejimler*. T. Tunçdoğan (Çev). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Duygun, A. M. (2019). *Das semipräsidentiale Regierungssystem der Weimarer Republik im Vergleich mit dem heutigen türkischen Regierungssystem nach den Verfassungsänderungen in 2007 und 2017*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bonn: Rechts- und Staatswissenschaftliche Fakultät der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität. <https://d-nb.info/1185575464/34>, (14.09.2024).
- Duygun, A. M. (2024). *Weimar Cumhuriyeti, V. Cumhuriyet Fransası ve Türkiye Modelleri Işığında 1919'dan 2024'e Anayasacılık*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık A.Ş.
- Eckstein, H. ve Özbudun, E. (1967). Bir istikrarlı demokrasi teorisi. E. Özbudun (Çev.). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24 (1): 39-96.
- Ejder, Y. (1996). *Hukuk Sözlüğü*. (5.Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Elster, J. (1984). *Ulysses and the Sirens*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Elster, J. (1991). Constitutionalism in Eastern Europe: an introduction. *The University of Chicago Law Review*, 58 (2): 447-482.
- Elster, J. (1995). Forces and mechanisms in the constitution-making process. *Duke Law Journal*, 45 (2): 364-396.
- Elster, J. (2009). Bir Kurucu Meclisin İdeal Tasarımı The Optimal Design of A Constituent Assembly, E. Saygın (Çev.). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 58 (2): 415-450.
- Erol, M. S. (2012). 1939-1949 Dönemi Türk Dış Politikası Uluslararası Durum. H. Çakmak (Ed.). *Türk Dış Politikası 1919-2012 içinde* (249-253). (2.Baskı). Ankara: Barış Platin Kitap.
- Fabio, U. D. (2018). *Die Weimarer Verfassung: Aufbruch und Scheitern Eine verfassungshistorische Analyse*. München: C. H. Beck.
- Fendoğlu, H. T. (2000). Demokrasi, demokratikleşme dalgaları ve çıkış garantileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını*, 79-91.
- Fischer, K. P. (2020). *Nazi Almanyası: Yeni bir Tarih*. Y. Alogan (Çev). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Friedrich, C. ve Brezinski, Z. (1964). *Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi*. O. Onaran (Çev). Ankara: Türk Siyasi Bilimler Derneği Yayınları.
- Frühwald, P. (2016). *Die Weimarer Verfassung vom 11. August 1919*. Leipzig: Customized Business Services GmbH.
- Fulbrook, M. (2018). *Almanyanın Kısa Tarihi*. (4.Baskı). İstanbul: Bogaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Gay, P. (2023). *Weimar Kültürü*. E. Buğlalılar (Çev). (2.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Giese, F. (1924). Das kirchenpolitische System der Weimarer Verfassung. *Archiv Des Öffentlichen Rechts*, 46 (N.F. 7)(1), 1–70.
- Göze, A. (2013). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. (14.Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Gözler, K. (2008). *Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Gözler, K. (2018 a). *Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş*. (11.Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözler, K. (2018 b). *Hukuka Giriş*. (15.Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözler, K. (2019). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. (24.Baskı) Bursa: Ekin Yayınları.

- Graham, M. W. (1928). The New Spanish Constitution. *Current History* (1916-1940), 28 (4): 644-647.
- Gusy, C. (1994). Die Entstehung der Weimarer Reichsverfassung. *Juristen Zeitung*, 49(15/16), 753–763.
- Gusy, C. (1997). *Die Weimarer Reichsverfassung*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Güçyetmez, M. (2017). Karşılaştırmalı demokrasi modelleri ve hükümet sistemleriyle ilişkisi. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (1): 480-495.
- Güven, K. (2016). Hukuk çevreleri ayrımında Alman Hukuku'nun yeri ve temel özellikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (3): 837-892.
- Hawes, J. (2019). *Kısa Almanya Tarihi*. Y. Alogan (Çev). (2.Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Hett, B. C. (2019). *Demokrasinin Ölümü, Hitlerin Yükselişi ve Weimar Cumhuriyetinin Çöküşü*. A. Kar (Çev). İstanbul: Profil Kitap Maviyağaç Kültür Sanat Yayıncılık.
- Heywood, A. (2010). *Siyaset*. (3.Baskı). Ankara: Lieberte Yayın Grubu.
- Hobsbawm, E. J. (2017). *İmparatorluk Çağı 1875-1914*. V. Aslan (Çev). (6.Baskı). Ankara: Dost Kitapevi.
- Huber, E. R., ve Ansay, T. (1970). Modern endüstri toplumunda hukuk devleti ve sosyal devlet. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27(3), 27-51.
- Huntington, S. P. (1993). *Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*. E. Özbudun (Çev). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- İnce, İ. Ç., ve Özdemir, Y. M. (2023). 1909 tarihli anayasa değişikliklerinin hükümet sistemine etkisi. *Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 32-44.
- Kaboğlu, İ. Ö. (2005). *Anayasa Hukuku Dersleri*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Kaiser, H. J. (1998). *Abitur Wissen Geschichte Die Weimarer Republik*. (1.Auflage). München: Stark Verlag GmbH.
- Kamenka, E. (2012). "Totalitarianism". R. E. Goodin, P. Pettit, T. Pogge (Ed.) *A Companion to Contemporary Political Philosophy* içinde (821-830). New Jersey: Blackwell Publishing.
- Kapani, M. (2015). *Politika Bilimine Giriş*. (56.Baskı). Ankara: BB101 Yayınları.
- Karadağ, T.C. (2015). Almanya federalizminin tarihsel süreçteki gelişimi. *CBS Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (2): 121-136.

- Kershaw, I. (2020). *Nazi Diktatörlüğü Yorum Sorunları ve Perspektifleri*. K.Ulusoy (Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kirchhof, P. (2014). Anayasa Kültürü ve Kavramı. N. Meriç (Çev). O. Depenheuer ve C. Grabenwarter (Ed.). İ. Doğan (Çev.Ed.). *Anayasa Teorisi içinde* (81-130). Ankara: Astana Yayınları Lale Yayıncılık.
- Kitchen, M. (2012). *Second Edition A History Of Modern Germany 1800 ToThePresent*. (1.Baskı). United Kingdom: Wiley-Blackwall.
- Klett, E. (2009). *Die Verfassung des Deutschen Reiches ("Weimarer Reichsverfassung") vom 11.August 1919*. Leipzig: Ernst Klett Verlag GmbH.
- Kodaman, B. (2012). Kurtuluş Savaşı Dönemi (1919-1922) Uluslararası Durum. H. Çakmak (Ed.). *Türk Dış Politikası 1919-2012 içinde* (63-68). (2.Baskı). Ankara: Barış Platin Kitap.
- Kolb, E. (2009). *Die Weimarer Republik – Oldenbourg Grundriss der Geschichte*. München: R. Oldenbourg Wissenschafts verlag GmbH.
- Kolb, E. (2021). *Bismarck, Demir Şansölye*. Y.Z. Altıntaş (Çev). (1.Baskı). İstanbul: Runik Kitap.
- Kolb, E. ve Schumann, D. (2013). *Die Weimarer Republik*. (8.Baskı). München: Oldenbourg Verlag.
- Kurudere, N. (1994). *"Weimar Cumhuriyetinin Kuruluşu ve Weimar Anayasası"* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Large, D. C. (2001). *Berlin: A Modern History*. Londra: Allen Lane History.
- Lario, Á. (2017). Monarchy and republic in contemporary Portugal: from revolution to the rise of executive power. *Portuguese Studies*, 33 (2): 159-184.
- Lee, J. S. (2019). *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*. S. Aktur (Çev). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Lee, S. J. (2012). *Avrupa Tarihinden Kesitler, 1494-1789*. E. Demirel (Çev). (2.Baskı). Ankara: Dost Kitabevi.
- Leslie, R. F., ve Leslie, R. F. (Eds.). (1983). *The history of Poland since 1863* (No. 31). Cambridge University Press.
- Lijphart, A. (1998). *Çağdaş Demokrasiler*. E. Özbudun ve E. Onulduran (Çev). Ankara: Yetkin yayınları.
- Linz, J. (2012). *Totaliter ve Otoriter Rejimler*. E. Özbudun (Çev). Ankara: Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları.

- Lütem, İ. (1953). *Yeni Anayasalar, Kitap I. Serisi*. 21. Ankara: İstiklal Matbaacılık ve Koll. Ort.
- Marcowitz, R. (2012). *Weimarer Republik 1929-1933*. (4.Baskı). Darmstadt: WBG Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Ovalı, Ş. (2012). 1939-1949 Dönemi Türk Dış Politikası İkinci Dünya Savaşı ve Sebepleri. H. Çakmak (Ed.). *Türk Dış Politikası 1919-2012 içinde* (259-267). (2.Baskı). Ankara: Barış Platin Kitap.
- Ozan, E. (2014). Birinci Dünya Savaşı ve uluslararası ilişkilerinin doğuşu üzerine bir değerlendirme. *Gazi Akademik Bakış*, (14): 197-214.
- Özal, İ. B. (2018). *Kısa Birinci Dünya Savaşı Tarihi*. (1.Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özal, İ.B. (2019). *Kısa II Dünya Savaşı Tarihi*. (2.Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özbudun, E. (1993). *Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı*, Ankara: Türk Anayasa Hukuku.
- Özbudun, E. (1995). *Türk Anayasa Hukuku*. (4. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özbudun, E. (2012). Anayasa yapımında yöntem sorunları (procedural issues in constitutional change). *Bilkent Üniversitesi Anayasa Hukuku Dergisi*. 1 (1): 109-144.
- Özbudun, E. (2014). *Türkiye’de Demokratikleşme Süreci Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özbudun, E. (2018). *Anayasa Hukuku*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayını.
- Özcan, Z. Ç. (2020). İstisna Halinin Duayeni: Carl Schmitt. O. Değer (Ed.). *Düşmanı Yargılamak içinde* (84-104). İstanbul: Zoe Kitap.
- Özçayan, O. (2013). *Demokrasinin Üçüncü Dalgası ve Ab Akdeniz Genişlemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Beykent Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Özdemir, G. (2018). Huntington’un demokratikleşme dalgaları bağlamında Türk demokratikleşmesine bakış ve 15 Temmuz’un önemi. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 1(1): 17-35.
- Papuashvili, G. (2017). Post-World War I comparative constitutional developments in Central and Eastern Europe. *International Journal of Constitutional Law*, 15 (1): 137-172.
- Parmelee, M.P. (2024). *Almanya’nın Kısa Tarihi*. (1.Baskı). Eskişehir: Dorlion Yayınları.
- Peukert, J. K. D. (1993). *The Weimar Republic: The Crisis of Classical Modernity*. R. Deveson (Çev). Londra: Penguin Books.

- Polak, K. (1948). *Die Waimarer Verfassung ihre Errungenschaften und Maengel*. Berlin: Greif Graphischer Grossbetrieb GmbH.
- Polat, D. Ş. (2020). Kuruluşundan çöküşüne Milletler Cemiyeti sistemi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (76): 1950-1967.
- Popper, K. L. (2018). *Açık Toplum ve Düşmanları*. M. Tunçay ve H. Rızatepe (Çev). (6.Baskı). Ankara: Liberte Yayınları.
- Raff, D. (1997). *Deutsche Geschichte Vom Alten Reich Zum Vereinten Deutschland*. (6.Basım). Münschen: Wilhelm Heyne Verlag.
- Renouvin, P. (1969). *L'Empire allemand de 1890'a 1918*. (4. Cilt şablon çoğaltıcısıyla). Retzlaw, Karl, *Spartakus, Gezeiten der Revalution*. Münih.
- Roellecke, G. (1996). Konstruktionsfehler Der Weimarer Verfassung. *Der Staat, Duncker ve Humblot GmbH Stable*, 35(4), 599–613.
- Rosenberg, H. (1996). *Bureaucracy, Aristocracy and Autocracy The Prussian Experience 1660- 1815*. Cambridge, Massachussets: Harvard University Press.
- Roskin, M. G. (2014). *Çağdaş Devlet Sistemleri Siyaset, Coğrafya, Kültür*. B. Seçilmişoğlu (Çev). Ankara: Adres Yayınları.
- Sabine, G. (2000). *Yakınçağ Siyasal Düşünceler Tarihi*. (4.Baskı). Ö. Ozankaya (Çev). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Sander, O. (1998). *Siyasi Tarih, 1918-1994*. (6.Baskı). Ankara: İmge Yayınları.
- Sander, O. (2013). *Siyasi Tarih, 1918-1994*. (23.Baskı). Ankara: İmge Yayınları.
- Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği*. E. Özbudun (Çev). Ankara: Yetkin yayınları.
- Savaş, V. (1989). Anayasalarda Ekonomik Hak ve Özgürlükler: T.C. Anayasaları Örneği. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 6(1), 175-203.
- Schmidt- Rantsch, G. ve Schmid – Rantsch, J. (1995). *Deutsches Richtergesetz*. München: C. F. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- Schmitt, C. (2016). *Kanunilik ve Meşruiyet*. M. C. Ozansü (Çev). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Schmitt, C. (2018). *Kanunilik ve Meşrutiyet*. M. C. Ozansü (Çev). (2.Baskı). İstanbul: İthaki.
- Schmitt, C. (2017). *Verfassungslehre*. (11. Auflage). Berlin: Duncker und Humblot GmbH.

- Sinowjew (Zinoviev), G. Y. (1923). *Probleme der Deutschen Revolution*. Hamburg: C. Hoym Nachf.
- Söğüt, İ. (2020). Roma ve Türk Hukuku'nda aile fideikomisi (fideicommissum familiae relictum) kavramı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (147): 143-181.
- Sönmez, Ş. (2018). İkinci Dünya Savaşı öncesi İngiliz-Fransız-Türk ittifakının Fransız basınına yansımaları (1939). *Atatürk Yolu Dergisi*, 16 (63): 275-300.
- Sönmezoğlu, F. (2012). 1923-1938 Dönemi Türk Dış Politikası Uluslararası Durum. H. Çakmak (Ed.). *Türk Dış Politikası 1919-2012 içinde* (147-154). (2.Baskı). Ankara: Barış Platin Kitap.
- Steinberg, J. (2020). *Bismarck*. A. Hakan (Çev.). (3.Basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Stolleis, M. (2018). *Die soziale Programmatik der Weimarer Reichsverfassung. In Das Wagnis der Demokratie. Eine Anatomie der Weimarer Reichsverfassung* (pp. 195-218). München: CH Beck.
- Storer, C. (2015). *Weimar Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi*. (1.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sunar, L. (2006). 19. Yüzyılda Avrupa: bir cennet düşünden bir kâbusun doğuşu. *İLEM Yıllık*, 1 (1): 75-92.
- Şahin, E. (2013). *Kurucu İktidar: Politik Bir Yaklaşım*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Saylan, G. (1998). *Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.
- Şenyıldız, Ö. (2018). İspanyol Basınında I. Dünya Savaşı'nın Kaybeden Tarafı Olarak Osmanlı İmparatorluğu. M. Ünver ve M. Tanrıverdi (Ed.). *Birinci Dünya Savaşı Odağında Tarih Boyunca Savaş içinde* (199-212). İstanbul: Hiperlink Eğitim İletişim Yayıncılık.
- Tokgöz, E. (2018). Birinci dünya savaşı sonrasında dünya ekonomisinde değişen Dengeler. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (13): 7-28.
- Tumay, M. (2015). *Demokratik Anayasa Yapımı Dinamikleri Tunus Anayasa Örneği*. (1.Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Tunç, H. (2008). Demokrasi türleri ve müzakereci demokrasi kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (1) : 1113-1132.
- Tünay, M. (2017). *Siyasal Tarih*. (2.Baskı). Ankara: İmge Kitapevi.
- Türmen, R. (2021). *Türkiye'de Demokrasi Arayışı*. (1.Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.

- Tüter, C. (2018). G20 Almanya: ekonomi, politika ve güç. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (25): 90-112.
- URL-1 (2018). 100 Jahre Weimarer Republik Deutschlands Erste Demokratie, https://www.weimarer-republik.net/files/broschuere_weimarer_republik_e.v.pdf, 05 Mart 2019.
- URL-2 (2020). 1919/1920 – Avrupa Anayasacılığı İçin Bir Dönüm Noktası, <https://cpg-online.de/cpg-event/cpg-seminar-and-special-book-launch-1919-1920-a-watershed-for-european-constitutionalism-and-book-launch-on-basic-values-and-fundamental-constitutional-orders-of-germany-and-poland/>. Thammasat Üniversitesi (Tha Prachan), Hukuk Fakültesi, Jitti Tingsabadh Room, Bangkok, Tayland: 11 Mayıs 2023.
- URL-3 (2023). <https://www.bundestag.de/en/parliament/history/parliamentarism/weimar>, 08 Temmuz 2023.
- URL-4 (2023). <https://www.britannica.com/topic/Nazi-Party/The-Nazi-Party-and-Hitlers-rise-to-power>, 05 Ağustos 2023.
- URL-5 (2023). <https://www.deutschland.de/tr/topic/politika/spd-alman-federal-meclisindeki-partiler>; <https://www.spd.de/partei/geschichte>, 05 Ağustos 2023.
- URL-6 (2005). Innenpolitik im Kaiserreich 1871-1914. Administration of the German Bundestag, https://www.bundestag.de/resource/blob/189790/1907ef7ab16a75a7048c04b3d2558f00/elections_empire-data.pdf, Research Section WD 1, November 2005. 15 Ağustos 2023.
- URL-7 (2006). Wahlen und Abstimmungen in der Weimarer Republik. Administration of the German Bundestag, https://www.bundestag.de/resource/blob/189790/1907ef7ab16a75a7048c04b3d2558f00/elections_weimar-data.pdf, Research Section WD 1, November 2006. 15 Ağustos 2023.
- URL-8 (2024). <https://history-maps.com/tr/story/History-of-Portugal/event/Portugal-during-World-War-I> 14 Aralık 2024.
- URL-9 (2024). <https://www.insamer.com/tr/ulke-profilu-portekiz/> 14 Aralık 2024.
- Üste, A. (2018). Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da güç dengesi ve Hitler’in güç dengesi politikası. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*. 3 (1): 68-82.
- Vagts, A. (1981). *A History of Militarism*. (Yeni Basım). Wesport, Conn: Greenwood Press.
- Waldhof, C. (2014). Anayasa Tarihçesi ve Anayasa Teorisi. G.A.A. Uğurlubay (Çev). O. Depenheuer ve C. Grabenwarter (Ed.). İ. Doğan (Çev.Ed.). *Anayasa Teorisi* içinde (131-166). Ankara: Astana Yayınları Lale Yayıncılık.

- Waldhoff, C. (2014). Anayasa Kanununun Meydana Gelişi. B. A. Buz (Çev). O. Depenheuer ve C. Grabenwarter (Ed.). İ. Doğan (Çev.Ed.). *Anayasa Teorisi* içinde (305-361). Ankara: Astana Yayınları Lale Yayıncılık.
- Weber, M. (2017). *Birokrasi ve Otorite Wirtschaft und Gesellschaft*. H. B. Akın (Çev). Ankara: Adres Yayınları.
- Weitz, E. D. (2007). *Weimar Germany: Promise and Tragedy*. Princeton: Princeton University Press.
- Wiederin, E. (2018). *Die Weimarer Reichsverfassung im Internationalen Kontext, Das Wagnis der Demokratie: Eine Anatomie der Weimarer Reichsverfassung*, C.H. Beck Verlag, München.
- Wheare, K. C. (1985). *Modern Anayasalar*. M. Turhan (Çev). Ankara: Değişim Yayınları.
- Wheeler, D. L. (1972). The Portuguese revolution of 1910. *The Journal of Modern History*, 44 (2): 172-194.
- Wienfort, M. (2020). *Prusya Tarihi*. A. Ünal (Çev). İstanbul: Runik Kitap.
- Wilson, D. (2009). The Jewish Question in the New Republic: 1919-1924. *History Western Oregon University*. 1-26.
- Winkler, H. A. (2005). *Weimar 1918-1933 Die Geschichte Der Ersten Deutschen Demokratie*. (4.Baskı) München: Verlag C.H.Beck.
- Wirsching, A. (2001). *Deutsche Geschichte Im 20 Jahrhundert*. München: Verlag C. H. Beck.
- Wirsching, A. (2019). *Demokratie und Gesellschaft, Historische Studien zur Europäeischen Moderne*. Göttingen: Wallstein Verlag.
- Wood, E. M. (2008). *Yurttaşlardan Lordlara: Eski Çağlardan Orta çağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*. O. Öymen (Çev). (2.Baskı). İstanbul: Yordam Kitap.
- Wood, E.M. (2012). *Özgürlük ve Mülkiyet: Rönesans'tan Aydınlanma'ya Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*. O. Öymen (Çev). (2.Baskı). İstanbul: Yordam Kitap.
- Wrobel, P. J., Biskupski, M. B. B., ve Pula, J. S. (2010). The rise and fall of parliamentary democracy in interwar Poland. *The origins of modern Polish democracy*, 110-164.
- WRV (2017). *Die_Weimarer_Reichsverfassung_2017 ge.pdf* (20.06.2018).
- Yeliseyeva, N. V. (2014). *Yakın Çağlar Tarihi*. Ö. İnce (Çev). (3.Baskı). İstanbul: Yordam Kitap.

- Yıldırımaz, S. (2018). İç Savaş Öncesi ve Sonrasında İspanya’da Devlet ve Sınıflar. *Aurum Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1): 1-19.
- Yılmaz, N. (2013). Weimar dönemi ve öncesinde meydana gelen siyasi çekişmeler ve ekonomik krizlerin alman sosyal demokrat partisi bağlamında bir değerlendirmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 15 (1): 73-87.
- Yılmaz, S. (2012). Kurtuluş Savaşı Dönemi 1919-1922 İtalya ile İlişkiler. H. Çakmak (Ed.). *Türk Dış Politikası 1919-2012 içinde* (92-99). (2.Baskı). Ankara: Barış Platin Kitap.
- Zippelius, R. (1994). *Kleine Deutsche Verfassungs Geschichte Vom Frühen Mittelalter Bis Zur Gegenwart*. (1.Baskı). München: Beck'scheReihe.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı :

Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :

Yüksek Lisans Öğrenimi :

Bildiği Yabancı Diller :

Bilimsel Faaliyet/Yayınlar :

Aldığı Ödüller :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler ve Kurs Belgeleri :

Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi :

Tarih :